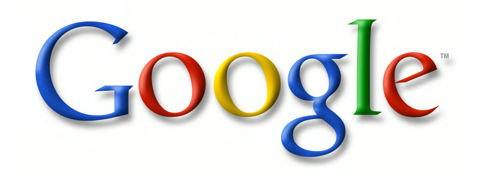

– 2.00

U. Carmichael

ПИСАННЯ

И. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

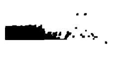

И. Котляревскій.

ПИСАННЯ

И. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

ЗЪ ЁГО ПОРТРЕТОМЪ И КАРТИНКОЮ ЁГО БУДИНОЧКА
ВЪ ПОЛТАВІ.

ВЕРГИЛІЕВА ЕНЕИДА. НАТАЛКА ПОЛТАВКА. МОСКАЛЬ-ЧАРІВНИКЪ.
ОДА ДО КНЯЗЯ КУРАКИНА.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ
1862

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. С. Петербургъ, 20 февраля 1862 года.

Цензоръ *Ст. Лебедевъ.*

ВЪ ТИПОГРАФІИ ДЕПАРТАМЕНТА УДѢЛОВЪ.

ОГЛАВЪ.

И. П. Котляревскаго въ Полтавѣ

ВИРГИЛІЕВА ЕНЕИДА

ВИРГИЛІЕВА
ЕНЕИДА
НА УКРАІНСЬКУ МОВУ ПЕРЕЛИЦЁВАНА.

ЧАСТЬ ПЕРВА.

Еней бувъ па́рубокъ мото́рний
И хло́пець—хоть куди́ коза́къ!
На ли́хо зда́вся він̕ прово́рний,
Завзя́тійший одъ всіхъ бурла́къ.
Но Гре́ки якъ, спали́вши Тро́ю,
Зроби́ли зъ не́і ски́рту гно́ю,
Він̕, взя́вши то́рбу, тя́гу да́въ;
Забра́вши де́-якихъ Троя́нцівъ,
Осма́ленихъ, якъ ги́ря, ла́нцівъ,
Пята́ми зъ Тро́і накива́въ.

Він̕, шви́дко пороби́вши чо́вни,
На си́нє мо́ре поспуска́въ,
Троя́нцівъ насади́вши по́вні,
И куди́ о́чи почухра́въ.
Но зла Юно́на, су́ча до́чка,

Роскудкудáкалась якъ квóчка—
Енéя не любúла стрáхъ;
Давнó ужé вонá хотіла,
Ёгó щобъ дýшка полетіла
У пéкло, щобъ и дýхъ не пахъ.

Енéй болячка бувъ Юнóні;
Якъ жóрна сéрце ій давúвъ,
Бо бувъ тугійший відъ супóні,
Ні въ чімъ Юнóни не просúвъ;
А гірьшъ за тé ій не злюбúвся,
Що, бáчишъ, въ Трóі народúвся
И мáмою Венéрю звавъ;
И що ёгó покійний дядько
Парúсъ, Пріямово дитятко,
Путúвочку Венéрі давъ.

Побáчила Юнóна зъ нéба,
Що панъ Енéй на поромáхъ;
А те шепнýла сýка Гéба....
Юнóну взявъ велúкий жахъ.
Впряглá въ ґриндзжóлята павúчку,
Сховáла підъ кибáлку мúчку,
Щобъ не світúлася косá;
Взялá спіднúцю и шнурівку,
И хліба зъ сіллю на тарілку,
Къ Еóлу мчáлась якъ осá.

»Здоро́въ, Ео́ле па́не сва́ту!
Ой я́къ ся ма́ешъ, якъживе́шъ?«
Сказа́ла якъ ввійшла́ у ха́ту
Юно́на: »Чи госте́й ти жде́шъ?«
Поста́вила тарілку зъ хлібомъ
Передъ стари́мъ Ео́ломъ дідомъ,
А сама́ сіла на ослінъ.
»Будь ла́скавъ, сва́тоньку стари́ку!
Изби́й Ене́я съ пантели́ку,
Тепе́ръ пливе́ на мо́рі вінъ.

»Ти зна́ешъ, вінъ яки́й суціга,
Пали́вода и горлорізъ;
По світу якъ ище́ побіга,
Чиіхсь бага́цько ви́лле слізъ,
Пошли́ ти въ мо́ре злу́ю ту́чу,
Щобъ всю Ене́йську че́лядь су́чу
Пусти́ть на дно изъ нимъ къ чорта́мъ.
За се́е жъ дівку чорнобри́ву,
Товсте́ньку, га́рну, уродли́ву,
Тобі я, да́либі, що дамъ.«

—»Гай, гай! Ой дей же ёго́ ка́ту!«
Ео́лъ, насу́пившись, сказа́въ:
»Я все бъ зроби́въ за сю́ю пла́ту,
Та вітри всі пороспуска́въ:
Боре́й *неду́жъ* лежи́ть съ похмілля,

А Нордъ поіхавъ на весілля,
Зефи́ръ же, да́вній негодя́й,
Зъ дівча́тами заже́нихався,
А Евръ у ви́нники наня́вся;
Якъ хо́чешъ, такъ и помишля́й!

»Та вже для те́бе обіща́юсь,
Ене́еві я ля́пасъ дамъ;
Я ху́тко, ми́ттю постара́юсь
Загна́ть въ багно́ ёго́ къ чорта́мъ.
Проща́й же! швидко убіра́йся,
Обіцянки жъ не забува́йся:
Бо по́слі, чу́ешъ, ні чичи́ркъ!
Якъ збре́шешъ, то хоча́ надся́дься,
На ла́ску по́слі не пона́дься;
Тогді відъ ме́не візьмешъ чви́ркъ.«

Ео́лъ, оста́вшись на госпо́ді,
Зібра́въ всіхъ вітрівъ до двора́,
Велівъ пога́ній буть пого́ді....
Якъ разъ на мо́рі и гора́!
Все мо́ре за́разъ спузири́ло,
Водо́ю мовъ въ ключі заби́ло,
Ене́й тутъ кри́кнувъ, якъ на пупъ;
Запла́кався и зарида́вся,
Поша́рпався, уве́сь подра́вся,
На тімъі начеса́въ ажъ стру́пъ.

Прокляті вітри роздулися,
А море зъ лиха ажъ реве;
Слізьми Троянці облилися,
Енея за живітъ бере.
Всі човники іхъ росчухрало;
Багацько війська тутъ пропало;
Тогді набрались всі сто-лихъ!
Еней кричить: »Що я Нептуну
Півкопи грошей въ руку суну,
Аби на морі штурмъ утихъ.«

Нептунъ дочувсь въ склянихъ будинкахъ,
Що пробу закричавъ Еней;
Вінъ въ жінчиних метнувсь патинкахъ,
Мовъ кітъ одъ сала, до дверей;
И миттю осідлавши рака,
Зхвативсь на его мовъ бурлака,
И вирнувъ зъ моря, якъ карась.
Загомонівъ на вітрівъ грізно:
»Чого ви гудете такъ різно?
До моря, знаете, вамъ зась!«

Оттутъ-то вітри схаменулись,
И дали драла до пори;
До ляса мовъ Ляхи шатнулись,
Або одъ іжака тхори.
Нептунъ же заразъ взявъ мітелку

И вúмівъ мóре якъ світéлку,
То сóнце глянуло на світъ.
Енéй тогдí якъ народúвся,
Разівъ изъ-пять перехрестúвся;
Звелівъ готóвити обідъ.

Поклáли шалёвкú соснóві,
Кругóмъ настáвили мисóкъ;
И стрáву всякую, безъ мóви,
Въ голóдний пхáли все кутóкъ.
Тутъ съ сáломъ галушкú лигáли,
Лемішку и куліш глитáли
И брáгу кýхликомъ тяглú;
Та и горілочку хлистáли,
Насúлу изъ-за стóлу встáли
И спáти пóслі всі ляглú.

Венéря, якъ на все швидкáя,
Провóрна, врагъ ії не взявъ,
Побáчила, що такъ лякáе
Еóлъ синкá, що ажъ захлявъ;
Умúлася, причепурúлась
И якъ въ неділю нарядúлась,
Хоть бú до дýдки на танéць!
Взялá очіпокъ грезетóвий
И кýнтушъ зъ ýсами люстрóвий,
Пішлá къ Зевéсу на ралéць.

Зевéсъ тогдi лигáвъ вишнiвку,
Маковникáми заiдáвъ;
Вiнъ, сёму вúпивши восьмýху,
Послiдки съ квáрти виливáвъ.
Прийшлá Венéря искривúвшись,
Заслúнивишись и завiскрúвшись,
И стáла хлúпать передъ нимъ:
»Чимъ предъ тобóю, мúлий тáту,
Синъ заслужúвъ такý мiй плáту?
И ёнъ, мовъ въ свúнки грáють iмъ.

»Кудú ёмý ужé до Рúму?
Хибá якъ здóхне чортъ въ ровi!
Якъ вéрнется панъ ханъ до Крúму,
Якъ жéнитця сичъ на совi.
Хибá бъ то вжé та не Юнóна,
Щобъ не вказáла макогóна,
Що й дóсi слýхае чмелiвъ!
Колúбъ вонá та не бiсúлась,
Замóвкла и не камезúлась,
Щобъ ти се самъ iй извелiвъ.«

Юпúтеръ, все допúвши съ кýбка,
Поглáдивъ свiй рукóю чубъ:
»Охъ, дóнько, ти моя́ голýбко!
Я въ прáвдi твéрдий такъ, якъ дýбъ.
Енéй збудýе сúльне цáрство,

И заведе́ свое́ тамъ па́нство;
Не ма́лий бу́де вінъ пано́къ.
На па́нщину ввесь світъ пого́нить,
Бага́цько хло́пцівъ тамъ напло́дить
И всімъ імъ бу́де ватажо́къ.

»Заіде до Дидо́ни въ го́сті,
И бу́де тамъ беньгетова́ть;
Полю́битця іі́ вінъ мо́сці,
И ста́не бісика куска́ть.
Иди́ жъ, небо́го, не жури́ся,
Попонеділкуй, помоли́ся,
Все бу́де такъ, якъ я сказа́въ.«
Вене́ря ни́зько поклони́лась,
И зъ пан'отце́мъ своімъ прости́лась,
А вінъ іі́ поцілова́въ.

Ене́й прочу́мався, проспа́вся,
И голодра́пцівъ позбіра́въ,
Зо всімъ зібра́вся и укла́вся,
И скілько ви́дно почухра́въ.
Пливъ, пливъ, пливъ вінъ, що ажъ обри́дло,
И мо́ре такъ ёму́ оги́дло,
Що бісомъ на ёго́ диви́всь.
»Коли́бъ«, ка́же, »уме́ръ я въ Тро́і,
То вже бъ не пивъ сеі гірькóі,
И ма́рне такъ не волочи́всь.«

Потімъ, до берега приставши,
Зъ Троянствомъ голимъ всімъ своімъ,
На землю съ човнівъ повстававши,
Спитавсь, чи є що істи імъ?
И заразъ чогось попоіли,
Щобъ на дорозі не зомліли;
Пішли, куди хто запопавъ.
Еней по берегу попхався,
И самъ не знавъ, куди слонявся,
Ажъ—гулькъ! у городъ причвалавъ.

Въ тімъ городі жила Дидона,
А городъ звався Карфагенъ,
Розумна пані и моторна,
Для неі трохи сихъ именъ:
Трудяща, дуже працёвита,
Весела, гарна, сановита,
Біднякка,—що була вдова;
По городу тогді гуляла,
Коли Троянцівъ повстрічала,
Такі сказала імъ слова:

»Відкіль такі се гольтяпаки?
Чи рибу зъ Дону везете?
Чи, може, виходці бурлаки?
Куди, прочане, ви йдете?
Якиі васъ врагъ сюди направивъ?

И хто до го́рода прича́ливъ?
Яка́ жъ ватáга розбиша́къ!«
Троя́нці всі замурмота́ли,
Дидо́ні ни́зько въ но́ги па́ли,
А вста́вши, ій мовля́ли такъ:

»Ми всі, якъ бачъ, наро́дъ хреще́ний,
Воло́чимся безъ талану́;
Ми всі у Тро́і порожде́нні,
Ене́й пусти́въ на насъ ману́;
Дали́ намъ Гре́ки прочуха́на,
И са́мого Ене́я па́на
Въ три-ви́рви ви́гнали відті́ль;
Зведі́въ поки́нути намъ Тро́ю,
Підмо́вивъ пла́вати зъ собо́ю,
Тепе́ръ ти зна́ешъ ми відкі́ль.

»Поми́луй, па́ні благоро́дна!
Не дай заги́нуть голова́мъ!
Будь милости́ва, будь незло́бна,
Ене́й спаси́бі ска́же самъ.
Чи ба́чишъ, якъ ми обідра́лись!
Убра́ння, постоли́ порва́лись,
И ну́жи по́вна очкурня́!
Кожу́хи, свити погуби́ли,
И зъ го́лоду въ кула́къ тру́били.
Така́ намъ лу́чилась пеня́!«

Дидóна гірько заридáла,
И зъ білого свогó лицá
Платóчкомъ слёзи обтирáла:
»Колибъ«, сказáла, »молодцá
Енéя вáшого злапáла,
Ужé бъ тогді весéла стáла,
Тогді велúкъ-день бувъ би намъ!«
Тутъ плюсь Енéй, якъ бýдто зъ нéба:
»Ось-бзьде я, коли вамъ трéба!
Дидóні поклонюся самъ.«

Потімъ зъ Дидóною обнявшись,
Поціловáлись гáрно, въ смакъ;
За рýченьки білéнькі взявшись,
Балáкали то сякъ, то такъ.
Пішли къ Дидóні до господи
Черезъ велúкі перехóди,
Ввійшли въ світлúцю, та й на пілъ,
Пили на рáдощахъ сивýху
И іли юрду и макýху,
Покіль кликнýли іхъ за стілъ.

Тутъ іли рáзниі потрáви,
И все съ полúвяних мисóкъ;
И сáмі ґáрниі припрáви,
Зъ новúхъ кленóвихъ тарілóкъ:
Свинячу гóлову до хріну

И лóкшину на переміну,
Потімъ съ підлéвою индúкъ;
На зáкуску кулішъ и кáшу,
Лемішку, хляки, пýтрю, квáшу
И зъ мáкомъ медовúй шулúкъ.

И кýбками пилú сливянку,
Медъ, пúво, брáжку, сирівéць,
Горілку прóсту и калгáнку;
Курúвсь для дýху яловéць.
Бандýра *горлиці* бринчáла.
Сопілка *зуба* затинáла,
А дýдка грáла *по балкамъ*;
Самжарівки на скрúпці грáли,
Кругóмъ дівчáта танцёвáли,
Въ дробýшкахъ, въ чóботахъ, въ свиткáхъ.

Сестрý Дидóна мáла Гáнну,
Навспрáжки дівку, хоть кудú,
Провóрну, чепурнý и гáрну;
Прихóдила и ся сюдú,
Въ червóній юпочці баéвій,
Въ запáсці гáрній фаналéвій,
Въ стёнжкáхъ, въ намúсті и ковткáхъ;
Тутъ танцёвáла викрутáсомъ,
И предъ Енéемъ вихилясомъ
Підъ дýдку бúла третякá.

Енéй и самъ такъ розгулявся,
Якъ на аркáні жеребéць;
Зъ Дидóною за рýки взявся,
Пішóвъ и зъ нéю у танéць.
Въ обóхъ підківки забряжчáли,
Жижкú одъ тáнцівъ задріжáли,
Якъ вистрибáли гоцакá.
Енéй, мáтню въ кулáкъ прибрáвши
И *не до соли* примовлявши,
Садúвъ крутéнько гайдукá.

А пóслі тáнцівъ, варенýхи
По кýхлику імъ піднеслú;
И молодúці цокотýхи,
Тутъ баляндрáси понеслú.
Дидóна кріпко заюрúла,
Горщóкъ съ варéною розбúла,
До дýру всі тогді пилú.
Ввесь день весéло прогуляли,
И пъяні спáти полягáли;
Енéя жъ лéдве повелú.

Енéй на пічъ забрáвся спáти,
Зарúвся въ прóсо, тамъ и лігъ;
А хто схотівъ, побрúвъ до хáти,
А хто въ хлівéць, а хто підъ стігъ.
А дé-які такъ-тáкъ хлиснýли,

Що де упáли, тамъ заснýли,
Сопли́, харчáли и хропли́;
А дóбрі молодці кружáли,
Поки́ ажъ півні заспівáли —
Що здýжали, то все тягли́.

Дидóна рáно исхопи́лась,
Пилá съ похмілля сирівéць;
А пóслі гáрно наряди́лась,
Якъ-би́ въ орéнду на танéць.
Взялá карáбликъ бархатóвий,
Спідни́цю и карсéтъ шовкóвий
И начепи́ла ланцюжóкъ;
Червóні чóботи обýла,
Та и запáски не забýла,
А въ рýки зъ ви́бійки платóкъ.

Енéй исъ хмéлю якъ проспáвся,
Иззівъ солóний огірóкъ;
Потімъ уми́вся и убрáвся,
Якъ парубіка до дівóкъ.
Ёмý Дидóна підослáла,
Що одъ покíйника укрáла:
Галáнці й пáру чобітóкъ,
Сорóчку, и каптáнъ съ китáйки,
И шáпку, пóясъ съ каламáйки,
И чóрний шóвковий платóкъ.

Якъ одяглись, то изійшлися,
Съ собою стали розмовлять;
Наілися и принялися,
Щобъ по вчорашнёму гулять.
Дидона жъ тяжко сподобала
Енея, такъ що и не знала
Де дітися, и що робить;
Точила всякиі баляси,
И підпускала разні ляси,
Енею тілько бъ угодить.

Дидона вигадала грище,
Еней щобъ веселіший бувъ,
И щобъ вертівся зъ нею ближче
И лиха щобъ свого забувъ:
Собі очиці завязала,
И у *панаса* грати стала,
Енея бъ тілько уловить.
Еней же заразъ догадався,
Коло Дидони терся, мявся,
Іі щобъ тілько вдоволнить.

Тутъ всяку всячину играли,
Хто, якъ и въ віщо захотівъ;
Тутъ инші *журавля* скакали,
А хто одъ *дудочки* потівъ.
И въ хрещика, и въ *горюдуба*,

Не разъ дохо́дило й до чу́ба,
Якъ загуля́лися въ *джгута*;
Въ *хлюста*, въ *паша*, въ *візка* играли
И *дамки* по столу́ сова́ли;
Чортъ-ма́въ поро́жнёго кута́.

Що день було́ у нихъ похмілля;
Пила́сь горілка, якъ вода́;
Що день въ Дидо́ни якъ весілля,
Всі пъяні, хоть посу́ньсь куда́.
Ене́еві такъ якъ боля́цці,
Або́ осінній лихора́дці,
Годи́ла па́ні всякий день.
Були́ Троя́нці пъяні, си́ті,
Круго́мъ обу́ті и обши́ті,
Хоть го́лі прибрі́ли, якъ пень.

Троя́нці ли́хо тамъ кури́ли
Дали́ прима́ну всімъ жінка́мъ;
По вечерни́цяхъ всі ходи́ли,
Просвітку не було́ дівка́мъ.
Та й самъ Ене́й, спода́рь, и па́ню
Підмо́вивъ па́ритися въ ба́ню...
Уже́ жъ було́ не безъ гріха́!
Бо страхъ вона́ ёго́ люби́ла,
Ажъ глуздъ уве́сь свій погуби́ла,
А, ба́чця, не була́ плоха́.

Оттáкъ Енéй живъ у Дидóни,
Забýвъ и въ Римъ щобъ мандровáть.
Тутъ не боявся и Юнóни,
Пустúвся все бенькетовáть;
Дидóну мавъ вінъ мовъ за жінку,
Убúвши дóбру въ нéі грінку,
Мутúвъ, якъ на селі москáль!
Бо—хрінъ ёгó не взявъ—мотóрний,
Ласкáвий, гáрний и провóрний
И гóстрий, якъ на брúтві сталь.

Енéй зъ Дидóною возúлись,
Якъ зъ оселéдцемъ сірий кітъ;
Ганяли, бігали, казúлись,
Ажъ лúвся дé-коли и пітъ.
Дидóна жъ мáла разъ робóту,
Якъ зъ нимъ побігла на охóту,
Та грімъ загнáвъ у тéмний лёхъ.
Лихúй іхъ зна, що тамъ робúли,
Булó невúдно зъ-за могúли,
Въ лёхý жъ сиділи тілько въ-двохъ.

Не тáкъ-то рóбитця все хýтко
Якъ швúдко óкомъ измигнéшъ:
Абó якъ кáзку кáжешъ прýдко,
Перóмъ въ папéрі якъ писнéшъ.
Енéй въ Дидóни живъ не мáло,—

Що зъ голови́ въ ёго́ пропа́ло,
Куди́ ёго́ Зеве́съ посла́въ.
Вінъ го́дівъ зо́-два тамъ проси́дівъ,
А ма́будь би и більшъ прони́дівъ,
Якъ-би́ ёго́ врагъ не спітка́въ.

Коли́сь Юпи́теръ ненаро́комъ
Изъ не́ба глянувъ и на насъ;
И ки́нувъ въ Карфаге́ну бокомъ,
Ажъ тамъ Троя́нський мартопля́съ....
Розсе́рдився и розкрича́вся,
Ажъ світъ увесь поколиха́вся;
Енея ла́явъ на ввесь ротъ:
»Чи та́къ-то, га́дівъ синъ, вінъ слу́ха?
Улізъ у па́току мовъ му́ха,
Засівъ якъ у боло́ті чортъ.

»Підіть гінця́ мині кликніте,
До ме́не за́разъ щобъ прійшо́въ;
Глядіть же, цу́пко прикрутіте,
Щобъ у шинёкъ вінъ не зайшо́въ!
Бо хо́чу я куди́сь посла́ти.
И ёнъ, и ёнъ же, вра́жа ма́ти!
Але́ Еней нашъ зледащівъ;
А то Вене́ря все свашку́е,
Ене́ечка свого́ муштру́е,
Щобъ вінъ зъ ума́ Дидо́ну звівъ.«

Прибігъ Меркурий засапавшись,
Въ три ряди́ пітъ зъ ёго́ котивъ;
Ввесь ремінця́ми обвяза́вшись,
На го́лову вінъ бриль надівъ;
На гру́дяхъ съ бля́хою ладу́нка,
А зъ-за́ду съ сухаря́ми су́мка,
Въ рука́хъ нага́йськиий малаха́й.
Въ такімъ наря́ді влізъ у ха́ту,
Сказа́въ: »Гото́въ уже́ я, та́ту,
Куда́ ти хо́чешъ, посила́й.«

— »Біжи лішъ шви́дче въ Карфаге́ну«,
Зеве́съ гінце́ві такъ сказа́въ,
»И па́ру розлучи́ скаже́ну,
Ене́й Дидо́ну бъ забува́въ.
Неха́й лишь відтіль уплітае,
И Ри́ма стро́іти чухра́е, —
А то залігъ, мовъ въ гру́бі песъ.
Ко́ли жъ вінъ бу́де йще гуля́ти,
То дамъ ёму́ себе́ я зна́ти!
Отта́къ сказа́въ, скажи́, Зеве́съ.«

Мерку́рий ни́зько поклони́вся,
Передъ Зеве́сомъ бриль изня́въ,
Черезъ порігъ перевали́вся,
До ста́ні шви́дче тя́гу давъ.
Поки́нувши изъ рукъ нага́йку,

Запрягъ вінъ миттю чортопхайку;
Черкнувъ изъ неба, ажъ курить!
И все кобилокъ поганяе,
Що оглобельна ажъ брикае.
Помчали, ажъ візокъ скрипить!

Еней тогді купався въ бразі,
И на полу укрившись лігъ;
Ёму не снилось о приказі,
Якъ-бось Меркурий въ хату вбігъ!
Смикнувъ изъ полу мовъ пся-юху.
»А що ти робишъ? пъешъ сивуху!«
Зо всёго горла закричавъ.
»А ну лишъ швидче убирайся,
Зъ Дидоною не женихайся,
Зевесъ походъ тобі сказавъ?

»Чи ти жъ оце до діла робишъ,
Що й досі тута загулявсь!
Та швидко и не такъ задробишъ,—
Зевесъ не дурно похвалявсь
Тобі дать добру халазію;
Вінъ видавить съ тебе олію,
Отъ тілько ще тутъ побарись!
Гляди жъ, сёгодня щобъ убрався,
Щобъ нищечкомъ відсіль украався,
Мене у-друге не дождись.«

Еней піджавъ хвістъ мовъ собака,
Мовъ Каінъ затрусивсь увесь;
Изъ носа потекла кабака—
Уже вінъ знавъ який Зевесъ.
Шатнувся миттю самъ изъ хати,
Своіхъ Троянцівъ позбірати.
Зібравши, давъ такий приказъ.
»Якъ можна швидче укладайтесь,
Зо всіми клунками збірайтесь,
До моря швендайте якъ-разъ!«

А самъ, вернувшися въ будинки,
Своє лахміття позбіравъ;
Мизеріи наклавъ дві скриньки,
На човенъ заразъ одіславъ,
И дожидався тілько ночи,
Що якъ Дидона зімкне очи,
Щобъ не прощавшись драла дать.
Хоть вінъ за нею и журився,
И світомъ цілий день нудився—
Та ба! вже треба покидать.

Дидона заразъ одгадала,
Чого сумує панъ Еней,
И все на усъ собі мотала,
Щобъ умудритися и ій;
Зъ-за печи часто виглядала,

Прикинувшись буцімъ куняла
И мовъ вона хотіла спать.
Еней же думавъ, що вже спала,
И тілько що хотівъ дать драла,
Ажъ-ось Дидона за чубъ—хвать!

»Постій, прескурвий вражий сину!
Зо мною перше росплатись;
Отъ задушу, якъ злу личину!
Ось-ну лишъ тілько завертись!
Оттакъ за хлібъ, за сіль ти платишъ?
Привикъ усімъ ти насміхатись,
Роспустишъ славу по мині!
Нагріла въ пазусі гадюку,
Що послі изробила муку;
Послала пуховикъ свині.

»Згадай який прийшовъ до мене,
Що ні сорочки не було;
И постолівъ чортъ-мавъ у тебе,
Въ кишені жъ пусто—ажъ гуло!
Чи знавъ ти, що такее гроши?
Мавъ безъ матні одні колоши,
И тілько слава, що въ штанахъ;
Та й те порвалось и побилось,
Ажъ глянуть сором, такъ світилось;
Свитина вся була въ латкахъ.

»Чи я жъ тобі та не годи́ла?
Хиба́ ти тря́сці захотівъ?
Десь вра́жа ма́ти підкуси́ла,
Щобъ хи́рний тутъ ти не сидівъ.«
Дидо́на гірько зарида́ла,
Изъ се́рця ажъ воло́сся рва́ла,
И закрасніласи мовъ ракъ,
Запінилась, посатаніла,
Ніна́че дурма́ну иззіла,
Зала́яла Ене́я такъ:

»Пога́ний, ме́рзький, ги́дкий, бри́дкий,
Нікче́мний, ла́нець, катели́къ!
Гульвіса, па́косний, прести́дкий,
Негідний, зло́дій, ерети́къ!
За ку́чму сю твою́ вели́ку,
Якъ дамъ тобі ляща́ у пи́ку,
То тутъ тебе́ лизне́ и чортъ!
И о́чи ви́деру изъ ло́ба,
Тобі дия́вольска худо́ба.
Трясе́сся, мовъ зімо́ю хортъ!

»Мандру́й до чо́рта изъ рога́ми,
Неха́й тобі присни́тця бісъ!
Съ твоіми су́чіми сина́ми,
Щобъ вра́гъ побра́въ васъ всіхъ, гульвісъ!
Щобъ ні горіли, ні боліли,

На чистоту щобъ поколіли,
Щобъ не оставсь ні чоловікъ;
Щобъ доброі не знали долі,
Булй щобъ зъ вами злиі болі,
Щобъ ви шаталися ввесь вікъ.«

Еней відъ неі одступався,
Покй зайшовъ черезъ порігъ,
А далі ажъ не оглядався,
Зъ двора въ собачу ристь побігъ.
Прибігъ къ Троянцямъ засапався,
Обмокъ въ поту, якъ-би купався,
Мовъ съ торгу въ школу курохватъ;
Потімъ у човенъ хутко сівши
И іхати своімъ веливши,
Не оглядався самъ назадъ.

Дидона тяжко зажурилась,
Ввесь день ні іла, ні пила;
Все тосковала, все нудилась,
Кричала, плакала, ревла.
То бігала, якъ-би шалена,
Стояла довго тороплена,
Кусала ногті на рукахъ;
А далі сіла на порозі,
Ажъ занудило ій неббзі
И не встояла на ногахъ.

Сестру́ кликну́ла на пора́ду,
Щобъ го́ре злéе росказа́ть,
Енéеву опла́кать зра́ду,
И льго́ти сéрцю тро́хи дать.
»Ганну́сю, ри́бко, ду́шко, любко,
Рату́й менé, моя́ голу́бко!
Тепéръ пропа́ла я на вікъ!
Енéй поки́нувъ менé, бідну,
Якъ са́му па́плюгу послідню,
Енéй злий змій—не чоловікъ.

»Нема́ у сéрця мого́ си́ли,
Щобъ я змогла́ ёго́ забу́ть,
Куди́ мні бігти?—до моги́ли!
Туди́, оди́нъ надéжний пу́ть!
Я все для ёго потеря́ла,
Людéй и сла́ву занедба́ла;
Боги́! я зъ нимъ забу́ла й васъ.
Охъ! да́йте зілля мні напи́тись,
Щобъ сéрцю мо́жно розлюби́тись,
Утихоми́ритись на часъ.

»Нема́ на сві́ті мні поко́ю,
Не ллю́тця слёзи изъ очéй,
Для мéне білий світъ есть тьмо́ю,
Тамъ я́сно тілько де Енéй.
О пу́цверинку Купидо́не!

Любуйся якъ Дидо́на сто́гне....
Щобъ ти мале́ньквмъ бувъ пропа́въ!
Позна́йте молоди́ці го́жі,
Зъ Ене́емъ бахурі всі схо́жі;
Щобъ врагъ зрадли́вихъ всіхъ побра́въ!«

Такъ бідна съ го́ря говори́ла
Дидо́на, й жизнь свою кляла́;
И Га́нна що́ ій ні роби́ла,
Ні-я́кой ра́ди не дала́.
Сама́ съ цари́цей горюва́ла
И слёзи рукаво́мъ втира́ла,
И хли́пала собі въ кула́къ.
Потімъ Дидо́на мовъ уни́шкла,
Звеліла, щобъ и Га́ндзя ви́йшла,
Щобъ ій насумова́тись въ сма́къ.

Довге́нько такъ посумова́вши,
Пішла́ въ буди́нки на постіль;
Поду́мавши тамъ, погада́вши,
Прово́рно ско́чила на пілъ.
И взя́вши съ за́пічка кресало,
И кло́чча въ па́зуху чима́ло,
Тихе́нько ви́йшла на горо́дъ.
Ночно́ю се було́ добо́ю
И са́мой ти́хою поро́ю,
Якъ спавъ хреще́ний ввесь наро́дъ.

Стоя́въ въ Дидо́ни у заго́ні
Зъ кизя́ку скла́дений кирпи́чъ;
Ёго́ воли́ придба́ли й ко́ні—
Зімо́ю імъ топи́ли пічъ.
Въ кострі бувъ зло́жений сухе́нький,
Якъ по́рохъ бувъ уже́ палке́нький,
Ёго́ й держа́ли на підпа́лъ.
Підъ нимъ вона́ ого́нь креса́ла,
И въ кло́ччі га́рно розмаха́ла
И розвела́ пожа́ръ чима́лъ.

Круго́мъ косте́ръ той запали́вши,
Зо все́й оде́жи роздягла́сь,
Въ ого́нь оде́жу положи́вши,
Та и сама́ тутъ простягла́сь.
Вкругъ не́і по́ломъя пала́ло,
Покі́йниці неви́дко ста́ло,
Пішо́въ одъ не́і димъ и чадъ!
Ене́я такъ вона́ люби́ла,
Що ажъ сама́ себе́ спали́ла,
Посла́ла ду́шу къ чо́рту въ адъ.

ЧАСТЬ ДРУГА.

Еней, поплйвши сйнімъ мóремъ,
На Карфагéну оглядáвсь;
Борóвсь съ своімъ сердéґа гóремъ,
Слізьмй, небіжчикъ, обливáвсь.
Хоть одъ Дидóни пливъ поспішно,
Та плáкавъ гірько, неутішно.
Почýвши жъ, що въ огні спеклáсь,
Сказáвъ: »Нехáй ій вічне цáрство,
Мині же довголітне пáнство,
И щобъ другá вдовá найшлáсь!«

Якъ-óсь и мóре стáло грáти,
Велйкі хвйлі піднялйсь,
И вітри зачалй бурхáти,
Ажъ чóвни нá морі тряслйсь.
Водóю чóртъ-зна-якъ крутйло,
Що трóхи всіхъ не потопйло,
Вертілись чóвни мовъ дурні.
Троянці зъ стрáху задрижáли,
И що робйти всі не знáли,
Стоáли мóвчки всі смутні.

Одинъ зъ Троянськоі ватаги,
По іхъ вінъ звався Палинуръ;
Сей більше мавъ другихъ одваги,
Сміленький бувъ и балагуръ;
Що-напередъ сей схаменувся
И до Нептуна окликнувся:
»А щó ти рóбишъ, панъ Нептунъ?
Чи се и ти пустивсь въ ледáщо,
Що хóчешъ насъ звести ні нá що?
Хибá півкóпи вже забувъ?«

А дáлі після сéі мóви
Троянцямъ вінъ тáкъ всімъ сказáвъ:
»Бувáйте, брáтця, ви здорóві!
Отцé Нептунъ замудровáвъ.
Куди тепéръ ми, брáтця, піідемъ?
Въ Итáлію ми не доідемъ,
Бо мóре дуже щось шпуé.
Итáлія відсіль неблизько,
А мóремъ въ бурю іхать слизько,
Човнівъ ніхтó не підкуé.

»Оттутъ земéлька есть, хлопъята,
Відсіль вонá не вдалеку,
Сицилія — земля багáта,
Вонá мині щось познаку.
Дмухнімъ лишъ, брáтця, ми до нéі,

Збува́ти го́рести своє́і,
Тамъ до́брий царь живе́ Аце́стъ.
Ми тамъ, якъ до́ма, очуня́емъ
И якъ у се́бе загуля́емъ,
Всёго́ бага́цько въ ёго есть.«

Троя́нці до́бре приняли́ся
И ста́ли віслами гребти́,
Якъ стрілки чо́вники несли́ся,
Мовъ зъ-за́ду пха́ли іхъ чорти́.
Іхъ Сицилі́йці якъ уздріли,
То зъ го́рода, мовъ подуріли,
До мо́ря бігли всі встріча́ть.
Тутъ міжъ собо́ю роспита́лись,
Чоло́мкались и обніма́лись;
Пішли́ до короля́ гуля́ть.

Аце́стъ Ене́ю, якъ-би́ бра́ту,
Вели́ку ла́ску показа́въ,
И за́разъ, попроси́вши въ ха́ту,
Горілкою почастова́въ;
На за́куску накла́ли са́ла,
Лежа́ла ковбаса́ чима́ла
И хліба по́вне решето́.
Троя́нцямъ всімъ дали́ тете́ри
И відпусти́ли на квате́ри:
Щобъ йшли, куди́ потра́пить хто.

Тутъ зáразъ підняли́ беньке́ти,
Замурмотáли якъ коти́,
И въ кáхляхъ понесли́ пашке́ти
И кисілю імъ до сити́;
Гаря́чую, мяку́ бухи́нку,
Зразо́ву до рижківъ печінку,
Гречáнихъ съ часнико́мъ пампу́хъ.
Ене́й съ доро́ги налигáвся
И пінноі такъ нахлистáвся
Трохи́ не ви́персь зъ ёго духъ.

Ене́й хоть тро́хи бувъ підпи́лий,
Та зъ ро́зумомъ таки́ зібрáвсь;
Вінъ синъ бувъ богобоязли́вий,
По сме́рти бáтька не цурáвсь.
Въ сей день ёго́ оте́ць опря́гся,
Якъ чикилди́хи обіжрáвся,—
Анхи́зъ зъ горілочки уме́ръ.
Ене́й схотівъ обідъ справля́ти,
И тутъ старцівъ нагодовáти,—
Щобъ Богъ души свій рай одпе́ръ.

Зібрáвъ Троя́нську всю громáду,
И самъ пішо́въ на двіръ до нихъ,
Проси́ть у іхъ собі порáду,
Сказáвъ імъ річъ въ словáхъ таки́хъ:
»*Пано́ве*, знáете, Троя́не,

И всі хрещéнії миряне,
Що мій отéць бувáвъ Анхи́зъ.
Ёго сивýха запали́ла,
И животá укороти́ла,
Й вінъ, якъ мýха въ зіму, слизъ.

»Зроби́ти пóминки я хóчу,
Постáвити обідъ ćтарцямъ;
И зáвтра жъ—въ пóру неробóчу.
Скажіте: якъ здаéтця вамъ?«
Сёгó Троя́нці и бажáли
И всі у гóлосъ закричáли:
»Енéю Бóже поможи́!
И коли́ хóчешъ, пáне, знáти,
И сáми бýдемъ помагáти,
Бо' ми тобі не ворогú.«

И зáразъ ми́ттю всі пусти́лись
Горілку, мя́со куповáть,
Хлібъ, бýблики, книші вроди́лись,
Пійшли́ посýди добувáть;
И кóливо съ куті зроби́ли,
Сити́ изъ мéду насити́ли,
Зъеднáли рáзомъ и попá.
Хазяінівъ своіхъ ззивáли,
Старцівъ по ýлицямъ шукáли,
Пішлá на дзвінъ дякáмъ копá.

На дру́гий день ране́нько вста́ли,
Ого́нь на дво́рі розвелй
И мя́са въ казанй накла́ли,
Варйли стра́ву и пеклй.
Пять казанівъ стоя́ло юшки,
А въ чотирёхъ булй галу́шки,
Борщу́ трохй було́ не съ шість;
Бара́нівъ тьма була́ варе́нихъ,
Куре́й, гусе́й, качо́къ пече́нихъ,
До сйта щобъ було́ всімъ ість.

Цебрй сиву́шки тамъ стоя́ли
И бра́ги по́вниі діжкй;
Всю стра́ву въ ваганкй влива́ли
И роздава́ли всімъ ложкй.
Якъ проспіва́ли *со святи́ми*,
Ене́й облйвсь слізьмй гірькйми, —
И принялйся всі трепа́ть;
Наілися и нахлиста́лись,
Що де́-які ажъ поваля́лись,
Тогді и го́ді помина́ть.

Ене́й и самъ изъ старшино́ю
Анхйза до́бре помина́въ;
Не здрівъ нічо́го предъ собо́ю,
А ще́ зъ-за сто́лу не встава́въ;
А да́лі тро́шки проходйвся,

Прочумався, протверезився,
Пішовъ къ народу, хоть поблідъ.
Съ кишені винявши півкіпки,
Шпурнувъ въ народъ дрібнихъ, якъ ріпки,
Щобъ тямили ёго обідъ.

Въ Енея заболіли ноги,
Не чувъ ні рукъ, ні голови;
Напали съ хмелю перелоги,
Опухли очи, якъ въ сови,
Увесь обдувся, якъ барило,
Було на світі все немило,
Мисліте по землі писавъ.
Зъ нудьги охлявъ и изнемігся,
Въ одежі лігъ и не роздігся,
Підъ лавкою до світа спавъ.

Прокинувшись увесь трусився,
За серце ссало, мовъ глисти;
Перевертався и нудився,
Не здужавъ голови звести,
Поки не випивъ півквартівки
Зъ имберомъ пінноі горілки,
И кухля сирівцю не втеръ.
Съ-підъ лавки вилізъ и струхнувся,
Закашлявъ, чхнувъ и стрепенувся,
»Давайте«, крикнувъ, »пить теперъ!«

Зібра́вшися всі панення́та,
Изно́въ кружа́ти почали́,
Пили́ якъ бра́гу пороси́та,
Горілку такъ воні́ тягли́;
Тятли́ тутъ пінненьку Троя́нці,
Не во́мпили й Сициліянці,
Черка́ли до́бре назахва́тъ.
Хто пивъ тутъ більшъ одъ всіхъ горілки,
И хто пивъ ра́зомъ півкондійки,
То той Ене́еві бувъ братъ.

Ене́й нашъ роздоброхота́вся,
Игри́ща зду́мавъ завести́,
И пъяний за́разъ розкрича́вся,
Щобъ перебі́йцівъ привести́.
У віконъ школярі співа́ли,
Халяндри циганки́ скака́ли,
Игра́ли въ ко́зби и сліпці́;
Були́ тутъ ра́зні чу́ти крики,
Води́ли въ го́роді музи́ки,
Мото́рні, пъя́ні молодці.

Въ присінкахъ всі пані́ сиділи,
На дво́рі жъ вкругъ стоявъ наро́дъ,
У вікна де́-які гляділи,
А и́нший бувъ наве́рхъ воро́тъ;
Ажъ-о́сь прі́йшо́въ и перебієць,

Убráний такъ, якъ компаніецъ,
И звáвся молодéць Дарéсъ;
На кулакú ставъ виклика́ти
И перебíйця визивáти,
Кричáвъ, опáрений мовъ песъ:

»Гей, хто зо мнóю вийде битись,
Покоштовáти стусанівъ?
Хто хóче пáсокою вмúтись?
Кому́ не жаль своíхъ зубівъ?
А нýте, нýте йдíте швúдче.
Сюдú на кулакú лишъ блúжче!
Я бéбехівъ вамъ надсажý,
На óчи встáвлю окулярú;
Сюдú, погáнці бакалярú!
Я всякому лобъ розміжжý.«

Дарéсъ довгéнько дожидáвся,
Мовчáли всі, ніхтó не йшовъ,
Зъ нимъ битися усякъ боявся,
Собóю стрáху всімъ задáвъ:
»Такъ ви, бачý, всі легкодýхи,
Передо мнóю такъ, якъ мýхи
И пудофéти на-голó!«
Дарéсъ тутъ дýже насміхáвся,
Соб óю чвáнивсь, величáвся,
Ажъ слýхать сóромъ всімъ булó.

Абсéстъ Троянець бувъ сердитий,
Згадáвъ Ентéлла козакá,
Зробився мовъ несамовитий
Чимъ-дужъ відтіль давъ дропакá.
Ентéлла кинувся шукáти,
Щобъ все, що бáчивъ, росказáти,
И щобъ Дарéса підцьковáть.
Ентéллъ бувъ тяжко смілий, дужий,
Мужикъ плечистий и невклюжий,
Тогді вінъ пъяний вклáвся спать.

Знайшлй Ентéлла сіромáху,
Що вінъ підъ тиномъ гáрно спавъ;
Сёгó сердéшного тімáху
Будити стáли, щобъ устáвъ.
Всі гóлосно надъ нимъ кричáли,
Ногáми въ-силу роскачáли,
Очима вінъ на нихъ лупнувъ:
»Чогó ви? Щó за врáжа мáти!
Зібрáлись не давáти спáти!«
Сказáвши се, изнóвъ заснувъ.

»Та встань, будь лáскавъ, пáне свáту!«
Абсéстъ Ентéллові сказáвъ.
— »Пійдіть лишъ ви собі и къ кáту!«
Ентéллъ на іхъ такъ закричáвъ.
А пóслі бáчить, що не шутка,

Абсéстъ сказáвъ, якá почýтка,
Провóрно скóчивши, здригнýвсь:
»Хтó, якъ, Дарéсъ? Ну, стíйте нáші!
Зварю́ пáну Дарéсу кáши,
Горілки дáйте лишъ напъю́сь.«

Примчáли съ казанóкъ сивýхи,
Ентéллъ ії разкóмъ дмухнýвъ,
И одъ сиéі вінъ мокрýхи
Скривúвсь, намóрщивсь и зівнýвъ,
Сказáвъ: »Тепéръ ходімо, брáтця,
До хвастунá Дарéса, лáнця!
Ёмý я рéбра полічý,
Зімнý всёгó я на кабáку,
На смерть зъувічу, мовъ собáку,—
Я бúтися ёгó навчý!«

Прийшóвъ Ентéллъ передъ Дарéса,
Сказáвъ ёмý на сміхъ: »Гай-гай!
Ховáйсь, проклята неотéса!
Зарáння відсіль утікай, —
Я роздавлю́ тебé якъ жáбу,
Зітрý, зімнý, морóзъ якъ бáбу,
Що тутъ и зýби ти зітнéшъ!
Тебé дияволъ не пізнáе,
Съ кісткáми чортъ тебé злигáе,
Ужé відъ мéне не влизнéшъ!«

На зе́млю ша́пку положи́вши,
По ло́коть ру́ки засука́въ,
И цу́пко кулаки́ стули́вши,
Даре́са би́тись визива́въ.
Изъ се́рця скригота́въ зуба́ми,
Объ зе́млю тупота́въ нога́ми
И на Даре́са наліза́въ.
Даре́съ не радъ своіи́ лихо́ті,
Енте́ллъ потя́гъ не по охо́ті
Даре́са, щобъ ёго́ вінъ знавъ.

Въ се вре́мя въ рай боги́ зібра́лись
Къ Зеве́су въ го́сті на обідъ;
Пили́ тамъ, іли, забавля́лись,
Забу́ли на́шихъ людськи́хъ бідъ.
Тамъ лиѕоми́нки ра́зні іли,
Буха́нчики пшени́шні білі,
Кисли́ці, я́годи, коржі
И вся́кі ра́зні витребе́ньки,—
Уже́ либо́нь були́ й пъяне́нькі,
Понадува́лись, мовъ ёрші.

Якъ-о́сь знече́въя вбігъ Мерку́рий,
Заса́павшися до богівъ;
Прискочи́въ мовъ коти́ще му́рий
До си́рнихъ въ ма́слі пирогівъ!
»Ге, ге! отту́тъ-то загуля́лись.

Що вже й одъ світа одцурались;
Дияволъ-ма вамъ и стида!
Въ Сициліі таке творитця,
Що вже вамъ треба бъ подивитьця,
Тамъ крикъ, мовъ підступна Орда.«

Боги, почувши, зашатались,—
Изъ неба виткнули носи,
Дивитись на бійцівъ хватались,
Якъ жаби літомъ изъ роси.
Ентеллъ тамъ сильно храбровався,
Ажъ до сорочки ввесь роздягся.
Совавъ Даресу въ нісъ кулакъ.
Даресъ извомпивъ сіромаха,
Бо бувъ Ентеллъ непевна птаха,
Якъ Чорноморський злий козакъ.

Венерю за виски вхопило,
Якъ глянула, що тамъ Даресъ,
Ій дуже се було немило,
Сказала: »Батечку Зевесъ!
Дай моему Даресу сили,
Ёму хвоста щобъ не вкрутили,
Щобъ вінъ Ентелла поборовъ.
Мене тогді ввесь світъ забуде,
Коли Даресъ живий не буде;
Зроби, щобъ бувъ Даресъ здоровъ!«

Тутъ Ба́хусъ пъя́ний обізва́вся,
Вене́рю ла́яти поча́въ,
До не́і съ кулако́мъ сова́вся
И такъ изъ-пъя́на ій сказа́въ:
»Пійди́ лишъ ти къ чорта́мъ, плюга́ва,
Невірна, па́косна, халя́ва!
Неха́й изслизне твій Даре́съ.
Я за Енте́лла самъ вступлю́ся,
Якъ білшъ сиву́хи натягну́ся,
То не засту́пить и Зеве́съ.

»Чи зна́ешъ вінъ який парни́ще?
На світі тро́хи есть таки́хъ,
Сиву́ху такъ, якъ бра́гу, хли́ще,
Я въ парубка́хъ коха́юсь сихъ.
Та вже залле за шку́ру са́ла,
Ні не́ня въ бра́зі не скупа́ла,
Якъ вінъ Даре́сові зада́сть!
Уже́ хоть якъ ти не верти́ся,
Зъ своімъ Даре́сомъ попрости́ся,
Бо припада́ ёму́ пропа́сть.«

Зеве́съ до ре́чи сей дочу́вся,
Язи́къ наси́лу поверну́въ,
Вінъ одъ горілки ввесь обду́вся,
И грімко такъ на іхъ гукну́въ:
»*Мовчіть!*... Чого́ ви задрочи́лись?

Чи бачъ? и въ мéне росходились!
Я дамъ вамъ зáразъ тришія́!
Ніхтó въ кулáчки нè мішáйтесь,
Кінця́ одъ сáмихъ дожидáйтесь,
Побáчимъ—візьметь-то чия́?«

Венéря, óблизня піймáвши,
Слізки́ пусти́ла изъ очéй
И якъ собáка хвістъ піджáвши,
Пішлá къ порóгу до двeрéй
И зъ Мáрсомъ у кутóчку стáла,
Зъ Зевéса дóбре глузовáла;
А Бáхусъ пінненьку лигáвъ.
Изъ Ганнімéдова пуздéрка
Утéръ трохи́ не зъ піввідéрка;
Напи́всь—и тілько, що кректáвъ.

Якъ міжъ собóй боги́ свари́лись
Въ раю́, попи́вшись въ небесáхъ;
Тогді въ Сици́лії твори́лись.
Вели́кі дýже чудесá.
Дарéсъ одъ стрáху оправля́вся
И до Ентéлла підбірáвся,
Цибýльки бъ дать ёмý підъ нісъ.
Ентéллъ одъ ля́паса здригнýвся,
Разівъ изъ пять перевернýвся,
Трохи́ не попусти́въ и слізъ.

Розсе́рдився и розъяри́вся,
Ажъ піну зъ ро́та попусти́въ,
И са́ме въ міру підмости́вся,
Въ висо́къ Даре́са затопи́въ.
Зъ оче́й ажъ и́скри полетіли
И о́чи я́сні соловіли,—
Серде́шний о́бъ землю упа́въ.
Чмелівъ довге́нько ду́же слу́хавъ
И зе́млю но́сомъ ривъ и ню́хавъ,
И ду́же жа́лібно стогна́въ.

Тутъ всі Енте́лла вихваля́ли,
Ене́й съ пана́ми регота́всь,
Зъ Даре́са жъ ду́же глузова́ли,
Що си́лою вінъ велича́всь;
Звелівъ Ене́й ёго́ підня́ти,
На вітрі щобъ поколиха́ти
Одъ ля́паса, и щобъ прочха́всь;
Енте́ллові жъ давъ на кабаку
Трохи́ не цілую гривня́ку
За те, що такъ вінъ доказа́всь.

Ене́й же симъ не вдоволни́вшись,
Ище́ гуля́ти захотівъ,
И цу́пко пінноі напи́вшись,
Ведме́дівъ привести́ звелівъ.
Литва́ на тру́би засурми́ла,

Ведмéдівъ зáразъ зъупинила,
Застáвила іхъ танцёвáть.
Сердéшний звіръ перекидáвся,
Плигáвъ, вертівся и качáвся,
Забýвъ и бджóли піддирáть.

Якъ панъ Енéй такъ забавлявся,
То лиха вже собі не ждавъ;
Не дýмавъ и не сподівáвся,
Щобъ хто съ богівъ ту кýчму давъ.
Но те Юнóна повернýла
И въ голові такъ коверзнýла,
Щобъ зáразъ учинить ярмисъ.
Набýла безъ панчіхъ патинки,
Пішлá въ Ирисини будинки,
Бо хитра ся булá якъ бісъ.

Прийшлá, Ирисі підморгнýла,
И въ хижу потяглй у-двóхъ,
И нá ухо щось ій шепнýла,
Щобъ не підслýхавъ який богъ;
И пáльцемъ цýпко прикрутила,
Щобъ зáразъ все те изробила
И ій би принеслá лепóртъ.
Ирися низько поклонилась,
И въ ліжникъ зáразъ нарядилась,
Побігла зъ нéба якъ-бй хортъ.

Въ Сицилію якъ разъ спустилась,
Човни Троянські де були;
И міжъ Троянокъ помістилась,
Котбрі човнівъ стерегли.
Въ кружку сердешні сі сиділи,
И кисло на море гляділи;
Бо іхъ не кликали гулять,
Де чоловіки іхъ гуляли.
Медокъ, сивушку попивали
Безъ просипу неділь изъ-пять.

Дівчата зъ лиха горювали,
Нудило тяжко молодиць;
Лишъ слиньку зъ голоду ковт
Якъ хочетця кому кислиць.
Своіхъ Троянцівъ проклинали,
Що черезъ іхъ такъ горювали.
Дівки кричали на ввесь ротъ:
»Щобъ імъ хотілось такъ гуляти,
Якъ хочетця намъ дівовати!
Коли бъ замордовавъ іхъ чортъ!«

Везли Троянці изъ собою
Старую бабу, якъ ягу,
Лукаву, відьму, злу Берою,
Искорчившуюся въ дугу.
Ирися нею изробилась,

Й якъ Берóя нарядилась
И підступила до дівóкъ;
И щобъ къ нимъ лучче підмоститьця
И предъ Юнóной заслужитьця,
То піднеслá імъ пиріжóкъ.

Сказáла: »Помагáй-Бігъ, діти!
Чогó сумуете ви такъ?
Чи не огидно вамъ сидіти?
Отцé гуляють нáші якъ!
Мовъ божевільнихъ насъ морóчать,
Сімъ літъ якъ по морямъ волóчать;
Глузують якъ хотять изъ васъ.
Алé зъ другими бахурують,
Своі жъ жінки нехáй горюють,
Коли водилось се у насъ?

»Послухайте лишъ, молодиці,
Я дóбрую вамъ рáду дамъ!
И ви, дівчáта білолиці!
Зробімъ кінéць своімъ бідáмъ,
За гóре ми заплáтимъ гóремъ....
А дóки намъ сидіть надъ мóремъ?
Приймімось — чóвни попалімъ.
Тогді вже мусять тутъ остáтьця,
И нé-хотя до насъ прижáтьця....
Ось-тáкъ на лідъ іхъ посадімъ!«

— »Спасе́ть же Бігъ тебе́, бабу́сю!«
Троя́нки въ го́лосъ загули́:
»Тако́і бъ ра́ди, паймату́сю,
Ми и згада́ти не могли́.«
И за́разъ приступи́ли къ фло́ту
И приняли́ся за робо́ту:
Ого́нь кре́сати и нести́
Скіпки́, тріски́, соло́му, клю́чча;
Була́ тутъ вся́ка зъ нихъ охо́ча,
Пожа́ръ щобъ шви́дче розвести́.

Розже́врілось и загорілось,
Пішо́въ димо́къ до са́михъ хма́ръ;
Ажъ не́бо все зачервонілось,
Вели́кий тя́жко бувъ пожа́ръ.
Човни́ и байдаки́ пала́ли,
Сосно́ві пороми́ тріща́ли,
Горіли дёготь и смола́.
Поки́ Троя́нці оглядились,
Що до́бре іхъ Троя́нки грілись,
То часть мала́ човнівъ була́.

Еней, пожа́ръ таки́й уздрівши,
Зляка́вся, побілівъ якъ снігъ;
И бігти всімъ туди́ звелівши,
Чимъ дужъ до чо́внівъ самъ побігъ.
На gвалтъ у·дзво́ни задзвони́ли,

По улицямъ въ клепа́ла били,
Ене́й же на ввесь ротъ крича́въ:
»Хто въ Бо́га віруе, рату́йте!
Руба́й, туши́, гаси́, лий, ку́йте́!
А хто́ жъ таку́ намъ ку́чму давъ?«

Ене́й одъ стра́ху съ плйгу збйвся,
Въ умі серде́га помiша́всь,
И за́разъ самъ не свій зробйвся,
Скака́въ, вертівся и кача́всь;
И изъ сёго́ свого́ задо́ру,
Підня́вши го́лову у-го́ру,
Крича́въ, опа́рений мовъ пе́съ.
Олймпськихъ шпе́тивъ на всю гу́бу,
И не́ню ла́явъ свою́ лю́бу,
Добу́всь и въ ротъ и въ нісъ Зеве́съ.

»Гей ти, проклятий стариѓаню,
На зе́млю зъ не́ба не зиркне́шъ!
Не чу́ешъ, якъ тебе́ я га́ню,
Зеве́съ! ні у́сомъ не моргне́шъ....
На о́чахъ більма поробйлись?
Колйбъ до віку послiпйлись,
Що не помо́жешъ ти мині.
Чи се́ жъ такй тобі не стйдно?
Що пропаду́, отъ лишъ не вйдно;
Я жъ, ка́жуть лю́де, внукъ тобі!

»А ти зъ сідóю бородóю,
Пáне добрóдію Нептýнъ!
Сидúшъ, мовъ дéмонъ підъ водóю,
Измóрщившись, старúй шкарбýнъ!
Колú бъ струхнýвъ хоть головóю
И сей пожáръ залúвъ водóю —
Тризýбець щобъ тобі зломúвсь!
Ти базарúшку любишъ брáти,
А людямъ въ нýжді помагáти
Не дýже, бáчу, поспішúвсь.

»И брáтікъ вашъ Плутóнъ, погáнець.
Изъ Прозерпúною засівъ;
Пекéльний, гáспидський кохáнець,
Ищé себé тамъ не нагрівъ?
Завівъ братéрство зъ дяволáми,
И въ світі нáшими бідáми
Не погорюе ні на часъ.
Не посилкýетця ні мáло,.
Щобъ такъ палáти перестáло
И щобъ оцéй пожáръ погáсъ.

»И нéнечка моя́ ріднéнька
У чóрта десь тепéръ гуля́;
А мóже спить ужé пъянéнька,
Абó съ хлопя́тами ганя́.
Тепéръ ій, бáчу, не до сóли,

Ужé підтикавши десь пóли
Фурцює дóбре, навіснá!
Колú самá съ кимъ не ночу́е,
То для когóсь ужé свашку́е,
Для сёго тя́жко поспішнá.

»Та врагъ берú васъ, що хотіте,
Про мéне те собі робіть;
Менé на лідъ не посадіте,
Пожáръ лишъ тілько погасіть;
Завереду́йте по своéму
И—бу́дьте лáскаві—моéму
Зробіте лúхові кінéць.
Пустіть лишъ зъ нéба веремію
И покажіте чудасію,
А я вамъ піднесу́ ралéць.«

Тутъ тілько що перемолúвся
Енéй и ротъ свій затулúвъ,
Якъ-бось изъ нéба дощъ полúвся—
Въ годúну ввесь пожáръ залúвъ.
Бурхну́ло зъ нéба, мовъ изъ бóчки,
Що промочúло до сорóчки;
То дрáла врóстичъ всі далú.
Троя́нці стáли всі якъ хлюща;
Імъ лу́чилася невсипу́ща,
Не рáди и дощу́ булú.

Не знавъ же на яку́ ступи́ти
Ене́й, и тя́жко горюва́въ:
Чи тутъ оста́тись, чи поплы́ти?
Бо врагъ не всі човни́ забра́въ;
И ми́ттю ки́нувсь до грома́ди
Проси́ть собі въ неі пора́ди,
Чого́ собо́ю не збагне́.
Тутъ до́вго тя́жко рахова́ли,
И скілько не коверзова́ли,
Та все було́, що не оне́.

Оди́нъ зъ Троя́нськоі́ грома́ди
Насу́пившися все мовча́въ,
И, дослуха́ючись пора́ди,
Ціпко́мъ все зе́млю колупа́въ.
Се бувъ пройдисвітъ и непе́вний,
И всімъ відьма́мъ бувъ ро́дичъ кре́вний,
Упи́рь и зна́хуръ ворожи́ть.
Одъ трясці га́рно вмівъ шепта́ти
И кровъ христья́нську замовля́ти,
И до́бре знавъ греблі гати́ть.

Бува́въ и въ Шлёнському зъ вола́ми,
Не разъ ходи́въ за сіллю въ Кримъ,
Тара́ні торгова́въ воза́ми,—
Всі чумаки́ брата́лись зъ нимъ.
Вінъ такъ здава́вся и нікче́мний,

Та бувъ розумний, якъ письменний;
Слова такъ сипавъ, якъ горохъ.
Уже въ чімъ, бачъ, пораховати,
Що росказать—ёму вже дати;
Ні въ чімъ не бувъ страхополохъ.

Невтесомъ всі ёго дражнили,
По нашому жъ то бъ звавсь Охрімъ;
Мині такъ люде говорили,
Самому жъ незнакомий вінъ.
Побачивъ, що Еней гнівився,
До ёго заразъ підмостився,
За білу рученьку узявъ;
И вивівши ёго у сіни,
Самъ укловивсь ёму въ коліни,
Таку Енею річъ сказавъ:

»Чого ти сильно зажурився
И такъ надувся, якъ индикъ?
Зовсімъ охлявъ и занудився,
Мовъ по болотові куликъ?
Чимъ більшъ журитись, то все гірше,
Заплутаесся въ лісі більше;
Покинь лишъ горе и заплюй.
Піди вкладися гарно спати,
А після будешъ и гадати,
Спочинь, та вже тогді міркуй.«

Послу́хавши Ене́й Охріма,
Укри́вшись на полу́ лігъ спать;
Та лу́павъ тілько все очи́ма,
Не мігъ ні кри́хти задріма́ть.
На всі боки́ перевертáвся,
До люльки разівъ три приймáвся;
Знемігся жъ, мовъ и задрімáвъ.
Якъ-бсь Анхи́зъ ёму́ присни́вся,
Изъ пе́кла ба́течко яви́вся
И си́нові таке́ сказáвъ:

»Прокинься, ми́лее дитя́тко!
Пробу́ркайся и проходи́сь.
Се твій прийшо́въ до те́бе ба́тько,
То не сполохайсь, не жахни́сь.
Мене́ боги́ къ тобі послáли
И такъ сказáти приказáли,
Щобъ ти вже білше не жури́всь:
Пошлють тобі щасли́ву до́лю,
Щобъ учини́въ ти бо́жу во́лю
И швидче въ Римъ пересели́всь.

»Збери́ всі чо́вни, що остáлись,
И гáрно зáразъ іхъ опрáвъ;
Приде́ржъ своіхъ, щобъ не впивáлись,
И сю Сици́лію остáвъ.
Пливи́ и не жури́сь, небо́же!

Ужé тобі скрізь бýде гóже.
Та ще, послýхай, щось скажý:
Щобъ въ пéкло ти зайшóвъ до мéне,
Бо діло есть мині до тéбе,
Я все тобі тамъ покажý.

»И по Олíмпському закóну
То пéкла ужé ти не минéшъ,
Бо трéба клáнятись Плутóну—
А то и въ Римъ не доплывéшъ.
Якýсь тобі вінъ кáзань скáже;
Дорóгу дóбру въ Римъ покáже,
Побáчишъ якъ живý и я.
А за дорóгу не турбýйся,
До пéкла напростéць прямýйся
Пішкóмъ—не трéба и конá.

»Прощáй же, сизий голубóчокъ!
Бо вже стаé на двóрі світъ;
Прощáй, дитя! прощáй синóчокъ!...«
И въ зéмлю провалúвся дідъ.
Енéй съ просóння якъ схопúвся,
Дрижáвъ одъ стрáху и трусúвся,
Холóдний лúвся зъ ёго пітъ;
И всіхъ Троянцівъ поскликáвши,
И лáгодитись приказáвши,
Щобъ зáвтра поплистú якъ світъ.

Къ Ацéсту зáразъ самъ махнýвши,
За хлібъ подя́ковавъ, за сіль;
И тамъ недóвго щось побýвши,
Вернýвся до своіхъ відтіль.
Ввесь день збірáлись та вкладáлись,
И світа тілько що дождáлись,
То посідáли на човни́.
Енéй же іхавъ щось не сміло,
Бо мóре дýже надоіло,
Якъ чумакáмъ дощъ въ осени́.

Венéря тілько що уздріла,
Що вже Троя́нці на човнáхъ,
Къ Нептýну на поклóнъ побігла,
Щобъ не втопи́въ іхъ у волнáхъ.
Поіхала въ своімъ ридвáні,
Мовъ сóтника якóго пáні,
Баски́ми кóнями, якъ звіръ.
Исъ кінними проводникáми,
Съ трёмá назáді козакáми,
А кóні прáвивъ машталіръ.

Булá на ёму біла сви́та
Изъ шаповáльского сукнá,
Тясóмкою кругóмъ обши́та,
Сімъ кіпъ стоя́лася вонá.
Набáкирь шáпочка стриміла,

Далéко дуже червоніла;
Въ рукáхъ же дóвгий бувъ батігъ;
Імъ грімко ляскавъ вінъ изъ лиха,
Скакáли кóні безъ отдиха;
Ридвáвъ, мовъ вихоръ въ полі, бігъ.

Пріихала, загримотіла,
Кобилляча мовъ головá;
Къ Нептýну въ хáту улетіла
Такъ, якъ изъ вирію совá.
И не сказáвши ні півслóва,
»Нехáй«, кáже, »твоя здорóва
Бувá, Нептýне, головá!«
Якъ навижéна прискакáла,
Нептýна въ гýби цілувáла,
Говóрячи такі словá:

»Коли, Нептýнъ, мині ти дядько,
А я племінниця тобі,
Та ти жъ мині й хрещéний бáтько,
Спасибі заробú собі.
Моéму поможи Енéю,
Щобъ вінъ зъ ватáгою своéю
Щасливо іздивъ по воді.
Вже й такъ ёгó пополякáли,
На-силу бáби одшептáли,
Попáвся въ зýби бувъ біді.«

Нептýнъ, моргнýвши, засміявся;
Венéрю сісти попросúвъ,
И післá нéі облизáвся,—
Сивýхи чáрочку налúвъ.
И такъ іі почастовáвши,
Чогó просúла обіщáвши,
И зáразъ зъ нéю попрощáвсь.
Повіявъ вітръ зъ рукú Енéю,
Простúвсь сердéшненький зъ землéю,
Якъ стрілочка по мóрю мчавсь.

Порóмщикъ іхъ що найглавнійший,
Зъ Енéемъ іздивъ всякий разъ,
Ёмý слугá бувъ найвірнійший—
По нáшому вінъ звавсь Тарáсъ;
Сей, сúдя на кормі, хитáвся—
По сáме нéльзя нахлистáвся
Горілочки, колú прощáвсь.
Енéй велівъ ёгó принáти,
Щобъ не пустúвсь на дно нирáти,
И въ лýччімъ місті щобъ проспáвсь.

Та вúдно вже пáну Тарáсу
Напúсано такъ на родý,
Щобъ тілько до сёгó вінъ чáсу
Терпівъ на світі симъ бідý.
Бо, розхитáвшись, брúзнувъ въ вóду,

Пурну́въ — и не спитáвши брóду,
Наввúринки пішлá дупá.
Енéй хотівъ, щобъ окоши́лась
Бідá и білшъ не продолжи́лась,
Щобъ не пропáли всі съ кошá.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

Еней сподаръ, посумова́вши,
Наси́лу тро́хи вгамова́всь;
Попла́кавши и порида́вши,
Сиву́шкою почаствова́всь.
А все таки́ его́ мути́ло
И коло се́рденька крути́ло, —
Небіжчикъ ча́сто щось вздиха́въ.
Вінъ мо́ря ду́же такъ боя́вся,
Що й на богівъ не полага́вся
И ба́тькові не довіря́въ.

А вітри ззаду все труби́ли
Въ поти́лицю его́ човна́мъ,
Що мча́лися зо все́і си́ли
По чо́рнимъ пінявимъ вода́мъ.
Гребці и вісла положи́ли,
Та си́дя люлечки́ кури́ли
И курника́ли пісенёкъ:
Коза́цькихъ, га́рнихъ Запоро́зькихъ,
А які зна́ли, то й Моско́вськихъ
Вига́довали бріденёкъ.

Про *Сагайдашного* співали,
Либонь співали и про *Січъ*;
Якъ въ пикінери набірали,
Якъ мандровавъ козакъ всю нічъ;
Полтавську славили Шведчину,
И неня якъ свою дитину
Зъ двора проводила въ походъ;
Якъ підъ Бендери підступали,
Безъ галушокъ якъ помирали
Колись, якъ бувъ голодний годъ.

Не такъ-то діетця все хутко,
Якъ швидко кажуть намъ казокъ,
Еней нашъ пливъ хоть дуже прудко,
Та вже жъ вінъ плававъ не денёкъ.
Довгенько по морю щось шлялись,
И сами о світі не знались:
Не знавъ Троянець ні одинъ
Куди, про що и якъ швендюють,
Куди се такъ вони мандрують,
Куди іхъ мчить Анхизівъ синъ.

Оттакъ поплававши не мало
И поблудивши по морямъ,
Якъ-ось и землю видко стало,
Побачили кінець бідамъ!
До берега якъ-разъ пристали,

На зе́млю съ чо́внівъ позбіга́ли,
И ста́ли ту́та отдиха́ть.
Ся Ку́мською земе́лька зва́лась.
Вона́ Троя́нцямъ сподоба́лась,
Дало́сь и ій Троя́нцівъ знать.

Розгардія́шъ наста́въ Троя́нцямъ,
Изно́въ забу́ли горюва́ть:
Бува́е щастя скрізь пога́нцямъ,
А до́брі му́сять пропада́ть.
И тутъ вони́ не шанова́лись,
А за́разъ всі и потаска́лись,
Чого́ хотілося шука́ть:
Яко́му ме́ду та горілки,
Яко́му молоди́ці, дівки —
Оско́му щобъ зъ зубівъ зігна́ть.

Були́ бурла́ки сі мото́рні,
Тутъ роззнако́мились зара́зъ;
Съ дия́вола швидкі, прово́рні—
Підпу́стять Москаля́ якъ разъ!
Зо всіми ми́ттю побрата́лись,
Посва́тались и покума́лись,
Мовъ зъ ро́ду ту́течка жили́.
Хто мавъ къ чому́ яку́ кибе́ту,
Тако́го той шука́въ бенькe´ту,—
Всі веремію підняли́.

Де дóсвітки, де вечерни́ці,
Абó весілля де булó,
Дівчáта де и молоди́ці,
Кому́ роди́ни надалó, —
То тутъ Троя́нці и вроди́лись.
И лишъ гляди, то й заходи́лись
Коло жінóкъ тамъ ворожи́ть;
И чоловіківъ підпоівши,
Жінóкъ, куди́ хто знавъ, повівши,
Давáй по чáрці зъ ни́ми пить.

Які жъ були́ до картъ охóчі,
То не сиділи дáромъ тутъ;
Гуля́ли чáсто до півнóчи
Въ *носкá*, въ *пари*, у *лáви*, въ *дэкгутъ*;
У *пáмфиля*, въ *візкá* и въ *кéпа*;
Кому́ жъ изъ нихъ булá дотéпа,
То въ грóші грáли въ *сімъ листівъ*.
Тутъ всі по вóлі забавля́лись,
Пили́, игрáли, женихáлись, —
Ніхтó безъ діла не сидівъ.

Енéй оди́нъ не весели́вся,
Ёму́ неми́ло все булó;
Ёму́ Плутóнъ та бáтько сни́вся
И пéкло зъ голови́ не йшлó.
Остáвивши своіхъ гуляти,

Пішо́въ скрізь по́ полю шука́ти,
Щобъ хто доро́гу показа́въ
Куди́ до пе́кла мандрова́ти?
Щобъ розузна́ти, роспита́ти;
Бо въ пе́кло сте́жки вінъ не знавъ.

Ишо́въ, ишо́въ, що ажъ изъ чу́ба
Въ три ря́ди ка́павъ пітъ на нісъ;
Якъ-о́сь заба́чивъ изъ-за ду́ба,
Густи́й пройшо́вши ду́же лісъ,—
На ні́жці ку́рячій стоя́ла
Тамъ ха́тка ду́же обветша́ла
И вся вертілася круго́мъ.
Вінъ до тії прийшо́вши ха́ти,
Госпо́даря ставъ виклика́ти,
Прищу́рившися підъ вікно́мъ.

Ене́й стоя́въ и дожида́вся,
Щобъ вийшовъ съ ха́ти хто-нибу́дь:
У две́ри сту́кавъ, добува́вся,
Хотівъ бувъ ха́тку зъ ніжки спхнуть.
Якъ вийшла ба́бище стара́я,
Крива́, горба́тая, суха́я,
Заплісня́віла, вся въ шрама́хъ;
Сіда́, ряба́, беззу́ба, ко́са,
Росхри́стана, простоволо́са
И, якъ въ нами́сті, вся въ жовна́хъ.

Еней, таку́ уздрівши цяцю,
Не знавъ изъ ляку де стоявъ;
И ду́мавъ, що свою всю пра́цю,
Навіки ту́та потерявъ.
Якъ-ось до его підступила
Яга́ ся и заговорила,
Роззявивши своі уста́:
»Гай, га́й же! слихомъ послиха́ти,
Анхизенка у вічъ вида́ти!
А якъ забривъ ти въ сі міста́?

»Давно́ тебе́ я дожида́ю,
И ду́мала, що вже пропа́въ;
Я все дивлюсь та визира́ю,—
Ажъ-ось колй ти причвала́въ!
Мині вже росказа́ли зъ неба,
Чого́ тобі пилне́нько тре́ба,—
Оте́ць твій бувъ у ме́не тутъ.«
Еней сёму́ подивова̀вся,
И ба́би су́чоі спита́вся:
»Якъ, не́ненько, тебе́ зову́ть?«

—»Я Ку́мськая зову́сь Сивилла,
Ясно́го Фе́ба попадя́,
При его хра́мі посіділа.
Давно́ живу́ на світі я:
У Шве́дчину я дівова́ла,

А Татарва́ якъ набіга́ла,
То вже я за́мужемъ була́.
И пе́ршу сарану́ зазна́ю;
Колй жъ бувъ трусъ, якъ изгада́ю,
То вся здригну́сь, мовъ би мала́.

»На світі вся́чину я зна́ю,
Хоть ні куди́ и не хожу́,
И людямъ въ ну́жді помага́ю:
Я імъ на звіздахъ ворожу́,
Кому́ чи тря́сцю одігна́ти,
Одъ заушни́цъ, чи пошепта́ти,
Або́ и во́лосъ изігна́ть;
Шепчу́ — уро́ки проганя́ю,
Переполо́хи вилива́ю,
Гадюкъ умію замовля́ть.

»Тепе́ръ ходімо лишъ въ капли́цю:
Тамъ Фе́бові ти́ поклони́сь,
И обіща́й ёму́ тели́цю;
А по́слі га́рно помоли́сь.
Не пожалій лишъ золото́го,
Для Фе́ба світлого, ясно́го,
Та и мині що́ переки́нь.
То ми тобі таки́ щось ска́жемъ,
А мо́же въ пе́кло й шляхъ пока́жемъ;
Иди́, утри́сь и більшъ не слинь.«

Прийшли́ въ капли́цю передъ Фе́ба;
Еней поклони бити ставъ,
Щобъ изъ блаки́тного вінъ не́ба,
Ёму́ всю ласку показа́въ.
Сиви́ллу тутъ замордова́ло
И очи на́ лобъ позганя́ло,
И ди́бомъ во́лосъ ставъ сіди́й;
Клубко́мъ изъ ро́та піна би́лась;
Сама́ жъ вся ко́рчилась, криви́лась,
Мовъ духъ вселй́вся въ не́і злий.

Трясла́сь, кректа́ла, побива́лась,
Якъ со́пуха счорніла вся;
На зе́млю впа́ла и кача́лась,
У берлозі мовъ порося́.
И що Ене́й моли́вся більше,
То все було́ Сиви́ллі гірше;
А по́слі, якъ перемоли́всь,
Зъ Сиви́лли тілько пітъ коти́вся.
Ене́й на не́і все диви́вся,
Дрижа́въ одъ стра́ху и труси́всь.

Сиви́лла тро́хи очуня́ла,
Обте́рла піну на губа́хъ,
И до Ене́я проворча́ла
Прика́зъ ѳдъ Фе́ба, въ сихъ слова́хъ:
»Така́ богівъ Олимпськихъ ра́да,

Що ти и вся твоя́ грома́да
Не бу́дете по смерть въ Риму́;
А все жъ тебе́ тамъ бу́дуть зна́ти,
Твое́ име́ння вихваля́ти,—
Та ти не ра́дуйся сёму.

»Іще́ ти ви́пъешъ до́бру по́вну,
По всіхъ усюдахъ бу́дешъ ти;
И до́лю гірьку, невгомо́нну,
Гото́вся свою не разъ клясти́.
Юно́на ще не вдоволни́лась,
Іі злоба́ щобъ окоши́лась,
Хотя́ бъ на пра́внукахъ твоіхъ.
Навпо́слі жъ бу́дешъ жить по-па́нськи,
И люде всі твоі Троя́нські
Забу́дуть всіхъ сихъ бідъ своіхъ.«

Ене́й похнюпивсь, дослуха́вся,
Сиви́лла що ёму́ верзла́;
Стоя́въ, за го́лову узя́вся,—
Не по ёму́ ся річъ була́.
»Трохи́ мене́ ти не моро́чишъ,
Не росчовпу́, що ти́ проро́чишъ.«
Ене́й Сиви́ллі говори́въ:
»Дия́волъ зна́е, хто зъ васъ бре́ше!
Трохи́ бъ мині було́ не ле́гше,
Якъ-би́ я Фе́ба не проси́въ.

»Та вже що бу́де, те и бу́де,
А бу́де те, що Богъ намъ дасть!
Не а́нгели — таки́і жъ люде,
Коли́сь намъ тре́ба всімъ пропа́сть.
До ме́не будь лишъ ти ласка́ва,
Послухне́нька и не лука́ва, —
Мене́ до ба́тька проведи́.
Я проходи́вся бъ, ра́ди ску́ки,
Поба́чити пеке́льні му́ки.
А ну́, на звізди погляди́!

»Не пе́рший я, та й не послі́дній,
Иду́ до пе́кла на покло́нъ;
Орфе́й який уже́ негідний,
Та що́ жъ ёму́ зроби́въ Плуто́нъ?
А Геркуле́съ якъ ували́вся,
То такъ у пе́клі росходи́вся,
Що всіхъ чортя́къ поразганя́въ.
А ну́, черкнімъ! А для охо́ти,
Тобі я дамъ на дві охво́ти....
Та ну́ жъ, кажи́! щобъ я вже знавъ.«

— »Огне́мъ, якъ ба́чу, ти игра́ешъ«,
Ёму́ дала́ яга́ одвітъ:
»Ти пе́кла, ба́чу, ще не зна́ешъ,
Не милъ тобі уже́ десь світъ?
Не люблять въ пе́клі жартова́ти,

По вікъ тобі дадутця знати,
Отъ тілько нісъ туди посунь!
Тобі тамъ буде не до шмиги:
Якъ піднесуть изъ бцтомъ фиги,
То заразъ вхопить тебе лунь.

»Коли жъ сю маешъ ти охоту
У батька въ пеклі побувать,
Мині дай заразъ за роботу,—
То я пріймуся мусовать,
Якъ намъ до пекла довалитись,
И тамъ на мертвихъ подивитись.
Ти знаешъ—дурень не бере,
А хто хоть трохи въ насъ тямущий,
Уміе жить по правді сущій,
То той, хоть зъ батька, то здере.

»Покіль же що, то ти послухай
Того, що я тобі скажу,
И голови собі не чухай....
Я въ пекло стежку покажу:
Въ лісу великому, густому,
Въ непроходимому, пустому,
Якеесь дерево росте;
На німъ кислиці не простиі
Ростуть, якъ жаръ все золотиі,
И деревце те не товсте.

»Изъ де́рева сёго́ зломи́ти
Ти му́сишъ гільку хоть одну́:
Безъ не́і бо и підступи́ти
Не мо́жна передъ сатану́;
Безъ гільки и наза́дъ не бу́дешъ,
И ду́шу съ тіломъ ти погубишъ—
Плуто́нъ тебе́ закабали́ть.
Иди́ жъ, та пи́льно пригляда́йся,
На всі чоти́рі озира́йся,—
Де деревце́ те заблищи́ть.

»Зломи́вши жъ, за́разъ убира́йся,
Якъ мо́га шви́дче утіка́й;
Не станови́сь, не огляда́йся,
И у́ши чимъ позатика́й;
Хоть бу́дуть голоси́ крича́ти,
Щобъ ти огля́нувся, проха́ти,
Не озира́йся та біжи́:
Вони́ щобъ тілько погуби́ти,
То бу́дуть все тебе́ мани́ти;
Отту́тъ себе́ ти покажи́.«

Яга́ тутъ чо́ртъ-зна де діва́лась,
Ене́й оста́вся тілько самъ;
Ёму́ все я́блуня здава́лась—
Поко́ю не було́ оча́мъ.
*Шу*ка́ть іі Ене́й попха́вся,

Втоми́всь, заса́павсь, спотика́вся,
Покіль прійшо́въ підъ те́мний лісъ;
Коло́всь, серде́шний, объ терни́ну,
Поша́рпався ввесь объ шепши́ну,—
Було́ таке́, що й ра́чки лізъ.

Сей лісъ густи́й бувъ несказа́нно
И су́мно все въ ёму́ було́;
Щось ви́ло тамъ безпереста́нно
И стра́шнимъ го́лосомъ ревло́.
Ене́й, моли́тву прочита́вши
И ша́пку цу́пко підвяза́вши,
У лісъ въ сере́дину пішо́въ.
Ишо́въ—и утоми́всь чима́ло;
Тогді вже на дворі смерка́ло,
А я́блуні ще не знайшо́въ.

Уже́ вінъ почина́въ боя́тись,
На всі чоти́рі озира́всь;
Труси́вс, та нікуди діва́тись,
Дале́ко тя́жко въ лісъ забра́всь.
А гірше ще ёго́ злякало
Якъ щось у о́чахъ засия́ло,
Оттýтъ-то бе́рега пусти́всь!
А по́слі ду́же удиви́вся,
Якъ підъ кисли́цею спини́вся—
За гільку за́разъ ухопи́всь.

И не подумавши ні мало
Напъявсь, за гілечку смикнувъ—
Ажъ дерево те затріщало—
И заразъ гільку одчахнувъ.
И давъ чімъ-дужъ изъ лісу драла,
Що ажъ земля підъ нимъ дрижала,
Бігъ такъ, що самъ себе не чувъ;
Бігъ швидко, не остановлявся,
Увесь объ колючкі подрався;
Якъ чортъ у репяхахъ ввесь бувъ.

Прибігъ къ Троянцямъ, засапався
И отдихати простягнувсь;
Якъ хлюща потомъ обливався,
Трохи-трохи не захлебнувсь.
Звелівъ съ бичні волівъ пригнати,
Цапівъ зъ вівцями готовати—
Плутону въ жертву принести
И всімъ богамъ, що пекломъ правлять
И грішнихъ тормошать та давлять,—
Щобъ гніву імъ не навести.

Якъ тілько темна та пахмурна
Изъ неба зслизла чорна нічъ,
Година жъ стала балагурна,
Якъ звізди повтікали прічъ,—
Троянці всі заворушились,

Завештались, закаменились
На жертву приганять биків;
Дяки съ попами позбірались,
Зовсімъ служити всі прибрались,
Огонь роскладений горівъ.

Піпъ заразъ взявъ вола за роги,
У лобъ обухомъ заціливъ,
И взявши голову міжъ ноги,
Ніжъ въ черево и засадивъ;
И винявъ тельбухи съ кишками,
Росклавъ гарненько іхъ рядами,
И пильно кендюхъ розглядавъ;
Енею после божу волю
И всімъ Троянцамъ добру долю,
Мовъ по звіздамъ все віщовавъ.

Якъ тутъ зъ скотиною возились
И харамаркали дяки,
Якъ вівці и цапи дрочились,
Въ різницяхъ мовъ, ревли бики;
Сивилла тутъ де не взялася,
Запінилась и затряслася
И галасъ заразъ підняла:
»Къ чортамъ ви швидче всі изгиньте,
Мене зъ Енеемъ тутъ покиньте,
Не ждіть, щобъ тришия дала.

»А ти«, мовляла и къ Енéю,
»Моторний, смілий молодéць,
Прощáйся зъ юрбою своéю, —
Ходімъ у пéкло — тамъ отéць
Насъ твій давнó вже дожидáе,
И мóже безъ тебé скучáе, —
А ну, порá чемчиковáть.
Возьми́ въ дорóгу хліба-сóлі,
Щобъ не дойти́ лихóі дóлі,
И зъ гóлоду не повмирáть.

»Не йди въ дорóгу безъ запáсу,
Бо на тще-сéрце хвістъ підгнéшъ;
И дé-где и́ншого ти чáсу,
И кри́хти хліба не найдéшъ;
Я въ пéкло стéжку протоптáла,
Я тамъ не разъ, не два бувáла,
Я знáю тáмошній нарóдъ;
Доріжки всі, всі уголóчки,
Всі закомірки, всі кутóчки
Ужé не пéрвий знáю годъ.«

Енéй въ сю путь якъ-разъ зібрáвся:
Шкапóві чóботи набу́въ,
Підти́кався, підперезáвся,
И пóясъ цу́пко підтягну́въ;
А въ ру́ки дóбру взявъ дрючи́ну

Обороня́ть сі́ду личи́ну,
Якъ лу́чнтця де одъ соба́къ.
А пóслі за́ руки взяли́ся,
Прямце́мъ до пе́кла поплели́ся, —
Пішли́ на прóщу до чортя́къ.

Тепе́ръ же ду́маю-гада́ю,
Трохи́ не гóді вже й писа́ть;
Изъ-рóду пе́кла я не зна́ю,
Не зда́тний жъ, да́либі, бреха́ть:
Хиба́ читáтелі пождіте;
Вгаму́йтесь трóхи, не гоніте, —
Піду́ я до люде́й стари́хъ,
Щобъ іхъ про пе́кло роспита́ти,
И попрошу́ іхъ росказа́ти,
Що чу́ли одъ діди́въ своіхъ.

Виргилій же, неха́й царству́е,
Розу́мненькій бувъ чоловікъ, —
Неха́й не ва́дить, якъ не чу́е, —
Та въ да́вній ду́же живъ вінъ вікъ.
Не такъ тепе́ръ и въ пе́клі ста́ло,
Якъ въ старину́ коли́сь бува́ло
И якъ покійникъ написа́въ.
Я, мóже, що-нибу́дь прибáвлю,
Переміню́ и що оста́влю:
Писну́—якъ одъ стари́хъ чува́въ.

Еней съ Сивиллою хватались,
До пекла швидче щобъ прийти,
И дуже пильно приглядались,
Туди щобъ двери якъ найти.
Якъ-ось передъ якуюсь гору
Прійшли, и въ ій глибоку нору
Знайшли и вскочили туди.
Пішли підъ землю темнотою,
Еней все щупався рукою,
Щобъ не ввалитися куди.

Ся улиця вела у пекло,
Була вонюча и кальна;
У ній и въ день буломовъ смеркло,
Одъ диму вся була чадна.
Жила съ сестрою тутъ дрімота,
Сестра же звалася зівота,—
Поклонъ сі перше оддали
Тімасі нашому Енею
Зъ его старою попадею,
И послі далі повели.

А потімъ смерть до артикулу
Імъ воздала косою честь,
Напередъ стоя калавуру,
Якій у іі мосці есть:
Чума, война, харцизство, холодъ,

Корóста, трясця, пáрши, гóлодъ;
За нéю жъ тутъ стояли въ рядъ:
Кіръ, віспа, шóлуди, бешúха,
И всі мирянськi, знáешъ, лúха,
Що насъ безъ мúлости морять.

Ищё жъ не все тутъ окошúлось,
Ищé брілá ватáга лихъ:
За смéртiю слідóмъ валúлось
Жінóкъ, свекрýхъ и мáчухъ злихъ;
Вітчúми йшли, тесті скупяги,
Зяті и свояки мотяги,
Сердúті шýрини, братú,
Зовúці, братовú, ятрóвки —
Що все гризýтця безъ умóвки,
И всякі тутъ булú катú.

Якúїсь злúдні ще стояли,
Жовáли все въ зубáхъ папіръ,
Въ рукáхъ каламарі держáли.
За ýха жъ настромляли піръ.
Се все десяцьки та соцькúі,
Начальники, пъявкú людськúі,
И всі прокляті писарі:
Исправникú все ваканцёві,
Суддí и стряпчі безтолкóві,
Повіренні, секретарі.

За си́ми йшли святі пону́ри,
Що не диви́лись и на світъ —
Смире́нноі булі́ нату́ри,
Склада́ли ру́ки на живітъ;
Уми́льно Бо́гу все моли́лись,
На ти́ждень по три дні пости́лись
И въ слухъ не ла́яли люде́й;
На чо́ткахъ миръ пересужда́ли
И въ день ніко́ли не гуля́ли,
Въ ночі жъ було́ не безъ госте́й.

Насупроти́въ сихъ окая́нницъ,
Була́ вата́га волоцю́гъ,
Моргу́хъ, мандрёхъ, яри́жницъ, пъя́ницъ
И бахурівъ на цілий плугъ;
Зъ обстри́женими голова́ми,
Зъ підрізаними пелена́ми,
Стоя́ли хлёрки на-голо́.
И панночо́къ филтіфике́тнихъ,
Laска́вихъ, га́рнихъ и доте́пнихъ
Бага́цько ду́же щось було́.

И молоди́ці молоде́нькі,
Що ви́йшли за́мужъ за стари́хъ,
Що вся́кий часъ булі́ раде́нькі
Прина́дить хло́пцівъ молоди́хъ.
И ті тутъ дя́дини стоя́ли,

Що недоте́пнимъ помога́ли
Для нихъ семе́йку росплоди́ть;
А діти гуртові крича́ли,
Своіхъ пань'ма́токъ прокліна́ли,
Що не дали́ на світі жить.

Ене́й хоть си́льно тутъ диви́вся
Такій вели́кій новині,
Та вже одъ стра́ху такъ труси́вся
Мовъ си́дя бхляпъ на коні.
Поба́чивши жъ ище́ изда́лі,
Які тамъ ди́ва плазова́ли,
Круго́мъ куди́ ні погляди́шъ, —
Зляка́всь, къ Сиви́ллі прихили́вся,
Хвата́всь за де́ргу и тули́вся,
Мовъ одъ кота́ въ засіці мишъ.

Вертілися тутъ велика́ни,
Руса́лки, відьми, упирі,
Ара́пи чо́рні и пога́ні,
Зъ рога́ми, мовъ, були́ турі;
Верблю́ди зъ стра́шними горба́ми
И га́дъ изъ го́стрими жала́ми
Шипіли, ко́рчились, повзли́
Огне́нниі съ крила́ми зміі,
Съ півло́ктя бігали кощіі,
На ку́рячихъ нога́хъ козли́.

Не наськи жъ тутъ були: Горгони,
Кентаври, Грифи, Бріярей,
Химери, карли, Гарпагони
И жовтіхъ Бугскихъ тьма ужей.
Еней хотівъ тутъ показатись,
Що буцімъ вінъ не зна боятись,
Трощити бувъ задумавъ чудъ, —
Та зá руки ёго схопила
Сивилла и одговорила,
Щобъ не заходивъ дурно въ трудъ.

Сивилла въ дальшій путь таскала,
Не баскаличивсь би, та йшовъ;
И такъ швиденько поспішала;
Еней не чувъ ажъ підошовъ.
Хватаючися за ягóю.
Якъ-ось уздріли предъ собою
Чрезъ річку въ пекло перевізъ.
Ся річка Стиксомъ називалась;
Сюди ватага душъ збіралась,
Щобъ хто на той бікъ перевізъ.

И перевізчикъ тутъ явився:
Якъ циганъ смуглой цери бувъ,
Одъ сонця ввесь вінъ попалився,
И губи якъ арапъ отдувъ;
Очища въ лобъ повападали,

Сметáною позапливáли,
А головá вся въ ковтунáхъ;
Изъ рóта слúна все котúлась,
Якъ пóвстка бородá скомшúлась,—
Всімъ задавáвъ собóю страхъ.

Сорóчка звя́зана узлáми
Держáлась въ-сúлу на плечáхъ,
Попричепля́на мотузкáми,
Якъ рéшето булá въ діркáхъ;
Замáзана булá на пáлець,
Засáлена, ажъ кáпавъ смáлець,
Обýтий въ дрáні постолú!
Изъ диръ онýчи волочúлись,
Зовсімъ, хоть вúжми, помочúлись,
Пошáрпані штаний булú.

За пóясъ лúко одвічáло,
На ёму вúсівъ гаманéць;
Тютю́нъ, и лю́лька, и кресáло,
Лежáли гýбка, кремінéць.
Харóномъ перевізчикъ звáвся,
Собóю дýже величáвся,
Бо й не на шýтку бувъ божóкъ.
Съ крючкóмъ весéлцемъ погрібáвся,
По Стúксові якъ стрілка мчáвся,
Бувъ чóвенъ лéгкий, якъ пушóкъ.

На ярмарку якъ слобожáне,
Абó на красному торгý
До рибп тóвплятця миряне,
Буиó на сёму такъ лугý.
Душá товкáла дýшу въ бóки
И скриготáли мовъ сорóки;
Той пхавсь, той сýнувсь, йнший лізъ;
Всі мялися, перебірáлись,
Кричáли, спóрили и рвáлись,
И всякъ хотівъ, ёгó щобъ візъ.

Якъ гýща въ сирівці игрáе,
Шиплять якъ квáснуть буряки́,
Якъ противъ сóнця рій гуляе,—
Гули́ сі такъ небораки́.
Харóна плáчучи прохáли,
До ёго рýки простягáли,
Щобъ взявъ зъ собóю на каюкъ;
Та сей тогó плачý байдýже,
На прóзьби уважáвъ не дýже —
Злий съ сина бувъ стари́й дундýкъ!

И знай що все веслóмъ махáе
И въ мóрду ти́че хочъ комý,
Одъ каюкá всіхъ одганяе;
А по вибóру своемý
Въ човнóкъ по трóшечку сажáе,

И зараз човенъ одпихае, —
На другий перевозить бікъ.
Кого не візьме, якъ затнетця,
Тому сидіти доведетця,
Гляди — и цілий, може, вікъ.

Еней въ кагалъ сей якъ убрався,
Щобъ зближитися къ порому:
То съ Палинуромъ повстрічався,
Штурмановавъ що при ёму.
Тутъ Палинуръ предъ нимъ заплакавъ.
Про долю злу свою балакавъ,
Що черезъ річку не везуть;
Та баба зараз розлучила,
Енею въ батька загвоздила,
Щобъ довго не базікавъ тутъ.

Попхались къ берегу поближче,
Прийшли на самий перевізъ,
Де засмальцёваний дідище
Вередовавъ, якъ въ греблі бісъ:
Кричавъ, мовъ будьто навижений,
И кобенивъ народъ хрещений,
Якъ водитця въ шинькахъ у насъ:
Досталось родичамъ сердешнимъ,
Не дуже лаявъ словомъ грешнимъ,
Нехай вже зносять въ добрий часъ!

Харо́нъ, такúхъ гостéй уздрíвши,
Оскілками на іхъ дивúвсь,
Якъ бикъ скажéний заревíвши,
Запінивсь дýже и озлúвсь:
»Відкíль такúі се мандрёхи?
И такъ ужé васъ тутъ не трóхи,
Якóго чóрта ви прийшлú?
Хибá щобъ хáти холодúти!
Васъ трéба бъ такъ одпроводúти
Щобъ ви и місця не найшлú!

»Геть, пречъ вбірáйтесь відсíль къ
Я вамъ потúлишника дамъ;
Побъю всю пúку, зýби, мóрду,
Ажъ не пізнá васъ дíдько самъ!
И ёнъ вже якъ захрабровáли,
Що и живі примандровáли,—
Бачъ гúряві чогó хотять!
Не дýже я на васъ поквáплюсь,
Тутъ зъ мéртвими ось не упрáвлю
Що такъ надъ шúею й стоять.«

Сивúлла бáчить, що не шýтка,-
Бо дýже сéрдитця Харóнъ,
Енéй же бувъ собі плохýтка,—
Далá старыганю́ поклóнъ.
»Та ну, на насъ лишъ придивúсь

Сказала: »дуже не гнівися,
Не сами ми прийшли сюди.
Хиба жъ мене ти не пізнаешъ,
Що такъ кричишъ, на насъ гукаешъ—
Оце не видані біди!

»Ось глянься, що оце такее?
Утихомирся, не бурчи,—
Ось деревце, бачъ, золотее!
Теперъ же, коли хочъ, мовчи.«
Потімъ все дрібно росказала,
Кого до пекла провожала,
До кого, якъ, про що, за чимъ.
Харонъ же заразъ схаменувся,
Разівъ съ чотирі погребнувся
И съ каючкомъ причаливъ къ нимъ.

Еней съ Сивиллою своею
Швиденько у човнокъ ввійшли;
Кальною річкою сією
На той бікъ въ пекло поплили.
Вода въ росколини лилася,
Що ажъ Сивилла підняласи,
Еней боявсь, щобъ не втонуть;
Та панъ Харонъ нашъ потрудився,
На той бікъ такъ перехопився,
Що нільзя й окомъ измигнуть.

Приставши, висадивъ на землю,
Взявъ півъ-алтина на труди,
За працёвиту свою греблю,
И ще сказавъ итй кудй.
Пройшовши відсіль гонівъ зъ двое,
Побравшись за руки обое,
Побачили, що ось лежавъ
У бурьяні бровко муругий;
Три голови мавъ песъ сей мурий,
Вінъ на Енея загарчавъ.

Загавкавъ грізно въ три язики,
Уже бувъ кинувсь и кусать,—
Еней підлявъ тутъ крикъ великий,
Хотівъ чимъ-дужъ назадъ втікать.
Ажъ баба хлібъ бровку шпурнула
И горло глевтякомъ заткнула,
То вінъ за кормомъ и погнавсь.
Еней же зъ бабою старою,
То сякъ, то такъ, по підъ рукою
Тихенько одъ бровка убравсь.

Теперъ Еней ввалився въ пекло,
Прийшовъ зовсімъ на инший світъ.
Тамъ все поблідло и поблекло,
Нема, ні місяця, ні звіздъ,
Тамъ тілько тумани великі,

Тамъ чу́тні жа́лібниі крики,
Тамъ му́ка грішнимъ не мала́.
Енéй съ Сиви́ллою гляділи
Які́і му́ки тутъ терпіли,
Яка́я ка́ра всімъ була́.

Смола́ тамъ въ пéклі клекотіла
И грілася все въ каза́нахъ;
Живи́ця, сірка, нефть кипіла;
Пала́въ огóнь, вели́кий страхъ!
Въ смолі сій грішники сиділи
И на огні пекли́сь, горіли,—
Хто я́къ, за віщо заслу́живъ.
Перóмъ не мóжна написа́ти,
Не мóжна и въ казка́хъ сказа́ти,
Яки́хъ булó бага́цько дивъ!

Панівъ за те тамъ мордова́ли,
И жа́рили зо всіхъ боківъ,
Що людямъ льгóти не дава́ли
И ста́вили іхъ за скотівъ.
За те воні́ дрова́ вози́ли,
Въ болóтахъ очерéтъ коси́ли,
Носи́ли въ пéкло на підпа́лъ.
Чорти́ за ни́ми пригляда́ли,
Залізнимъ пру́ттямъ підганя́ли,
Колі́ який зъ нихъ пристава́въ.

Огнéннимъ прýттямъ отдирáли
Кругóмъ на спúну и живітъ,
Себé що сáми убивáли,
Якúмъ остúвъ нашъ білий світъ.
Гарячимъ дёгтемъ заливáли,
Ножáми підъ бокú штрикáли,
Щобъ не хапáлись умірáть.
Робúли рóзнии імъ мýки,
Товклú у мужчиряхъ іхъ рýки,—
Не вáжились щобъ убивáть.

Багáтимъ та скупúмъ вливáли
Ростóплене срібло у ротъ,
А брехунівъ тамъ заставляли
Лизáть гарячихъ сковорóдъ;
Які жъ изъ рóду не женúлись,
Та по чужúхъ куткáхъ живúлись,
Такі повішані на крюкъ,
Зачéплені за грішне тіло,
На світі що гріщúло сміло,
И не боялося и мукъ.

Всімъ старшинáмъ тутъ безъ розбóру,
Панáмъ, підпáнкамъ и слугáмъ,
Давáли въ пéклі дóбру хлёру,
Всімъ по заслýзі, якъ котáмъ.
Тутъ всякиі булú цехмúстри

И ратмани и бургомистри,
Судді, підсудки, писарі;
Які по правді не судили,
Та тілько грошики лупили
И одбірали хабарі.

И всі розумні филозопи,
Що въ світі вчились мудровать.
Ченці, попи и крутопопи,
Мирянъ щобъ знали научать;
Щобъ не ганялись за гривнями,
Щобъ не возились зъ попадями,
Та знали церковъ щобъ одну;
Коёндай до бабъ щобъ не иржали,
А мудрі звіздъ щобъ не знімали —
Були въ огні на самімъ дну.

Жінокъ своіхъ що не держали
Въ рукахъ, а волю імъ дали:
По весілляхъ іхъ одпускали,
Щобъ часто въ иридаикахъ були
И до півночи тамъ гуляли,
И въ гречку де-коли скакали, —
Такі сиділи у шапкахъ,
И съ превеликими рогами,
Съ зажмуренними всі очами,
Въ кипячихъ сіркой казанахъ.

Батькѝ, які синівъ не вчѝли,
А глáдили по головкáхъ,
И тілько знай, що іхъ хвалѝли—
Кипіли въ нéфти въ казанáхъ;
Що черезъ іхъ синкѝ въ ледáщо
Пустѝлися, пішлѝ въ ні-нá-що,
А пóслі чýбили батьківъ,—
И всéю сѝлою бажáли,
Батькѝ щобъ швѝдче умирáли,
Щобъ імъ принятись до замківъ.

И ті булѝ тамъ лиѕомѝнці,
Піддýрювали що дівóкъ:
Що въ вікна дрáлись по драбѝнці
Підъ тéмний тѝхий вечерóкъ;
Що бýдуть свáтать іхъ брехáли,
Підмáнювали, улещáли,
Покѝ добрáлись до кінцѝ, —
Покѝ дівкѝ одъ перечóсу
До сáмого товстіли нóсу,
Що сóромъ пóслі до вінцѝ.

Булѝ тамъ кýпчики провóрні,
Що іздили по ярмаркáмъ,
И на аршѝнець на підбóрний,
Погáний продавáли крамъ.
Тутъ всякиі булѝ пронóзи,

Перекупки и шмаровози,
Жиди́, міняйли, шинькарі,
И ті, що фиґи-миґи возять,
Що въ боклагáхъ гарячий нóсять, —
Тамъ всі пеклися крамарі.

Палйводи и волоцюги,
Всі звóдники и всі плути́;
Ярйжники и всі пъянюги,
Обмáнщики и всі моти́,
Всі ворожбити, чародíі,
Всі гайдамáки, всі злодíі,
Шевці, кравці и ковалі;
Цехи́: різни́цький, ковальский,
Кушнірський, ткáцький, шаповáльскій,
Кипіли въ пéклі всі въ смолі.

Тамъ всі невірні й християне,
Були́ пани́ и мужики́,
Були́ шляхтяне и міщáне,
И молоді и старики́;
Були́ багáті и убóгі,
Прямі були́ и кривонóги,
Були́ видющі и сліпі,
Були́ и штáтські и воéнні,
Були́ и пáнські и казéнні,
Були́ миряне и попи́.

Гай-гай! та нігде прáвди діти —
Брехня жъ наробитъ лиха більшъ:
Сиділи тамъ скучні пиіти,
Писарчуки погáнихъ віршъ:
Великиі терпіли муки,
Імъ звязані булй и руки,
Мовъ у Татáръ терпіли плінъ.
Оттáкъ и нашъ братъ попадéтця,
Що пйше, не остережéтця,—
Якйй же втéрпить ёгó хрінъ?

Якусь осóбу мацанýру
Тамъ шквáрили на шашликý,
Гарячу мідь лилй за шкýру
И роспинáли на бикý.
Натýру мавъ вінъ дýже брйдку,
Кривйвъ душéю для прибйтку —
Чужéе отдавáвъ въ печáть;
Безъ соромá, безъ Бóга бýвши,
И вóсьму зáповідь забýвши,
Чужймъ пустйвся промишлять.

Енéй якъ відсіль відступйвся
И дáлі трóхи одійшóвъ,
То на другéе нахопйвся,
Жінóчу мýку тутъ знайшóвъ.
Въ другімъ зовсімъ сихъ карававі

Піджа́рёвали, якъ у ба́ні, —
Що ажъ кричáли на чімъ-світъ:
Оці-то гáласъ исправля́ли,
Бо дуже ви́ли и пищáли,
Після́ куті мовъ на живітъ.

Дівки́, баби́ и молоди́ці
Кляли́ себé и ввесь свій рідъ,
Кляли́ всі жáрти, вечерни́ці,
Кляли́ и жизнь, и білий світъ;
За тé імъ такъ тамъ завдавáли,
Що черезъ міру мудровáли
И верховóдили надъ всімъ:
Хотв' чоловікъ и не онéе,
Та коли́ жінці, бачишъ, тéе,
Такъ треба угоди́ти ій.

Були́ тамъ чéсні пустомóлки,
Що знáли ввесь святи́й закóнъ,
Моли́лися безъ останóвки
И би́ли сотъ по пять поклонъ;
Якъ въ цéркві міжъ людьми́ стоя́ли,
То головáми все хитáли, —
Якъ-жé були́ на самоті,
То молитóвники ховáли,
Кази́лись, *бігали*, скакáли,
И гірше дé-що въ темноті.

Булй и тії тамъ панянки,
Що наряжáлись на-покáзъ;
Мандрёхи, хлёрки и діптянки,
Що продають себé на часъ.
Сі въ сірці и въ смолі кипіли,
За те, що жирно дуже іли
И що іхъ не страшивъ и пістъ;
Що все прикушували губи;
И скáлили біле́нькі зуби
И дуже волочили хвістъ.

Пеклись тутъ гáрні молодиці,
Ажъ жаль буló на нихъ глядіть,
Чорняві, пóвні, милолиці,—
И сі тутъ мусили кипіть,
Що зá-мужъ за старихъ ходили
И мйшакóмъ іхъ потруіли,
Щобъ пóслі гáрно погулять,
И съ парубкáми поводитись,
На світі ве́село нажитись—
И не-голóдним умирáть.

Якиісь мучились тамъ птáхи
Съ куде́лями на головáхъ,—
Се че́снии, не потіпáхи,
Булй тендітні при людяхъ;
А безъ людéй—не мóжна знáти

Себе́ чимъ ма́ли забавля́ти,
Про те лишъ зна́ли до двере́й.
Імъ тя́жко въ пе́клі докоря́ли,
Смолы́ на що́ки наліпля́ли,
Щобъ не дури́ли такъ людей.

Бо що́ки те́рли маніе́ю,
А бле́йбасомъ и нісъ, и лобъ,
Щобъ кра́скою, хоть не свое́ю
Причарова́ть къ собі наро́дъ.
Изъ ріпи підставля́ли зу́би,
Ялозили все сма́льцемъ гу́би,
Щобъ підвести́ людей на гріхъ;
Піндю́чили яки́ісь бо́чки,
Мости́ли въ па́зусі плато́чки, —
Все жа́рти імъ були́ та сміхъ.

За си́ми по ряду́ шкварча́ли
Въ роспа́ленихъ сковорода́хъ
Старі баби́, що все ворча́ли,
Базікали о всіхъ діла́хъ.
Все тілько старину́ хвали́ли,
А молоди́хъ товкли́ та би́ли;
Не ду́мали жъ які були́,
Ище́ якъ са́ми дівова́ли,
Та съ хло́пцями якъ гарцюва́ли,
Та й по дити́нці привели́.

Відёмъ же тутъ колесовáли
И всіхъ шептýхъ и ворожóкъ,
Тамъ жи́ли зъ нихъ чорти́ мотáли
И безъ витýшки на клубóкъ;
На припечкáхъ щобъ не орáли,
У комені́ щобъ не літáли,
Не іздили бъ на упиря́хъ;
И щобъ дощý не продавáли,
Въ ночі людéй щобъ не лякáли,
Не ворожи́ли бъ на бобáхъ.

А звóдницямъ такé роби́ли,
Що цуръ ёмý ужé й казáть!
На гріхъ дівóкъ що підводи́ли
И симъ учи́лись промишля́ть:
Жінóкъ одъ чоловíківъ крáли,
И волоцю́гамъ помагáли
Рогáми людський лобъ квічáть.
Щобъ не своімъ не торговáли,
Тогó бъ на óдкупъ не давáли,
Що трéба про запáсъ держáть.

Енéй тамъ бáчивъ щось не мáло
Кипя́щихъ мýченицъ въ смолі, —
Якъ съ кабанівъ топи́лось сáло,
Такъ шквáрилися сі въ огні.
Були́ и світськí и черни́ці,

Були́ дівки́ и молоди́ці,
Були́ и па́ны̂ й панночки́;
Були́ въ свитка́хъ, були́ въ охво́тахъ,
Були́ въ дулье́тахъ и въ капо́тахъ,
Були́ всі грі́шні жіночки́.

Та се були́ все осужде́нні,
Які поме́рли не тепе́ръ;
Безъ су́ду жъ не пали́въ пеке́льний
Огóнь, неда́вно хто уме́ръ.
Сі всі були́ въ другі́мъ загóні,
Якъ-би́ лошя́та, абó кóні,
Не зна́ли попаду́ть куда́.
Ене́й, на пе́ршихъ подиви́вшись
И о біда́хъ іхъ пожури́вшись,
Пішо́въ въ други́і ворота́.

Ене́й, ввійшо́вши въ сю коша́ру,
Поба́чивъ тамъ бага́цько душъ,
Вміша́вшися міжъ сю ота́ру,
Якъ міжъ гадю́ки чо́рний ужъ.
Тутъ ро́зні ду́ши похожа́ли,
Все ду́мали, та все гада́ли —
Ку́да-то за гріхи́ іхъ впруть:
Чи въ рай іхъ пу́стять весели́тись,
Чи, мо́же, въ пе́кло посмали́тись
И за гріхи́ імъ но́са втруть?

Було́ імъ вільно розмовля́ти
Про вся́киі своі ді́ла́,
И ду́мати и мізкова́ти —
Яка́ душа́ де́ я́къ жила́.
Бага́тий тутъ на смерть гніви́вся,
Що вінъ зъ грішми́ не розлічи́вся,
Кому́ и кілько тре́ба дать;
А бідний тоскова́въ, нуди́вся,
Що вінъ на світі не нажи́вся,
И що не вспівъ и погуля́ть.

Сутя́га толкова́въ ука́зи,
И що́-то зна́чить нашъ стату́тъ;
Роска́зовавъ своі прока́зи,
На світі що роби́въ сей плутъ.
Мудре́ць же физики прова́дивъ,
Знай толкова́въ яки́хсь мона́дівъ
И ду́мавъ відкіль взя́вся світъ?
А мартопля́съ крича́въ, смія́вся,
Роска́зовавъ и дивова́вся,
Якъ до́бре знавъ жіно́къ дури́ть.

Судді́ тамъ признава́вся сміло,
Що́ зъ ґу́дзиками за мунди́ръ
Таке́ переона́чивъ діло,
Що мо́же бъ навісти́въ Сибі́ръ;
Та смерть изба́вила косо́ю,

Що кат легенькою рукою
Плечей ёму не покропивъ.
А лікаръ скрізь ходивъ зъ ланцетомъ,
Зъ слабительнимъ и спермацетомъ,
Та чванивсь, якъ людей моривъ.

Ласощохлисти похожали,
Всі фертики и паничі,
На пальцяхъ ногтики кусали,
Роспріндившись якъ павичі;
Все очи въ-гору піднімали,
По світу нашому вздихали,
Що рано іхъ побрала смерть;
Що трохи слави учинили,
Не всіхъ на світі подурили,
Не всімъ успіли носа втерть.

Моти, картёжники, пъянюги
И ввесь проворний чесний родъ:
Лакеі, конюхи и слуги,
Всі кухарі и ввесь набродъ,
Побравшись за руки, ходили
И все о плутняхъ говорили,
Які робили якъ жили:
Якъ паній и панівъ дурили,
Якъ по шинькахъ въ ночі ходили
И якъ съ кишень хустки тягли.

Тамъ придзиѕлёванки журились,
Що нікому вже підморгнуть —
За ними білшъ не волочились,
И сміттямъ іхъ засипавсь путь.
Бабй тутъ білшъ не ворожили
И простодушнихъ не дурили.
Які жъ дівокъ охочі бить,
Зубами зъ серця скреготали,
Що наймички іхъ не вважали
И не хотіли імъ годить.

Еней уздрівъ свою Дидону
Осмалену, мовъ головня,
Якъ-разъ по нашому закону
Предъ нею шапочку изнявъ.
»Здорова! Глянь... Де ти взялася?
И ти, сердешна, приплелася
Изъ Карфагена ажъ сюда?
Якого біса ти спеклася,
Хиба на світі нажилася?
Чортъ-мавъ тобі десь и стида.

Яка моторна молодиця,
Та—глянь? умерла залюбки....
Румяна, повна, білолиця,
Хто гляне, то лизне губки;
Теперъ зъ тебе яка утіха?

Ніхтó не гляне и для сміха, —
На вікъ тепéръ пропáла ти!
Я, дáлибі, въ тімъ не винóю,
Що такъ розъіхався съ тобóю,
Мині прикáзано втекти́.

»Тепéръ же, коли́ хочь, злигáймось
И нýмо жить такъ, якъ жили́,
Тутъ закурімъ, заженихáймось,
Вже не разлучи́мсь ніколи́.
Ходи́, тебé я помилýю,
Прижмý до сéрця—поцілýю....«
Ёмý жъ Дидóна на-одрізъ
Сказáла: »Къ чóрту убирáйся,
До мéне білшъ не женихáйся....
Не лизь! бо розібъю́ и нісъ!«

Сказáвши, чóртъ-зна дé пропáла,
Енéй не знавъ щó и роби́ть.
Колибъ ягá не закричáла,
Що дóвго гóді говори́ть,
То, мóже, тáкъ би застоя́вся,
Що тамъ и дóсвітку дождáвся,—
Щобъ хто и рéбра полічи́въ:
Щобъ зъ вдóвами не женихáвся,
Надъ мéртвими не наглумля́вся,
Жінóкъ любóвъю не мори́въ.

Еней съ Сивиллою попхався
Въ пекельную подалі глушъ;
Якъ на дорозі повстрічався
Съ громадою знакомихъ душъ:
Тутъ всі зъ Енеемъ обнімались,
Чоломкались и цілувались,
Побачивши князька свого.
Тутъ всякъ сміявся, реготався,
Еней до всіхъ іхъ доглядався,
Знайшовъ зъ Троянцівъ ось-кого:

Грицька, Терешка, Опанаса,
Панька, Охріма и Харька,
Ярему, Ермоленка, Власа,
Кузьму, Пархома, и Яцька,
Омелька, Сидора, Юхима,
Потапа, Лазаря, Трохима;
Були Денисъ, Остапъ, Овсій —
И всі Троянці, що втопились,
Якъ на човнахъ зъ нимъ волочились;
Бувъ и Вернигора Мусій.

Жидівська школа завелася,
Великий крикъ всі підняли,
И реготня де не взялася,
Тутъ всяку всячину верзли;
Згадали, чортъ-знае, колишне,

Балáкали ужé и лишне,—
И самъ Еней тутъ росходився.
Щось балагýрили довгéнько,
Хоть изійшлися и ранéнько,
Та панъ Еней нашъ опізнився.

Сивиллі се не показáлось,
Що такъ пахóлокъ застоявсь,
Що дитятко такъ розбрехáлось,
Ужé и б-світі не знáвсь;
Па его грізно закричáла,
Залáяла, запорощáла,
Що ажъ Еней ввесь затрусився.
Троянці тежъ усі здригнýли
И въ-рóстичъ, хто куди, махнýли,
Еней за бáбою пустився.

Ишли, и—якъ-би не збрехáти —
Трохи не съ пáру дóбрихъ гінъ;
Якъ-бсь побáчили и хáти
И ввесь Плутóнівъ цáрський дімъ.
Сивилла пáльцемъ указáла,
И такъ Енéеві сказáла:
»Оттýтъ и панъ Плутóнъ живé
Исъ Прозерпинóю своéю;
До іхъ-то на поклóнъ съ гіллéю
Тепéръ я поведý тебé.«

И тілько що прийшли́ къ ворóтамъ,
И въ двіръ пусти́лися чвала́ть,
Якъ ба́ба бри́дка, криворóта,
»Хтó йде?« іхъ ста́ла оклика́ть.
Мерзе́не чу́до се стоя́ло
И би́ло підъ дворóмъ въ клепа́ло—
Якъ въ па́нськихъ вóдитця двора́хъ;
Обмóтана вся ланцюга́ми,
Гадю́ки ви́лися клубка́ми
На голові и на плеча́хъ.

Вона́, безъ вся́кого обма́ну
И щи́ро, безъ обеняківъ,
Роби́ла грішнимъ дóбру шáну —
Реміння́мъ дра́ла мовъ биківъ,
Куса́ла, гри́зла, бичова́ла,
Кришила, шква́рила, щипа́ла,
Топта́ла, дря́па́ла, пекла́,
Порóла, кóрчила, пиля́ла,
Вертіла, рва́ла, шпиgова́ла
И кровъ изъ тіла іхъ пила́.

Еней, біда́ха, изляка́вся,
Уве́сь якъ кре́йда побілівъ,
И за́разъ у яги́ спита́вся:
»Хто ій такъ му́чити велівъ?«
Вона́ ёму́ все росказа́ла

Такъ, якъ самá здорóва знáла:
Що въ пéклі есть суддя́ Эя́къ;
Хоть вінъ на смерть не осуждáе,
Та мýчити повелівáе,
И якъ звели́ть—и мýчять такъ.

Ворóта сáми одчини́лись,
Не смівъ ніхтó іхъ задержáть.
Ене́й съ Сиви́ллою пусти́лись,
Щобъ Прозерпи́ні честь отдать —
И піднести́ ій на боля́чку,
Ту суто-золотý гілля́чку,
Що си́льно такъ вонá бажá.
Та къ ній Енéя не пусти́ли,
Прогнáли, трóхи и не би́ли,
Бо хи́ріла іхъ госпожá.

А дáлі впéрлись и въ буди́нки
Підзéмного сёгó царя́,
Булó не ви́дно ні пили́нки,
А все въ нихъ світло якъ зоря́:
Цвяхóвані були́ тамъ стіни
И вікна всі зъ морськóі піни;
Шуми́ха, óливо, свинéць,
Блищáли міді тамъ и кри́ці —
Всі ýбрані були́ світли́ці;
По прáвді, пáнський бувъ дворéць!

Еней съ ягою розглядали
Всі дива тамъ, які булй, —
Роти свої пороззявляли
И очи на лоби пъялй.
Проміжъ собою все зглядались,
Всёму дивились, осміхались,
Еней, то цмокавъ, то свиставъ.
Оттутъ-то души ликовали,
Що праведно въ миру живали,
Еней и сихъ тутъ навіщавъ.

Сиділи руки поскладавши,
Для нихъ все праздники булй;
Люльки курили полягавши,
Або горілочку пилй —
Не тютюнкову и не пінну,
А третёпробну, перегінну,
Настояную на бодянъ,
Підъ челюстями запікану
И зъ ганусомъ и до калгану,
Въ ній бувъ и перецъ и шапранъ.

И ласощі все тілько іли:
Сластёни, коржики, стовпці,
Вареники пшеничні, білі,
Пухкі съ кавяромъ буханці;
Часникъ, рогізъ, паслінъ, кислиці,

Козéльці, тернъ, глідъ, полуни́ці,
Крути́і я́йця съ сирівцéмъ,
И ду́же смáчную яéшню,
Яку́сь Німéцьку, не тутéшню,
А запивáли все пивцéмъ.

Вели́ке тутъ було́ роздóлля
Тому́, хто прáведно живé,
Такъ, якъ вели́ке безголóвъя
Тому́, хто грішну жизнь ведé.
Кто мавъ къ чому́ яку́ охóту,
Все дáромъ бравъ, не трáтивъ пóту, —
Тутъ чистий бувъ розгардияшъ:
Лежи́, спи, іжъ, пий, весели́ся,
Кричи́, мовчи́, свівáй, крути́ся;
Рубáйсь—такъ и даду́ть палáшъ.

Ні чвáнились, ні величáлись,
Ніхтó не знавъ тутъ мудровáть,
Крий Бóже! щобъ хоть заикáлись
Братъ зъ брáтá въ чимъ покепковáть.
Не сéрдились и не гніви́лись,
Не лáялися и не би́лись,
А всі жили́ тутъ якъ брати́.
Тутъ всякий влáсно женихáвся,
Ревни́вихъ я́бедъ не боя́вся,
Не мáли ні якóй біди́.

Ні холодно було́, ні ду́шно,
А са́ме такъ, якъ въ сірякáхъ,
И ве́село, и такъ не ску́шно,
На великóднихъ якъ святкáхъ.
Колú кому́ що захотілось,
То тутъ якъ зъ нéба и вродúлось,—
Оттáкъ всі дóбре тутъ жилú!
Енéй, се зрівши, дивовáвся,
И тутъ ягú своéй спитáвся
Які се прáведні булú?

»Не думáй, щобъ булú чинóвні«,
Сивúлла сей далá одвітъ:
»Абó що грóшей скрúні пóвні,
Абó въ якúхъ товстúй живітъ;
Не ті се, що въ цвітнúхъ жупáнахъ,
Въ кармáзинахъ, абó сапъя́нахъ;
Не ті жъ, що съ книжками въ рукáх
Не рúцарі, не розбішáки;
Не ті се, що кричáть *и пáки*,
Не ті, що въ золотúхъ шапкáхъ.

»Се бідні, нúщі, навижéнні,
Що ду́рнями счисля́ли іхъ,
Старі, хромі, сліпорождéнні,
Зъ якúхъ бувъ людський глумъ и с
Се, що съ порóжніми сумкáми

Жилй голóдні підъ тинàми,
Собáкъ дражнйли по дворáхъ;
Се ті, що *біів-дасть* получáли,
Се ті, якйхъ випроважáли
Въ потйлицю и по плечáхъ

»Се вдóви бідні, безпомóщні,
Якймъ пріюту не буль́;
Се діви че́сні, непорóчні,
Якймъ спіднйці не дуль́;
Се що безъ рóдичівъ остáлись,
И сиротáми називáлись,
А пóслі вбгáлись и въ оклáдъ;
Се, що процéнту не лупйли,
Що людямъ помагáть любйли,
Хто чимъ багáтъ, то тімъ и радъ.

»Тутъ тáкже старшинá правдйва,
Бувáють всякні станй,—
Та тілько трóхи сёгó дйва,
Не квáплютця на се вонй!
Бувáють військові́, значкóві,
И сотникй, и бунчукóві,
Які правдйву жизнь велй;
Тутъ люде всякого завіту
По білому есть кілько світу,
Котóрі прáведно жилй.«

— »Скажи́ жъ, моя́ голу́бко си́за«,
Ище́ Ене́й яги́ спита́въ:
»Чомъ ба́тька я свого́ Анхи́за
И-до́сі въ вічи не вида́въ,
Ні съ грішними, ні у Плуто́на?
Хиба́ ёму́ нема́ зако́на,
Куда́ его́ щобъ засади́ть?«
— »Вінъ бо́жоі«, сказа́ла, »кро́ви
И вибира́ все по-любо́ві,
Де схо́че, бу́де тамъ и жить.«

Бала́кавши зійшли́ на го́ру,
На зе́млю сіли отдиха́ть,
И попотівши са́ме въ по́ру,
Тутъ приняли́ся розгля́дать —
Анхи́за щобъ не прогуля́ти,
И да́ромъ ту́течка не хля́ти.
Анхи́зъ тогді въ-низу́ гуля́въ
И, похожа́вши по доли́ні,
Любо́і свое́і дити́ни
Съ часу́ на часъ все дожида́въ.

Якъ — глядь на го́ру не-наро́комъ,
И тамъ свого́ синка́ уздрівъ;
Побігъ стари́й не про́сто — бо́комъ
И ввесь одъ ра́дости згорівъ.
Хвата́всь зъ синко́мъ погово́рити,

О всіхъ спитáтись, роспросúти
И повидáтись хоть часóкъ;
Енéечка свогó обняти,
По-бáтьківськiй поцiловáти,
Ёгó почўти голосóкъ.

—»Здорóвъ, синáшу, ма дитúно!«
Анхúзъ Енéеві сказáвъ:
»Чи се жъ тобі такú не стúдно,
Що дóвго я тебé тутъ ждавъ?
Ходімъ лишéнь къ моій господі,
Тамъ поговóримъ о пригóді,
За тéбе бўдемъ мирковáть.«
Енéй стоявъ тáкъ, якъ дубúна,
Котúлась зъ рóта тiлько слúна,
И самъ не знавъ щó и почáть.

Анхúзъ, сю бáчивши причúну —
Чогó синóчокъ сумовáвъ,
И самъ хотівъ обнять дитúну—
Та бá! ужé не въ тў попáвъ....
Принявсь ёгó щобъ научáти,
И тáйности ёмў сказáти:
Якúй Енéівъ бўде плідъ,
Якúі діти бўдуть жвáві,
На світі зрóблять скiлько слáви,
Якúмъ хто хлóпцямъ бўде дідъ.

Тогді-то въ пéклі *вечерницi*
Лучи́лись, бáчишъ, якъ на те, —
Були́ дівки́ та молоди́ці
И тамъ роби́ли не пусте́:
У *вóрона* собі игрáли,
Весільнихъ писенёкъ співáли,
Співáли тутъ и колядóкъ;
Пали́ли клóччя, ворожи́ли,
По спи́ні лéщатами би́ли,
Загáдовали загадóкъ.

Тутъ заплітáли *джередéлi*
Дробу́шечки на головáхъ;
Скакáли пó полу *ведéри*,
Въ *тiснói бáби* по лавкáхъ;
А въ кóменъ су́женихъ питáли,
У хáтніхъ віконъ підслухáли,
Ходи́ли въ північъ по пусткáхъ.
До свічки ложечки́ пали́ли,
Щити́ну изъ свині смали́ли,
Абó жмури́лись по куткáхъ.

Сюди́ привівъ Анхи́зъ Ене́я
И міжъ дівóкъ сихъ посади́въ;
Якъ нéука и дуралéя
Прийнять до гу́рту іхъ проси́въ;
И щобъ обóмъ імъ услужи́ли,

Якъ знáють, такъ поворожи́ли —
Щó стрінетця зъ ёгó синкóмъ:
Чи вінъ хоть трóхи уродли́вий,
Къ чому́ и я́къ Ене́й щасли́вий,
Щобъ всіхъ спитáлись ворожóкъ.

Однá дівчя́ булá гостре́нька
И сáме у́хе-прихихé,
Швидкá, гнучкá, хисткá, порске́нька —
Булó зъ дия́вола лихé!
Вонá тутъ тілько и роби́ла,
Що всімъ гадáла ворожи́ла,
Могу́ща въ ділі тімъ булá;
Чи брехенькú які сточи́ти,
Кому́ имéння приложи́ти —
То такъ якъ-рáзъ и додалá!

Привідця зáразъ ся, шепту́ха,
И примости́лась къ старику́,
Ёму́ шепну́ла біля у́хá
И завелá зъ нимъ річъ таку́:
»Ось я синкóві загадáю,
Поворожу́ и попитáю,
Ёму́ щó бу́де, й роскажу́.
Я ворожбу́ таку́ю знáю,
Хоть щó, по прáвді отгадáю,
И вже нікóли не збрешу́.«

И зáразъ въ гóрщичокъ наклáла
Видёмськихъ рáзнихъ всякихъ травъ,
Які на Йвáнівъ вéчірь рвáла,
И те гніздó, що рéмезъ клавъ;
Васи́льки, пáпороть, шевлію,
Петрівъ батігъ и конвалію,
Любистокъ, прóсерень, чебрéць:
И все це налилá водóю
Погóжею, непочатóю,
Сказáвши скількось и словéць.

Горщóкъ сей черёпкóмъ накри́ла,
Постáвила ёгó на жаръ,
И тутъ Енéя присади́ла,
Щобъ огонёкъ вінъ раздувáвъ.
Якъ розігрілось, зашипіло,
Запáрилось, заклекóтіло,
Ворóчалося зъ-вéрху въ-низъ,—
Енéй нашъ насторóшивъ ýха,
Мовъ чоловічий гóлосъ слýха;
Те чýе и стари́й Анхи́зъ.

Якъ стáли роздувáть пильнійше,
Горщóкъ той дýжче клекотáвъ;
Почýли гóлосъ виразнійше,
И вінъ Енéю тáкъ сказáвъ:
»Енéю гóді вже жури́тись!

Одъ ёго мáе расплодúтись
Велúкий, дýже сúльний рідъ.
Всімъ світомъ бýде управляти,
По всіхъ усюдахъ воювáти,
Підвéрне всіхъ собі підъ спідъ.

»И Рúмськиі постáвить стіни,
Въ нихъ бýде жúти, якъ въ раю;
Велúкі зрóбить переміни
Во всімъ окрýжнімъ тамъ краю.
Тамъ бýде жить та поживáти,
Покіль не бýдуть ціловáти
Ногú чиéісь постолá....
Но відсіль часъ тобі вбірáтьця
И зъ пан'отцéмъ своімъ прощáться,
Щобъ головá тутъ не ляглá.«

Сёгó Анхúзу не бажáлось,
Щобъ попрощáтися зъ синкóмъ;
И въ гóлову ёмý не клáлось,
Щобъ зъ нимъ такъ бáчитись мелькóмъ.
Та бá! вже нічимъ пособúти, —
Енéя трéба відпустúти,
Изъ пéкла вúвести на світъ.
Прощáлися и обнімáлись,
Слізьмú гірькúми облúвáлись —
Анхúзъ кричáвъ, якъ въ мáрті кітъ.

Еней зъ Сивиллою старóю
Изъ пéкла бігли на-простéць;
Синóкъ ворóчавъ головóю,
Поки́ ажъ не схова́всь отéць.
Прійшóвъ къ Троя́нцямъ помалéньку
И кра́вся ни́шкомъ, потихéньку,
Де імъ велівъ себé пождáть.
Троя́нці пóкотомъ лежáли
И на-дозвіллі дóбре спáли, —
Еней и самъ уклáвся спать.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

Борщівъ якъ три не поденькуешъ,
На моторóшні засердчúть;
И зáразъ тя́гломъ закишкуешъ
И въ буркоті закеньдюшúть.
Колú жъ що нáпхомъ зъязикáешъ,
И въ тéребъ дóбре зживотáешъ,
То на весéлі занутрúть.
Объ лúхо вдáромъ заземлю́ешъ,
И ввесь забу́дъ свій зголоду́ешъ
И бігъ до гóря зачортúть.

Та що абúщоти верзля́ломъ,
Не кáзку кóрмомъ соловя́ть:
Ось-ну́ закалиткуй брязкáломъ,
То рáдощі заденежáть.
Колú давáло спятаку́ешъ,
То, мóже, чу́ло зновину́ешъ,
Якъ щó съ тобóю спередúть:
Кудú на плáвахъ човновáти,
Якъ угодúлі Юнонáти
И якъ Енéй заминервúть.

Мене́ за сю не ла́йте мо́ву,
Не я ії скомпонова́въ;
Сиви́ллу ла́йте безтолко́ву,
Ії се ми́зокъ змусова́въ:
Се такъ вона́ коверзова́ла,
Ене́еві пророкова́ла—
Ёму́ де поступа́тись якъ.
Хотіла ми́зокъ закрути́ти,
Щобъ гро́шей білше улупи́ти,
Хоть бідний бувъ Ене́й и такъ.

Та тре́ба зъ ли́ха догада́тьця,
Якъ при́йде у́зломъ до чого́сь,
А зъ відьмою не торгова́тьця,
Щобъ хли́пати не довело́сь.
Подя́ковавъ стару́ю су́ку
Ене́й за до́брую нау́ку,
Шагівъ зъ двана́дцять въ ру́ку давъ.
Сиви́лла гро́шики въ кали́тку,
Підня́вши пе́лену и свитку,—
Изсли́зла, мовъ лихи́й злига́въ.

Ене́й, избу́вши су́чу ба́бу,
Якъ мо́га шви́дче на човни́,
Щобъ не дала́ Юно́на шва́бу.
Що загуби́въ би и штани́.
Троя́нці въ чо́вни посіда́вши

И швйдко іхъ поодпихáвши,
По вітру гáрно поплилй.
Греблй зъ диявола всі дрýжно,
Що дé-якимъ ажъ стáло дýшно,
По хвйлі вéселця гулй.

Пливýть—ажъ вітри забурчáли
И закрутйли не шутя;
Завйли різно, засвистáли—
Немá Енéеві путтá!
И зачалó човнй бурхáти,
То стóрчъ, то нá-бікъ колихáти,—
Що врагъ устóіть на ногáхъ.
Троянці зъ ляку задрижáли,
Якъ лйху помогтй не знáли;
Игрáли тілько на зубáхъ.

Якъ-óсь ставъ вітеръ ущухáти
И хвйлі трóхи уляглйсь;
Ставъ місяць зъ хмáри виглядáти,
И звізди нá-небі блись-блйсь!
Агý! Троянцямъ лéгше стáло
И тяжке гóре зъ сéрця спáло,—
Ужé бо дýмали пропáсть.
Зъ людьмй на світі такъ бувáе:
Колй когó міхъ налякáе,
То пóслі тóрба спать не дасть.

Ужé Троя́нці вгамова́лись,
Могоричу́ всі потяглú —
И мовъ меньки́ повиверта́лись,
Безпéчно спа́ти заляглú.
Ажъ-бось порíмщикъ іхъ пронóза
На зéмлю впавъ, якъ міхъ изъ вóза,
И мовъ на пупъ репетова́въ:
»Пропа́ли всі мы зъ голова́ми,
Проща́ймось съ тіломъ и душа́ми,
Оста́тній нашъ нарóдъ пропа́въ.

»Заля́тий óстровъ передъ на́ми,
И ми ёгó не минемó,
Не проп.ливéмъ нігдé човна́ми,
А на ёму́ пропадемó.
Живé на óстрові цари́ця
Цирцéя, люта чарівни́ця
И ду́же зла́я до людéй;
Які лишъ не остережу́тця,
А ій на óстровъ попаду́тця,
Тихъ перевéрне на звірéй.

»Не бу́дешъ тутъ ходи́ть на па́рі,
А підешъ за́разъ чотирма́;
Пропа́ли, якъ сірко въ база́рі!
Готóвте шиі до ярма́!
По на́шему хохла́цьку стрóю,

Не будешъ ца́помъ, ні козо́ю,
А вже запе́вне що воло́мъ:
И бу́дешъ въ плу́зі похожа́ти,
До бро́варя дрова́ таска́ти,
А мо́же підешъ бовкуно́мъ.

»Ляхъ цве́нькати уже́ не бу́де,
Загу́бить чу́йку и жупа́нъ,
И *не позва́лямъ* та́мъ забу́де,
А заблее́ такъ, якъ бара́нъ.
Моска́ль, бода́й би не козо́ю
Замекеке́кавъ зъ бородо́ю;
А Прусъ хвосто́мъ не завиля́въ, —
Якъ, зна́ешъ, лисъ хвосто́мъ виля́е,
Якъ ду́же *до́йда* налягае
И якъ *чухра́й* уго́нку давъ.

»Цеса́рці хо́дять журавля́ми,
Цирце́і слу́жать за гуса́ръ
И въ о́строві тімъ сторожа́ми.
Италія́нецъ же маля́ръ —
Исква́пнійший на вся́кі шту́ки,
Співа́къ, танцю́ра на всі ру́ки,
Уміе и чижівъ лови́ть;
Сей переря́женъ въ обезя́ну,
Опи́йникъ но́сить изъ сапъя́ну
И осужде́нъ люде́й сміши́ть.

»Францу́зи жъ да́вніі сіпа́ки,
Головорі́зи, різникі́, —
Сі переве́рнуті въ соба́ки,
Чужі щобъ гри́зли маслакі́.
Воні́ и на влади́ку ла́ють,
За го́рло вся́кого хвата́ють,
Гризу́тьця и проміжъ себе́:
У нихъ хто хи́трий, то и ста́рший
И знай всімъ намина́е па́рши,
Чупри́ну вся́кому скубе́.

»Повзу́ть Швейца́рці червяка́ми,
Голла́нці ква́кають вь багні,
Чухо́нці ла́зять муравья́ми;
Пізна́ешъ Жи́да тамъ въ свині.
Инди́комъ хо́дить тамъ Гишпа́нець,
Кропо́мъ же ла́зить Португа́лець,
Звірку́е Шве́динъ во́вкомъ тамъ;
Датча́нинъ до́бре жеребцю́е,
Ведме́демъ Ту́рчинъ тамъ танцю́е; —
Поба́чите, що́ бу́де намъ!«

Біду́ поба́чивъ немину́чу,
Тро́янці всі и панъ Ене́й,
Зібра́лися въ одну́ всі ку́чу, —
Поду́мать о біді́ свое́й;
И миттю тутъ угово́рились,

Щобъ всі христились и молились,
Щобъ тілько островъ імъ минуть.
Молебень же втялй Еблу,
Щобъ вітрамъ по ёго изволу
Въ другий бікъ повелівъ дмухнуть.

Еблъ молебнемъ вдоволнився
И вітрівъ заразъ одвернувъ, —
Троянський плавъ переміпився,
Еней буть звіремъ увильнувъ.
Ватага вся повеселіла,
Горілка съ пляшокъ булькотіла,
Ніхто ні каплі не проливъ;
Потімъ взялися за весельця
И пригребнули всі одъ серця,
Мовъ-би Еней по почті пливъ.

Еней, по човну похожая,
Роменьскій тютюнецъ куривъ;
На всі чотирі розглядая,
Колибъ чого не пропустивъ.
»Хваліте«, крикнувъ, »братця, Бога!
Гребіте дужче яко-мога,
Отъ Тибръ передъ носомъ у насъ;
Ся річка Зевсомъ обіщана,
И зъ берегами намъ отдана.
Гребй! — отъ закричу шабасъ!«

Гребнули разъ, два, три, чотирі,
Якъ на! — у берега човни;
Троянці наші — чуприндирі
На землю скіць,—якъ тамъ були!
И заразъ стали роскладатись,
Копати, строіть, ташоватись,
Мовъ імъ підъ лагерь судъ одвівъ.
Еней кричить: »Моя тутъ воля!
И кілько окомъ скинешъ поля,
Скрізь-геть настрою городівъ.«

Земелька ся була Латинська,
Завзятий царь въ ній бувъ Латинъ;
Старий — скупиндя скурвасинська,
Дрижавъ, якъ Каінъ, за алтинъ.
А также всі ёго підданці,
Носили латані галанці,
Дивившись на свого царя,
На гроши тамъ не козиряли,
А въ *китьки* крашанками грали,—
Не візьмешъ даромъ сухаря.

Латинъ сей хоть не дуже близько,
А все Олимпськимъ бувъ рідня,
Не кланявся нікому низько,
Для ёго все була бридня.
Мерика, кажуть, ёго мати,

До Фа́вна ста́ла учаща́ти,
Та и Лати́на добула́.
Лати́нъ дочку́ мавъ чепуру́ху,
Прово́рну, га́рну и моргу́ху.
Одна́ у его и була́.

Дочка́ була́ залётна пти́ця
Изъ-за́ду, зъ-пе́реду, й круго́мъ;
Черво́на, свіжа якъ кисли́ця,
И все ходи́ла павичо́мъ.
Доро́дна, ро́сла и краси́ва,
Присту́пна, до́бра, не спеси́ва,
Гнучка́, юрли́ва, молода́;
Хоть хто на не́і ненаро́комъ,
Заки́не молоде́цькимъ о́комъ,
То такъ ії и вподоба́.

Така́ дівча́ — кусо́чокъ ла́сий,
Засли́нисся, якъ гля́нешъ разъ;
Що ва́ші Гре́чеські ковба́си!
Що вашъ перва́къ груше́вый квасъ!
Завійниця одъ не́і вхо́пить,
На го́лову нася́де кло́пітъ;
А, мо́же, тёхне и не та́къ.
Поста́вить ро́гомъ я́сні о́чи,
Що не доспи́шъ петрі́вскій ночи.
Те по собі я зна́ю самъ.

Сусідні хлопці женихались
На гарну дівчину таку,
И сватать де-які питались,
Які хотіли, щобъ смаку
Въ Латиновій дочці добитьця,
Въ царя приданимъ поживитьця,
Ґеть-ґеть—и царство за чубъ взять.
Та ненечка іі Амата,
Въ души своій була строката,
Не всякий ій любився зять.

Одинъ бувъ Турнъ, царёкъ нешнетний,
Зъ Латиномъ у сусідстві живъ,
Дочці и матери прикметний,
И батько дуже зъ нимъ друживъ.
Не въ шутку молодецъ бувъ жвавий,
Товстий, високий, кучерявий,
Обточений якъ огірокъ;
И війська мавъ свого чимало,
И грошиківъ таки бряжчало,
Куда ні кинь, бувъ Турнъ царёкъ.

Панъ Турнъ щось дуже підсипався
Царя Латина до дочки,
Якъ зъ нею бувъ, то выправлявся
И піднімавсь на каблучки.
Латинъ, дочка, стара Амата,

Що-де́нь відъ Ту́рна жда́ли сва́та,
Уже́ наши́ли й рушниківъ,
И вся́кихъ вся́чинъ напридба́ли,
Які на сва́танні дава́ли,
Все сподіва́лись старостівъ.

Коли́ чого́ въ рука́хъ не ма́еш
То не хвали́ся що твое́;
Що бу́де, ти того́ не зна́ешъ
Утра́тишъ, мо́же, и свое́.
Не розглядівши, ка́жуть, бро́ду,
Не лізь прожо́гомъ пе́рший въ во́ду,
Бо щобъ не насміши́въ люде́й.
И пе́рше въ во́локъ подиви́ся,
Тогді и ри́бою хвали́ся, —
Бо бу́дешъ ёлопъ, дурале́й.

Якъ па́хло сва́таннямъ въ Лати́на
И жда́ли тілько четверга́,
Ажъ тутъ Анхи́зова дити́на
Припле́нталась на берега́
Зо всімъ своімъ Троя́нськимъ пле́мямъ.
Ене́й не ма́рно тра́тивъ вре́мя,
По-молоде́цькій закури́въ:
Горілку, пи́во, медъ и бра́гу,
Поста́вивши передъ ват́агу,
Для збо́ру въ тру́би засурми́въ.

Троянство, знаешъ, все голодне
Сипнуло рисьтю на той кликъ;
Якъ галичъ въ время непогодне,
Всі підняли великий крикъ.
Сивушки заразъ ковтонули
По ківшику, и не здригнули, —
Й докосились до потравъ.
Все військо добре убірало,
Ажъ по-за ухами лящало,
Одинъ передъ другимъ хватавъ.

Вбирали січену капусту,
Шаткован у и огірки,
(Хоть се було въ часъ мясопусту),
Хрінъ съ квасомъ, редьку, бураки;
Рябка, тетерю, саламаху.
Якъ не було, — поіли зъ-маху
И всі строщили сухарі,
Що не було, все позъідали,
Горілку всю повипивали,
Якъ на вечері косарі.

Еней оставивъ изъ носатку
Було горілки про запасъ,
Та клюкнувъ добре по порядку,
Розщедривсь, якъ бува у насъ,
Хотівъ посліднімъ поділитись,

Щобъ до кінця́ уже́ напи́тись,
И до́бре ціввою смикну́въ;
За нимъ и вся ёго́ голо́та
Тягла́, поки́ була́ охо́та,
Що де́-який и хвістъ паду́въ.

Бари́льця, пляшечки́,носа́тку,
Сулії, ти́кви, боклажки́,
Все ви́сушили безъ оста́тку,
Посу́ду потовкли́ въ шматки́.
Троя́нці зъ хме́лю просипа́лись,
Скуча́ли, що не похмеля́лись;
Пішли́ щобъ зе́млю озира́ть,
Де імъ пока́зано сели́тись,
Жить, будова́тися, жени́тись,
И щобъ Лати́нцівъ роспізна́ть

Ходи́ли тамъ, чи не ходи́ли,
Якъ-о́сь верну́лись и наза́дъ,
И чепухи́ нагороди́ли,
Що панъ Ене́й не бувъ и радъ.
Сказа́ли: люди тутъ бормо́чуть,
Язи́комъ ди́внимъ намъ соко́чуть,
И ми іхъ мо́ви не втнемо́;
Слова́ свої на *усъ* конча́ють,
Якъ ми що ка́жемъ імъ—не зна́ють.
Міжъ ни́ми ми пропадемо́.

Еней тутъ зáразъ взявъ догáдку:
Велівъ побігти до дяківъ,
Купи́ть Піярськую грамáтку,
Полу́ставцівъ, октоіхівъ:
И всіхъ зачáвъ самъ мордовáти
По-вéрху, по-словáмъ складáти
Латúнськую *тму*, *мну*, *здо*, *тло*;
Троя́нське плéмя все засіло
Коло книжóкъ, що ажъ потіло,
И по-Лати́нському гуло́.

Енéй відъ нихъ не одступáвся,
Тройчáткою всіхъ приганя́въ;
И хто хоть трóхи ліновáвся,
Тому́ *субітки* и давáвъ.
За ти́ждень такъ Лаци́ну взнáли,
Що вже зъ Енéемъ розмовля́ли,
И говори́ли все на *усв*:
Енéя звáли *Энеусомъ*.
Ужé не пáномъ,—*доминусомв*,
Себé жъ то звáли *Троянусв*.

Енéй, Троя́вцівъ похвали́вши,
Що такъ Лаци́ну поняли́,
Сиву́шки въ ку́бочки нали́вши
И могори́чъ всі запили́.
Потімъ зъ деся́токъ що мудрі́йшихъ,

Въ Лацúні що найрозумнійшихъ,
Зъ ватáги вúбравши якъ-рáзъ,
Послáвъ послáми до Латúна
Одъ úмени своró и чúна;
А съ чимъ послáвъ, то давъ прикáзъ.

Послú, прийшóвши до столúці,
Послáли до царя́ сказáть,
Що до ёгó и до царúці
Енéй прислáвъ поклóнъ отдáть,
И съ хлібомъ, съсіллю и зъ другúми
Подáрками предорогúми,
Щобъ познакóмитись съ царéмъ,—
И якъ добъéтця пáнській лáски
Енéй сподáрь и князь Троя́нський,
То прийде самъ въ царський терéмъ.

Латúну тілько що сказáли,
Що одъ Енéя есть послú,
И съ хлібомъ, съ сіллю причвалáли,
Та ще й подáрки принеслú—
Хотя́ть Латúну поклонúтьця,
Знакóмитись и подружúтьця,
Якъ тутъ Латúнъ и закричáвъ:
»Впустú! я хліба не цурáюсь,
И зъ дóбрими людьмú братáюсь.
Отъ, на ловця́ звіръ наскакáвъ!«

Велівъ тутъ зáразъ прибірáти
Світлúці, сіни, двіръ мести́;
Клечáння пó двору сажáти,
Шпалерівъ рáзнихъ нанести́
И вибивáть царськýю хáту;
Либóнь поклúкавъ и Амáту,
Щобъ и вонá далá совітъ —
Якъ лýчче, крáще прибірáти,
Дé, я́къ, коврáми застилáти
И підбирáть до цвіту цвітъ.

Послáвъ гінця́ до богомáза,
Щобъ малёвáння накупúть,
И такъ же рóзного припáсу,
Щобъ що булó и істи й пить.
Вродúлось рéнське зъ курдимóномъ
И пиво чóрнее зъ лимóномъ,
Сивýшки жъ трóхи не изъ спустъ;
Де не взялúсь волú, теля́та,
Барáни, вівці, поросята;
Латúнъ прибрáвсь мовъ на запýстъ.

Ось привезú и малёвáння
Робóти первійшихъ майстрівъ,
Царя́ Горóха пановáння,
Патрéти всіхъ багатирівъ:
Якъ Алексáндръ царéві Пóру

Давáвъ изъ військомъ дóбру хлёру;
Чернéць Мамáя якъ побúвъ;
Якъ Мýромець Иллá гуляе,
Якъ бъе Полóвцівъ, проганяе—
Якъ Переяслівъ боронúвъ;

Бовá зъ Полкáномъ якъ водúвся,
Одúнъ другóго якъ вихрúвъ;
Якъ Соловéй харцúзъ женúвся,
Якъ въ Пóльщі Желізнякъ ходúвъ.
Патрéтъ бувъ Францýза Картýша,
Противъ ёгó стоявъ Гаркýша,
А Вáнька Кáінъ впереді.
И всякихъ всячинъ накупúли,
Всі стіни нúми обліпúли;
Латúнъ дивúвсь іхъ красоті!

Латúнъ такъ дóма спорядúвши,
Кругóмъ все въ хáтахъ оглядáвъ,
Світéлки, сіни обходúвши,
Собі убóри добірáвъ:
Плащéмъ зъ клеёнки обернýвся,
Цінóвимъ ґýдземъ застебнýвся,
На гóлову взявъ капелюхъ;
Набýвъ на нóги кинді нóві
И рукавúці взявъ шкапóві,
Надýвсь, мовъ на огні лопýхъ.

Лати́нъ якъ царь въ своімъ наря́ді
Ишо́въ въ кругу́ своіхъ вельмо́жъ,
Которі всі булѝ въ пара́ді,
Наду́вшись вся́кий зъ нихъ якъ ёржъ.
Царя́ на дзи́ґликъ посадѝли,
А самѝ мо́вчки одступѝли
Відъ по́кутя ажъ до двере́й.
Царѝця жъ сіла на осло́ні,
Въ единашко́вому шушо́ні,
Въ кара́блику изъ соболе́й.

Дочка́—Лави́ся чепуру́ха
Въ Німе́цькимъ фу́ркальці була́,
Вертілась якъ въ окро́пі му́ха,
Въ верца́дло очи все пъяла́.
Одъ дзи́ґлика жъ царя́ Латина
Скрізь про́слана була́ ряднѝна,
До са́мой фіртки и воріт;
Стоя́ло військо тутъ залётне,
Воло́ве, кінне и піхо́тне
И ввесь бувъ зібраний повітъ.

Послівъ ввелѝ къ царю́ съ пихо́ю,
Якъ во́дилося у Латѝнъ;
Неслѝ пода́рки предъ собо́ю:
Пиріг завдо́вжки изъ аршѝнъ,
И со́ли Крѝмки и Бахму́тки.

Лахміття рóзного, три жмýтки,
Енéй Латйну що прислáвъ.
Послй къ Латйну приступйлись,
Три рáзи нйзько поклонйлись,
А стáрший рáцію сказáвъ:

»*Энéусъ нóстеръ мáгнусъ* пáн*усъ*
И слáвний *Троянóрумъ* князь,
Шмиглявъ по мóрю якъ цигáн*усъ*,
Адъ те, о рексъ! прислáвъ *нункъ* насъ.
Родáмусъ дóмине Латйне,
Нехáй нашъ *кáпутъ* не загйне:
Пермйтте жить въ землі своéй,
Хоть за *пекуніі*, хоть *грáтисъ*,
Ми дяковати бýдемъ *сáтисъ*
Бенефицéнціи твоей.

»*О Рексъ!* будь нáшимъ *Меценáтомъ*
И *лáскимъ туамъ* покажй,
Энéусу зробйся брáтомъ,
О óптиме! не одкажй:
Энеусъ принцепсъ есть мотóрний,
Формóзусъ, гáрний и провóрний,
Побáчишъ самъ, *инномине́!*
Велй *акципере* подáрки
Зъ ласкáвимъ вйдомъ и безъ свáрки,
Що прйслані черезъ мене́:

»Се ки́лимъ самолётъ чуде́сний,
За Хме́ля ви́ткався царя́, —
Літа́ підъ облака́ небе́сні,
До місяця и де зоря́;
И стілъ нимъ мо́жна застила́ти,
И передъ ліжкомъ прості ла́ти,
И тарада́йку закрива́ть.
Царі́вні бу́де вінъ въ приго́ду,
И то найбільшъ для то́го го́ду,
Якъ за́мужъ прийдетця дава́ть.

Ось ска́терть Шлёнськая нешпе́тна,
Іі у Ли́пську добули́;
Найбільше въ тимъ вона́ прикме́тна,
На стілъ якъ тілько настели́
И загада́й яко́і стра́ви,
То всякі вро́дятця потра́ви,
Які на світі тілько есть:
Пивце́, винце́, медо́къ, горілка,
Рушни́къ, ніжъ, ло́жка и тарілка,
Цари́ці му́симъ ёго́ підне́сть.

»А се сапъя́нці самохо́ди,
Що въ нихъ ходи́въ ище́ Ада́мъ;
Въ стари́нниі поши́ті го́ди,
Не зна́ю якъ доста́лись намъ;
Либо́нь доста́лись одъ Пендо́сівъ,

Що въ Трóі намъ утéрли нóсівъ,
Про те Енéй зна молодéць;
Сю вещъ, якъ рідку и старйнну,
Піднóсимо царю̂ Латйну,
Съ поклóномъ нйзькимъ, на ралéць.«

Царйця, царь, дочкá Лавйна
Зглядáлися проміжъ себé,
Изъ рóта покотйлась слйна, —
До сéбе всякий и гребé
Які достáлись імъ подáрки;
Насйлу обійшлóсь безъ свáрки.
Якъ-óсь Латйнъ сказáвъ послáмъ:
»Скажíте вáшому Енéю,
Латйнъ изъ цілою сімъéю,
Крий Бóже, якъ всі рáді вамъ!

»И вся моя маéтность рáда,
Що Богъ васъ навернýвъ сюдй;
Мні мйла вáша вся громáда —
Я не пущý васъ нікудй.
Прошý Енéю покланятись
И хліба-сóли не цурáтись,
Кусóкъ остáтній розділю̂.
Дочкá у мéне одинáчка,
Хазяйка дóбра, пряха, швáчка,
То, мóже, и въ рідню̂ вступлю̂.«

И за́разъ попросивъ до сто́лу
Латинъ Ене́евихъ бояръ,
Пили горілку до изво́лу
И іли бу́блики, кавя́ръ;
Бувъ бо́рщъ до шпу́ндрівъ зъ буряка́ми,
А въ юшці по́трухъ зъ галушка́ми,
Потімъ до со́ку каплуни,
Зъ отрібки ба́ба, шарпанина,
Пече́на съ часнико́мъ свинина,
Крохма́ль, який ідять пани.

Въ обідъ пили замо́рські вина,
Не мо́жна всіхъ іхъ росказа́ть,
Бо потече́ изъ ро́та слина
У де́-кого, якъ описать:
Пили Сикизку, деренівку
И Кримську вку́сную дулівку,
Що-то́ айво́вкою зову́ть.
На *виватъ*—зъ мушцирівъ стріляли,
Тушъ—грімко трубачі игра́ли,
А *многолітъ*—дяки реву́ть!

Латинъ, по ца́рському звича́ю,
Ене́ю да́ри одрядивъ:
Лубе́нського шматъ корова́ю,
Корито Опишнянськихъ сливъ,
*Орі*хівъ Киевськихъ смаже́нихъ,

Полтáвськихъ пýндиківъ пряжéнихъ
И гýсячихъ пять кіпъ яéць;
Рогáтого скотá зъ Липянки,
Сивýхи відеръ съ пять Будянки,
Сто Решетúлівськихъ овéць.

Латúнъ старúй и полигáвся
Зъ Енéемъ нáшимъ молодцéмъ,
Енéй и зятемъ називáвся —
Та діло крáситця кінцéмъ!
Енéй, при щáстю, безъ поміхи
Вдавáвся въ жáрти, úгри, сміхи,
А объ Юнóні и забýвъ,
Ёгó котóра не любúла,
И скрізь за нимъ, де бýвъ, слідúла,
Нігдé одъ неі не ввильнýвъ.

Ирúся — цёхля проклятýща,
Завзятійша одъ всіхъ брехýхъ,
Олúмпська мчáлка невсипýща,
Криклúвійша изъ щебетýхъ;
Прийшлá Юнóні росказáла,
Енéя якъ Латúнь приймáла,
Якúй міжъ ними есть уклáдъ:
Енéй за тéстя мавъ Латúна,
А сей Енéя, якъ за сúна,
И що въ дочкú зъ Енéемъ ладъ.

»Эге́!« Юно́на закрича́ла:
»Пога́нець я́къ же розібра́въ, —
Я на́рошно ёму́ спуска́ла,
А вінъ и но́ги розікла́въ!
Ого́! провчу́ я висіка́ку,
И пе́рцю дамъ ёму́ и ма́ку, —
Потя́мить якова́-то я!
Пролью́ Троя́ньску кровь, Лати́ньску,
Вміша́ю Ту́рна скурваси́ньску,
Я наварю́ імъ кисіля́!«

И на́! черезъ штафе́тъ къ Плуто́ну
За підписомъ своімъ прика́зъ,
Щобъ фу́рию вінъ Тезифо́ну
Посла́въ къ Юно́ні той же часъ;
Щобъ ні въ берли́ні, ні въ дорме́зі,
И ні въ ридва́ні, ні въ портше́зі,
А бігла бъ на перекладни́хъ;
Щобъ не було́ въ путі препо́ни,
Тобъ заплати́въ *на три* прого́ни,
Щобъ на Оли́мпъ вроди́лась въ-мигъ.

Прибігла фу́рия изъ пе́кла
Яхи́днійша одъ всіхъ відёмъ,
Зла, хи́тра, зло́бная, запе́кла,
Роби́ла зъ се́бе скрізь содо́мъ.
Ввійшла́ къ Юно́ні зъ ре́вомъ, сту́комъ,

Зъ великимъ трéскомъ, свистомъ, гу́комъ,
Зробила объ собі лепóртъ.
Якъ разъ іі взялú гайду́ки
И повелú въ терéмъ підъ ру́ки,
Хоть такъ страшнá булá якъ чортъ.

»Здорóва, люба, мила дóню!«
Юнóна въ рáдощахъ кричúть:
»До мéне швúдчё, Тезúфóню!«
И цілувáть іі біжúть.
»Сідáй, голу́бко! Якъ ся мáешъ?
Чи пса Троя́нського ти знáешъ?
Тепéръ къ Латúну завитáвъ,
И кру́тить тамъ, якъ въ Карфагéні;
Достáнется дочці и нéні,
Латúнъ щобъ въ ду́рні не попáвъ.

»Ввесь знáе світъ, що я не злóбна,
Людéй гу́бити не люблю́;
Но річъ такá богоугóдна,
Колú Енéя погублю́:
Зробú ти пóхоронъ зъ весілля,
Задáй ти дóбре всімъ похмілля,
Хоть би побрáли всіхъ чортú —
Амáту, Ту́рна и Латúна,
Енéя, гáдового сина, —
Пужнú по-свóему іхъ ти!«

— »Я наймичка твоя покорна«,
Ревнула фурия якъ грімъ:
»На всяку хіть твою неспорна,
Сама Троянцівъ всіхъ поімъ,
Амату съ Турномъ я зъеднаю
И симъ Енея укараю,
Латину жъ въ тімъя дуръ пущу.
Побачять то богй и люде,
Що зъ сватання добра не буде
Всіхъ, всіхъ въ шматочки потрощу.«

И перекинулась клубочкомъ,
Кіть-кіть зъ Олимпа якъ стріла;
Якъ йшла черідка вечерочкомъ,
Къ Аматі шусть—якъ тамъ була!
Смутна Амата пірья драла,
Слізки ронила и вздихала,
Що Турнъ князёкъ не буде зять.
Кляла Лавинії родини,
Кляла кумівъ, кляла христини,
Та що жъ? противъ ріжна не прать!

Яга підъ пелену підкравшись,
Гадюкой въ серце поповзла,
По всіхъ куточкахъ позвивавшись.
Въ Аматі рай собі найшла.
Въ отравлену іі утробу

Наклáла злóсти, мовъ би бóбу,—
Амáта стáла не своя́:
Сердúта лáяла, кричáла,
Себé, Латúна проклинáла
И всімъ давáла триший.

Потімъ и Тýрна навістúла,
Пресýча, лютая ягá!
И изъ сёго князькá зробúла
Енéю лúшнёго врагá.
Турнъ, по воéнному звичáю,
Зъ горілкою напúвшись чáю,
Сказáть по-прóсту, пъя́ний спавъ;
Ягá тихéнько підступúла
И люте снúще підпустúла,
Що Турнъ о тімъ не помишля́въ.

Ёмý, бачъ, сóнному верзлóся,
Буцімъ Анхúзове дитя́,
Зъ Лавúніею день зійшлóся
И женихáлось не шутя́:
Буцімъ зъ Лависéй обнімáвся,
Буцімъ до пáзухи добрáвся,
Буцімъ и пéрстень зъ пáльця знявъ;
Лавúся пéрше мовъ пручáлась,
А пóслі, мовъ, угамовáлась,
И ій буцімъ Енéй сказáвъ:

»Лавúсю, мúлее кохáння!
Ти бáчишъ, якъ тебé люблю́....
Та що се нáше женихáння,
Колú тебé на вікъ гублю́?
Рутýлецъ Турнъ тебé вже свáта, —
За нимъ, бачъ, тя́гне и Амáта,
И тú въ ёмý нахóдишъ смакъ.
До кóго хіть ти більшу мáешъ?
Скажú, когó зъ насъ вибірáешъ?
Нехáй я згúну, неборáкъ!«

— »Живú, Енéечку мій мúлий!«
Царівна сей далá одвітъ:
»Для мéне зáвжде Турнъ остúлий,
Очáмъ моімъ одúнъ тú світъ!
Тебé колú я не побáчу,
То день той и годúну трáчу,
Моé ти щáстя, животú!
Тýрнъ швúдче нáгле околіе,
Ніжъ, дýрень, мнóю завладіе.
Я вся твоя́, и панъ мій — ти!«

Тутъ Турнъ безъ пáмяти схватúвся;
Стоя́въ якъ въ зéмлю вритий стовпъ;
Одъ злóсти, съ хмéлю ввесь трусúвся
И сна одъ я́ву не росчóвпъ:
»Когó? — менé? И хто? — Троя́нецъ!

Голя́къ, втіка́чъ, припле́нтачъ, ла́нець!
Звести́? — Лави́нію одня́ть?
Не князь я—гірше шмарово́за!
И дамъ собі урізать но́са,
Колй Ене́й Лати́ну зять!

»Лави́ся, шматъ не для харци́за,
Якйй пройди́світъ есть Ене́й;
А то—и ти, голу́бко си́за,
Изги́нешъ одъ рукй мое́й!
Я всіхъ поста́влю вверхъ нога́ми,
Не подару́ю васъ душа́ми,
А білшъ Ене́ю докажу́!
Лати́на же старо́го діда,
Прижму́ незгірше якъ сусіда,
На кілъ Ама́ту посажу́.«

И за́разъ листъ посла́въ къ Ене́ю,
Щобъ ви́йшовъ би́тись самъ на са́мъ,
Помірявсь си́лою свое́ю,
Доста́въ одъ Ту́рна по уса́мъ;
Хоть на киі, хоть кулака́ми
Пошту́рхатись по-підъ бока́ми,
Або́ поби́тись и на смерть.
А та́кже пхнувъ вінъ драгома́на
И до Лати́нського султа́на,
Щобъ и сёму́ морда́си втерть.

Яхи́дна фу́рия раде́нька,
Що по її все ділo йшло;
До людськихъ бідъ вона́ швиде́нька,
И го́ре ми́ло ій було́.
Махну́ла шви́дко до Троя́нцівъ,
Щобъ сихъ Лати́нськихъ постоя́нцівъ
По сво́ему осатани́ть.
То́гді Троя́нці всі съ хорта́ми
Збіра́лись іхать за зайця́ми,
Князька́ свого́ повесели́сь.

Но »го́ре, грі́шникові су́щу«,
Такъ Ки́евський скубе́нтъ сказавъ:
»Благи́хъ ділъ во́вся неиму́щу!
Хто Бо́жиі судьби́ пізна́въ?
Хто, де не ду́ма — тамъ ночу́е,
Хотівъ де бігти — тамъ гальму́е.
Такъ грішними судьба́ верти́ть!«
Троя́нці са́ми то пізна́ли,
Зъ малоі ре́чи пострада́ли, —
Якъ то чита́тель самъ уздри́ть.

Побли́зь Троя́нська кочова́ння
Бувъ на одлёті хуторо́къ;
Було́ въ німъ щу́пле будова́ння,
Ставо́къ бувъ, гре́бля и садо́къ.
Жила́ Ама́тина тамъ ня́нька,

Не зна́ю, жінка, чи паня́нка,
А зна́ю, що була́ стара́,
Скупа́, и зла, и воркоту́ха,
Нау́шниця и щебету́ха;
Дава́ла чи́ншу до двора́:

Ковба́съ деся́тківъ съ три Лати́ну,
Лави́нії къ Петру́ мандри́къ,
Ама́ті въ ти́ждень по алти́ну,
Три ху́нти во́ску на ставни́къ;
Льняно́і пря́жи три півмі́тки,
Серпа́нківъ вісімъ на намітки
И двісті валяни́хъ гнотівъ.
Лати́нъ одъ ня́ньки нажива́вся,
За те́ жъ за ня́ньку и вступа́вся,
За ня́ньку хоть на ніжъ гото́въ.

У ня́ньки бувъ біле́нький цу́цикъ,
Іі вінъ за́вжде забавля́въ;
Не ду́же про́стий — ро́домъ му́цикъ,
Носи́въ поно́ску, таньцёва́въ,
И пя́ніі лиза́въ одъ ску́ки
Часте́нько но́ги скрізь, и ру́ки,
И тімениці вигриза́въ.
Царівна ча́сто зъ нимъ игра́лась,
Сама́ цари́ця любова́лась,
А царь то ча́сто й годува́въ.

Троянці, въ роги затрубивши,
Пустили гончихъ въ чагарі,
Кругомъ болото обступивши,
Бичами ляскали псарі.
Якъ тілько гончі заганяли,
Загавкали, заскавучали,
То муцикъ, вирвавшись на двіръ,
На голосъ гончихъ одізвався,
Чмихнувъ, завивъ, до нихъ помчався.
Стременний думавъ, що то звіръ:

»А тю ёго! гуджга!« и крикнувъ,
Й зъ свори поспускавъ хортівъ;
Тутъ муцикъ до землі прилипнувъ
И духъ відъ ляку затаівъ;
Но пси, донюхавшись, доспіли,
Шарпнули муцика, иззіли
И посмоктали кісточки.
Якъ вість така дойшла до няньки,
То очи випъяла якъ баньки,
А зъ носа спали и очки.

Осатаніла вража баба
И крикнула якъ на живітъ,
Зробилась заразъ дуже слаба,
Холодний показався пітъ;
Порвали маточні припадки,

Истéрика и лихорáдки,
И спáзми жйли потяглй;
Підъ нісъ ій клáли ассафéту
И тéплую на пупъ сервéту,
Ищé клистйръ зъ ромнý далй.

Якъ тілько къ пáмяти вернýлась,
То зáразъ гáласъ підняла́;
До нéі чéлядь вся сунýлась
Для дйва, якъ ввесь світъ кляла́.
Потімъ схватйвши головéшку
И, вибравшись на дóбру стéжку,
Чкурнýла прóсто до Троя́нъ —
Всі курені іхъ попалйти,
Енéя заколóть, побйти
И всіхъ Троя́нськихъ бусурма́нъ.

За нéю чéлядь покотйла,
Схватйвши хтó щó запопа́въ:
Кухáрка чаплію вхопйла,
Лакéй тарілками шпурля́въ;
Зъ рублéмъ тамъ прáчка храброва́ла,
Зъ дійнйцей рйчка наступа́ла,
Гумéнний зъ ціпомъ скрізь сова́всь;
Тутъ рóта косарівъ зъ гребця́ми
Йшли бйтись зъ кóсами, зъ граблáми,
Ніхтó одъ бóю не цура́вськ.

Но у Троянського народу
За шагъ алтина не проси:
Хто Москаля объіхавъ зъ роду?
А займешъ — ноги уноси.
Завзятого Троянці кшталту,
Не струсять ні чиёго ґвалту
И носа хоть кому утруть;
И няньчину всю рать розбили,
Скалічили, роспотрошили.
И всіхъ въ тісний загнали кутъ.

Въ сие-то нещасливе время
И въ самий штурхобочний бой,
Троянське и Латинське племя
Якъ умивалося мазкой, —
Пробігъ гінець зъ письмомъ къ Латину,
Не радосну привізъ новину —
Князь Турнъ ёму війну писавъ;
Не въ пиръ, бачъ, запрошавъ напитись,
А въ поле визивавъ побитись, —
Гінець и на словахъ додавъ:

»Царю Латине неправдивий!
Ти слово царськее зламавъ;
За те узолъ дружелюбивий,
На віки зъ Турномъ розірвавъ.
Одъ Турна шматъ той однімаешъ

И въ ротъ Енéеві совáешъ,
Що Тýрнові самъ обіщáвъ.
Вихóдь же зáвтра навкулáчки,
Відтіль полізешъ, мáбуть, рáчки,—
Бодáй и лунь щобъ не злизáвъ.«

Не такъ розсердитця добрóдій,
Колй панъ вóзний пóзовъ дасть;
Не такъ лютýе гóлий злóдій,
Колй не мáе що укрáсть;
Якъ нашъ Латйнъ тутъ розгнівйвся,
И на гіньця́ сёгó озлйвся,
Що гýби зъ сéрця покусáвъ:
И тілько óдповідь хтівъ дáти
И гнівъ царськйй свій показáти,
Посóлъ щобъ Тýрнові сказáвъ,—

Якъ вйглянувъ въ вікнó зъ-ненáцька,
Прийщóвъ Латйнъ въ великий страхъ;
Побáчивъ люду скрізь багáцько
По ýлицямъ и всіхъ куткáхъ.
Латйнці пéрлися товпáми,
Шпурля́ли въ гóру всі шапкáми,
Кричя́ли въ гóлосъ на ввесь ротъ:
»Війна! війна! протйвъ Троя́нцівъ!
Ми всіхъ Енéевихъ погáнцівъ
Побъéмъ—искоренймъ іхъ родъ!«

Лати́нъ стари́й бувъ не руба́ка
И воюва́тись не люби́въ,
Одъ сло́ва *смерть* вінъ, неборáка,
Бувъ безъ душі, и мовъ нежи́въ.
Вінъ сти́чку тілько мавъ на ліжку,
Ама́ті якъ не гравъ підъ ніжку,
И то тогді, якъ підтопта́вськ;
Безъ то́го жъ за́вжде бувъ тихе́нький,
Якъ вся́кий дідъ стари́й, слабе́нький —
Въ чуже́е діло не міша́вськ.

Латинъ и се́рцемъ и душе́ю
Дале́кий бу́вши одъ війни́,
Зібра́вшись зъ му́дростю свое́ю,
Щобъ не попа́стись въ кайдани́,
Зізва́въ къ собі панівъ вельмо́жнихъ,
Стари́хъ, чино́вних и замо́жнихъ,
Кото́рихъ ра́ди слу́хавъ самъ;
И ви́славши геть-пре́чъ Ама́ту,
Завівъ іхъ всіхъ въ свою кімна́ту,
Таку́ сказа́въ річъ старшина́мъ:

»Чи ви одъ ча́ду, чи зъ похмілля?
Чи чортъ за ду́шу удряпну́въ?
Чи напили́сь дурно́го зілля,
Чи глуздъ за ро́зумъ заверну́въ?
Скажіть: зъ чого́ війна́ взяла́ся?

Зъ чогó ся мисль вамъ приплелáся?
Колú я тішився війнóй?
Не звіръ я—людську кровъ пролúти,
И не харцúзъ, людéй щобъ бúти,
Для мéне гидкий всякий бой.

»И якъ війнý вестú безъ збрýі,
Безъ війська, хліба, безъ гармáтъ,
Безъ грóшей?—Гóлови ви бýі!
Якúй васъ обезглýздивъ катъ?
Хто бýде зъ васъ провіянтмéйстеръ,
Абó хто бýде крúгсъ-цалмéйстеръ,
Комý казнý повірю я?
Не дýже хóчете ви бúтись,
А тілько хóчете нажúтись,
И бýде все бідá моя.

»Колú свербля́ть изъ васъ у кóго
Чи спúна, рéбра, чи бокú;
На щó просúти вамъ чужóго?
Мої царськиі кулакú
Почéшуть рéбра вамъ и спúну,
Колú жъ то мáло, я дубúну
Готóвъ на рéбрахъ сокрушúть.
Служúть вамъ радъ малахая́ми,
Різкáми, кішками, кия́ми,
Щобъ жаръ воéнний потушúть.

»Покíньте жъ се дурнé юнáцтво
И розійдíтця по домáхъ,
Панóве ви́борне боярство!
А про вiйнý и въ головáхъ
Собi нiкóли не кладiте;
А мóвчки въ зáпiчкахъ сидiте,
Розгáдуйте що iсть и пить.
Хто жъ про вiйнý проговори́тця,
Абó комý вiйна присни́тця,
Тогó пошлю́ куни́ць лови́ть.«

Сказáвши се махнýвъ рукóю
И зáразъ самъ пiшóвъ съ кiмнáтъ
Бундю́чно-грiзною ходóю,
Що вся́кий бувъ собi не радъ.
Присти́женi ёгó вельмóжi
На ёлопiвъ були́ похожi,
Нiхтó зъ устъ пáри не пусти́въ.
Не шви́дко бiднi схаменýлись,
И въ рáтушъ пiдтюпцемъ сунýлись,
Ужé якъ вéчеръ наступи́въ.

Тутъ дýму дóвгую держáли
И всякъ компоновáвъ своé,
И въ гóлосъ грiмко закричáли:
Що на Лати́на всякъ плюé
И на грозьбý не уважáе,

Війну жъ зъ Енéемъ начинáе;
Щобъ нéкрутъ зáразъ набірáть,
И не просúть щобъ у Латúна,
Зъ казнú ёгó, а ні алтúна, —
Боярські грóши шафовáть.

И такъ, Латúнь заворушúлась,
Задýмавъ всякъ побúть Троя́нъ;
Відкіль та хрáбрість уродúлась
Противъ Енéевихъ прочáнъ?
Вельмóжи цáрство збунтовáли,
Противъ царя́ всіхъ наущáли —
Вельмóжи! лúхо бýде вамъ.
Вельмóжи! хто царя́ не слýха,
Такúмъ обрізать нісъ и́ ýха
И въ рýки всіхъ отдáть катáмъ.

О мýзо, пáнночко Парнáсська!
Спустúсь до мéне на часóкъ...
Нехáй твоя́ наýчить лáска,
Нехáй твій шéпче голосóкъ:
Латúнь къ війні якъ снаряжáлась,
Якъ áрмія іхъ набірáлась,
Якúй поря́докъ въ війську бувъ;
Всі опишú мундúрі, сбрýю —
И кáзку мні скажú такýю,
Якоі ще ніхтó не чувъ.

Бояри въ мигъ скомпоновали
На аркушъ маніхвестъ кругомъ,
По всіхъ повітахъ розіслали,
Щобъ військо йшло підъ корогвъ;
Щобъ голови всі обголяли,
Чуприни довгі оставляли,
А усъ въ піволокоть щобъ стирчавъ;
Щобъ сала и пшона набрали,
Щобъ сухарівъ понапікали,
Щобъ ложку, казанокъ всякъ мавъ.

Все військо заразъ росписали
По разнимъ сотнямъ, по полкамъ,
Полковниківъ понаставляли,
Дали патенти сотникамъ.
По городамъ всякъ полкъ назвався
По шапці всякий розличався,
Вписали військо підъ ранжиръ;
Пошили сині всімъ жупани,
На спідъ же біли каптани,
Щобъ бувъ козакъ, а не мугиръ.

Въ полки людей распреділивши
И по кватирямъ розвели,
И всіхъ въ мундирі нарядивши,
Къ присязі заразъ привели.
На коняхъ сотники фигляли,

Хору́нжи у́сики крути́ли,
Кабаку ню́хавъ асау́лъ;
Урядники́ зъ атамана́ми
Нови́ми чва́нились шапка́ми,
И ра́тникъ всякий гу́бу дувъ.

Такъ вічній па́мяти бува́ло
У насъ въ Гетьма́нщині коли́сь:
Такъ про́сто військо шикова́ло,
Не зна́вши: *стій! не шевслись!*
Такъ сла́вниі полки́ коза́цькі
Лубе́нський, Га́дяцький, Полта́вський
Въ шапка́хъ було́, якъ макъ цвіту́ть.
Якъ гря́нуть, со́тнями уда́рять,
Передъ себе́ списи́ наста́влять, —
То мовъ мітло́ю все мету́ть.

Було́ тутъ військо волонти́рі,
То всякихъ ю́рбиця людей,
Мовъ Запоро́жці чуприндирі,
Що іхъ не втне и Асмоде́й.
Воно́ такъ, ба́чишъ, и нега́рне, —
Якъ ка́жуть то—не регуля́рне,
Та до війни́ сами́й злий гадъ:
Чи вкра́сти що́, язи́къ доста́ти,
Кого́ живце́мъ, чи обідра́ти,
Ні сто не вде́ржить іхъ гарма́тъ.

Для сильной армиі своеі,
Рушниць, мушкетівъ, оружжинъ,
Наклали повні гамазеі,
Гвинтівокъ, фузій безъ пружинъ,
Булдимокъ, флинтъ и яничарокъ.
А въ особливий закамарокъ
Списівъ, пикъ, ратищъ, гаківниць.
Булй тутъ страшниі гармати,
Одъ вистрілу дрижали хати,
А пушкарі, то клались ниць.

Жлуктá и ýлики на пýшки
Робить галили назахватъ;
Днищá, оснівници, ветýшки
На принадлéжность приправлять.
Нуждá перемінить закони!
Квачі, помела, макогони
Въ пушкарське відомство пішли;
Колеса, бендюги и кари
И самиі церковні мари,
Въ депо пушкарськее тягли.

Держась военного обряду,
Готовили заздалегідь
Багацько всякого снаряду,
Що сýмно ажъ було глядіть:
Для куль—то галушки сушили,

А бомбъ—то зъ глини наліпили,
А сливъ солóнихъ—для картéчъ;
Для щитівъ нóчви припасáли
И дна изъ діжокъ вибивáли,
И приправляли всімъ до плечъ.

Не мáли палашівъ, ні шáбель,
(У нихъ, бачъ, Тýли не булó),
Не шáблею жъ убйтъ и Авель,—
Поліно смерть ёмý далó.
Соснóві копистки стругáли
И до боківъ поначепляли,
На валянихъ верёвочкáхъ.
Изъ ликъ плетéні козубéньки,
Зъ якими хóдють по опéньки,
Вули, мовъ сýми, на плечáхъ.

Якъ амуницю спорядили,
И насушили сухарівъ,
На сáло кабанівъ набили,
Взяли подимне одъ дворівъ;
Якъ підсусідківъ росписáли
И виборнихъ поназначáли,
Хто тяглий, кінний, а хто пішъ,
За сéбе хто, хто на підстáву,
Въ якée військо, сóтню, лáву,
Порядокъ якъ завівсь незгіршъ:

Тогді ну військо муштровáти,
Учи́ть мушкéтний артикýлъ,
Впередъ якъ нóгу викидáти,
Ушквáрить якъ на калавýръ.
Колú пішкóмъ—то маршъ шульгóю,
Колú верхóмъ—глядú жъ, правóю
Щобъ шкáпа скóчила вперéдъ.
Такéе рáтнее фиглярство
Булó у нихъ за регулярство,
И все Енéеві на вредъ.

Мовъ посполúтее рушéння
Латúна въ цáрстві началóсь,
Повсюдна мýштра та учéння,—
Все за жолнірство принялóсь.
Дівкú на прýтахъ розъїзджáли,
Ціпкáми хлóпцівъ муштрувáли,
Старі жъ учúлись кúдать въ ціль.
А бабъ старúхъ на пічъ сажáли
И на пéчі іхъ штурмовáли,
Бачъ, для батáліі въ примірь.

Булú Латúнці дрýжні люди
И воювáтись мáли хіть,—
Не всі зъ добрá, хто одъ причýди,
Щобъ бúтися, то радъ летіть.
Зъ гарячá чáсу, пéрші три дні,

Зносили всяке збiжжа, злйднi
И отдавали все на рать:
Посуду, хлiбъ, одéжу, грóши,
Своéй отчйзни для сторóжи,
Що не булó де и дiвáть.

Се порáлася такъ Амáта,
Къ вiйнi Латйнцiвъ пiдвелá;
Смутнá булá для нéi хáта,
На улицi все и жилá.
Жiнкй зъ Амáтою зъеднáлись,
По всёму гóроду таскáлись
И пiдмовляли воювáть.
Робили зъ Турномъ щури-мури,
И затялись, хоть вонъ изъ шкури,
Енéеві дочкй не дать.

Колй жiнкй де замiшáлись
И iмъ ворóчати дадуть;
Колй зъ роскáзами втаскáлись,
Та пхйкання ще додадуть,—
Прощáйсь на вiкъ тогдi съ порядкомъ,
Пiшлó все къ чóрту неоглядкомъ—
Жiнкй постáвлять на своé.
Жiнкй! колйбъ ви бiлше iлй,
А меншъ пащиковáть умiли,
Булй бъ въ раю ви за сiе!

Якъ Турнъ біснýетця, лютýе,
Въ сусідні цáрства шле послівъ,
Чи хто изъ нихъ не поратýе
Противъ Троянськихъ злихъ синівъ;
Колй Латйнъ, одъ поедйнківъ,
Ховáвсь підъ спідъ своіхъ будйнківъ
И ждавъ, що бýде за кінéць;
Колй Юнóна скрізь літáе,
Всіхъ на Енéя навертáе
Весільний збить зъ ёгó вінéць:

Гудé въ Латіі дзвінъ вищóвий
И гáсло всімъ къ війні дае́,
Щобъ всякъ Латйнець бувъ готóвий
Къ війні, въ якý іхъ злость ведé.
Тамъ крикъ, тутъ гáласъ, тамъ клепáло,
Тіснйтця людъ и все тріщáло.
Війнá въ кровáвихъ рйзахъ тутъ;
За нéю рáни, смерть, увічча,
Безбóжность и безчоловічча,
Хвістъ мáнтіи іі несýть.

Булá въ Латіі синагóга,
Збудóвана за дáвніхъ літъ
Для Януса сердйта бóга,
Котóрий дйвнихъ бувъ примітъ:
Вінъ мавъ на голові дві твáрі,

Чи гарнії булй, чи хари,
Объ тимъ Виргилій самъ мовчить.
Но въ мирне врéмя запирався,
Колижъ изъ храма показався,
Якъ разъ війнá и закипить.

По дзвону вся Латинь сунула
До храма, съ крикомъ всі неслись,
И навстяжъ двéри одімкнула,
И Янусъ вибігъ якъ харцизъ.
Воéнна бýря закрутила,
Латинське сéрце замутила,
Завзятость всякого берé:
»Війни, війни!« кричать, бажають,
Пекéльнимъ пламенемъ палають
И молодéе, и старé.

Латинці військо хоть зібрали,
Та трéба жъ къ війську должностнихъ,
Які бъ на щóтахъ класти знали,
Які письмéннійші изъ нихъ.
Ужé жъ се мýсить всякий знати,
Що військо трéба харчовати,
И вóінъ безъ винá — хомякъ.
Безъ битой гóлоі копійки,
Безъ сей прелéстниці злодійки,
Не мóжна воювать ні якъ.

Булй златиі дні Астрéі
И слáвний бувъ тогді нарóдъ;
Миняйлівъ брáлі въ казначéі,
А фиглярі писáли щотъ,
Къ роздáчі пóрціі — обтéкарь;
Картёжникъ—хлібний дóбрий пéкарь,
Гевальдигéромъ—бувъ шинькáрь,
Вожáтими—сліпці́, каліки.
Орáторами—недоріки,
Шпигóномъ—зъ цéркви паламáрь.

Всёгó не мóжна описáти,
Въ Латіі що тогді булó,
Ужé зволя́лися читáти,
Що въ голові у нихъ гулó.
Къ війні́ хватáлись, поспішáлись,
И сáми ó світі не-знáлись,
И все робйли на-зворóтъ:
Що стрóіть трéба, те ламáли,
Що трéба кйнуть, те ховáли,
Що класть въ кишéню, клáли въ ротъ.

Нехáй турбýютця Латйнці,
Готóвлятця противъ Троя́нъ,
Нехáй видýмують гостйнці
Енéю нáшому въ изъя́нъ.
*Загля́*ньмо Турнъ що коверзýе,

Троянцямъ рать яку́ готу́е,
Бо Турнъ и самъ дзиндзи́веръ-зухъ!
Колй чи пъе—не проливáе,
Колй чи бъе—то вже влучáе,
Ёму́ людéй дави́ть, якъ мухъ!

Та й ви́дно, що не бувъ въ зневáзі;
Бо всі сусíдні корольки́,
По прóзьбі, мовъ би по прикáзі,
Позапаля́ючи люльки́,
Пішли́ въ похóдъ зъ своімъ нарóдомъ,
Зъ начи́ннямъ, пóтрухомъ и плóдомъ,
Щобъ Ту́рнові допомагáть:
Не дать Енéеві жени́тись,
Не дать въ Латíі посели́тись,
Къ чортáмъ Енéйцівъ всіхъ послáть.

Не хмáра сóнце заслони́ла,
Не ви́хоръ пóрохомъ верти́ть,
Не гáличъ чóрна пóле вкри́ла,
Не бу́йний вітеръ се шуми́ть:
Се військо йде всімá шляхáми,
Се рáтне брязкоти́ть збру́ями,
Въ Ардéю (*) гóродъ поспішá.
Стовпъ пóроху підъ нéбо въéтця,
Самá земля́, здаéтця, гнéтця;
Енéю! де тепéръ душá?

(*) *Ардея, столечний Рутульский городъ.*

Мезе́нтій наперёдъ Тирре́нській
Предъ стра́шнимъ во́інствомъ гряде́.
Було́ полко́вникъ такъ Лубе́нській
Колись къ Полта́ві полкъ веде́,
Підъ земляні Полта́вські ва́ли,
(Де Шве́ди го́лови покла́ли)
Полта́ву ма́тушку спаса́ть;
Пропа́ли Шве́ди тутъ прочва́ри,
Пропа́въ и валъ,—а булева́ри
Доста́лось намъ тепе́ръ топта́ть.

За симъ на бендюга́хъ плете́тця,
Байстрю́къ Аве́нтій (*) попади́чъ,
Зъ свое́ю че́ляддю веде́тця,
Якъ зъ блюдоли́зами пани́чъ.
Знако́мого вінъ па́на вну́чокъ,
Добро́дій пе́сиківъ и су́чокъ
И лошаківъ миня́ть охо́чъ.
Аве́нтій бувъ розбійникъ спу́пку,
Всіхъ тормоши́въ, валя́въ на ку́пку,
Диви́вся бісомъ, га́домъ, сто́рчъ.

Тутъ військо кіннее вали́лось
И ду́же ру́ччее було́;
Ота́манъ зва́вся Покоти́лосъ,
А асау́лъ Караспуло́.
Се *Гре́*ческиі проскино́си,

(*) Авентій родився отъ жриці Реі и Геркулеса.

Изъ Біломóрья все пендóси,
Зъ Морéа, Дéльта, Кефалóсъ;
Везли́ зъ соббóю ладомúни,
Оли́ву, ми́ло, рижъ, масли́ни,
И *капамá*, *кебáсъ ласóсъ.*

Цéкулъ (*) Пренéстськии ковалéнко
Въ Латію зъ військомъ тáкже пхавсь;
Такъ Сагайдáчний съ Дорошéнкомъ
Козáцькимъ військомъ величáвсь.
Оди́нъ зъ бунчукомъ передъ рáттю
Позаді дрýгий пъяну брáттю
Донськи́мъ нагáемъ підганя́въ.
ядóчкомъ іхали гарнéнько,
Зъ люлёкъ тютю́нъ тягли́ смачнéнько,
А хто на кóньку куня́въ.

За си́ми плéнтавсь розбишáка
Нептýнівъ синъ сподáрь Мезáпъ,
До бóю бувъ сами́й собáка
И лóбомъ бився такъ, мовъ цапъ.
Боéць, ярýнъ и задирáка;
Стрілéць, кулáчникъ и рубáка,
И дýжій бувъ зъ ёгó хлопáкъ:
Въ виски́ було́ комý якъ впнéтця,
Той нá сухо не отдерéтця;
Таки́й Ляхáмъ бувъ Желізня́къ.

(*) *Цекулъ бувъ* синъ Вулкана.

Другимъ шляхомъ зъдругого боку,
Агамемноненко Талесъ
Летить, мовъ поспіша до сроку,
Або къ воді гарячій песъ;
Веде орду велику, многу
Рутульцеві на підпомогу.
Тутъ людъ бувъ разнихъ язиківъ:
Булй Аврунці, Сидицяне,
Калесці и Ситикуляне
И всякихъ, разнихъ козаківъ.

За сими панськая дитина
Тезеевичъ панъ Ипполитъ, —
Надута, горда, зла личина,
Зъ великимъ воінствомъ валить.
Се бувъ паничъ, хороший, повний,
Чорвявий, красний, сладкомовний, —
Що й мачуху бувъ підкусивъ.
Вінъ не дававъ нікому спуску,
Однихъ богинь мавъ на закуску,
Бравъ часто тамъ, де не просивъ.

Не можна далебі злічити
Які народи тутъ плелись,
И на напіръ сей положити,
Якъ, зъ кимъ, коли, відкіль взялись.
Виргилій, бачъ, не намъ бувъ рівня,

А ви́дно, що начу́хавъ тімъя
Поки́ дрібне́нько описа́въ.
Були́ Руту́льці и Сіка́нці,
Арга́вці, Ла́бики, Сакра́нці,
Були́ такі, що врагъ іхъ зна.

Тутъ ще наіздниця скака́ла
И військо не мале́ вела́;
Собо́ю всіхъ люде́й ляка́ла
И все, мовъ помело́мъ, мела́.
Ся зва́лась діва-царь Ками́лла,
До пу́па жінка, тамъ — коби́ла,
Коби́лячу всю ма́ла стать:
Чоти́рі но́ги, хвістъ зъ прикла́домъ,
Хвосто́мъ морга́ла, би́ла за́домъ,
Мо́гла и говори́ть, и ржать.

Коли́ чува́въ хто о Полка́ні,
То се була́ ёго́ сестра́;
Найбільшъ блука́ли по Куба́ні,
А рідъ іхъ вийшовъ зъ-за Дністра́.
Ками́лла стра́шна воёвни́ця,
И зна́хурка, и чарівни́ця,
И ско́ра на бігу́ була́;
Чрезъ го́ри и річки́ плига́ла,
Изъ лу́ка мітко въ ціль стріля́ла,
Бага́цько кро́ві проллла́.

Така́-то збірниця вали́лась,
Ене́я щобъ поби́ти въ пухъ;
Уже́ Юно́на де озли́лась,
То тамъ запри́ кріпке́нько духъ.
Жаль, жаль Ене́я небора́ка,
Коли́ його́ на міль, якъ ра́ка,
Зеве́съ допу́стить посади́ть!
Чи вінъ ввільне́ одъ сей напа́сти,
Поба́чимо те въ пятій ча́сти,
Колі́ уда́стця змайстери́ть.

ЧАСТЬ ПЯТА.

Бідá не по дерéвъяхъ хóдить,
И хто жъ ii не скоштовáвъ?
Бідá біду́, говóрять, рóдить,
Бідá для насъ — судьбй́ устáвъ.
Енéй въ біді́, якъ птйчка въ клітці,
Запу́тався, мовъ рйбка въ сітці, —
Терявся въ ду́махъ молодéць.
Ввесь світъ, здавáлось, зговорйвся,
Ввесь миръ на ёго напустйвся,
Щобъ розорйть ёгó въ кінéць.

Енéй ту бáчивъ стрáшну ту́чу,
Що на ёгó війнá неслá;
Въ ній бáчивъ гйбель немину́чу,
И му́чивсь стрáшно, безъ числá.
Якъ хвйля хвйлю проганяла,
Къ Олймпськимъ ру́ки простягáвъ.
Надéждою хоть підкреплявся,
Та переміни вінъ боявся —
И духъ ёгó изнемогáвъ.

Ні нічъ ёгó не вгамовáла,
Вінъ о війні все сумовáвъ;
И вся колú ватáга спáла,
То вінъ по бéрегу гулявъ,
Хоть зъ гóря сúльно изнемігся;
Мовъ прóстий, на піскý улігся,
Та дýмка спáти не далá.
Скажіть, тогді чи дýже спúтця,
Якъ дóля противъ насъ ярúтця
И якъ для насъ фортýна зла?

О сонъ! зъ тобóю забувáемъ
Все гóре и своó напáсть;
Чрезъ тéбе сúли набірáемъ,—
Безъ тéбе жъ мýсили бъ пропáсть.
Ти ослабівшихъ укріпляешъ;
Въ тюрмі невúнниxъ утішáешъ,
Злодіівъ снúщами страшúшъ;
Влюблéнниxъ ти до кýпи звóдишъ,
Злі зáмисли къ добрý привóдишъ,
Пропáвъ,—одъ кóго ти біжúшъ.

Енéя мúслі турбовáли,
А сонъ такú своé берé,
Тілéсні сúли въ кімъ охляли,
Въ тімъ духъ не швúдко, та замрé.
Енéй заснýвъ и бáчить снúще:

Предъ нимъ стоіть старий дідище,
Обшитий ввесь очеретомъ;
Вінъ бувъ собі ковтуноватий,
Сідий, въ космахъ и пелехатий,
Зігнувсь, підпершися ціпкомъ.

»Венèринъ сину! не жахайся«,
Дідъ очеретяний сказавъ:
»И въ смутокъ дуже не вдавайся,
Ти гіршиі біди видавъ;
Війни крівавой не страшися,
А на Олимпськихъ положися,—
Вони все злее отдалять.
А що моі слова до діла,—
Лежить свиня підъ дубомъ біла,
И трйдцять біляхъ поросятъ.

»На тімъ-то берлозі свиноти
Іулъ построіть Албу градъ,
Якъ тридесять промчатця годи,
Зъ Юноною якъ зробить ладъ.
Еднаково жъ самъ не плошайся,
Зъ Аркадянами побратайся,
Вони Латинцямъ ворогй.
Троянцівъ зъ ними якъ зъеднаешъ,
Тогді и Турна осідлаешъ,
Все військо вибъешъ до ноги.

»Вставай, Енею, годі спати!
Вставай и Богу помолись,
Мене ти мусишъ также знати:
Я Тибръ старий,—ось придивись!
Я тутъ водою управляю,
Тобі я вірно помагаю,
Я не прочвара, не упирь.
Тутъ буде градъ намъ городами,
Поставлено такъ міжъ богами....«
Сказавши се, дідъ въ воду—нирь.

Еней пробуркався, схопився
И духомъ моторнійший ставъ;
Водою Тибрською умився,
Богамъ молитви прочитавъ.
Велівъ два човни знаряжати
И сухарями запасати,
И воінівъ туда сажать.
Якъ млость пішла по всёму тілу:
Свиню уздрівъ підъ дубомъ білу
И тридцять білихъ поросятъ.

Звелівъ іхъ заразъ поколоти
И дать Юноні на обідъ;
Щобъ сею жертвою свиноти,
Себе избавити одъ бідъ.
Потімъ въ човни метнувсь хутенько,

Поплúвъ по Тúбру внизъ гарнéнько,
Къ Эвáндру (*) пóмочи просúть;
Лісú, водá, піскú зъумúлись,
Які се два човнú пустúлись
Зъ одвáгою по Тúбру плить?

Чи дóвго пливъ Еней,—не знáю,
А до Эвáндра вінъ доплúвъ.
Эвáндръ, по дáвнёму звичáю,
Тогді, для прáзника, курúвъ,—
Зъ Аркáдянами веселúвся,
Надъ варенýхою трудúвся
И хміль въ іхъ головáхъ бродúвъ;
И тілько що човнú уздріли,
То всі злякáлися безъ міри,
Одúнъ къ Троянцямъ підступúвъ.

»Чи по невóлі, чи по вóлі?«
Кричúть Аркáдський імъ горлáнь:
»Родúлись въ нéбі ви, чи дóлі?
Чи миръ намъ везетé, чи брань?«
—»Троянець я, Енéй одвáжний,
Латúнцівъ вóрогъ я присяжний«,
Енéй такъ съ чóвна закричáвъ:
»Иду́ къ Эвáндру погостúти,
На перепýтті одпочúти,
Эвáндръ — царь дóбрий, я чувáвъ.«

(*) Эвандръ, царь Аркадський.

Эва́ндра синъ, Палла́нтъ вродли́вий,
Къ Ене́ю за́разъ підступи́въ,
Отда́въ покло́нъ дружелюби́вий,
До ба́тька въ го́сті попроси́въ.
Ене́й съ Палла́нтомъ обніма́вся
И въ его прия́знь засталя́вся;
Потімъ до лісу почвала́въ,
Де гардова́въ Эва́ндръ съ попа́ми,
Изъ старшино́ю и пана́ми.
Ене́й Эва́ндрові сказа́въ:

»Хоть ти и Грекъ, та царь правди́вий,
Тобі Лати́нці вороги́;
Я твій това́ришъ бу́ду щи́рий,
Лати́нці и мині враги́.
Тепе́ръ тебе́ я суплікую
Мою ува́жить до́лю злу́ю
И постоя́ти за Троя́нъ.
Я кошови́й Ене́й Троя́нець,
Скита́юсь по́ миру, мовъ ла́нець,
По всімъ товчу́ся берега́мъ.

»Прийшо́въ до те́бе на одва́гу,
Не ду́мавши якъ прийме́шъ ти;
Чи бу́ду пи́ти медъ, чи бра́гу?
Чи бу́демъ ми собі брати́?
Скажи́, и ру́ку на́—въ завда́токъ,

Котóра, бачъ, не трýсить схвáтокъ
И сáмихъ злійшихъ намъ врагівъ.
Я мáю хрáбрую дружи́ну,
Терпівшихъ гірькую годи́ну
Одъ злихъ людéй и одъ богівъ.

»Мині найбільше доідáе
Рутýльский Турнъ, собáчий синъ;
И лишъ гляди́, то и влучáе,
Щобъ згáмкати менé якъ блинъ.
Такъ лýчче въ сáжівці втоплюся,
И лýчче очкурóмъ вдавлюся,
Ніжъ Тýрнові я покорюсь.
Фортýна не въ ёгó кишéні;
Турнъ побувá у мéне въ жмéні;
Дай пóмічъ!—я зъ нимъ потягнýсь.«

Эвáндръ мовчáвъ и прислухáвся,
Словá Енéеві ковтáвъ;
То усъ крути́въ, то осьміхáвся,
Енéеві одвітъ сей давъ:
»Енéй Анхи́зовичъ! сідáйте,
Турбáціі не заживáйте,—
Богъ ми́лостивъ для грішнихъ всіхъ.
Дамó вамъ війська на підмóгу,
И провиянту на дорóгу,
*И грошенят*окъ зъ якийсь міхъ.

»Не поцурáйтесь хлiба-сóли,
Борщý скоштýйте, галушóкъ;
Годýйтесь, кýшайте довóлi,
А тамъ съ трудá до подушóкъ.
А зáвтра, якъ начнé свiтáти,
Готóво вiйсько виступáти,
Кудú ви скáжете, въ похóдъ.
За мной не бýде остановки;
Я зъ вáми не роблю умóвки,—
Люблю я дýже вашъ нарóдъ.«

Готóва стрáва вся стоялá,
Спiшúли всi зá стiлъ сiдáть;
Хоть дé-яка позастивáла,
Що мýсили пiдогрiвáть.
Просiлне зъ ýшками, зъ грiнкáми,
И юшка съ хлякáми, съ кишкáми,
Телячий лизень тутъ лежáвъ;
Ягнú и до софóрку кýри,
Печéнi рáзноi три гýри,
Багáцько лáсихъ тожъ потрáвъ.

Де iстця смáчно, тамъ и пъéтця,—
Одъ землякiвъ я такъ чувáвъ;
На лáсее кутóкъ найдéтця,
Енéй зъ своiми не дрiмáвъ.
И, прáвда, гостi доказáли,

Що жить воні́ на світі зна́ли:
Пили́ за жи́знь, за упоко́й;
Пили́ здоро́въя ба́тька съ си́номъ,
И голь-голь-го́ль, мовъ клинъ за кли́номъ,
Крича́ть заста́вивъ на розстро́й.

Троя́нці пья́ні розбреха́лись
И чва́нилися бе́зъ путтья́,
Съ Арка́дянками жениха́лись,
Хто та́къ, а хто и не шутья́.
Эва́ндръ точи́въ гостя́мъ роска́зи,
Хвали́въ Ира́клови прока́зи —
Якъ зло́го Ка́ка вінъ уби́въ;
Які́і Какъ роби́въ розбо́і,
И що́ для ра́дости тако́і,
Эва́ндръ и пра́зникъ учреди́въ.

Всі къ но́чи такъ перепили́ся,
Держа́лись ле́две на нога́хъ;
И на́ нічъ въ го́родъ поплели́ся,
Які ити́ були́ въ сила́хъ.
Ене́й въ кере́ю замота́вся,
На за́двірку хропти́ укла́вся;
Эва́ндръ же въ ха́ту ра́чки лізъ,
И тамъ підъ при́лавкомъ зігну́вшись,
И цу́пко въ бу́рку заверну́вшись,
Захріпъ стари́й во ввесь свій нісъ.

Якъ нічъ покри́ла пеленóю
Тверéзихъ, пъя́нихъ—всіхъ людéй;
Якъ хріпъ Енéй одъ перепóю,
Забу́вши о біді́ своéй,
Венéря безъ спідни́ці, бóса,
Въ хала́тику, простоволóса,
Къ Вулка́ну підтюпцемъ ишла́;
Вонá тайкóмъ къ Вулка́ну кра́лась,
Нена́че зъ нимъ и не вінча́лась,
Мовъ жінкой не ёгó булá.

А всé-то хи́трость есть жінóчá,
Нови́нкою щобъ підману́ть;
Хоть гáрна я́къ, а все охóча
Ищé гарні́йшою щобъ буть.
Венéря пáзуху порвáла,
И такъ себé підперезáла,
Що вся на ви́ставці булá;
Коси́нку нáрошно згуби́ла,
Груди́ну тáкъ собі одкри́ла,
Що вся́кого бъ зъ умá звелá.

Вулкáнъ-ковáль тогді труди́вся,
Зевéсу бли́скавку ковáвъ.
Уздрівъ Венéрю, затруси́вся,
Изъ рукъ и молотóкъ упáвъ.
Венéря зáразъ одгадáла,

Що въ добрий часъ сюди попала,
Вулкана въ губи заразъ—черкъ!
На шию вскочила, повисла,
Вся опустилась, мовъ окиела,
Білки підъ лобъ—и світъ померкъ,

Уже Вулканъ розмякъ, якъ кваша,
Венеря те собі на усъ:
За діло, ну!—бере, бачъ, наша!
Теперъ підъ его підобъюсь:
»Вулкасю милий, уродливий!
Мій друже вірний, справедливий!
Чи дуже любишъ ти мене?«
— »Люблю, люблю, божусь кліщами,
Ковадломъ, молотомъ, міхами!
Все радъ робити для тебе.«

И прилабузнивсь до Кипріди,
Якъ до просителя писецъ.
Ій корчивъ разні милі види,
Щобъ и собі достать ралецъ.
Венеря зачала благати
И за Енеечка прохати,
Вулканъ ему щобъ допомігъ:
Енееві зробивъ би збрую
Изъ сталі, міді, — золотую
Такую, щобъ ніхто не змігъ.

»Для тебе?—Охъ, моя ти плітко!«
Вулкáнъ задихавшись сказáвъ:
»Зроблю не збрую, чýдо рідко,
Ніхто якого не видáвъ;
Палáшъ, шишáкъ, панцирь изъ щитомъ,
Все буде зóлотомъ покрито,
Якъ Тýльскиі кабатирьки;
Насічка съ чéрню, съ образкáми
И зъ кýнштиками и зъ словáми,
Скрізь бýдуть бря́зкальця, дзвінки.«

А щó жъ, не такъ тепéръ бувáе
Проміжъ жінкáми и у насъ?
Коли чогó просити мáе,
То дóбрий одгадáе часъ —
И къ чоловіку пригніздитця,
Прищýлитця, приголубитця,
Цілýе, глáдить, лескотить,
И всі сустáви розшрубýе,
И мізкомъ такъ завередýе,
Що сей для жінки все творить.

Венéря, въ óблако обвившись,
Махнýла въ Пáфосъ отдихáть,
Одъ всіхъ въ світéлці зачинившись,
Себé тамъ стáла розглядáть.
Краси помъяті росправля́ла;

Въ волóссі кýдрі завивáла,
Ну, пляма вóдами мочить.
Венéря, якъ правдива мáти,
Для сина рáда все оддáти,
Зъ Вулкáномъ рáда въ кýзьні жить.

Вулкáнъ, до кýзьні дочвалáвши,
Будить зачáвъ всіхъ ковалівъ;
Свинéць, залізо, мідь зібрáвши,
Все гріти зáразъ извелівъ.
Міхи престрáшні надимáють,
Огóнь великий роспаляють,
Пішóвъ трескъ, стукъ одъ молотівъ.
Вулкáнъ потіе и трудитця,
Всіхъ лáе, бъе, пужá, яритця,
Къ робóті приганя майстрівъ.

И сóнце злізло височéнько,
Ужé часъ сёмий рáнку бувъ;
Ужé закýсовавъ смачнéнько,
Хто дóбре пінноі лигнýвъ;
Ужé онáгри захрючáли,
Ворóни, горобці кричáли,
Сиділи въ лáвкахъ крамарі;
Картёжники вже спать лягáли,
Фіндюрки щóки підправляли,
Въ суди пішли секретарі.

А наші зъ хмелю потягались,
Вчорашній мурдовавъ іхъ чадъ;
Стогнали, харкали, смаркались,
Ніхто не бувъ и світу радъ.
Не дуже рано повставали
И лёдомъ очи протирали,
Щобъ освіжитись на часокъ.
Потімъ взялись за оковиту
И скликали річъ посполиту—
Поставить, якъ ити въ походъ.

Тутъ скілько сотень одлічили
Аркадськихъ жвавихъ парубківъ
И въ ратники іхъ назначили;
Дили імъ въ сотники панівъ.
Дали значки імъ зъ хоругвою,
Бунчукъ и бубни зъ булавою,
Списівъ, мушкетівъ, палашівъ.
На тиждень сала зъ сухарями,
Барильце зъ срібними рублями,
Муки, пшона, ковбасъ, коржівъ.

Эвандръ, Палланта підозвавши,
Такі слова ёму сказавъ:
»Я рать Енею въ помічъ давши,
Тебе началникомъ назвавъ.
А доки въ паці будешъ грати?

Съ дівка́ми день и нічъ ганя́ти,
И кра́сти голубівъ у всіхъ?
Одва́жний жидъ гріши́ть и въ шко́лі;
Иди́ лишъ послужи́ на по́лі;
Леда́що синъ — то ба́тьківъ гріхъ.

»Иди́ служи́, годи́ Ене́ю,
Вінъ зна вое́нне ремесло́;
Умо́мъ и хра́бростю свое́ю,
Въ опрічнее попа́въ число́.
А ви, Арка́дці, — ви не тру́си,
Дава́йте всімъ и въ нісъ, и въ у́си,
Палла́нтъ мій, вашъ есть отама́нъ.
За ёго би́йтесь, умира́йте,
Ене́евихъ врагівъ кара́йте,
Ене́й мій сватъ, а вашъ гетьма́нъ.

»А васъ, Анхи́зовичъ, поко́рно
Прошу́ Палла́нта догляда́ть;
Воно́ хоть паруби́, не спо́рно
Уміе и склади́ чита́ть, —
Та ду́рень, молоде́, одва́жне,
Въ бою́ якъ бу́де необа́чне,
То мо́же зги́нуть, небо́ракъ.
Тогді не бу́ду жить чрезъ си́лу,
Живце́мъ полізу я въ моги́лу,
Изги́ну, безъ во́ди мовъ ракъ.

»Беріте рать, идіте зъ Бо́гомъ,
Нехáй Зевéсъ вамъ помагá!«
Тутъ частовáлись за поро́гомъ,
Эвáндръ додáвъ такі словá:
»Зайдіть къ Лидійському наро́ду,
Вони́ послу́жать вамъ въ приго́ду,
На Ту́рна підуть воювáть.
Мезéнтій іхъ тісни́ть, сжимáе,
На чи́нчъ ніко́го не пускáе,
Гото́ві зáразъ бунтъ підня́ть.«

Пішли́, розви́вши корого́вку,
И слёзи молодёжъ лилá:
Хто жінку мавъ, сестру́, ятро́вку,
У и́нчихъ ми́лая булá.
Тогді найбільшъ намъ допікáе,
Коли́ зла до́ля однімáе,
Що намъ всёго́ ми́ліше есть.
За ми́лу все теря́ть гото́ви:
Клейно́ти, животи́, обно́ви.
Однá доро́же ми́лой — честь!

И такъ, питéйнимъ підкрепи́вшись,
Утéрли слёзи изъ очéй;
Пішли́, маршъ су́мно затруби́вши;
Перéдъ же вінъ самъ панъ Енéй.
Іхъ пéрвий маршъ бувъ до байрáку,

Прийшóвши стáли на бивáку;
Еней порядокъ учредивъ.
Паллáнтъ по áрмиі діжýривъ,
Трудивсь, всю нічъ очей не жмýривъ;
Еней тожъ пó лісу бродивъ.

Якъ въ північъ сáмую глухýю
Еней лишъ тілько мавъ дрімáть,
Побáчивъ хмáру золотýю,
Свою на хмáрі́ гáрну мать.
Венéря білолика, крáсна,
Курнóсенька, очима ясна,
И вся якъ съ крóвъю молокó, —
Духи одъ сéбе изпускáла,
И збрýю чýдную держáла,
Явилась такъ передъ синкóмъ.

Сказáла: »Милий, нá, Енéю,
Ту збрýю, що ковáвъ Вулкáнъ;
Коли себé устрóішъ нéю,
То стрýсить Турнъ, Бовá, Полкáнъ;
До збрýі що ні доторкнéтця,
Все зáразъ лáмлетця и гнéтця,
Іі и кýля не берé;
Устрóйсь, храбрýй, коли, рубáйся,
И на Зевéса полагáйся,
То нóса вже ніхтó не втре.«

Сказа́вши, арома́тъ пусти́ла:
Васи́льки, мя́ту и амбре́;
На хма́рі въ Па́фосъ покоти́ла.
Ене́й же збру́ю и бере́,
Ії очи́ма пожира́е;
На се́бе па́нцирь натяга́е,
Пала́шъ до бо́ка привяза́въ,
На-си́лу щитъ підня́въ чуде́сний —
Не ле́гкій бувъ презе́нтъ небе́сний:
Ене́й робо́ту розгляда́въ:

На щи́ті, въ са́мій середи́ні,
Підъ чернь, зъ насічкой золото́й,
Кона́ла му́ха въ павути́ні,
Паву́къ торка́въ її ного́й.
Поо́тдаль бувъ малий Теле́шикъ,
Вінъ пла́кавъ и лига́въ куле́шикъ,
До его кра́лася змія́
Крила́тая, съ сімъю глава́ми,
Съ хвосто́мъ въ верству́, страшна́, зъ рога́ми
А зва́лася Жеретія́.

Вокру́гъ же щита на зало́махъ,
Найлу́ччі лицарські діла́
Були́ бляхо́вані въ пересо́нахъ
Иску́сно, жи́во безъ числа́:
Котигорохъ, Ива́нъ царе́вичъ,

Кухárчичъ, Су́чичъ и Нале́тичъ,
Услу́жливий Кузьмá-Демя́нъ.
Кощій съ пресквéрною ягóю,
И ду́рень зъ сту́пою новóю,
И слáвний ли́царь Марципáнъ.

Такъ панъ Еней нашъ снаряжáвся,
Щобъ дру́жби Ту́рну доказáть;
Напáсть на ворогівъ збірáвся,
Зненáцька кóпоті імъ дать.
Но зла Юнóна не дрімáе,
Нави́лётъ у́мисли всі знáе,
Изнóвъ Ири́сю посилá:
Якъ мóжна Ту́рна роздрочи́ти,
Противъ Троя́нцівъ настали́ти,
Щобъ ви́коренивъ іхъ до тла.

Ири́ся—виль! скользну́ла зъ нéба,
До Ту́рна въ північъ шусть въ намéтъ.
Вінъ дожидáвсь тогді вертéпа,
Хлистáвъ зъ нудьги́ Охти́рський медъ.
Къ Лави́сі одъ любви́ бувъ въ гóрі,
Топи́въ печáль въ питéйнімъ мóрі.
Такъ въ áрмиі коли́сь велóсь:
Коли́ влюби́вся, чи прогрáвся,
То пу́ншту хлись—судьбá попрáвся!
Весéлье въ ду́шу и вли́лóсь!

»А щó?« Ирúся щебетáла:
»Сидúшъ безъ діла и клюéшъ?
Чи се на тéбе лінь напáла?
Чи все Троя́нцямъ отдаéшъ?
Котý гладкóму не до мúшки;
Не втне, бачý, Панькó Орúшки!
Хтобъ сподівáвсь, що Турнъ бабáкъ?
Тобі не хистъ зъ Енéемъ бúтьця,
Не хистъ зъ Лавúніей любúтьця,
Ти, бáчу, здáтний бить собáкъ.

»Правдúвий вóінъ не дрімáе,
И безъ просúпу и не пъе;
Мудрýе, дýма, розглядáе,—
Такúй и ворогівъ побъé.
Ну къ чóрту! швúдче охмеля́йся,
Збірáть союзнихъ поспішáйся,
На нóву Трóю нападú.
Енéй въ чужúхъ земля́хъ блукáе,
Дружúну въ помічъ набірáе,
Не оплошáй тепéръ: глядú!«

Сказáвши, стóликъ извалúла,
Шкерéберть къ чóрту все пішлó:
Пляшкú и чарочкú побúла,
Пропáло все, якъ не булó.
Зробúвся Турнъ несамовúтий,

Ярився, лютова́въ несытий,
Троя́ньськой кро́ви забажа́въ.
Всі стра́сти въ го́лову стовкну́лись,
Любо́въ и не́нависть прочну́лись.
»На штурмъ! на штурмъ!« своімъ крича́въ.

Зібра́въ и кінних ъ и піхо́тнихъ
И всіхъ для битви шикова́въ:
И розбы́шакъ самы́хъ одбо́рнихъ
Підъ кріпость, задира́ть посла́въ.
Два ко́рпуси до-ку́пи звівши,
А на зикра́того самъ сівши,
На штурмъ іхъ не ве́де, а мчить.
Меза́пъ, Тале́съ, въ другімъ отря́ді,
Пішли́ одъ бе́рега къ огра́ді,
Побы́ть Троя́нцівъ вся́къ спішы́ть.

Троя́нці въ кріпости запе́ршись,
Енея ждали вороття́;
Зъ нещастямъ тісно пообте́ршись,
Біду́ встріча́ли мовъ шутя́.
Поба́чивши жъ врагівъ напо́ри,
У баштъ приба́вили запо́ри
И на валу́ всі залягли́;
Въ віко́нця зъ бу́докъ вигляда́ли
И но́са вонъ не виставля́ли,
Шепта́лись и лю́лькй тягли́.

У нихъ постáвлено въ громáді:
Колú на іхъ панъ Турнъ напрé,
То всімъ сидіть въ своій оградí—
Нехáй же штýрмомъ валъ берé.
Троя́нці такъ и учинúли;
На валъ колóддя накотúли,
И рáзний приправля́ли варъ;
Олію, дёготь кипятúли,
Живúцю, óливо топúли,
Хто лізтиме, щобъ лить на тваръ.

Турнъ, въ міру къ вáлу приступúвши,
Скрізь на зикрáтому гасáвъ;
Въ розсúпку кінних розпустúвши,
Самъ якъ опáрений кричáвъ:
»Сюдú, труслúвиі Троя́нці,
На бой, шкодлúвиі погáнці!
Зарúлись въ зéмлю, мовъ кротú!
Дé вашъ Енéй—жинóчий прáзникъ?
Прядé зъ бабáми набалдáшникъ!
Не лéпсько вúглянуть сюдú?«

И всі ёгó такъ підкомáндні
Кричáли, лáяли Троя́нъ;
Робúли глýзи імъ досáдні,
Гіршъ нівичили якъ цигáнъ.
Пускáли тýчами къ нимъ стріли,

А де́-які булй такъ сміли,
Що ма́ли перескочить ровъ.
Троя́нці у́ха затика́ли,
Руту́льцівъ ла́йки не вважа́ли,
Хоть би́тись вся́кий бувъ гото́въ.

Турнъ зъ-се́рця скригота́въ зуба́ми,
Що въ кріпости всі ни гугу́;
А стінъ не розібъе́тъ лоба́ми,
Зъ-поси́лку гни́ся хоть въ дугу́.
Злость, ка́жуть, сатані сестри́ця,
Хоть, мо́же, се и небили́ця,
А я скажу́, що мо́же й такъ:
Одъ зло́сти Турнъ те компону́е,
Мовъ сатана́ ёму́ дикту́е,
Самъ чо́ртъ залізъ въ ёго́ каба́къ.

Одъ зло́сти Турнъ осатанівши,
Велівъ бага́ття розводи́ть,
И військо къ бе́регу привівши,
Каза́въ Троя́нський флотъ спали́ть.
Всі прийня́ли́ся за рабо́ту,
(На зле́е вся́кий ма охо́ту)
Огні помча́лися къ вода́мъ.
Хто жаръ, хто гу́бку зъ сірника́ми,
Хто зъ головне́й, хто съ фитілька́ми,
Поги́бель мча́ли корабля́мъ.

Розжéврілось и закурилось,
Блакитне пóломя взвилóсь;
Одъ диму сóнце закоптилось,
Курище къ нéбу донеслóсь.
Богú въ Олúмпі стáли чхáти,—
Турнъ імъ извóливъ тимфи дáти.
Богúнь напáвъ відъ чáду дуръ;
Димъ óчи івъ, лилися слёзи,
Зъ нудьгú скакáли такъ, якъ кóзи;
Зевéсъ самъ бувъ мовъ винокýръ.

Венéрю жъ зá душу щипáло,
Що съ флóтомъ поступили такъ;
Одъ жáлю сéрце замирáло,
Що сяде синъ на міль, якъ ракъ.
Въ жалю, въ слізáхъ и въ гірькимъ смýтку,
Богúня сіла въ прóсту бýдку,
На передкý сівъ Купидóнъ;
Кобúла іхъ везé кривáя,
Цибéлла де жилá старáя,
Щобъ сій язі отдáть поклóнъ.

Цибéлла, знáють у всіхъ шкóлахъ,
Що мáтерью булá богівъ;
Изъ мóлоду булá не прóмахъ,
Колú жъ якъ стáла безъ зубівъ,
То тілько на печі сиділа,

Съ кулéшикомъ лемішку іла
И не мішáлася въ ділá.
Зевéсъ ій оддавáвъ повáгу,
И посилáвъ одъ стóлу брáгу,
Якý Юнóна лишъ пилá.

Венéря чáсто докучáла
Зевéсу сáмою бріднéй,
За тé въ немúлость и попáла,
Що нельзя́ показáть очéй.
Прийшлá Цибéллу умоляти
И мýсила ій обіщáти
Купúти збúтню за алтúнъ,
Щобъ тілько Зéвса умолúла,
Вступúтьця за Троя́нъ просúла,
Щобъ флóта не лишúвся синъ.

Цибéлла жъ ся булá ласýха,
Для збúтню рáда хоть на все;
До тóго жъ стрáшна говорýха,
О вся́кій вся́чині несé.
Стяглú іі насúлу съ пéчи,
Взявъ Купидóнъ къ собі на плéчи,
Въ будúнки къ Зéвсу и поніс.
Зевéсъ, свою уздрівши нéню,
Убгáвъ ввесь оселéдець въ жмéню,
Насýпивъ брóви, змóрщивъ ніс.

Цибе́лла пе́рше закректа́ла,
А по́слі ка́шлять почала́,
Потімъ у пе́лену сморка́ла
И духъ пять разъ перевела́.
»Сату́рновичъ, змилосерди́ся,
За рідную свою́ вступи́ся!«
Къ Зеве́су шо́кала стара́:
»Безсме́ртнихъ сме́ртні не вважа́ють,
И тілько що не бъють, а ла́ють;
Осрамлена́ моя́ гора́!

»Мою́ ти зна́ешъ го́ру 'Иду,
И лісъ, де съ ка́пищемъ олта́рь;
За нихъ несу́ таку́ оби́ду,
Яко́й не терпить твій свина́рь!
На зрубъ я продала́ Троя́нцямъ,
Твоімъ моле́льщикамъ, підда́нцямъ,
Дубківъ и со́сенъ стро́іть флотъ.
Твоі уста́ судьба́мъ веліли,
Були́ щобъ 'Идські бру́сся цілі,
Нетлінниі одъ ро́да въ родъ.

»Зиркни́ жъ тепе́ръ на Ти́брські во́ди,
Диви́сь якъ кораблі горя́ть!
Іхъ па́лять Ту́рнови уро́ди,
Тебе́ и всіхъ насъ кобеня́ть.
Спусти́ імъ,— то таке́ зако́ють,

И власть твою собі присвóють,
И всімъ дадýть намъ кисілá!
Сплюндрýють лісъ, розрúють 'Иду;
Менé жъ старý убъють, мовъ гнúду,
Тебé прогóнять відсілá.«

—»Та не турбýйтесь, пані'мáтко!«
Зевéсъ зъ досáдою сказáвъ:
»Провчý я всіхъ—и бýде глáдко;
Анáхтемъ вічний Турнъ пропáвъ!«
Зиркнýвъ, мигнýвъ, махнýвъ рукóю,
Надъ Тúбромъ, чýдною рікóю,
Всі врóстичъ караблі пішлú;
Якъ гýси въ вóду поринáли,
Изъ караблівъ сирéни стáли
И рáзні пісні підняли́.

Рутýльске вíйсько и союзне
Дрижáло одъ такúхъ чудéсъ;
Злякáлось плéмя все окрýжне,
Мезáпъ давъ дрáла и Талéсъ.
Порóснули и Рутуля́не,
Якъ одъ дощý въ шатéръ цигáне,
А тілько Турнъ одúнъ остáвсь;
Утікачівъ щобъ переня́ти,
Щобъ чýдо імъ ростолковáти,
По всіхъ усюдахъ самъ совáвсь.

»Рибятушки!« кричáвъ, »постійте!
Се жъ ласка Бóжая для насъ:
Одкиньте страхъ и не робійте,
Прийшлóсь сказáть Енéю: *пасъ*.
Чогó огнéмъ ми не спалили,
То бóги все те потопили,—
Тепéръ Троянці въ западні.
Живцéмъ въ землі іхъ загромáдимъ,
Разкóмъ на тóй світъ одпровáдимъ,
Богівъ се вóля! вірте мні.«

Великиі у стрáха óчи:
Вся рать неслáсь хто швидче змігъ.
Назáдъ вертáтись неохóчі,
Всі бігли, ажъ не чули нігъ.
Остáвшись Турнъ, одинъ маячивъ,
Нікóго вкругъ себé не бáчивъ;
Стёгнувъ зикрáтого хлистóмъ,
И шáпку нá очи насýнувъ,
Во всі лопáтки въ лáгерь дýнувъ,
Що кóникъ ажъ вертівъ хвостóмъ.

Троянці изъ-за стінъ дивились
Панъ Турнъ якъ зъ військомъ тягу давъ;
Перéвертнямъ морськимъ чудились,
На дóбре всякъ те толковáвъ,
А Тýрнові не довіряли.

Троянці правило се знали:
Въ війні зъ врагами не плошай;
Хоть утіка — не все женися,
Хоть мовъ и трусить — стережися;
Скиксуешъ разъ — тогді прощай!

Для ночи вдвое калавури
На всіхъ поставили баштахъ,
Лихтарні вішали на шнури,
Ходили рунди по валахъ.
Въ обозі Турна тихо стало,
И тілько-тілько що блищало
Одъ слабихъ, блідныхъ огоньківъ.
Враги Троянські почивали,
Одъ трусівъ вилазки не ждали;
Оставмо жъ сихъ хропти соньківъ.

У главной башти на сторожі
Стояли Эвріалъ и Низъ;
Хоть молоді були, та гожі
И кріпкі, храбрі, якъ харцизъ.
Въ нихъ кровъ текла хоть не Троянська,
Якась чужая — бусурманська,
Та въ службі вірні козаки.
Для бою іхъ спіткавъ прасунокъ,
Пішли къ Енею на вербунокъ,
Були жъ обидва земляки.

»А щó, якъ вúкравшись по-мáлу,
Забрáтися въ Рутýльский станъ?«
Шептáвъ Низъ въ ýхо Эвріáлу:
»То кáши наварúли бъ тамъ!
Тепéръ вонú сплять съ перепóю,
Не дрúгне ні одúнъ ногóю,
Хоть всімъ імъ гóрла переріжъ.
Я дýмаю тудú пустúтьця,
Передъ Енéемъ заслужúтьця
И сóтню посадúть на ніжъ.«

—»Якъ? сáмъ! Менé остáвишъ?«
Спитáвся Нúза Эвріáлъ:
»Ні! пéрше ти менé удáвишъ,
Щобъ я одъ землякá одстáвъ;
Відъ тéбе не одстáну зъ-рóду,
Съ тобóю радъ въ огóнь и въ вóду,
На сто смертéй підý съ тобóй.
Мій бáтько бувъ сердюкъ опрічний,
Мовлявъ (нехáй покóй 'му вічний!):
»Умрú на пóлі, якъ герóй.«

—»Пождú, и пáльцемъ въ лобъ торкнися«,
Товáришові Низъ сказáвъ:
»Не все вперéдъ, назáдъ дивúся,
Ти изъ лицáрства глуздъ втерявъ.
У тéбе мáти есть старáя,

Безъ силъ и въ бідности, слабáя,—
То и пови́ненъ жить для ней;
Однá остáвшись безъ приюту,
Якý потéрпить мýку люту,
Таскáвшись міжъ чужи́хъ людéй!

»Отъ я́, такъ чи́сто сироти́на,
Ростý якъ при шляхý горóхъ;
Безъ нéні, безъ отця́ дити́на,
Енéй—отéць, а нéня—Богъ.
Идý хоть за чужý отчи́зну,
Не жаль нікóму хоть изсли́зну,
А пáмять вічну заслужý.
Тебé жъ до жи́зни рідна вя́же,
Убъють тебé, вонá въ гробъ ля́же;
Живи́ для нéі,—я прошý.«

—»Розýмно, Низъ, ти розсуждáешъ,
А о пови́нности мовчи́шъ,
Котóрую самъ дóбре знáешъ,
Мині жъ зовсімъ другý тверди́шъ.
Де óбщее добрó въ упáдку,
Забýдь отця́, забýдь и мáтку—
Лети́ пови́нность исправля́ть;
Якъ ми Енéю присягáли,
Для ёго слýжби жизнь отдáли,
Тепéръ не вільна въ жи́зни мать.«

— »Иносе!« Низъ сказа́въ, обня́вшись
Изъ Эвріа́ломъ земля́комъ,
И за́ руки любе́нько взя́вшись,
До ра́туши пішли́ тишко́мъ.
Іўлъ сидівъ тутъ зъ старшино́ю,
Змовля́лись, за́втра я́къ до бо́ю
Доста́нетця імъ приступа́ть.
Якъ-о́сь ввійшли́ два парубі́йки,
У брамъ змінивши́ся одъ стійки,
И Низъ грома́ді ставъ каза́ть:

»Бувъ на часа́хъ я зъ Эвріа́ломъ,
Ми пильнова́ли супоста́тъ;
Вони́ тепе́ръ всі сплять пова́ломъ,
Уже́ огні іхъ не горя́ть.
Доріжку зна́ю я окро́мну,
Въ нічну́ добу́, въ годи́ну со́нну,
Прокра́стись мо́жна по-у́зъ станъ
И донести́ па́ну Ене́ю,
Якъ Турнъ злий съ че́ляддю свое́ю
На насъ нала́зить, мовъ шайта́нъ.

»Коли́ зволя́етесь, — веліте
Намъ зъ Эвріа́ломъ попита́ть,
Чкурне́мъ — и по́ки со́нце зійде,
Ене́я му́симъ повида́ть.«
— »Яка́ жъ одва́га въ сму́тне вре́мя!

Такъ не пропа́ло на́ше пле́мя?«
Тро́нці всі тутъ заревлй;
Одва́жнихъ ста́ли обніма́ти,
Імъ дя́ковать и ціловáти,
И красову́лю піднеслй.

Іу́лъ, Ене́івъ якъ наслідникъ,
Похва́льну ра́цію сказа́въ;
И свій пала́шъ, що звавсь побідникъ,
До бо́ку Ні́за привяза́въ.
Для ми́лого же Эвріа́ла
Не пожалівъ того́ кинжа́ла,
Що ба́тько у Дидо́ни вкравъ:
И посулйвъ за іхъ услу́гу
Землі, ове́ць и дать по плу́гу,
Въ чино́вні ви́вестъ обіща́въ.

Сей Эвріа́лъ бувъ молоде́нький,
Такъ, го́дівъ зъ девятна́дцять мавъ,
Де у́су буть, пушо́къ мяке́нький
Біле́ньку шку́ру пробива́въ;
Та бувъ одва́га и завзя́тий,
Сила́чъ, коза́къ лицарькова́тий,
Но предъ Іу́ломъ прослезйвсь.
Бо зъ ма́терью вінъ разстава́вся,
Ишо́въ на смерть и не проща́вся;
Коза́къ приро́ді покори́всь.

»Іу́лъ Енéевичъ! не дáйте
Пань'мáтці вмéрти одъ нужди́,
Ій бу́дьте си́номъ, помагáйте
И заступáйте відъ вражди́,
Одъ бідъ, напрáснини, напáдку;
Ви сáми мáли пані'мáтку,
То въ сéрці мáете и жаль.
Я вамъ стару́ю поручáю,
За васъ охóтно умирáю.«
Такъ мóвивъ чу́лий Эвріáлъ.

»Не бíйся, дóбрий Эвріáле!«
Іу́лъ ёму́ сей давъ одвітъ:
»Ти слу́жишъ намъ не запропáле,
На смерть несéшъ за насъ живітъ:
Твоімъ буть брáтомъ не стижу́ся
И нéню заступáть клену́ся,
Тебé собóю заплачу́:
Паёкъ, одéжу и кватиру,
Пшонá, муки́, яéць и си́ру
По смерть, въ довóльстві назначу́.«

И такъ одвáжна наша пáра
Пусти́лася въ Руту́льский станъ.
На те и місяць вкри́ла хмáра,
И пóле вкривъ густи́й тумáнъ.
Булó се сáме о півнóчи;

Рутýльці спáли скілько мóчи,
Сивýха сну імъ піддалá;
Роздігшися порбскладáлись,
Въ безпéчности не сподівáлись
Ні одъ когó, ні якá зла.

И часовиї на мушкéтахъ
Поклáвшись, спáли на-закáзъ;
Хроплú всі пъяні на пікéтахъ,
Тутъ іхъ застáвъ послíдній часъ!
Перéднюю побúвши стрáжу,
Полізли въ станъ варúти кáшу;
Низъ тутъ товáришу сказáвъ:
»Прилягъ къ землі ти для підслýху,
А я задáмъ Рутýльцямъ дýху;
Глядú, щобъ насъ хто не спіткáвъ.«

Сказáвши, пéршому Рамéнту
Голóвку бýйную одтявъ;
Не давъ зробúть и тестамéнту,
Къ чортáмъ ёгó на вікъ послáвъ.
Сей на рукáхъ знавъ ворожúти,
Комý знавъ скілько віку жúти,
Та не собі вінъ бувъ прорóкъ.
Другúмъ ми чáсто пророкýемъ,
Якъ знахурі чужé толкýемъ,
Собі жъ шукáемъ циганóкъ.

А послі Ремовихъ вінъ воївъ
По одному всіхъ подушивъ;
И блюдолизівъ, ложкомоївъ
Въ прахъ, въ дребезги перемізживъ.
Намацавши жъ самого Рема,
Потиснувъ, мовъ Хому Ярема,
Що й очи вискочили пречъ;
Вхопивъ за бороду кудлату
И злому Трої супостату
Макітру отділивъ одъ плечъ.

Вблизі тутъ бувъ наметъ Серрана,
На сёго Низъ и наскакавъ;
Вінъ тілько що роздігсь съ каптана
И смачно по вечері спавъ.
Низъ шаблею мазнувъ по пупу,
Задъ зъ головою сплющивъ въ-купу,
Що изъ Серрана вийшовъ ракъ;
Бо голова міжъ нігъ вплелася,
А задня въ гору піднялася;
Умеръ фигурно, неборакъ!

И Эвріалъ, якъ Низъ возився,
То не гулявши простоявъ;
Вінъ також къ соннимъ докосився,
Ґрагівъ на той світъ одправлявъ.
Коловъ и різавъ безъ розбору

И якъ ніхтó не мавъ зъ нимъ спóру,
То пóравсь мовъ въ кошáрі вовкъ;
И вибóрнихъ, и підпомóщнихъ,
И прóстихъ, и старшúхъ вельмóжнихъ,
Хто ні понáвсь, тогó и товкъ.

Попáвся Рéтусъ Эвріáлу,
Сей не зовсімъ ищé заснýвъ;
Приіхавши одъ Тýрна зъ бáлу,
Палёнки дóма ковтонýвъ
И тілько-тілько забувáвся,
Якъ Эвріáлъ къ ёмý підкрáвся
И прóсто въ ротъ кинжáлъ уткнýвъ;
И приколóвъ ёгó якъ квітку,
Що бáби кóлють на намітку.
Тутъ Рéтусъ дýшу изригнýвъ.

Нашъ Эвріáлъ остервенúвся,
Забýвъ, що на часóкъ зайшóвъ;
Въ намéтъ къ Мезáпу бувъ пустúвся,
Тамъ мóже-бъ смерть собі знайшóвъ;
Та повстрічáвся зъ дрýгомъ Нúзомъ
Съ запáльчивимъ, якъ самъ, хáрцúзомъ,
Сей Эвріáла удержáвъ.
»Покúньмо кровъ врагáмъ пускáти,
Порá намъ відсіль уплітáти«,
Низъ Эвріáлові сказáвъ.

Якъ вовкъ овéцъ смирéннихъ дýшить,
Колú въ кошáру завитá,
Курчáтамъ тхіръ головки сýшить,
Безъ крúку мізокъ висмоткá.
Якъ дóбре врéмя угодúвши
И сіркою хлівъ накурúвши,
Безъ крúку крáдуть слимакú
Гусéй, качóкъ, курéй, индúківъ
У Геваливъ и Аммалúківъ,
Що рóблять чáсто и дякú.

Такъ нáші смíлиі воякп,
Тутъ мóвчки проливáли кровъ;
Одъ ней краснілися мовъ рáки,
За честь и къ князю за любóвъ.
Любóвъ къ отчúзні де герóіть,
Тамъ сúла врáжа не устрóіть,
Тамъ грудь сильнійша одь гармáтъ,
Тамъ жизнь — алтúнъ, а смерть — копійка,
Тамъ лúцарь — всякий парубійка,
Козáкъ тамъ чóртові не братъ.

Такъ пóравсл Низъ зъ Эвріáломъ,
Далú Рутýльцямъ накарпáсъ;
Землá взялáсь одъ крóви кáломъ,
Полякъ піднявся бъ по самъ пасъ.
А нáші, по крові бродúли,

Мовъ на торгу́ музи́къ води́ли
И убіра́лись на-просто́ръ:
Щобъ швидче поспіши́ть къ Ене́ю,
Похва́стать хра́бростю свое́ю
И Ту́рнівъ росказа́ть задо́ръ.

Уже́ изъ ла́геря щасли́во
Убра́лись на́ші смільчаки́;
Раділо се́рце нетрусли́во,
Жвяхтіли мо́крі личаки́,
Изъ хма́ри місяць показа́вся
И одъ землі тума́нъ підня́вся,
Все віщова́ло до́брий путь.
Якъ-о́сь Волсе́нтъ—гулькъ изъ доли́ни,
Съ полко́мъ Лати́нськоі дружи́ни.
Біда́! якъ на́шимъ увильну́ть?

Дали́ якъ разъ до лісу тя́гу,
Бистріше бігли одъ хортівъ;
Спаса́лись бідні на одва́гу,
Відъ супоста́тівъ, ворогівъ.
Такъ па́ра го́рличокъ неви́ннихъ
Летя́ть спасти́сь въ ліса́хъ обши́рнихъ,
Одъ зло́го кібчика когте́й.
Та зло назна́чене судьбо́ю,
Слідитиме скрізь за тобо́ю,
Не утече́шъ за сто море́й.

Латинці до лісу слідили,
Одважнихъ нашихъ розбишакъ,
И часовими окружили,
Що зъ лісу не шмигнешъ ні якъ;
А часть, розсипавшись по лісу,
Піймали одного зарізу.
То Эвріала молодця.
Тогді Низъ на вербу збірався,
Якъ Эвріалъ врагамъ попався,
Мовъ міжъ вовківъ плоха вівця.

Низъ—глядь, и бачить Эвріала,
Що тіпатця нимъ ворогй;
Важка печаль на серце пала,
Кричить къ Зевесу: »Помогй!«
Копьє булатне направляе,
Въ Латинцівъ просто посилае,
Сульмону серце пробива;
Якъ сніпъ на землю повалився,
Не вспівъ и охнуть, а скривився,
Въ послідній разъ Сульмонъ зіва.

Въ-слідъ за копьемъ стрілу пускае
И просто Тагові въ високъ;
Душа изъ тіла вилітае,
На жовтий, пада трупъ, пісокъ.
Волсентъ утративъ воівъ пару,

Клене́ невидимую ка́ру;
И въ я́рости, якъ вілъ, реве́.
»За кровъ Сульмо́нову и Та́га,
Умре́шъ, прокля́та упиря́га,
За ни́ми въ слідъ пошлю́ тебе́!«

И замахну́всь на Эвріа́ла,
Щобъ зняти голо́вку палаше́мъ;
Тутъ хра́брість Ни́зова пропа́ла,
И се́рце ста́ло куліше́мъ.
Бижи́ть, лети́ть, кричи́ть що-си́ли:
»*Пекка́тумъ* ро́бишъ, *фра́теръ* ми́лий!
Неви́нному *морсъ* задае́шъ:
Я *стультусъ*, *лятро*, розбиша́ка,
Неквиссимусъ и гайдама́ка;
Постій! неви́нную кровъ ллешъ.«

Но замахну́вшись, не вдержа́вся,
Волсе́нтъ голо́вку одчеса́въ;
Голо́вка, мовъ каву́нъ кача́вся,
Язи́къ невня́тно белькота́въ.
Уста́ кора́льні посиніли,
Румя́нні що́ки поблідніли
И білий цвітъ въ лиці пожо́вкъ;
Закри́лися и я́сні о́чи,
Покри́лись тьмо́ю вічной но́чи,
На віки ми́лий гласъ умо́вкъ.

Уздрівши Низъ трупъ Эвріала,
Одъ ярости осатанівъ;
Всіхъ злостей випустивши жала,
Къ Волсенту просто полетівъ.
Якъ блискавка проходить тучу,
Вінъ такъ пробігъ врагівъміжъ кучу
И до Волсента докосивсь;
Схвативъ ёго за чубъ рукою,
Мечъ въ серце засадивъ другою,
Волсентъ и духу тутъ пустивсь.

Якъ искра порохъ запаливши,
Сама зъ нимъ вкупі пропада;
Такъ Низъ, Волсентія убивши,
И самъ лишився живота;
Бо всі на ёго и напали,
На смерть звертіли и зімъяли
И голову зняли съ плечей.
Такъ кончили жизнь козарлюги,
Зробивши славниі услуги,
На вічность памяти своей.

Латинці заразъ изробили
Аби-якъ мари изъ дрючківъ;
На нихъ Волсента положили
И понесли до земляківъ.
А буйні голови поклали

Въ мішо́къ, и тежъ зъ собо́й помча́ли,
Мовъ па́ру га́рнихъ дубіво́къ.
Но въ ла́гері найшли́ різни́ці,
Лежа́ли битихъ мясъ копи́ці,
Печінокъ, ле́гкого, кишо́къ.

Якъ тілько-що восто́къ зардівся,
Світи́лка Фе́бова взійшла́;
То Турнъ тогді уже́ наівся,
Изно́въ о би́тві помишля́въ.
Велівъ триво́гу бить въ клепа́ло,
Щобъ військо къ бо́ю висту́пало,
Odда́ть Троянцямъ зъ баришко́мъ
За зро́блену въ ночі потіху:
Для більшого жъ съ Троянцівъ сміху,
Велівъ взять го́лови зъ мішко́мъ.

Сво́го жъ держа́ся угово́ру,
Троя́нці въ кріпости сидя́ть,
Заби́лися мовъ ми́ши въ но́ру,
Лука́ву кішку якъ уздря́ть.
Но дать одпо́ръ були́ гото́ві
И, до оста́тней ка́плі кро́ви,
Свою́ свобо́ду борони́ть
И но́ву Тро́ю защища́ти,
Руту́льцямъ переґо́ну да́ти
И Ту́рна лю́тость осрами́ть.

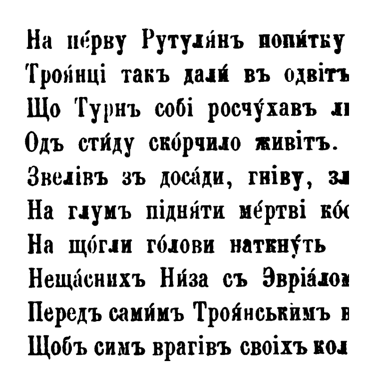
На пе́рву Рутуля́нъ попи́тку
Троянці такъ дали́ въ одвітъ
Що Турнъ собі росчу́хавъ л
Одъ сти́ду скорчило живітъ.
Звелівъ зъ доса́ди, гніву, зл
На глумъ підняти ме́ртві ко
На щогли голови наткну́ть
Неща́снихъ Ни́за съ Эвріало
Передъ сами́мъ Троя́нськимъ в
Щобъ симъ врагівъ своіхъ кол

Троянці за́разъ одгада́ли
Чиі то голови стримлять;
Одъ жа́лю слёзи попуска́ли,
Таки́хъ лиши́вшись парубя́т
Объ ме́ртвихъ вість скрізь пр
Вся рать Троянська потрясла
И ду́ши смутку предали́сь.
Якъ ма́ти вість таку́ почу́ла
То тілько вічно не засну́ла,
Бо зу́би у неі стяли́сь.

А одійшо́вши въ гру́ди би́ла
Воло́сся рва́ла зъ голови́,
Ревла́, щипа́лася, дрочи́лась,
Мовъ умъ зміша́вся у вдові́
Побігла съ крикомъ вокру

И голову колй пізнала
Свого синочка Эвруся,
То на валу̀ и росплатала́сь,
Кричала, ґедзалась, качалась,
Кувйкала, мовъ порося.

И дйкимъ голосомъ завйла:
»О сину, світъ моіхъ очей!
Чи я жъ тебе на те родйла,
Щобъ згинувъ ти одъ злихъ людей?
Щобъ ти мене стару, слабую,
Завівши въ землю сю чужую,
На вічний вікъ осиротйвъ.
Моя ти радість и одрада,
Моя заслона и ограда;
Мене одъ всіхъ ти боронйвъ.

»Теперъ до кого прихилюся,
Хто злую долю облегчйть?
Кудй въ біді я притулюся?
Слабу ніхто не приглядйть!
Теперъ прощайте всі поклони,
Що получала, во дні оны,
Одъ вдовъ, дівчатъ и молодйць;
За дивні брові соболйні,
За очи ясні соколйні,
Що здатний бувъ до вечернйць.

»Колибъ мині твій трупъ достáти
И тіло білсе обмить,
И съ пóхорономъ поховáти,
До ями зъ миромъ проводить.
О бóги! якъ ви допустили?
Щобъ и одинчика убили
И настромили на віхý
Ёгó козáцькую голóвку;
Десь світъ вертитця сей безъ тóлку,
Що тутъ дають и дóбримъ тьху.

»А ви, що Эврусй згубили,
Щобъ вашъ пропáвъ собáчий рідъ!
Щобъ вáши жъ діти васъ побили,
Щобъ зъ пóтрухомъ погибъ вашъ плідъ!
Охъ! чомъ не звіръ я, чомъ не львиця?
Чомъ не скажéна я вовчиця!
Щобъ мні Рутýльцівъ розідрáть;
Щобъ сéрце вирвать съ требухóю,
Умáзать мóрду іхъ мазкóю;
Щобъ маслаки іхъ посмоктáть.«

Сей гáласъ и репетовáння,
Троянъ всіхъ въ смýтокъ привелó;
Плаксивее съ синкóмъ прощáння,
У всіхъ зъ очéй слізки тяглó.
Аскáній більше всіхъ тутъ хлипавъ,

И гу́би такъ собі задри́павъ,
Що мовъ на ёго сапъ напа́въ.
Къ старій зъ покло́номъ підступи́вши,
На обере́мокъ ухвати́вши,
Въ землянку зъ ва́лу потаска́въ.

А тутъ крича́ть, та въ тру́би су́рмлять,
Свистя́ть въ свистілки, дмуть въ роги́;
Квиля́ть, братъ бра́та въ ба́тьна лу́плять;
Въ наско́къ ря́тця ворогі́.
Тутъ ржа́ння кінське съ тупотне́ю,
Тамъ ра́зний го́мінъ зъ стукотне́ю,
Скрізь хло́пітъ, ха́лепа, столи́хъ!
Такъ въ мідні клекоти́ть гаря́чий,
Такъ въ кабаці кричи́ть підда́чий,
Якъ ка́жуть, хоть вино́сь святи́хъ.

Гей му́зо, па́нночко цнотли́ва,
Ходи́ до ме́не погости́ть!
Будь ла́скава, будь не спеси́ва,
Дай по́мічъ мні, стишо́къ зложи́ть!
Дай по́мічъ битву описа́ти
И про війну́ такъ росказа́ти,
Мовъ твій язи́къ би говори́въ.
Ти, ка́жуть, дівка не брикли́ва,
Але́ одъ ста́рости сварли́ва,
Прости́! я, мо́же, досади́въ.

И въ са́мій ре́чи проступи́вся:
Старо́ю — дівчину назва́въ,
Ніхто́ зъ яко́ю не любився,
Ні жениха́всь, ні жартова́въ.
Охъ! скілько музъ таки́хъ на світі
Во всякімъ го́роді, въ повіті!
Укри́ли бъ зъ-ве́рху въ-низъ Парна́ссъ.
Я му́зу кли́чу не таку́ю, —
Весе́лу, га́рну, молоду́ю;
Стари́хъ, неха́й брика́ Пега́съ.

Руту́льці дра́лися на стіни,
Кара́бкалися, якъ жуки́.
Турнъ зъ я́рости дрижа́въ и пінивъ,
Кричи́ть: »Дружне́нько козаки́!«
Въ свою́ Троя́нці та́кже че́ргу,
Въ одбо́і по́ралися зъ-ве́рху,
Руту́льцівъ плющили якъ мухъ.
Пуска́ли колоддя́, каміння,
И вра́же такъ товкли́ насіння,
Що у Руту́льцівъ хлявъ и духъ.

Турнъ, ба́чивши Троя́нъ робо́ту,
Якъ рать Руту́льскую трощя́ть,
Якъ бъють іхъ, не жалія по́ту,
Руту́льці мовъ въюни́ пища́ть;
Велівъ везти́ зо всіхъ олійниць,

Де тілько есть, изъ воскобійницъ,
Якъ мóжна швйдче тараний.
Якъ разъ и тараний вродйлись,
И воскобійники явйлись,
Примчáлись дýхомъ сатаний.

Пристáвивъ тараний до брáми,
Въ ворóта зачалй гатйть;
Одвірки затряслйсь, мовъ рáми,
И снасть одъ бóю вся тріщйть.
Турнъ сйли вдвóе прикладáе
И тараний самъ направляе,
И брáму рýшити велйть.
Упáла,—стýкомъ оглушйла,
Троянъ багáцько подушйла,
Турнъ въ кріпость впéртись норовйть.

Бідá Троянцямъ! щó робити?
А мýза кáже: »Не жахáйсь,
Не хистъ іхъ Тýрну побідйти,
Въ чужýю кáзку не мішáйсь.«
Троянці напъялй всі жйли
Та въ-мигъ пролóмъ и заложйли,
И грýддю стáли боронйть;
Рутýльці бісомъ увивáлись,
А на пролóмъ не насовáлись,
И Турнъ не знавъ, що и робйть.

Троянець Геленóръ одвáжний
И якъ буря́къ червóний Ликъ,
Горлáнь, верлáнь, кулáчникъ стрáшний
И щи́рий кýндель-степови́къ.
Симъ двомъ безділля — вся́ке гóре,
Здавáлось по коліна мóре,
Потіха жъ — гóлови зривáть.
Давнó імъ въ голові роілось,
И мовъ на пóступки хотілось,
Рутýльцямъ перегóну дать.

Такъ Геленóръ съ червóнимъ Ли́комъ,
Роздігшися до сорочóкъ,
Міжъ вéштаннямъ, содóмомъ, кри́комъ,
Пробрáлися подýть тичóкъ.
Рутýльцівъ дóбре тасовáли
И одъ Рутýльцівъ получáли
Квитáнцію въ своіхъ долгáхъ.
Ликъ тілько тімъ и отличи́вся,
Що якъ до Тýрна примости́вся,
То зъіздивъ дóбре по зубáхъ.

Но Турнъ и сáмъ бувъ розбишáка,
И Ли́ка сплю́щивъ въ оди́нъ махъ;
Изъ нóса бри́знула кабáка,
У Тýрна околівъ въ ногáхъ.
А тáкже пáну Геленóру

Смертéльного дали́ затёру,
И сей безъ ду́ху тутъ остáвсь.
Руту́льцівъ се возвеселúло
И такъ іхъ сéрце ободрúло,
Що и негідний скрізь совáвсь.

Натúснули и напустúлись,
Руту́льці кúнулись на валъ;
Троя́нці, якъ чортú, озлúлись,
Руту́льцівъ бúли наповáлъ.
Тріщáли кóсти, рéбра, бóки,
Летіли зу́би, пу́хли щóки,
Зъ носівъ и устъ юшúла кровъ:
Хто рáчки лізъ, а хто простя́гся,
Хто бувъ шкерéберть, хто качáвся,
Хто бивъ, хто різавъ, хто колóвъ.

Завзя́тость всіхъ опановáла,
Тутъ вся́кий пінивъ и ярúвсь;
Тутъ лютость всіми управля́ла
И вся́кий до надсáду бивсь.
Лигáръ, удáромъ макогóна,
Духъ вúпустивъ изъ Эмфіóна,
И самъ на віки зу́би стявъ.
Лутéцій бъе Иліонéя,
Цинéй Арéфа, сей Цінéя,
Одúнъ другóго тасовáвъ.

Ремýлъ Рутýльскоі порóди,
Троюродний бувъ Тýрну сватъ;
Хвастýнъ и дýрень одъ прирóди,
Що ні робúвъ, то все не въ ладъ:
И тутъ почáвъ що-сúлъ кричáти.
Троянцівъ лáять, укоряти.
Себé и Тýрна величáть:
»Агá! проклятиі погáнці,
Недóгарки Троянські, лáнці!
Тепéръ прийшлóсь вамъ погибáть.

»Ми васъ одýчимъ, супостáти,
Морúти вдовъ, дурúть дівóкъ,
Чужúі зéмлі однімáти
И шкóдити чужúй садóкъ!
Давáйте вáшого гульвісу,
Я въ-мигъ ёгó одпрáвлю къ бісу,
И васъ подáвимо, якъ мухъ.
Чогó прийшлú ви, голодрáбці?
Лигáть Латúнськиі потáпці?
Пождіть, вашъ вúтіснимъ ми духъ!«

Іýлъ Енéевичъ, дочýвшись
До безтолкóвихъ сихъ річéй,
Якъ шкýрка на огні надýвшись,
Злость запалáла изъ очéй.
Вхопúвъ камінчикъ, прицілúвся,

Зажму́ривъ о́ко, приложи́вся
И Ре́мула по ло́бу—хвись!
Хвасту́нъ безду́шний повали́вся,
Іу́лъ серде́шно взвесели́вся,
А у Троя́нъ духъ оживи́всь

Пішли́ кула́чні накарпа́си,
Въ виски́ и въ зу́би стусани́;
Полізли те́льбухи, ковба́си,
Всі пінили, якъ кабани́.
Всі розъяри́лись черезъ міру;
По-Се́рбськи величали віру,—
Хто чимъ попа́въ, то тимъ локши́въ.
Підня́вся пискъ, стогна́ння, о́хи,
Врагъ на врага́ скака́въ, мовъ бло́хи,
Куса́вся, гризъ, щипа́въ, души́въ.

Служи́ли у Троя́нъ два бра́ти,
Изъ нихъ бувъ вся́кий Голіа́фъ—
Широкопле́чий и морда́тий,
И по вівці́ цілко́мъ глита́въ.
Оди́нъ дражни́вся Битіа́сомъ
И съ *Кочубе́йськимъ* вінъ *Тара́сомъ*
Коли́бъ за-ввишки не рівня́всь;
Другий же братъ Панда́ромъ зва́вся,
И ви́щий одъ верстви́ здава́вся,
Та вя́лий, мовъ верблю́дъ, тиня́всь.

Два брáти — грíзні исполíни
Въ бою стоя́ли у ворóтъ,
Дрючки́ держáли зъ берестíни
И борони́ли въ кріпость входъ.
Вони́ къ землі поприсідáли,
Троя́нці жъ въ гóродъ одступáли,
Къ собі мани́ли Рутуля́нъ.
Рутýльці зря́ть навстя́жъ ворóта,
Прожóгомъ въ кріпость вся піхóта
Спіши́ть, насісти на Троя́нъ.

Но хто лишъ въ гóродъ показáвся,
Тогó въ яéшню и побъють;
Битіасъ съ брáтомъ управля́вся,
Безщáдно кровъ Рутýльску ллють.
Рутýльці съ крикомъ въ гóродъ прýтця;
Якъ одъ серпá колóсся жнýтця.
Якъ надъ пашнéй хурчáть ціпи́,
Такъ исполи́нськиі дрючи́ни
Мозчи́ли гóлови и спи́ни,
И всіхъ молóтять, мовъ снопи́.

Побáчивъ Турнъ такý прорýху,
Одъ злóсти ввесь осатанівъ;
Здригнýвсь, мовъ ви́пивъ чепурýху,
Къ своімъ на пóмічъ полетівъ.
Якъ тілько въ кріпость протаскáвся,

Тузи́ти за́разъ и приня́вся,
Хто тілько підъ руку попа́всь:
Убі́въ вінъ съ Афидномъ Меро́на
И зо всёго́ побігъ розго́на,
Де Битіа́съ въ крові купа́всь.

Зъ наско́ку тріснувъ булаво́ю
По въя́захъ — велика́нъ упа́въ;
Объ зе́млю вда́ривсь голово́ю
И кріпость всю поколиха́въ.
Реве́ и ду́шу испуска́е
И во́здухъ гро́момъ наповня́е,
На всіхъ напа́въ вели́кий страхъ!
Не спасъ ні ростъ, ні си́ла мно́га,
Пропа́въ Битіасъ, мовъ стоно́га,—
И исполи́нъ есть червь и прахъ!

Панда́ръ поги́бель ба́чивъ бра́та,
Злякався, зво́мпивъ, заміша́всь,
И одъ Руту́льска стратила́та
Якъ-мо́га шви́дче убіра́всь.
Проміжъ осе́лею хиля́вся,
Тини́ перетупа́въ, хова́вся.
И щобъ одъ Ту́рна увильну́ть,
Воро́та зачини́въ у бра́ми
И завали́въ іхъ колодд́ями,
Хотівъ одъ бо́ю оддихну́ть.

Та я́къ же си́льно удиви́вся,
Якъ Ту́рна въ кріпости уздрівъ;
Тогді изъ ну́жди прибодри́вся
И зло́стию ввесь закипівъ.
»Ага! ти ши́беникъ, попа́вся!
Безъ зву къ намъ въ го́сті навяза́вся!«
Панда́ръ до Ту́рна закрича́въ:
»Пожди́, отъ за́разъ почасту́ю,
Изъ те́бе ви́бъю ду́шу злу́ю,
До сёго ча́су храброва́въ!«

— »А ну, прилізь«, Турнъ одвіча́е:
»Колеберд́янськая верства́!
Якъ бъю я, братъ твій те́е зна́е,
Ходи́, й тобі вкручу́ хвоста́.«
Тутъ Па́ндаръ ка́мень підніма́е
И въ Ту́рна зо всіхъ жилъ пуска́е.
Нирну́въ би Турнъ на віки въ адъ,
Та де Юно́на ні взяла́ся,
И передъ Ту́рномъ роспяла́ся,
Попа́въ боги́ню ка́мнемъ въ ладъ.

Незри́му чу́е Турнъ засло́ну,
Бодри́тця, ска́че на врага́,
На по́міч призива́ Юно́ну,
Панда́ра по́ лобу стёга́ —
И во́вся зъ нігъ ёго́ зшиба́е,

До мізку че́репъ розбива́е:
Пропа́въ и дру́гий велика́нъ!
Така́ поте́ря устраши́ла
И се́рце бо́дрее смути́ла
У са́михъ хра́брійшихъ Троя́нъ.

Уда́чею Турнъ ободри́вся,
По всіхъ усю́дахъ смерть носи́въ;
Якъ кнуръ свіріпий розъяри́вся,
И безъ поща́ди всіхъ коси́въ.
Розсікъ на-дво́е Филари́са,
Въ яе́шню ростопта́въ Гали́са,
Крифе́ю го́лову одтя́въ;
Щолка́въ въ виски́, штурха́въ підъ бо́ки
И са́миі кула́чні до́ки
Хова́лись, хто куди́ попа́въ.

Троя́нці зле́е умишля́ють,
Щобъ пречъ изъ кріпости втіка́ть;
Свое́ лахміття забіра́ють,
Куди́ уда́стця тя́гу дать.
Но іхъ обо́зний генера́льний,
Надъ всіми остава́всь нача́льний,
Сере́стъ вельмо́жний обізва́всь:
»Куди́? Вамъ со́рому нема́е!
Хто чувъ? Троя́нець утіка́е!
Чого́ нашъ сла́вний рідъ дожи́всь!

»Одинъ паливода яруе,
А васъ тутъ стілько, боітесь;
Въ господі вашій вередуе,
Рутульский шолудивий песъ.
Що скаже світъ про насъ, Трояне?
Що ми шатерники-цигане,
Що ми трусливійші жидівъ.
А князь нашъ бідний, що помислить?
Адже жъ за воінівъ насъ числить,
За внуківъ славнійшихъ дідівъ.

»Зберітця, Турна окружіте,
Не сто разъ можна умирать;
Гуртомъ, гуртомъ его напріте,
Одъ васъ вінъ мусить пропадать.«
Агу! Троянці схаменулись,
Та всі до Турна и сунулись;
Панъ Турнъ тутъ на слизьку попавъ!
Вилявъ, хитривъ и увивався,
И тілько къ Тибру що добрався,
То въ воду—стрибъ! пустився вплавъ.

ЧАСТЬ ШЕСТА.

Зевéсъ моргнýвъ якъ кріль усáми,
Олúмпъ мовъ лúстикъ затрусúвсь;
Мигнýла блúскавка съ громáми,
Олúмпський пóтрухъ взворушúвсь.
Богú, богúні и півбóги,
Простоволóсі, босонóгі,
Біжáть въ Олúмпську карвасáрь (*).
Юпíтеръ гнівомъ роспалéнний,
Влетівъ до нихъ, мовъ навіжéнний,
И крúкнувъ, якъ на гóнчихъ псáрь:

»Чи дóвго бýдете казúтись,
И стидъ Олúмпові робúть?
Що день проміжъ себé сварúтись,
И смéртнихъ смéртними травúть?
Постýпки вáши всі не бóжі:
Ви на сутяжниківъ похóжі,
И рáди мордовáть людéй!
Я васъ изъ нéба поспихáю
И до тóго васъ укарáю,
Що пáсти бýдете свинéй.

(*) Карвасарь—словесний судъ, що бували колись на ярмаркахъ по городахъ на Вкраіні.

»А вамъ, Оли́мпські зубоска́лки,
Моргу́хи, дзи́ґи, фиглярки́,
Бере́зовоі дамъ припа́рки,
Що до́вго бу́де вамъ въ тямки́!
Охъ, ви на сме́ртнихъ ду́же ла́сі,
Якъ Грекъ на Ніженські ковба́си!
Все ли́хо на землі одъ васъ,
Чрезъ ва́ші звбдні, жениха́ння,
Не ма́ю я ушанова́ння;
Я намочу́ васъ въ ше́вський квасъ.

»Або́ отда́мъ васъ на робо́ту,
Запру́ въ смири́тельнихъ дома́хъ,
Тамъ ви́женуть изъ васъ охо́ту
Содо́мить на землі въ людя́хъ.
Або́ — я лу́ччу ка́ру зна́ю —
Ось-якъ боги́нь я укара́ю:
Пошлю́ васъ въ Запоро́зьску Січъ!
Тамъ ва́шихъ ка́верзъ не вважа́ють,
Жіно́къ тамъ на тютю́нъ міня́ють,
Въ день пъя́ні сплять, а кра́дуть въ нічъ.

»Не ви наро́дъ мій сотвори́ли —
Не хистъ созда́ть вамъ червяка́!
На що́ жъ людей ви роздрочи́ли?
Вамъ ну́жда до чужи́хъ яка́?
Божу́сь мое́ю бородо́ю

И Гébиною пеленóю,
Що тихъ богівъ лишý чинівъ,
Які тепéръ въ війну вплетýтця!
Нехáй Енéй и Турнъ скубýтця,
А ви глядіть своіхъ чубівъ.«

Венéря — молодúця сміла,
Бо все зъ воéнними жилá,
Изъ нúми бúте мясо іла,
И по трахтúрахъ пуншъ пилá;
Частéнько на солóмі спáла,
Въ шинéлі сірій щеголяла,
Похóдомъ на візкý тряслáсь;
Манúшки офицéрські прáла,
Зъ стрючкóмъ горілку продавáла,
И мéрзла въ нічъ, а въ день пеклáсь,

Венéря по-драгýнськи — сміло
Къ Зевéсу въ вúтяжку идé;
Почáвши говорúти діло,
Очéй зъ Зевéса не зведé:
»О тáту сúльний, величáвий!
Ти всякий пóмислъ зришъ лукáвий,
Тебé ніхтó не проведé;
Ти óкомъ зéмлю назирáешъ,
Другúмъ за нáми приглядáешъ,
Ти знáешъ, щó, и якъ, и дé.

»Ти знáешъ для чогó Троя́нцівъ
Злимъ Грéкамъ попусти́въ побúть;
Енéя съ пригорщею лáйцівъ
Велівъ судьбáмъ не потопи́ть;
Ти знáешъ лу́чче всіхъ причи́ну,
Чогó Енéй припли́въ къ Лати́ну
И біля Ти́бра посели́всь?
Ти жъ слóвомъ що опреділя́ешъ,
Тогó во вікъ не одміня́ешъ;
Відкіль же Турнъ тутъ притули́всь?

»И щó такéе Турнъ за свя́то,
Що не вважáе и тебé?
Фригúйське плéмя не прокля́то,
Що вся́кий еретúкъ скубé.
Твоі закóни бъ исполня́лись,
Колúбъ Олúмпські не мішáлись
И не стравля́ли би людéй.
Твоіхъ прикáзівъ не вважáють,
Нарóшно Ту́рну помагáють,—
Бо, бачъ, Венéринъ синъ Енéй.

»Троя́нцівъ бідних и Енéя
Хто не хотівъ, той не пужáвъ;
Терпіли гірше Прометéя.
На люльку що огню́ укрáвъ.
Непту́нъ зъ Еóломъ зъ перепрóсу

Дали такого перечосу,
Що й досі зашпори щимлять.
Другиі жъ боги.... Що й казати?
Діла іхъ лучче мусишъ знати,—
Енея тілько не зъідять.

»О Зевсъ! о батечку мій рідний!
Оглянься на плачъ дочки своей;
Спаси народъ Фригийський бідний,
Вінъ діло есть руки твоей!
Якъ маешъ ти кого карати,
Карай мене, карай — я мати,
Я все стерплю ради дітей!
Услишъ Венерю многогрішну:
Скажи мні річъ твою утішну:
Щобъ живъ Іулъ, щобъ живъ Еней!«

— »Мовчи, ти скверна пащикухо!«
Юнона злобна порощить:
»Финдюрко, ящирко, брехухо!
Якъ дамъ,—очіпокъ излетить!
Ти сміешъ, кошеня мерзене!
Зевесу доносить на мене,
Щобъ тимъ насъ привести въ розладъ?
За кого ти мене приймаешъ?
Хиба жъ ти, сучище, не знаешъ,
Що Зевсъ мій чоловікъ и братъ?

»Тобі жъ, Зевéсъ, скажи́, не сти́дно,
Що предъ тобóю дрянь и прахъ,
Базіка о богáхъ оби́дно,
Мудру́е о твоіхъ ділахъ!
Яки́й ти світа повели́тель
И нашъ Оли́мпський предводи́тель,
Коли́ противъ фіндюрки пасъ?...
Всесвітня волоцюга, мéрзька,
Нікчéмна звóдниця Цитéрська,
Для тéбе лу́ччая одъ насъ?

»А зъ Мáрсомъ чи давнó пійма́вши,
Вулкáнъ ій пéлену відтя́въ;
Різкáми дóбре одідрáвши,
Якъ су́чку въ ретязку́ держáвъ?
А ти тогó буцімъ не знáешъ,
Якъ чéсную іі приймáешъ
И все роби́ть для нéі радъ.
Вонá и Трóю розори́ла,
Вонá Дидóну погуби́ла,—
Та все идé для нéі въ ладъ!

»Де ся підтіпанка вміщáлась,
То вéрбъя золоте́ рослó;
Земля́ бъ щасли́вою назвáлась,
Коли́бъ такé пропáло зло!
Чрезъ нéі вся Лати́нь возстáла

И на Троя́нъ іі напа́ла,
И Турнъ зроби́всь Ене́ю врагъ.
Не мо́жна бідъ всіхъ излічи́ти,
Яки́хъ успіла наробúти
На не́бі, на землі, въ вода́хъ.

»Тепе́ръ же на мене́ зверта́е,
Сама́ набро́івши біди́;
И такъ Зеве́са умоля́е,
Мовъ тілько ви́лізла зъ води́.
Неви́нничае, мовъ Суса́нна,
Иеза́ймана ніко́ли па́нна,
Що въ ху́торі сжила́ ввесь вікъ!
Не діждешъ съ ба́бкою свое́ю!
Я докажу́ твойму́ Ене́ю....
Боги́ня — я, вінъ — чоловікъ!«

Вене́ря ла́йки не стерпіла,
Юно́ну ста́ла кобени́ть;
И перепа́лка закипіла,
Одна́ другу́ хотіла бить.
Боги́ні въ гніві, та́кже ба́би
И та́къ же на уто́ри сла́би,
Зъ доса́ди ча́сомъ и брехну́ть;
И якъ пере́купки горла́нять,
Одна́ другу́ безче́стять, га́нять
И рідъ ввесь съ по́трухомъ кляну́ть.

»Та ци́тьте, чо́ртові соро́ки!«
Юпи́теръ грізно закрича́въ:
»Обо́мъ вамъ обібъю́ я що́ки,—
Щобъ васъ, бу́бле́йниць, врагъ побра́въ!
Не бу́ду васъ кара́ть грома́ми,—
По пъятахъ ви́бъю чубука́ми,
Оли́мпъ заста́влю вимітать;
Я васъ зъумію усмири́ти!
Заста́влю че́сно въ світі жи́ти
И за́разъ дамъ себе́ вамъ знать!

»Зани́шкніть, у́ха наставля́йте
И слу́хайте, що я скажу́.
Мовчіть! роти́ пороззявля́йте;
Хто пи́сне—мо́рду розміжжу́!
Проміжъ Лати́нцівъ и Троя́нцівъ,
И ся́кихъ Ту́рновихъ пога́нцівъ,
Не си́кайся ніхто́ въ війну́;
Ніхто́, ні якъ не помага́йте,
Князьківъ іхъ та́кже не займа́йте,—
Поба́чимъ, зда́стця хто кому́.«

Замо́вкъ Зеве́съ, моргну́въ брова́ми —
И бо́ги вро́стичъ всі пішли́.
И я проща́юсь зъ небеса́ми,
Пора́ спусти́тись до землі.
И стать на Шве́дськую моги́лу,

Щобъ озирну́ть вое́нну си́лу
И би́тву вірно описа́ть;
Купи́въ би му́зі на охво́ту,
Щобъ ко́нчить помогла́ робо́ту,
Бо нігде рифмъ уже́ доста́ть.

Турнъ осуши́всь після́ купа́ння
И ганусно́ю підкрепи́всь,
Зъ наме́ту ви́іхавъ зара́ння,
На кріпость сентябрёмъ диви́всь.
Труби́ть въ ріжо́къ! Изно́въ трево́га...
Крича́ть, біжа́ть, спіша́ть якъ мо́га —
Вели́кая наста́ла січъ!
Троя́нці ду́же сла́вно би́лись,
Руту́льці тро́хи поживи́лись,
На-си́лу розве́ла іхъ нічъ.

Въ сю нічъ Ене́й уже́ зближа́вся
До городка́, що Турнъ облігъ;
Съ Палла́нтомъ въ чо́вні частова́вся,
Поівъ всю старшину́ якъ мігъ.
Въ роска́захъ чва́нився ділáми,
Якъ храброва́въ зъ людьми́, зъ бога́ми,
Якъ безъ розбо́ру всіхъ тузи́въ.
Палла́нтъ и самъ бувъ зла бреха́чка,
Язи́къ ёго́ тожъ не клеса́чка,
Въ брехні Ене́ю не вступи́въ.

А ну, старáя царь-дівúце!
Сідáя мýзо, схаменúсь!
Прокáшляйсь, безъ зубівъ сестрúце,
До мéне блúжче прихилúсь.
Кажú: якиі тамъ прасýнки,
Въ Енéеви пішлú вербýнки,
Щобъ противъ Тýрна воювáть?
Ти, мýзо, кáжуть всі, письмéнна,
Въ Полтáвській шкóлі наýченна,
Всіхъ мýсишъ поимéнно знать.

Читáйте жъ, мýза що бормóче:
Що тамъ зъ Енéемъ пливъ Массúкъ —
Лінтяй, ледáщо неробóче;
А сúльний и товстúй, мовъ бúкъ.
Тамъ прáвивъ каюкóмъ Тигрéнко,
Изъ Стéхівки (*) то шинкарéнко
И вівъ съ собóю сто ярúгъ.
Близъ сихъ плилú дубú Авáнта,
Вінъ бувъ страшніійшій одъ сержáнта;
Бо всіхъ, за все, по спúні стригъ.

Побóддаль пливъ байдáкъ Астýра:
Сей лéжнемъ въ вúнницяхъ служúвъ;
На нимъ булá свинячá шкýра,
Котóру вінъ, якъ плащъ, носúвъ.
За нимъ Азúлласъ пливъ на бáрці —

(*) Невеличке сельце поблизъ Полтави.

Се ро́дичъ на́шій паламарці,
Неда́вно зъ кошелько́мъ ходи́въ,—
Та, бачъ, безо́кая форту́на,
Зроби́ла па́номъ изъ чупру́на:
Таки́хъ не ма́ло ба́чимъ дивъ!

А то́ на ле́гкому дубо́чку,
Що роззоло́чений ввесь въ прахъ,
Сиди́ть, росхрі́ставши соро́чку,
Зъ Туре́цькимъ чубуко́мъ въ зубахъ?
То Ци́нарисъ, цехми́стръ картёжний,
Фигля́ръ, обма́нщикъ, плу́тъ безбо́жний,
Зъ собо́й всіхъ шахраівъ веде́;
Колі́, бачъ, Ту́рна не здоліють,
То ка́ртами уже́ подіють,
Що міжъ старці Турнъ попаде́.

А то́ сиди́ть въ брилі, въ кере́і,
Съ товсто́ю кни́жкою въ рука́хъ,
И всімъ, бачъ, го́нить ахине́і,
И спо́рить о своіхъ права́хъ?
То, ро́домъ зъ Глу́хова, юри́ста,
Вінъ ма́е чинъ канцеляри́ста
И есть—добро́дій Купаво́нъ.
Щобъ значково́го дослужи́тьця
И на війні́ чимъ пожи́витьця,
Вступи́въ въ Ене́івъ легіо́нъ.

А то беззу́бий, говорли́вий,
Сухи́й, невірний, якъ шкеле́тъ,
И ли́сий и бреху́нъ сварли́вий?
То ви́христъ изъ жидівъ Авле́тъ.
Неда́вно на другій жени́вся,
Та, бачъ, въ раху́нку помили́вся:
Изъ жа́ру въ по́ломъя попа́въ.
Щобъ одъ ягі́ якъ одвяза́тись,
То му́сивъ въ військо записа́тись
И за шпиґо́на на́ рікъ ставъ.

Ище́ тамъ есть до півдесятка,
То дрібязокъ и гольтіпа́;
Въ таки́хъ не бу́де недоста́тка,
Хоть въ день іхъ згине и копа́.
А скілько жъ всіхъ?—Того́ не зна́ю,
Хоть му́за я — не одгада́ю;
По па́льцямъ тожъ не розличу́;
Бігъ-ме! на ще́тахъ не учи́лась,
Надъ карбіже́мъ тожъ не труди́лась,
Я, що було́, те лепечу́.

Уже́ *Волосожа́ръ* підня́вся,
Візъ на́ небі въ-низъ поверта́всь,
И де́-хто спа́ти уклада́вся,
А хто підъ бу́рной витяга́всь,
Ону́чи и́нші полоска́ли,

Другиі лéжа розмовля́ли,
А хто прудився у кабиць.
Старші, підпивши, розійшлися
И до́ма за люльки взялися,
Лежа́ли бо́комъ, на́взничъ, ниць.

Ене́й оди́нъ не роздяга́вся,
Ене́й оди́нъ за всіхъ не спавъ;
Вінъ ду́мавъ, мисливъ, умудря́вся,
(Бо самъ за всіхъ и одвіча́въ),
Якъ Ту́рна во́рога побити,
Царя́ Латина ускромити
И успоко́іти наро́дъ.
Въ сій ду́мці сму́тно похожа́я,
И мислю бо́гъ-зна-де́ літа́я,
Підъ но́сомъ ба́чить корово́дъ.

Ні риби то були, ні ра́ки,
А такъ, якъ-би́ кружо́къ дівча́тъ;
И бо́вталися, якъ соба́ки,
И въ го́лосъ якъ кішки́ нявча́ть.
Ене́й, здригну́всь, и одступа́е,
И *да воскре́снетъ* въ-слухъ чита́е,
Та симъ ні тро́хи не помігъ:
Ті чу́да зъ сміхомъ, зъ реготне́ю,
Вхватились за́ поли зъ матне́ю,—
Ене́й ажъ на помістъ прилігъ.

Тогді одна́ къ ёму́ сплигну́ла
Такъ, мовъ цвірку́нъ, або́ блоха́,
До у́ха самого́ прильну́ла,
Мовъ га́дина яка́ лиха́.
»Чи не пізна́ешъ насъ, Енéю?
Та ми жъ съ персо́ною твоéю,
Троя́нський ввесь вози́ли родъ.
Ми 'Идської горі́ дуби́на,
Липки́, горішина, сосни́на,
Зъяки́хъ бувъ зро́бленпй твій флотъ.

»До насъ було́ Турнъ докоси́вся,
И байдакі́ всі попалі́въ,
Та Зевсъ, спаси́бі, поспіши́вся,—
Якъ бачъ, мавка́ми поробивъ.
Була́ безъ тéбе зла годи́на,
Трохи́-трохи́ твоя́ дити́на
Не оддала́ душі бога́мъ.
Спіши́ свій городо́къ спаса́ти;
Ти мусишъ ворога́мъ тьху да́ти,
Ти самъ,—повіръ моімъ слова́мъ.«

Сказа́вши, за нісъ ущипну́ла,—
Енéй мовъ тро́хи ободри́всь,—
И на други́хъ хвосто́мъ махну́ла:
Ввесь флотъ ніна́че поспіши́всь,
Мавкі́ бо ста́ли чо́вни пха́ти,

Путе́мъ найлу́ччимъ направляти.
И тілько начина́вся світъ,
Ене́й уздрівъ свій станъ въ оса́ді,
Кричи́ть во гніві и доса́ді,
Що Ту́рна лу́сне тутъ живітъ.

А самъ, матню прибра́вши въ жме́ню,
По по́ясъ въ во́ду съ чо́вна — плигъ!
И кли́че въ по́мічъ га́рну не́ню
И всіхъ Оли́мпівськихъ богівъ.
За нимъ Палла́нтъ, за симъ вся сво́лочъ
Стрибъ-стрибъ съ човнівъ Ене́ю въ по́мочъ,
И тісно стро́ятця на бой.
»Ну, ра́зомъ!« закри́чавъ, »напрімо!
И недовірківъ сокрушімо,
Руша́йте, якъ оди́нъ, шульго́й!«

Троя́нці, зъ го́рода уздрівши,
Що князь на по́мічъ къ нимъ иде́,
Всі ки́нулись, мовъ одурівши,
Земля́ одъ тупотні гуде́.
Летя́ть и все переверта́ють,
Якъ мухъ Руту́льцівъ убива́ють;
Самъ Турнъ стоіть ні въ сихъ, ні въ ти́хъ;
Скрізь я́римъ о́комъ окида́е,
Ене́я зъ військомъ уздріва́е,
*И ре*пету́е до своіхъ:

»Рибя́та! бийтесь, не виляйте,
Наста́въ тепе́ръ-то січи часъ!
Доми́, жінόкъ, батьківъ спаса́йте,
Спа́сайте, любо що для васъ!
Ступня́ не оддава́йте да́ромъ,
хъ кόсти загребе́мъ тутъ ра́ломъ,
Абό.... та ми жъ храбріші іхъ!
Оли́мпські насъ не одступи́лись,
Впере́дъ! Троя́нці щось смути́лись,
Не жа́луйте боківъ чужи́хъ!«

Примітя жъ Турнъ гарми́деръ въ флόта,
Туди́ всю си́лу волоче́;
Скрізь ёрзае, якъ чортъ въ болόті,
И о пожи́ві всімъ товче́.
Built: Пострόівши Руту́льцівъ въ ла́ву,
Одбόрнихъ молодцівъ на сла́ву,
Пусти́вся на союзнихъ въ-скачъ.
Кричи́ть, руба́е, вереду́е,
Не бъе́тця, бачъ, а мовъ жарту́е,
Бо бувъ вертля́вий и сила́чъ.

Ене́й—пройди́світъ и не прόмахъ,
Въ війні и взрісъ и постарівъ;
Привідця бувъ во всіхъ содόмахъ,
Ведме́дівъ ба́чивъ и тхорівъ.
Дити́на ху́кае на жи́жу,

Енéю жъ дуръ не въ-дивовúжу,—
Видáвъ вінъ рáзнихъ мастаківъ.
На Тýрна скóса поглядáе,
И на Рутýльцівъ наступáе,
Пощýпать рéберъ и боківъ.

Фарóна пéршого поглáдивъ
По тімъю гóстримъ кладенцéмъ,
И дóбре такъ ёгó улáдивъ,
Що сей вильнýвъ на-вéрхъ денцéмъ.
Потімъ Ліхáса въ грýди тúснувъ,
Сей повалúвсь и білшъ не пúснувъ;
За нимъ безъ головú Кисéй,
Якъ міхъ съ пашнéю, повалúвся.
И Фаръ на тéе жъ нахопúвся,—
Росплющивъ и сёгó Енéй.

Енéй тутъ дóбре колобрóдивъ
И всіхъ на чýдо потрошúвъ;
Робúвъ вінъ изъ людéй урóдівъ,
И щúро всіхъ на смерть душúвъ.
Паллáнтъ бувъ пéрший разъ на-бúтві,
Кричáвъ, жидкú якъ на молúтві,
Аркáдянъ къ бóю підтрунявъ.
По фрýнту бігавъ, турбовáвся,
Плигáвъ, вертівся, ухилявся,
Якъ óгеръ въ стáді ярувáвъ.

Тутъ Дагъ, Рутýлець прелукáвий,
Пізнáвъ одъ рáзу новичкá;
Хотівъ попрóбовать для слáви,
Паллáнтові піддáть тичкá;
Та нашъ Аркáдець ухилúвся,
Рутýлець съ жизнею простúвся.
Въ Аркáдцяхъ закипіла кровъ:
Одні другúхъ випережáють,
Врагівъ якъ хмизъ трощáть, ламáють—
Такá піддáнцівъ есть любóвъ.

Паллáнтъ Эвáндровичъ наскóкомъ
Якъ разъ Гибсóна и насівъ,
Шпигнýвъ въ висóкъ надъ прáвимъ óкомъ,
Гибсóнъ и дýтеля иззівъ.
За симъ такáя жъ смéртна кáра
И лютого постúгла Лáра.
Ось Рéтій въ бендюгáхъ летúть,—
Сёгó Паллáнтъ стягнýвъ за нóгу,
Удáривъ якъ пузúрь, объ дрóгу —
Мазкá изъ трýпа капотúть.

Ось-óсь ярúтця, бісомъ дúше
Агамемнóненко Талéсъ,—
И бúстримъ бігомъ все колúше,
Нінáче въ гніві самъ Зевéсъ:
Вокругъ себé все побивáе,—

Фарéтъ, зъ нимъ збігшись, погибáе,
Души́ пусти́вся Демотóкъ;
Ладóна сплюшивъ якъ блощи́цю,
Кричи́ть: »Паллáнта, ледащи́цю,
Злигáю я въ оди́нъ ковтóкъ!«

Паллáнтъ, любéсенький хлопчи́на,
Скріпи́всь, стоїть якъ твéрдий дубъ,
И жде, якá-то зла личи́на
Ёму́ намя́ти хóче чубъ?
Дождáвсь, и зо всёгó розгóна
Вліпи́въ такóго макогóна,
Що панъ Талéсъ шкерéберть ставъ;
Паллáнтъ ёгó поволочи́вши,
Потімъ на гóрло наступи́вши,
Всёгó ногáми потоптáвъ.

За симъ Авéнта, пхну́вши зъ-зáду,
Постáвивъ рáкомъ на показъ;
И тутъ сёгó жъ понюхавъ чáду
Одвáжний парубійка Клавзъ.
Хто ні сусіль, тому́ кабáки
Давáвъ Паллáнтъ и всі бурлáки,
Зъ Аркáдіі що зъ нимъ прийшли́.
Побáчивъ Турнъ собі зневáгу,
Не медъ даю́ть тутъ пить, а брáгу,
И кóси не траву́ найшли́!

Зробився Турнъ нашъ біснова́тимъ,
Реве́, якъ ра́нений каба́нъ;
Гаса́, фінти́ть своімъ зикра́тимъ,—
Щб вашъ противъ ёгб Полка́нъ!
Простéсенько къ Палла́нту мчи́тця,
Зуба́ми скриготи́ть, яри́тця
И га́мка істи здалека́.
Уже́ шаблю́кою маха́е,
Коне́ві къ ши́і приляга́е,
Хитри́ть, якъ лови́ть кітъ шпака́.

Палла́нтъ, мовъ одъ хорта́ лиси́ця,
Вильну́въ и обіру́чъ мече́мъ
Опояса́въ по поясни́ці,
Що Турнъ ажъ поморга́въ плече́мъ;
И вмигъ, не да́вши схамену́тись,
Ні головбю поверну́тись,
Стёгну́въ ще Ту́рна черезъ лобъ.
Та Турнъ байду́же — й не скриви́вся
Бо, бачъ, була́томъ ввесь обши́вся
И бувъ якъ въ шкаралу́пі бобъ.

Такъ Турнъ, Палла́нта підпусти́вши,
Зо всіхъ силъ ке́лепомъ мазну́въ;
За ру́си ку́дрі ухвати́вши,
Безчу́ственна зъ коня́ стягну́въ.
Кровъ зъ ра́ни джерелбмъ ли́лася,

Въ устáхъ и въ нóсі запеклáся,
На-двóе чéрепъ розвалúвсь.
Якъ трáвка скóшенная въ пóлі,
Извя́въ Паллáнтъ, судéбъ по вóлі,
Сердéga въ світі не нажúвсь!

Турнъ злóбно сúльною пятóю
На трупъ Паллáнта настоптáвъ,
Ремéнь зъ лядýнкой золотóю,
Зъ бездýшного для сéбе знявъ;
Потімъ самъ на коня́ схватúвся,
Надъ мéртвимъ паничéмъ глумúвся
И такъ Аркáдянамъ сказáвъ:
»Аркáдці! лúцаря возьміте,
Въ ралéць къ Эвáндру однесіте,
Къ Енéю що въ союзъ пристáвъ!«

Такý побáчивши утрáту,
Аркáдці гáласъ підналú;
Клялúся учинúть одплáту,
Хочá би трýпомъ всі лягли́.
На щитъ Паллáнта положúли,
Комлúцькой бýркою прикрúли,
Изъ бóю потаскáли въ станъ.
О смéрти князя всі ридáли,
Харцúза Тýрна проклинáли.
Та дé жъ Троя́нський нашъ султáнъ?

Но що за стукъ, за гóмінъ чýю?
Якій гармидеръ бáчу я!
Хто зéмлю такъ трясé сирýю?
И сúла тамъ мутúть чиӣ?
Якъ вúхрі на піскáхъ бушýють,
Въ порóгахъ вóди якъ лютýють,
Колú прорвáтися хотять;
Енéй такъ въ лютімъ гніві рвéтця,
Отмстúть Паллáнта смерть несéтця
Сустáви всі на нимъ дрижáть.

До лясу Тýрна розбишáки!
Вамъ білше рясту не топтáть.
Вамъ дасть Енéй міцнóй кабáки,
Що бýдете за Стúксомъ чхать!
Енéй совáвсь якъ навижéний,
Кричáвъ, скакáвъ, мовъ вілъ скажений,
И супротúвнихъ потрошúвъ:
Махнé мечéмъ — врагівъ десятки
Лежáть, повиставлявши пятки;
Такъ въ гніві сúльно іхъ локшúвъ!

Въ запáлі налетівъ на Мáга,
Якъ на малé курчá шулúкъ,—
Пропáвъ на вікъ сей Магъ бідняга,
Порхнé душá на другий бікъ;
Видючой смéрти вінъ боявся,

Енéя у ногáхъ валя́вся,
Просúвъ живцéмъ въ невóлю взять;
Но сей, копъéмъ наскрізь пробúвши,
И до землі врагá пришúвши,
Другúхъ пустúвся доганя́ть.

Тутъ на бігу́ піймáвъ за ря́су
Попá Руту́льского полку́,
Смертéльного задáвши прáсу,
Якъ пса покúнувъ на піску́.
Пóгúбъ тутъ также хрáбрий Ну́ма,
Убúвъ Серéста ёгó ку́ма,
Тарквúту гóлову одтя́въ,
Камéрта вúсадивъ съ кульбáки,
Ансу́ра въ адъ послáвъ по рáки,
А Лу́ку пу́зо росплáстáвъ.

Якъ задавáвъ Енéй затёру
Всімъ супостáтамъ на закáзъ,
Якъ всіхъ калічивъ безъ розбóру
И убивáвъ по дéсять въ разъ,—
Лігáрь зъ Луку́лломъ поспішáють
И въ тарадáйці напирáють
Енéя кіньми потоптáть.
Та тутъ іхъ дóля зла наспіла,
И ду́ши сихъ брáтівъ изъ тіла
Пішлú къ Плутóну погуля́ть.

Такъ нашъ Еней тутъ управлявся,
И станъ свій чиститвъ одъ врагівъ;
Прогнавши супостатъ, сближався,
До городка свогó валивъ.
Трояне, вилазку зробивши,
Латинянъ къ чорту протуривши,
Зъ Енеемъ въ купу изійшлись.
Здоровкалися, обнімались,
Роспитовались, цілувались,
А де-які пить принялись.

Іулъ, якъ комендантъ исправний,
Енееві лепортъ подавъ,
Якъ війська ватажокъ начальний,
Про все дрібненько росказавъ,
Еней Іула вихваляе,
Потімъ до серця пригортае;
Цілуе любязнó въ уста.
Енея серце трепетало
Вонó о сині віщовало,
Що вінъ надежда не пуста.

Въ се время Юпитеръ, підпивши,
Зъ нудьги до жінки підмощавсь
И морду на плече схиливши,
Якъ блазень, чмокавсь та лизавсь;
Щобъ більше жъ угодить коханці,

Сказáвъ: »Дивúся якъ Троянці
Одъ Тýрна врóстичъ всі летя́ть!
енéря пасъ передъ тобóю;
Одъ нéі крáща ти собóю,
До тéбе всі лапкú мостя́ть.

»Моé безсмéртие ярýе,
Роскóшнихъ ласкъ твоіхъ бажá;
Тебé Олúмпъ и світъ шанýе,
Юпитеру ти госпожá;
Захóчъ—и врóдитця все зъ-рáзу,
Все въ світі жде твогó прикáзу,
За твій смачнúй и лáсий цмокъ....«
Сказáвши, стúснувъ такъ Юнóну,
Що трóхи не скотúлись съ трóну,
А тілько Зевсъ набúвъ висóкъ.

Юнóна, кóзирь молодúця,
Юпитеру не піддалáсь;
Бо знáла, що старá лисúця
На вся́кі штýки удалáсь;
Сказáла: »О очéй всіхъ світе,
Старúй Олúмпський Езуітѐ!
Зъ медóвими річмú сховáйсь.
Ужé менé давнó не любишъ,
А тілько пъя́ний и голýбишъ.
Одсýнься—геть! не підсипáйсь.

»Чогó передо мной лукáвишъ,
Не дівочка я въ двáдцять літъ
И теревéнівені прáвишъ,
Щобъ тілько заморóчить світъ.
Нехáй все бýде по твоéму;
Дай тілько Тýрнові моéму
Хоть трóхи нá світі пожи́ть:
Щобъ мігъ вінъ зъ бáтькомъ повидáтьця,
И передъ смéртю попрощáтьця;
Нехáй,—не бýду більшъ проси́ть.«

Сказáвши въ Ёвиша впялáся,
И обнялá за поперéкъ,
И такъ натýжно простяглáся,
Що світъ въ очáхъ обóхъ помéркъ.
Розмя́къ Зевéсъ якъ після́ пáру,
И ви́жлоктивъ підпінка чáру,
На все извóлъ Юнóні давъ.
Юнóна въ *кóтика* зъ нимъ грáла,
И въ *мишки* такъ залескотáла,
Що ажъ Юпи́теръ задрімáвъ.

Оли́мпськиі во вся́ку пóру
И грімъ пускáющий іхъ панъ,
Ходи́ли гóлі безъ зазóру,
Безъ сорома́, на-кштáлтъ цигáнъ.
Юнóна, зъ нéба увильнýвши,

И róла якъ долóня бýвши,
По-парубя́чи одяглáсь.
Кликнýвши жъ въ пóмічъ Асмодéя,
Взялá на сéбе видъ Енéя,
До Тýрна прóсто понеслáсь.

Тогді панъ Турнъ зіло гнівúвся,
И прíступу къ собі не мавъ,
Що у Троя́нъ не поживúвся
И тьху Енéеві не давъ.
Якъ-óсь марá въ лиці Енéя,
Въ керéі бідногó Сихéя
Явúлась Тýрна задирáть:
»А ну лишъ, лúцарю мизéрний,
Злидéнний, вúтязю нікчéмний!
Вихóдь сто-лúхъ покоштовáть!«

Турнъ—зиркъ! и бáчить предъ собóю
Присяжного своró врагá,
Що такъ не-гречé клúче къ бóю,
И я́вно въ трýси постригá.
Осатанівъ и затрусúвся,
Холóднимъ пóтомъ ввесь облúвся,
Одъ гніву сýмно застогнáвъ.
Напéръ марý,—марá виля́е,
Енéй одъ Тýрна утікае!
И Турнъ въ догóнку поскакáвъ.

Той не втече́, сей не дого́нить,
Отъ тілько-тілько не вшпиґне́;
Зикра́того мече́мъ супо́нить,
Та-ба́! мари́ не підстёбне́.
»Та не втече́шъ«, кричи́ть, »пани́чу!
Ось за́разъ я тебе́ підти́чу,
Се не въ кукли́ зъ Лави́сей гра́ть!
Тебе́ я шви́дко повінча́ю
И вороння́ потішу ста́ю,
Коли́ почну́ть твій трупъ клюва́ть.«

Мара́ Ене́ева, примча́вшись
До мо́ря, де стоя́въ байда́къ,
Ні тро́хи не останов́ля́вшись,
(Щобъ показа́ть вели́кий лякъ)
Стрибну́ла въ него́, щобъ спасти́ся.
Тутъ безъ числа́ Турнъ осліпи́вся,
Туди́ жъ въ байда́къ и самъ стрибну́въ,
Щобъ тамъ зъ Ене́я поглуми́тьця,
Уби́ть ёго́, мазки́ напи́тьця,—
Тогді бъ Турнъ пе́рвий ли́царь бувъ!

Тутъ въ-мигъ байда́къ заворуши́вся,
И самъ одча́ливши, попли́въ;
А Турнъ скрізь біга́въ и хабри́вся
И тішивсь, що врага́ насти́гъ.
Таку́ Юно́на зли́вши ку́лю,

Переверну́вшися въ зозу́лю,
Махну́ла въ ви́рій напросте́ць.
Турнъ — гля́дь! ажъ вінъ уже́ средь мо́ря,
Трохи́ не лу́снувъ зъ се́рця, зъ го́ря,
Та му́сивъ плить, де живъ оте́ць.

Юно́на зъ Ту́рномъ якъ шути́ла
Ене́й про те́е ні гугу́;
Бо на ёго́ тума́нъ пусти́ла,
Що бувъ неви́димъ нікому́,
И самъ ніко́го тожъ не ба́чивъ;
На впо́слі жъ якъ прозрівъ, кула́чивъ
Руту́лянъ, и други́хъ врагівъ:
Уби́въ Лута́га, Ла́вза, Орсу,
Пароэ́ну, Па́лму ви́теръ во́рсу,
Згуби́въ бага́цько ватажківъ.

Мезе́нтій, ватажо́къ Тирре́нський,
Одва́жно ду́же підступи́въ
И закрича́въ по-бусурме́нськи,
Що тілько панъ Ене́й и живъ!
»Вихо́дь!« кричи́ть, »тичка́ подмімо,
Ніко́го въ по́мічъ не просімо,
Годя́щі па́рні: ти и я.
А ну!« и си́льно такъ стовкну́лись,
Що тро́хи вя́зи не звихну́лись,
Мезе́нтій же упа́въ зъ коня́.

Еней, не ми́луя чванли́вихъ,
Въ Мезе́нтія всади́въ пала́шъ;
Духъ ви́скочивъ въ слова́хъ лайли́вихъ,
Пішо́въ до чо́рта на шаба́шъ.
Ене́й побідою втіша́вся,
Со всіми до́бре частова́вся,
Оли́мпськимъ же́ртви закури́въ.
Пили́ до но́чи, та гуляли
И пъя́ні спа́ти полягали,
Еней бувъ пъяний е́ле живъ.

Уже́ світо́вая зірни́ця
Була́ на не́бі якъ пята́къ,
Або́ пшени́шна варяни́ця,
И не́бо рділося, мовъ макъ.
Ене́й Троя́нцівъ въ гуртъ ззива́е
И сму́тнимъ ви́домъ объявля́е,
Що ме́ртнихъ тре́ба похова́ть;
Щобъ за́разъ прийнялися дру́жно,
Брате́рськи и единоду́шно
Троя́нъ уби́тихъ зволіка́ть.

Потімъ Мезе́нтія доспіхи
На пе́нь висо́кий насади́въ;
И се роби́въ не для потіхи,
А Ма́рса щобъ удоволи́въ.
Шиша́къ, панци́рь и мечъ була́тний,

Спи́съ съ пра́поромъ, щитъ ду́же зна́тний;
И пень, мовъ ли́царь, въ збру́і бувъ.
Тогді до війська оберну́вся,
Прока́шлявся и разъ смаркну́вся,
И рі́чъ таку́ імъ уджиґну́въ:

»Коза́цтво! ли́царі! Троя́не!
Храбру́йте — на́ша, бачъ, бере́!
Отсе́ опу́дало пога́не,
Лати́нівъ го́родъ одіпре́.
Но пе́рше чимъ начне́мъ ми би́тись,
Для ме́ртвихъ тре́ба потруди́тись,
Зроби́ть іхъ ду́шамъ упоко́й;
Име́ння ли́царівъ просла́вить,
Палла́нта къ ба́тькові одпра́вить,
Що наложи́въ тутъ голово́й.«

За симъ пішо́въ въ курінь просто́рий,
Де трупъ царе́вича лежа́въ;
Надъ нимъ Арка́дський Підкомо́рий
Любистко́мъ му́хи обганя́въ.
Троя́нські пла́кси тутъ рида́ли,
Якъ на завійницю крича́ли,
Ене́й зарюмавъ ба́сомъ самъ:
»Ґай-га́й!« сказа́въ, »увя́въ мій га́йстеръ!
Яки́й-то бувъ до бо́ю ма́йстеръ!
Уго́дно, ба́чу, такъ бога́мъ!«

Звелівъ носи́лки зъ верболо́зу,
И зъ очере́ту балдахи́нъ
Зготовить тіла для вино́су,
Щобъ въ нихъ Палла́нтъ Эва́ндрівъ синъ,
Вельмо́жна, па́нськая персо́на
Яви́лася передъ Плуто́на,
Не якъ аби-який харпа́къ.
Жінки́ покійника обми́ли,
Нове́ обра́ння наложи́ли,
Запхну́ли за́ щоку пята́къ.

Якъ все уже́ було́ гото́во,
Тогді яки́йсь іхъ филозо́пъ
Хотівъ сказа́ть надгро́бне сло́во,
Та збився и почу́хавъ лобъ;
Сказа́въ: »Се ме́ртвий и не ди́шеть,
Не ви́дить, то́-есть и не сли́шить,
Ей-е́й! уви́! онъ мертвъ! ами́нь.«
Наро́дъ відъ ре́чи умили́вся
И гірько-гірько прослези́вся,
И мурмота́въ: »Пано́че, згинь!«

Потімъ Палла́нта покади́ли,
Къ носи́лкамъ ви́несли на двіръ,
Підъ балдахи́номъ положи́ли,—
Ене́й тутъ убива́всь безъ-міръ.
Накри́вши га́рнимъ покрива́ломъ,

Либо́нь тимъ са́мимъ одія́ломъ,
Що одъ Дидо́ни взявъ Ене́й;
Взмости́ли во́іни на пле́чи
И помале́ньку, по-старе́чи
Несли́ въ місте́чко Паллънте́й (*).

Якъ ви́брались на чи́сте по́ле,
Ене́й съ покійникомъ проща́всь,
Сказа́въ: »О жизнь! бурли́ве мо́ре,
Хто цілий на тобі оста́всь?
Прости́, прия́телю любе́зний!
Оддя́чу я за видъ сей сле́зний —
И Турнъ полу́читъ зъ баришко́мъ.«
Потімъ Палла́нту уклони́вся,
Облобиза́въ и прослези́вся,
До-до́му почвала́въ тишко́мъ.

Къ господі тілько що верну́вся
Нашъ сму́тний ли́царь панъ Ене́й,
Уже́ въ присінкахъ и наткну́вся
На при́сланнихъ къ ёму́ госте́й:
Були́ посли́ се одъ Лати́на,
И всі ассе́сорського чи́на,
Оди́нъ арме́йський копита́нъ;
Сей скрізь по світу волочи́вся
И по-Фригі́йськи научи́вся,
Въ посо́льстві бувъ якъ драгома́нъ.

(*) *Паллантей*—столиця царя Эвандра.

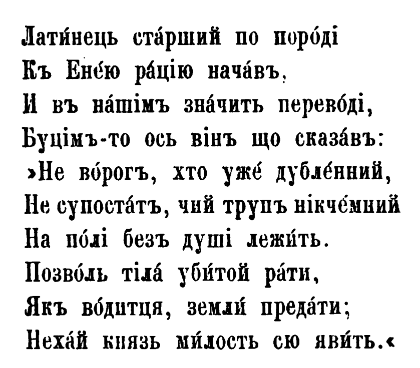

Лати́нець ста́рший по поро́ді
Къ Ене́ю ра́цію нача́въ,
И въ на́шімъ зна́чить перево́ді,
Буці́мъ-то ось вінъ що сказа́въ:
»Не во́рогъ, хто уже́ дубле́нний,
Не супоста́тъ, чий трупъ нікче́мний
На по́лі безъ душі лежи́ть.
Позво́ль тіла́ убитой ра́ти,
Якъ во́дитця, землі́ преда́ти;
Неха́й князь ми́лость сю яви́ть.«

Ене́й къ добру́ зъ нату́ри скло́нний,
Сказа́въ посла́мъ Лати́нськимъ такъ:
»*Латинусъ рексъ* есть невгомо́нний,
А *Турнусъ пе́ссімусъ* дура́къ.
И *кваре* воюва́ть вамъ *ме́кумъ?*
Латинуса буть *путо це́кумъ*,
А васъ, *сеньо́ресъ*, безъ ума́;
Латинусу радъ *па́цемъ да́ре*,
Пермитто ме́ртвихъ похова́*ре*,
И зло́сти *ко́рамъ* васъ нема́..

»Оди́нъ есть *Турнусъ* во́рогъ *ме́усъ*,
Самъ *эрдо де́бетъ* воюва́ть;
Веля́ть такъ *фа́та*, *утъ Эне́усъ*
Вамъ бу́де *рексъ*, Ама́ті зять.
Щобъ привести́ *адъ фінемъ беллюмъ*,

Ми зрóбимъ съ *Турнусомъ дуэллюмъ*,
Про що всіхъ *сáнгвисъ* проливáть?
Чи *Турнусъ* бýде, чи *Энéусъ*,
Укáжеть *глядіусъ*, *вель Дéусъ*
Латúнськимъ *суéптро* управлять.

Латúнськиі послú сзиркнýлись,—
По сéрцю імъ ся річъ булá;
Знечéвъя трóхи схаменýлись,
Дрансéса смілость тутъ взялá:
»О князю«, крúкнувъ, »пресловýтий!
Велúкимъ ти родúвся бýти!
Ми все въ Латúнови устá
Внесéмъ, дрібнéсенько роскáжемъ
И щúро, щúро те докáжемъ,
Що зъ Тýрномъ дрýжба есть пустá.«

И мировýю тутъ зробúли
На тúждень, два, абó и три,
И въ договóрі положúли,
Щобъ тéслі и другі майстрі
Латúнські, помоглú Троянамъ,
Симъ лáнцямъ, голякáмъ, прочáнамъ,
Дострóіть нóвий городóкъ;
Щобъ нарубáть далú соснúни,
Клинківъ, дубківъ и берестúни,
На крóкви гóднихъ осичóкъ.

За симъ тутъ началось гуляння,
И чарочка пішла кругомъ;
Росказі, сміхи, обнімання,
Ділились дружно тютюномъ.
Які пили, які трудились
И надъ убитими возились;
Въ лісахъ же страшна стукотня.
Въ коротке мировее время
Латинське и Троянське племя
Було, якъ близькая рідня.

Теперъ би треба описати
Эвандра батьківську печаль
И хлипання все росказати,
И крикъ, и охання, и жаль.
Та-ба! не всякий такъ змудрує,
Якъ самъ Виргилій намалює,
А я жъ до жалю не мастакъ:
Я слізъ и охання боюся
И самъ ніколи не журюся;
Нехай собі се піде такъ.

Якъ тілько світова зірниця
На небі зачала моргать,
То вся Троянська станиця
Гзялася мертвихъ зволікать.
Еней зъ Трахономъ розъїзджае,

Къ труда́мъ дружи́ну понужда́е;
Кладу́ть изъ ме́ртвихъ тілъ костри́,
Соло́мой іхъ обволіка́ють,
Олію зъ дёгтемъ полива́ють
На вся́кий зрубъ, разі́въ по три.

Потімъ соло́му підпали́ли—
И пла́мя тру́пи обняло́,
И вічну па́мять заквили́ли,
Ажъ су́мно слу́хати було́.
Тутъ кость и плоть, и жиръ шкварча́ли,
Тутъ и́нші сма́лець источа́ли,
У и́ншихъ ре́пався живітъ.
Смрадъ, чадъ и димъ круго́мъ носи́лись;
Жерці найбільше тутъ труди́лись,—
Изко́небе хапту́рний рідъ.

Други́, това́риші и кре́вні,
Батьки́, сини́, куми́, свати́,
На віки вічні незабве́нні,
А мо́же хто изъ суети́,
Въ ого́нь шпурля́ли різну збру́ю,
Оде́жу, о́бувъ дорогу́ю,
Шаблі, ляду́нки, келепи́,
Шапки́, свитки́, кульба́ки, тро́ки,
Ону́чи, постоли́, воло́ки —
Шпурля́лись, якъ на тікъ снопи́.

Не тілько въ полі такъ робилось,
Въ Лаврéнті сýмно тожъ було —
Багáцько трупа тамъ палилось,
Посцільство жъ на-чимъ-світъ ревло.
Тамъ бáтько сина царубійку
Оплáковавъ и клявъ злодійку
Війну и вéтхого царя;
Тутъ дівка вéльми убивáлась,
Що безъ вінця вдовой остáлась,
Утрáтивши багатиря.

Жінки, пороспускáвши коси,
Росхрістані и безъ свитокъ,
Рострёпані, простоволоси
Галасовáли на ввесь ротъ.
По мéртвихъ жáлібно кричáли,
По грудямъ билися, стогнáли,
Латинцівъ проклинáли рідъ;
Про Тýрна жъ всі кричáли сміло,
Що за своé любовне діло
Погýбить дáромъ ввесь нарóдъ.

Дрансéсъ на Тýрна тутъ донóсить,
Що Турнъ всімъ гибелямъ винá;
Еней на бой ёгó лишъ прóсить,
И такъ би й кóнчилась війнá.
Та и у Тýрна бувъ сутяга,

Брехýнъ, юрńста, крюкъ, підтńга,
И діло Тýрна защищáвъ;
Та и Амáтини пролáзи
Пускáли рóзниі роскáзи,
ЩобъТурнъ ні въ чимъ не уважáвъ.

Якъ-бось одъ хáна Діомńда
Латńнови прийшлń послń,
И изъ охлńвшого іхъ вńда
Не вńдно, рáдість щобъ неслń.
Латńнъ вельмóжамъ зъ старшинóю
Велńть явńтись предъ собóю,—
Що все и стáлося якъ разъ.
Послівъ кликнýли до громáди
И вńполнивши всі обрńди,
Латńнъ прорéкъ такńй прикáзъ:

»Скажń, Венýле нежахлńвий,
Всю хáна Діомńда річъ;
Здаéтця бувъ ти не брехлńвий,
Такńмъ тебé зна нáша Січъ.«
—»Підніжокъ твій я и піддáнець,
Изъ слугъ твоіхъ послідній лáнець«,
Сказáвъ Венýлъ. »Не погнівńсь,—
Мужńча прáвда есть колюча,
А пáнська на всі бóки гнýча,—
И ханъ сказáвъ такъ, не сумнńсь:

»Не зъ мо́рдою Лати́на би́тись
»Проти́въ Троя́нськихъ розбиша́къ;
»Вамъ тре́ба бъ пе́рше придиви́тись,
»Яки́й-то есть Ене́й коза́къ!
»Підъ Тро́ею вінъ да́вся зна́ти
»Намъ всімъ, якъ взя́вся ратова́ти
»Богівъ дома́шніхъ и рідню́.
»Вінъ ба́тька спасъ въ злу са́му по́ру,
»На пле́чахъ зні́съ на 'Иду го́ру,
»Сёго́ не ма́йте за брідню́.

»Проти́въ Ене́я не храбру́йте,
»Для насъ здае́тця вінъ святи́мъ;
»И такъ Лати́ну ростолку́йте,
»Щобъ лу́чче помири́вся зъ нимъ.
»Гай-га́й! де́ діти есть таки́і,
»Щобъ ку́дрі ба́тькови сіди́і,
»Найви́ще ста́вили всёго́?
»Не во́рогъ я царю́ Лати́ну,
»Та чту й Анхи́зову дити́ну
»И не піду́ противъ ёго́.

»Проща́йте, до́мини Лати́нці!
»Покло́нъ мій ва́шому царю́;
»Візьмі́ть наза́дъ свої гости́нці,
»Одпра́вте іхъ къ багатирю́
»Ене́ю и просі́ть поко́ю.«

Венýлъ утéрся тутъ рукóю
И річи сій зробńвъ кінéць.
Збентéжила ся річъ Латńна,
Здавáлось блńзька зла годńна;
На лńсині трусńвсь вінéць.

Латńнъ одъ дýмки схаменýвся,
Олńмпськимъ трóхи помолńвсь;
Намóрщивсь, сентябрёмъ надýвся,
И смýтно на вельмóжъ дивńвсь.
»А щó?« сказáвъ: »чи поживńлись?
Отъ зъ Діомńдомъ ви носńлись,
А вінъ вамъ фńгу показáвъ!
Заздалегідь булó змовлятись,
Якъ съ панъ-Енéемъ управлятись,
Покń лапóкъ не розіклáвъ.

»Тепéръ не приберý білшъ глýзду,
Якъ тутъ сихъ поселńть прочáнъ?
Землі шматóкъ есть не піднýжду,
То імъ зъ угóддями й отдáмъ.
Отдáмъ нивъя́ и сінокóси,
И риболóвні Тńбрські кóси,—
То бýде намъ Енéй сусідъ.
Колń жъ не схóче вінъ остáтьця,
А пýститця ищé таскáтьця,—
То все жъ избáвимся одъ бідъ.

»А щобъ зъ Енéемъ ладъ зробúти,
Пошлю́ послівъ десяткíвъ пять;
И мýшу дáри одрядúти,
Дикóвинки колúбъ достáть:
Павúдла, сáла, осятрúни,
Шалёвий пóясъ и люстрúни,—
Щобъ къ прáзнику пошúвъ каптáнъ;
Сапъя́нці изъ Торжкá новéнькі,
Малёванії потибéньки.
А нýте! якъ здаéтця вамъ?«

Дрансéсъ бувъ дúвний говорýха,
И Тýрнові бувъ врагъ лихúй,—
Встаé, усъ глáдить, въ нóсі чýха,
Даé одвітъ царю такúй:
»Латúне світлий, знаменúтий,
Твоіми медъ устáми пити!
Всякъ тя́гне въ сéрці за тебé,
Та одізвáтися не сміють—
Сидя́ть, мовчя́ть, сопýть, потіють
И всякъ мізкýе про себé.

»Нехáй же та личúна люта,
Що нась випровáдила въ війнý
И гáньбою до всіхъ надýта,
Похóдить більшъ на сатанý!
Що стілько бóлі причинúла,

Що стілько люду погубила,
А въ смутний часъ навтікачá!
Нехáй лишъ Турнъ, що верховóдить
И всіхъ панівъ за кирпи вóдить,
Зъ Енéемъ порівня́ плечá.

»Нехáй остáвить насъ въ свобóді,
Нехáй царівні дасть покóй;
Нехáй живé въ своій господі,
А щобъ въ Латію ні ногóй!
А ти, Латине, всіхъ благійшій,
Прибáвъ Енéю даръ смачнійший—
Ёму́ Лави́нію оддáй.
Симъ сватовствóмъ намъ миръ дару́ешъ
И цáрства рáни урату́ешъ,
Дочці жъ зъ Енéемъ бу́де рай.

»Тебé жъ прошу́ я, пáне Ту́рне!
Поки́нь къ Лави́ніі любóвъ
И проясни́ чолó похму́рне,—
Щади́ Лати́нську нáшу кровъ!
Енéй тебé лишъ визивáе,
А насъ, Лати́нцівъ, не займáе,
Иди́ зъ Троя́нцемъ потягáйсь!
Коли́ ти хрáбрий не словáми,
Такъ докажи́ намъ те ділáми —
Поби́ть Енéя посгарáйсь.«

Одъ ре́чи сей Турнъ розъяри́вся,
Якъ втбпленникъ поси́нівъ ввесь;
Дрижа́ли гу́би, самъ дрочи́вся,
Зуба́ми кла́цавъ, мовъ би песъ,
Сказа́въ: »О ста́ра пустоме́ля!
Яхи́дствъ и ка́верзъ всіхъ осе́ля,
И ти тхоро́мъ мене́ зове́шъ!
И небили́ці вимишля́ешъ,—
Наро́дъ лука́во ввесь ляка́ешъ;
На ме́не жъ чо́ртъ-зна що плете́шъ,

»Що бу́цімъ хо́чу я одтя́ти
Голо́вку ли́сую твою́?
Та згинь!—не хо́чу пока́ляти
Честь багати́рськую свою́.
А ти, Лати́не милости́вий,
Коли́ таки́й ставъ полохли́вий,
Що и за ца́рствомъ байду́же?
Такъ лізьте жъ до Ене́я ра́комъ,
Плазу́йте передъ симъ Троя́комъ,
Вінъ миръ вамъ сла́вний устриже́!

»Коли́ жъ до ми́ра я поміха,
Коли́ Ене́й мене́ бажа́,
И смерть моя́ вамъ есть потіха,—
Моя́ душа́ не есть чужа́
Одъ хра́брости и одъ нідії.

Иду́ де ждуть мене́ злодії,
Иду́ и бъюся зъ втікачéмъ!
Нехáй хоть стáне вінъ Бовóю,
Не налякá мене́ собóю,—
Поміряюсь зъ ёгó плечéмъ.«

Колú въ конгрéссі такъ тягáлись,
Енéй къ Лаврéнту підступáвъ;
На штурмъ Троя́нці шиковáлись,—
До бóю вся́кий ажъ дрижáвъ.
Латúнъ таку́ почу́въ новúнку,
Злякáвсь, пустúвъ изъ рóта слúньку
И вся здригну́ла старшинá.
»Отъ вамъ и миръ!« сказáвъ Турнъ лю́тий.
И не теря́вши ні хвилини,
Предъ військомъ опинúвсь—якъ на!

Изнóвъ настáвъ гармúдеръ, лúхо:
Нарóдъ якъ червъ заворушúвсь.
То всі кричáть, то шéпчуть тúхо —
Хто лáявся, а хто молúвсь.
Изновъ війнá и різанúна,
Изнóвъ бідá гне въ сукъ Латúна,—
Сердéшний кáявсь одъ душі,
Що тéстемъ не зробúвсь Енéю,
И пóслі бъ зъ мúрною душéю,
Лигáвъ потáпці и книші.

Турнъ миттю нарядився въ збрую,
Летить, щобъ потрошить Троянъ;
И розъяривъ дружину злую,
Побить Енеевихъ прочанъ.
Прискочивъ перше до Камилли,
Якъ огіръ добрий до кобили,
И ставъ ій заразъ толковать—
Куди ій зъ військомъ напирати;
Мессапъ же мусить підкрепляти
Цариці сей проклятую рать.

Роспорядивши Турнъ якъ треба,
Махнувъ, засаду щобъ зробить,
На гору, що торкалась неба,
И щобъ Фригийцівъ окружить.
Еней построівъ тожъ отряди,
Де всімъ назначивъ для осади
Безъ одступу на валъ итти.
Идуть зімкнувшись міцно, тісно,
Идуть, щобъ побідить поспішно,
Або щобъ трупомъ полягти.

Троянці сильно наступали
И тиснули своіхъ врагівъ,
Не разъ Латинцівъ проганяли
До самихъ городськихъ валівъ.
Латинці також оправлялись

Й одъ Троянцівъ одбивались,
Одинъ другого товкъ на прахъ;
Тутъ іхъ чиновники тузились,
Якъ півні за гребні возились;
Товклись кулаччямъ по зубахъ.

Но якъ Арунтъ убивъ Камиллу,
Тогді Латинцівъ жахъ напавъ;
Утратили и духъ, и силу,
Побігли хто куди попавъ.
Троянці зъ біглими змішались,
Надъ іхъ плечами забавлялись
И задавали всімъ сто-лихъ.
Ворота въ баштахъ запірали,
Своіхъ ховатись не пускали,
Бо напустили бъ и чужихъ.

Якъ вість така прийшла до Турна,
То такъ мерзено изкривився,
Що тварь зробилась нечепурна,—
И косо, зашморгомъ дививсь.
Потімъ яруе одъ досади,
Виводить військо изъ засади
И гору покида, и лісъ;
И тілько що спустивсь въ долину,
То въ тую жъ самую годину
Уздрівъ Енеевихъ гульвісъ.

Пізна́въ панъ Турнъ па́на Ене́я,
А Ту́рна тожъ Ене́й пізна́въ;
Вспала́ли ду́хомъ Асмоде́я,
Оди́нъ другóго бъ розідра́въ.
Не обійшлóся бъ тутъ безъ бóю,
Коли́бъ панъ Фебъ, одъ перепóю,
Зара́нше въ вóду не залізъ
И не посла́въ на зе́млю нóчи;
Тутъ всіхъ до сна стули́лись óчи
И всякъ укла́вся горлорізъ.

Турнъ, óблизня въ бою́ пійма́вши,
Зуба́ми зъ се́рця скригота́въ;
Одъ ду́ру що роби́ть не зна́вши,
Лати́ну зъ злóстию сказа́въ:
»Неха́й злиде́нниі проча́не,
Задри́панці, твоі Троя́не,
Неха́й своіхъ держа́тця слóвъ!
Иду́ зъ Ене́емъ поштурха́тьця,
Въ моіхъ просту́пкахъ оправда́тьця:
Уби́ть и околіть готóвъ.

»Пошлю́ Ене́я до Плутóна.
Абó и самъ въ адъ копирсну́;
Уже́ мні жизнь и такъ солóна!
Оддай Ене́ю нависну́....« (*)
—»Гай, га́й!« Лати́нъ тутъ обізва́вся:

(*) Нависна—дівка, що за двохъ, або й більше женихівъ заголить

»Чогó ти такъ розлютовáвся?
Щó жъ бýде, якъ розсéржусь я!
Ужé мині брехáти стйдно;
А потаїть — богáмъ обйдно,
Святáя прáвда дорогá!

»Послýхай же: судьбй есть вóля,
Щобъ я дочкй не оддавáвъ
За землякá, а то зла дóля
Насяде, хто зламá устáвъ.
Менé Амáта ублагáла,
И такъ бокй натасовáла,
Що я Енéю одказáвъ.
Тепéръ самъ мýсишъ міркувáти:
Чи трéба жить, чи умірáти, —
А лýчче, якъ-бй въ умъ ти взявъ

»И занедбáвъ мою́ Лавйсю.
Чи трóхи въ світі панночóкъ?
Ну взявъ би Мýньку, абó Прісю,
Шатнýвсь то въ сей, то въ той кутóкъ:
Въ Ивáшки, Мйльці, Пушкарівку,
И въ Бýдища, и въ Горбанівку, (*)
Тепéръ дівчáтъ — хоть гать гатй!
Тепéръ на сей товáръ не скýдно,
И замужню́ укрáсть не трýдно,
Абй по нóрову найтй.«

(*) *Села поблизъ Полтави.*

На слóво се прийшлá Амáта,
И зáразъ въ Тýрна и вплялáсь;
Лобзáла въ гýби стратилáта,
И одъ плачý надъ нимъ тряслáсь.
»Въ напáсть«, сказáла, »не вдавáйся,
И бйтися не поспішáйся,
Якъ лýснешъ ти, то згйну й я.
Безъ тéбе насъ богй покйнуть,
Латйнці и Рутýльці згйнуть
И пропадé дочкá моя.«

А Турнъ на се не уважáе,
И байдужé ні слізъ, ні словъ;
Гінцй къ Енéю посилáе,
Щобъ бйтись зáвтра бувъ готóвъ.
Енéй и самъ трусйвсь до бóю,
Щобъ сйльною своéй рукóю
Голóвку Тýрну одчесáть.
А щобъ повірить Тýрна слóву,
Тожъ посилá зробйть умóву,
Якъ зáвтра виставляти рать.

На-зáвтре тілько-що світáло,
Ужé нарóдъ заворушйвсь;
Все вéшталося, все кишáло,
На бой дивйтись всякъ галйвсь.
Міжовщикй тамъ розмірáли,

Кілóчки въ зéмлю забивáли,
На знакъ, де військові стоя́ть.
Жреці молитви зачитáли,
Олимпськимъ въ жéртву убивáли
Цапівъ, бара́нівъ, поросятъ.

Тутъ військo стрóйними рядáми
Въ парáді йшло, мовъ би на бой;
Въ празничній збрýі зъ прапірáми,—
Всякъ рáтникъ чвáнився собóй.
Обидві áрмиі стояли
На тихъ межáхъ, що показáли;
Міжъ ними бувъ простóрий плéцъ.
Нарóдъ за військомъ копошився,
Всякъ тóвпився, всякъ лізъ, тіснився,
Побóіщу щобъ зріть кінéць.

Юнóна, якъ богиня, знáла,
Що Тýрну прийдетця пропáсть,
Ищé въ мізкý коверзовáла,
Щобъ одвернýть такý напáсть.
Кликнýла мáвку водъ Ютýрну,
(Бо ся булá сетриця Тýрну),
И росказáла ій свій страхъ;
Веліла швидче умудритьця,
На всякі хитрощи пуститьця,
Щобъ брáта не строщили въ прахъ.

Якъ такъ на нéбі дві хитрйли,
Тутъ лáгодились два на бой:
Всі за своró богівъ молйли,
Щобъ влáсною своéй рукóй,
Измігъ врагá въ яéшню зияти.
Рутýльці жъ стáли розмишляти,
Що Турнъ іхъ мóже скиксовáть;
Ужé заздалегідь смутйвся,
Ищé нічóго, а скривйвся,
Не лýчче бъ бой сей перервáть.

На сей-то часъ Ютýрна мáвка
Въ Рутýльский подоспіла строй,
И тамъ вертілася якъ шáвка,
И всіхъ скуёвдила собóй.
Камéрта видъ на сéбе взявши,
Тутъ всіхъ учйла, толковáвши,
Що сóромъ Тýрна видавáть;
Стидъ всімъ стоять згорнýвши рýки,
Якъ згйне Турнъ, терпіти мýки,
Дать шйі въ кандалй ковáть.

Все військо сýмно мурмотáло,
Спервá тихéнько, пóслі въ гласъ,
Гукнýли рáзомъ: »Все пропáло!«
Щобъ рóзміръ перервáть въ той часъ.
Ютýрна фйглі імъ робйла:

Шпаками кібця затравила,
И заєць вовка покусавъ.
Такиі чуда небувалі
Лаврентці въ добре толковали,
Тулумній къ битві підтрунявъ.

И перший стрєливъ на Троянцівъ,
Гіллипенка на смерть убивъ;
А сей бувъ родомъ изъ Аркадцівъ,
То земляківъ на гнівъ підвівъ.
Оттакъ изновъ зірвали січу!
Біжать одинъ другому въ стрічу,
Хто зъ шаблею, хто зъ палашемъ;
Кричять, стріляють, бъють, рубають,
Лежать, втікають, доганяють;
Все въ-мигъ зробилось кулішемъ.

Еней — правдивий чоловяга,
Побачивши такий не ладъ,
Що вража, зрадивши, ватага
Послать Фригийцівъ дума въ адъ.
Кричить: »Чи ви осатаніли?
Адже ми розміръ утвердили!
Ми зъ Турномъ побъемось одні.«
Та відкіль стрілка не взялася
И спотиньга въ стегно впялася,
И кровъ забризькала штани.

Еней одъ рани шкандибае,
Въ крові, изъ строю въ свій наметъ;
Его Асканій проважае,
Либонь и підъ руку ведеть.
Уздрівъ се Турнъ возвеселився,
Росприндився и розхрабрився,
И на Троянцівъ полетівъ:
То бье, то пха, або рубае,
Изъ трупівъ бурти насипае—
Хоть-би варить на сто котлівъ.

И перших Фила, Тамариса,
На землю махомъ поваливъ;
Потімъ Хлорея, Себариса,
Мовъ би комашокъ потоптавъ.
Дарету, Главку, Ѳерсилогу.
Поранивъ руки, шию; ногу;
На вікъ каліками зробивъ.
Побивъ багацько Турнъ заклятий,
Не трохи потоптавъ зикратий—
Въ крові такъ, мовъ въ багні бродивъ.

Корбилась душа Енея,
Що Турнъ Троянцівъ такъ локшивъ;
Стогнавъ жалчіше Прометея,—
Бо бувъ одъ рани еле живъ.
Япидъ цилюрикъ лазаретний,

Бувъ знахуръ въ порошкахъ нешпетний,
Личить Енея приступавъ:
По локті руки засукае,
За поясъ поли затикае,
Очками кирпу осідлавъ.

И заразъ приступивши къ ділу,
Вінъ шпеникъ въ рані розглядавъ;
Прикладовавъ припарки къ тілу
И шиломъ въ рані колупавъ.
И шевську смолу прикладае,
Та все те трохи помагае;
Япидъ сердешний чуе жаль—
Обценьками питавсь, кліщами,
Крючками, щипцями, зубами,
Щобъ вирвать проклятущу сталь.

Венери серце засвербіло
Одъ жалю, що Еней стогнавъ;
Підтикавшись,—а ну за діло!
И Купидончикъ не гулявъ.
Шатнулись, разнихъ травъ нарвали,
Сцілющої води примчали,
Гарлемськихъ капель піддали,
И все те вкупі сколотивши,
Якісь слова наговоривши,
Енею рану полили.

Таке́ ліка́рство чудотво́рне
Боль ра́ни за́разъ у́няло́,
И стрілки копійце́ упо́рне
Безъ пра́ці ви́нятись дало́.
Ене́й нашъ зно́ву ободри́вся,
Палёнки ку́бкомъ підкрепи́вся,
Въ пайма́тчину одігся бронь.
Лети́ть изно́въ врагівъ локши́ти,
Лети́ть Троя́нцівъ ободри́ти,
Розду́ть въ нихъ хра́брости огонь.

За нимъ Фригі́йські воево́ди,
Що тьху, навза́води летя́ть;
А військо — въ лотока́хъ якъ во́ди
Реву́ть, все дномъ на верхъ вертя́ть.
Ене́й лежа́чихъ не займа́е,
Утікачівъ ні за́-що ма́е,
А Ту́рна повстріча́ть бажа́.
Хитри́ть лука́вая Юту́рна,
Яки́мъ би по́битомъ ій Ту́рна
Спасти́ одъ сме́ртного ножа́.

На хи́трощи дівча́та зда́тні,
Коли́ іхъ се́рце защими́ть;
И въ ремеслі симъ такъ поня́тні,
Самъ бісъ іхъ не перемудри́ть.
Юту́рна зъ о́блака злетіла,

Зіпхну́ла бра́тия машталіра
И ста́ла ко́ней поганя́ть,—
Бо Турнъ ганя́въ тогді на во́зі,
Зикра́тий же лежа́въ въ обо́зі—
Не въ си́лахъ бігать, ні стоя́ть.

Юту́рна, кіньми управля́я,
Шата́лась зъ Ту́рномъ міжъ полківъ;
Якъ одъ хортівъ лиса́ виля́я,
Спаса́ла Ту́рна одъ врагівъ.
То зъ нимъ напе́редъ виїзджа́ла,
То вмигъ въ други́й кіне́ць скака́ла,
Та не туди́ де бувъ Ене́й.
Сей ба́чить хитрость тутъ непе́вну,
Трусли́вость Ту́рнову нікче́мну,
Напя́всь въ пого́нь зо всіхъ гуже́й.

Пусти́всь Ене́й сліди́ти Ту́рна,
И ду́ма зъ о́ка не спусти́ть;
А ма́вка хи́трая Юту́рна
И тутъ найшла́ся ку́лю злить.
Къ тому́жъ Месса́пъ, забігши зъ бо́ку,
Зрадли́во, зо всёго́ наско́ку,
Пусти́въ въ Ене́я каміне́ць;
Та сей, по щастю, ухили́вся
И камінце́мъ не повреди́вся,
Зъ султа́на жъ тілько збивсь кіне́ць.

Еней, таку́ уздрі́вши зра́ду,
Вели́кимъ гнівомъ розспали́всь;
Гукну́въ на всю свою́ грома́ду,
И ти́хо Зе́всу помоли́всь.
Всю рать свою́ впере́дъ подви́нувъ
И ра́зомъ на врагівъ нахли́нувъ,
Велівъ всіхъ сікти та руба́ть.
Пішли́ Лати́нцівъ потроши́ти,
Руту́льцівъ шпиѕова́ть, криши́ти,
Та-ба́! якъ Ту́рна бъ намъ доста́ть!

Тепе́ръ безъ сорома́ призна́юсь,
Що тру́дно би́тву описа́ть;
И якъ ні мо́рщусь, ні стара́юсь,
Щобъ гла́дко вірши шкандова́ть,
Та ба́чу по моє́му ви́ду,
Що скомпону́ю панахи́ду.
Зроблю́ лишъ ро́спись имена́мъ
Убитихъ во́інівъ на по́лі
И зги́нувшихъ ту́тъ по нево́лі,
Для при́мхи іхъ князьківъ душа́мъ.

На сей бата́ліі пропа́ли
Цета́гъ, Тана́їсъ и Толо́нъ;
Одъ рукъ Ене́евихъ лежа́ли
*Порі́*зані: Они́тъ, Сукро́нъ.
*Троя́*нцівъ Ги́лла и Ами́ка

Зіпхну́ла въ пе́кло Ту́рна пи́ка....
Та де́ всіхъ поиме́нно знать?
Тамъ ворогі́ всі такъ сміша́лись,
Стісни́лись, що уже́ куса́лись,
Рука́ми жъ нильзя и маха́ть.

Якъ-о́сь и сердобо́льна ма́ти
Ене́ю ху́кнула въ каба́къ,
Велівъ щобъ шту́рмомъ го́родъ бра́ти,
Руту́льскихъ перебить соба́къ,
Столи́чний же Лавре́нтъ доста́ти,
Лати́ну зъ Ту́рномъ пе́рцю да́ти,—
Бо царь въ буди́нкахъ ні гугу́.
Ене́й на ста́ршихъ галаса́е,
Мерщі́й до се́бе іхъ сзива́е
И мо́вить, ста́вши на бугру́:

»Мое́і мо́ви не жаха́йтесь
(Бо не́ю управля́ Зеве́съ),
И за́разъ зъ віиськомъ одправля́йтесь
Брать го́родъ, де парши́вий песъ
Лати́нъ зрадли́вий пъе сиву́ху,
А ми бъемо́сь зо всёго ду́ху.
Иді́ть, палі́ть, руба́йте всіхъ!
Грома́дська ра́тушъ, збо́рні, и́зби,
Щобъ напере́дь всёго́ ислі́зли,
Ама́ту жъ завяжіте въ міхъ.«

Сказа́въ—и військо загриміло,
Якъ гро́момъ, ра́знимъ оріжжа́мъ;
Постро́ілось и полетіло
Простéсенько къ градськи́мъ стіна́мъ.
Огні черезъ стіну́ шпурля́ли,
До стінъ драби́ни приставля́ли
И хма́ри напусти́ли стрілъ.
Ене́й, на го́родъ ру́ки зня́вши,
Лати́на въ зра́ді укоря́вши,
Кричи́ть: »Лати́нъ вина́ злихъ ділъ!«

Які́і въ го́роді оста́лись,
Злякáлись одъ такій біди́
И го́лови іхъ збунтова́лись,—
Не зна́ли утіка́ть куди́.
Одні трясли́сь, другі потіли,
Воро́та одчиня́ть хотіли,
Щобъ въ го́родъ напусти́ть Троя́нъ.
Другі Лати́на визива́ли,
На валъ полізти принужда́ли,
Щобъ самъ спаса́въ своіхъ миря́нъ.

Ама́та, гля́нувши въ віко́нце,
Уздріла въ го́роді пожа́ръ;
Одъ ди́му, стрілъ, затми́лось со́нце;
Напа́въ Ама́ту си́льний жаръ.
Не ба́чивши жъ Руту́льцівъ, Ту́рна,

Вся кровъ скипілася зашкýрна —
И въ-мигъ царúцю óдуръ взявъ.
Здалóся ій, що Турнъ убúтий,
Черезъ неі стидóмъ покрúтий,
На вікъ зъ Рутýльцями пропáвъ.

Ій жизнь зробúлася не мúла
И осурýжився ввесь світъ.
Себé, Олúмпськихъ кобенúла,
И вúдно изо всіхъ примітъ,
Що глуздъ остáтній потерáла, —
Бо цáрськее обрáння рвáла;
И въ сáмій смýтній сій порі,
Очкýръ вкругъ шúі обкрутúвши,
Кінéць за жéртку зачепúвши,
Повісилась на очкурі.

Амáти смерть ся бусурмáнська,
Якъ до Лавúніі дойшлá,
То крúкнула: »Увú!« съ-письмéнська,
По хати ǵéдзатись пішлá.
Одéжу всю цвітнý порвáла,
А чóрну къ цéрі прибірáла,
Мовъ гáлка нарядúлась въ-махъ;
Въ малéньке дзéркальце дивúлась,
Кривúтись жáлібно учúлась
И мúло хлúпати въ слёзáхъ.

Такáя розімчáлась чýтка
Въ нарóді, въ гóроді, въ полкáхъ.
Лати́нъ же, якъ стари́й плохýтка,
Устóявъ лéдве на ногáхъ.
Тепéръ вінъ бéрега пусти́вся
И такъ злидéнно искриви́вся,
Що ставъ похóжимъ на верзýнъ.
Амáти смерть всіхъ сполоши́ла,
Въ тугý, въ печáль всіхъ утопи́ла,
Одъ нéі звóмпивъ самъ панъ Тýрнъ.

Якъ тілько Турнъ освідоми́вся,
Що давъ цари́ці смерть очкýръ,
То такъ на всіхъ остервени́вся,
Підстрéлений мовъ ди́кий кнуръ.
Біжи́ть, кричи́ть, махá рукáми —
И грізними вели́ть словáми
Лати́нцямъ и Рутýльцямъ бой
Зъ Енéевцями перервáти.
Якъ разъ проти́вні супостáти,
Утихоми́рясь, стáли въ строй.

Енéй одъ рáдости не стя́мивсь,
Що Турнъ вихóдить битись зъ нимъ;
Оскáливъ зубъ, на всіхъ огля́нувсь
И списомъ помахáвъ своімъ.
Прями́й, якъ сóсна, величáвий,

Бува́лий, зда́тний, те́ртий, жва́вий
Такий, якъ бувъ Нече́са князь.
На нёго всі баньки́ пялй́ли,
И са́ми ворогй хвалйли,
Ёгó любйвъ всякѣ,—не боявсь.

Якъ тілько вйступила къ бóю
Завзя́та па́ра ватажківъ,
То, зглянувшися міжъ собóю,
Зуба́ми вся́кий заскрипівъ.
Ту́тъ — хвись! шабе́льки засвистіли,
Цокъ-цóкъ!—и йскри полетіли—
Одйнъ другóго полося́ть!
Турнъ пе́рший зацідйвъ Ене́я,
Що съ плечъ упа́ла и кере́я,
Ене́й бувъ поточйвсь наза́дъ.

И въ-мигъ, прочу́мавшись, зъ наскóкомъ
Ене́й на Ту́рна напустйвъ,
Оддя́чивши ёму́ сто-зъ-óкомъ,—
И вра́жу ша́блю перебйвъ.
Якймъ же пóбитомъ спастйся?
Трохй не лу́чче уплестйся,—
Безъ ша́блі нільзя воюва́ть.
Такъ Турнъ зробйвъ безъ да́льней ду́мки,
Якъ ка́жуть, підобра́вши клу́нки,
А ну́! чимъ тьху навтіки драть.

Біжи́ть панъ Турнъ и репету́е,
И про́сить у своіхъ меча́.
Ніхто́ серде́ги не ряту́е
Одъ рукъ Троя́нська силача́!
Якъ-о́сь ище́ пёреряди́лась
Сестри́ця и предъ нимъ яви́лась,
И въ ру́ку су́нула пала́шъ:
Изно́въ шабе́льки заблища́ли,
Изно́въ панци́рі забряжча́ли,
Изно́въ панъ Турнъ опра́вивсь нашъ.

Тутъ Зевсъ не вте́рпивъ, обізва́вся,
Юно́ні зъ гнівомъ такъ сказа́въ:
»Чи умъ одъ те́бе одцура́вся?
Чи хо́чешъ, щобъ тобі я давъ
По пані-ста́рій блискавка́ми?
Біда́ зъ злостли́вими баба́ми!
Уже́ жъ вісти́мо всімъ бога́мъ:
Ене́й въ Оли́мпі бу́де зъ на́ми
Живи́тись ти́ми жъ пирога́ми,
Які кажу́ пекти́ я вамъ.

»Безсме́ртного жъ хто ма уби́ти?
Або́ хто мо́же ра́ну дать?
Про що́ жъ мазку́ миря́нську ли́ти?
За Ту́рна щи́ро такъ стоя́ть?
Юту́рна на одну́ прока́зу,

И пéвне по твоймý прикáзу,
Палáшъ Рутýльцю піддалá.
И пóки жъ бýдешъ ти бісúтьця?
На Трóю и Троя́нцівъ злúтьця?
Ти зла імъ вдóволь завдалá!«

Юнóна въ пéрвий разъ смирúлась,
Безъ крúку къ Зéвсу річъ велá:
»Простú, пан'óтче! проступúлась;
Я, дáлебі, дурнá булá.
Нехáй Енéй сідлá Рутýльця,
Нехáй спихá Латúна зъ стýльця,
Нехáй посéлить тутъ свій рідъ.
Та тілько, щобъ Латúнське плéмя
Удéржало на вічне врéмя
Имéння, мóву, віру, видъ..«

— »Инóсе! сількись!« якъ мовля́ла,
Юнóні Юпитеръ сказáвъ.
Богúня зъ-рáдіщъ танцювáла,
А Зевсъ *метéлицю* свистáвъ.
И все на шáлькахъ розважáли,
Ютýрну въ вóду одіслáли,
Щобъ зъ брáтомъ Тýрномъ розлучúть;
Бо книжка Зéвсова зъ судьбáми,
Не смéртнихъ писана рукáми,
Такъ мýсила установля́ть.

Енéй махáе дóвгимъ спи́сомъ,
На Тýрна міцно наступá,
»Тепéръ«, кричи́ть, »підби́тий бісомъ,
Тебé ніхтó не заховá!
Хоть я́къ верти́сь и одступáйся,
Хоть въ віщо хóчъ перекидáйся,
Хоть зáйчикомъ, хоть вóвкомъ стань,
Хоть въ нéбо лізь, ниря́й хоть въ вóду,
Я ви́тягну тебé съ підъ-спóду
И розмізчý погáну дрянь!«

Одъ сей бундю́чноі Турнъ рéчи
Безпéчно ýсикъ закрути́въ,
И зжавъ своі широкі плéчи,
Енéю глýздивно сказáвъ:
»Я стáвлю річъ твою въ дурни́цю, —
Ти въ рýку не піймáвъ сини́цю,
Не тéбе, дáле-бігъ, боюсь.
Оли́мпські нáми управля́ють,
Вони́ на мéне налягáють,
Предъ ни́ми тілько я смирюсь.«

Сказáвши, крýто повернýвся
И кáмень пýдівъ въ пять підня́въ;
Хоть зъ прáци трóхи и надýвся,
Бо бачъ, не тимъ вінъ Тýрномъ ставъ.
Не тá булá въ німъ жвáвость, си́ла,

Ёму́ Юно́на измінйла;
Безъ бо́гівъ жъ людська мочъ пустя́къ!
Ёму́ и ка́мень изміня́е,
Ене́я геть не долітáе,—
И Ту́рна взявъ велйкий страхъ.

Въ таку́ щаслйвую годйну
Ене́й чимъ-ду́жъ списъ розмаха́въ
И Ту́рну, га́довому сйну,
На вічний по́минокъ посла́въ.
Гуде́, свистйть, несе́тця пика,
Якъ зве́рху за курчя́мъ шульпіка,
Торо́хъ Руту́льця въ лівий бікъ!
Простя́гся Турнъ, якъ щогла, до́лі,
Кача́етця одъ гірькой бо́лі,
Клене́ Олймпськихъ, еретйкъ!

Латйнці одъ сёго́ жахну́лись,
Руту́льці га́ласъ підняли́,
Троя́нці глу́мно осміхну́лись,
Въ Олймпі жъ могорйчъ пили́.
Турнъ тя́жку боль одоліва́е,
Къ Ене́ю ру́ки простяга́е
И мо́ву слёзную рече́:
»Не жйзни хо́чу я пода́рка,—
Твоя́, Анхйзовичъ, припа́рка
За Стиксъ мене́ поволоче́.

»Но есть у ме́не ба́тько рідний,
Старий и ду́же ве́тхихъ силъ;
Безъ ме́не вінъ хоть бу́де бідний,
Та світъ мині сей ставъ не милъ..
Тебе́ о тімъ я умоля́ю,
Прошу́, якъ козака́, блага́ю,
Коли́ мині смерть завдаси́,
Одпра́въ до ба́тька трупъ дубле́нний,—
Ти бу́дешъ за сие́ спасе́нний;
На викупъ же, що хочъ, проси́.«

Ене́й одъ ре́чи сей смягчи́вся
И мечъ піднятий опусти́въ;
Трохи́-трохи́ не прослези́вся,
И Ту́рна рястъ топта́ть пусти́въ.
Ажъ—зиркъ! Палла́нтова ляду́нка
И золота́ на ній кару́нка,
У Ту́рна ви́сить на плечі....
Ене́я о́чи запала́ли,
Уста́ одъ гніва задрижа́ли,
Ввесь зашари́всь, мовъ жаръ въпечі.

И въ-мигъ, вхопи́вши за чупри́ну,
Шкере́берть Ту́рна поверну́въ,
Насівъ коліномъ злу личи́ну
И ба́сомъ громови́мъ гу́кну́въ:
»Такъ ти Троя́нцямъ намъ для сміха

Глумишъ съ Паллáнтова доспіха
И ду́мку мáешъ буть живи́мъ?
Паллáнтъ тебé тутъ убивáе,
Тебé вінъ въ пéклі дожидáе,
Иди́ къ чортáмъ, дядькáмъ своімъ!«

Съ симъ слóвомъ мечъ свій устромляе
Въ роззя́вленний Руту́льця ротъ
И три́чі въ рáні повертáе,
Щобъ більше не булó клопóтъ.
Душá Руту́льска полетіла
До пéкла, хоть и не хотіла,
Къ пáну Плутóну на бенькéтъ.
Живé хто въ світі необáчно,
Тому́ нігдé не бу́де смáчно,
А більшъ, коли́ и совість жметь.

КІНЕЦЬ.

НАТАЛКА ПОЛТАВКА

УКРАІНСКАЯ ОПЕРА

ДѢЙСТВУЮЩІЯ ЛИЦА:

Наталка — малороссійская дівчина.
Горпина Терпілиха — мать ея.
Петро — любовникъ Наталки.
Микола — дальній родственникъ Терпілихи.
Тетерваковський — Возний, женихъ Наталки.
Макогоненко — сельскій Выборний.

ДѢЙСТВІЕ ПЕРВОЕ.

Село у рѣки Ворскла. Вдоль сцены улица, ведущая къ рѣкѣ: тутъ между хатами и хата Терпілихи.

I

НАТАЛКА *выходитъ изъ хаты съ ведрами на коромыслѣ, и подойдя къ рѣкѣ, ставитъ ведра на берегу; ходитъ задумавшись, и потомъ поетъ:*

Віють вітри; віють буйні, ажъ дере́ва гну́тця.
О, якъ болить моє́ се́рце, а слёзи не ллютьця!
Тра́чу літа́ въ лютімъ го́рі и кінця́ не ба́чу,
Тілько тоді и поле́гша, якъ ни́шкомъ попла́чу.
Не попра́влять слёзи щастю... се́рцю ле́гше бу́де;
Хто щастливъ бувъ хоть часо́чокъ, по вікъ не забу́де.

Есть же люде, що и моій завйдують долі:
Чи щаслйва жъ та билйнка, що ростé у полі?
Що на полі, на пісочку, безъ росй на сонці?
Тяжко жйти безъ мйлого и въ своій сторонці!
Дé ти, мйлий, чорнобрйвий? Дé ти? Озовйся!...
Якъ я, бідна, тутъ горюю, пріійдй, подивися!
Полетіла бъ я до тéбе, та крилéць не мáю,
Щобъ побáчивъ, якъ безъ тéбе зъ гóря висихáю....
До когó жъ я пригорнўся, и хто приголўбить,
Колй теперъ немá тогó, якйй менé любить....

Пéтре, Пéтре! Дé ти теперъ? Мóже, де скитáеся у нўжді й гóрі, и проклинáешъ свою дóлю, — проклинáешъ Натáлку, що черезъ нéі утерявъ пристáнище; а мóже... *(плачетъ)* мóже, й забўвъ, що я живў на світі! Ти бувъ біднимъ, любйвъ менé, и за те потерпівъ, и мўсивъ менé остáвити; я тебé любйла, и теперъ люблю.... Ми теперъ рівня съ тобóю; и я стáла такá бідна, якъ и ти: вернйся жъ до мóгó сéрця! Нехáй глянуть óчи моі на тéбе ищé разъ, и на віки закрйютця....

II

вóзний, *шедшій мимо, подходитъ къ Наталкѣ.*

Благодéнственнаго и мйрного пребиванія!... *(Въ сторону.)* Удóбная оказія предстáла зділати о себі *предложéніе* на-самоті.

НАТАЛКА, *кланяясь.*

Здорóві булú, добрóдію, пáне Вóзний!

ВÓЗНИЙ.

Добрóдію! добрóдію!... Я хотівъ би, щобъ ти звáла мене́—тée то якъ ёгó—не више помя́нутимъ и́мянемъ.

НАТАЛКА.

Я васъ зовý такъ, якъ все селó нáше величáе, шанýючи вáше письме́ньство и рóзумъ.

ВÓЗНИЙ.

Не о семъ, гáлочко,—тée-то якъ ёгó — хлопочý я; но желáю изъ медóвихъ уетъ твоіхъ слúшати умилúтелное назвáніе, сообрáзное моемý чýвствію. Послýшай....

От юнихъ літъ не зналъ я любóви,
Не ощущáлъ возже́ния въ крóви;
Какъ вдругъ предстáлъ Натáлки видъ я́сний,
Какъ рáйський кринъ душúстий, прекрáсний:

Утрóбу всю потря́съ....
Кровъ взволновáлась,
Душá смішáлась,—
Настáлъ мой часъ!

Настáлъ мой часъ, и сéрце все стóнетъ,
Какъ кáмень, духъ въ пучúну золъ тóнетъ.

Безмірно, ахъ! люблю тя дівицю,
Какъ жáдный волкъ младýю ягницю.

Твой предвіщáеть зракъ
Мні жизнь дражáйшу,
Для чуствъ сладчáйшу,
Какъ зъ мéдомъ макъ.

Протúвні мні стануть и розділи,
Пóзви и кóпи страхъ надоіли;
Несносенъ мні сигклúтъ весь бумáжний;
Протúвенъ тожъ и чинъ мой превáжний ...

Утіху ти подáй
Душі смятéнной
Моéй письмéнной,
О ти, мой рай!...

Не въ состояніи постáвить на видъ тобі сúли, любвú моéй!... Когдá би я имілъ — тéе-то якъ ёгó — стілько языкóвъ, скілько артикýловъ въ статýті, или скілько запятúхъ въ Магдебýргськомъ прáві, то и сихъ не довліло би на восхвалéние ліпотú твоéй... Ей, éй! люблю тебé.... до безконéчности!

НАТАЛКА.

Богъ зъ вáми, добрóдію! щó ви говóрите! Я річи вáшоі въ толкъ собі не візьмý.

ВÓЗНИЙ.

Лукáвишъ — тée-то якъ ёгó — мой гáлочко! и

добре все розумієшъ. Ну, колй такъ, я тобі коротёнько скажу́: я тебе́ люблю, и женйтись на тобі хо́чу.

НАТАЛКА.

Ґріхъ вамъ надъ бідною дівкою глумйтись! Чи я вамъ рівня? Ви панъ, а я сирота́; ви бага́тий, а я бідна; ви Во́зний, а я про́стого ро́ду.... Та и по всёму́ я вамъ не підъ па́ру.

ВО́ЗНИЙ.

Излö́женниі въ отвітнихъ річа́хъ твоіхъ резо́ни суть — тée-то я́къ ёгó — для любвй ничтö́жні. Уязвлённое часто-речённою любо́вию сéрце, по всімъ бо́жеськимъ и человічеськимъ зако́намъ, не взира́еть ні на поро́ду, ні на літа́, ні на состоя́ние. Оная любо́въ все — тée-то я́къ ёгó — рівня́еть. Рци однó слóво: »Люблю́ васъ, пáне Во́зний!« — И азъ, вишеупомя́нутий, вико́наю прися́гу о вірномъ и вічномъ сою́зі зъ тобо́ю.

НАТАЛКА.

У насъ е́ посло́виця: »Зна́йся кінь зъ конёмъ, а вілъ зъ воло́мъ«. Шука́йте собі, добро́дію, въ го́роді па́нночки. Чи тамъ тро́хи е́сть суддівенъ, писарівенъ и га́рнихъ попівенъ? Любу́ю вибіра́йте. Ось, підіть лишéнь въ неділю, або́ въ пра́дникъ, по Пол-

та́ві, то поба́чите таки́хъ га́рнихъ, таки́хъ га́рнихъ, що и росказа́ти не мо́жна!

во́зний.

Ба́чивъ я мно́гихъ и лі́пообра́знихъ, и бага́тихъ; но се́рце мое́ не иміеть — те́е-то я́къ ёго́ — къ нимъ поползнове́нія. Ти одна́ заложи́ла ёму́ по́зовъ на ві́чниі ро́ки, и душа́ моя́ ежеча́сно вола́еть тебе́, и послі ни́шпорной да́же годи́ни.

НАТАЛКА.

Во́ля ва́ша, добро́дію; а ви такъ зъ-письме́нна гово́рите, що я того́ не зрозумі́ю, та й не вірю, щобъ такъ швидко и ду́же залюби́тись мо́жно було́.

во́зний.

Не віришъ? Такъ знай же, що я тебе́ давно́ вже — те́е-то я́къ ёго́ — полюби́въ, якъ тілько ви перейшли́ жи́ти въ на́ше село́. Моіхъ ділъ околи́чности, возника́ющиі изъ неудо́бнихъ обстоя́тельствъ, уде́ржували соділати призна́ніе предъ тобо́ю; те-пе́ръ же чита́ю — те́е-то я́къ ёго́ — бла́гость въ оча́хъ твоіхъ.... До форма́льного опреділе́нія о мое́й у́части, откро́й мні хотя́ въ те́рмині, партикуля́рно, резолю́цію: могу́ ли — те́е-то я́къ ёго́ — безъ *отсро́чокъ*, волоки́ти, про́торовъ и убиткі́въ, получи́ти *во* ві́чное и пото́мственное владі́нне тебе́ —

движимое и недвижимое иміние для души моей — съ правомъ владіти тобою спокойно, безпрекословно, и по своей воли — тее-то якъ его — роспоряжать? Скажи, говорю! Отвічай, отвітствуй: могу ли бить — тее-то якъ его — мужемъ пристойнимъ и угодливимъ души твоей и тілу?

НАТАЛКА *поетъ:*

Видно шляхи Полтавськиі и славну Полтаву,—
Пошануйте сиротину, и не вводьте въ славу.
Небагата я и проста, та чесного роду,
Не стижуся прясти, шити и носити воду.
Ти въ жупанахъ и письменний, и рівня зъ панами:
Якъ же можешъ ти дружитьця зъ простими дівками?
Есть багацько городянокъ — вибірай любую;
Ти панъ Возний: тобі треба не мене сільскую.

Такъ, добродію, пане Возний! Перестаньте жартовати надо мною, безпомощною сиротою. Мое все багатство есть мое добре имя: черезъ васъ люде почнуть шептати про мене, а для дівки, коли объ ній люде зашепчуть....

(Музыка начинаетъ играть прелюдію.)

Возний про себя разсуждаетъ, и смѣшныя мины играютъ на его лицѣ. Натлака задумывается.

III

ВИ́БОРНИЙ *показывается на улицѣ, идетъ и поетъ:*

Дідъ рудий, ба́ба руда́,
Ба́тько рудий, ма́ти руда́,
Дя́дько рудий, тітка руда́,
Братъ рудий, сестра́ руда́,
И я рудий, руду́ взявъ,
Бо руду́ю сподоба́въ.
Ой по горі, по Паня́ньці,
Въ понеділокъ ду́же вра́нці,
Ишли́ на́ші новобра́нці,
Поклони́лися шинка́рці,—
А шинка́рка на іхъ—моргъ:
»Иду́, братіки, на торгъ.«
Ишли́ Ляхи́ на три шляхи́,
А Тата́ри на чоти́рі,
Шве́ди врагі́ по́ле кри́ли;
Коза́къ въ Лу́зі окликну́вся—
Шведъ, Тата́ринъ, Ляхъ здрігну́вся,—
Въ дугу́ вся́кий изігну́вся!

Ната́лка взяла свои ведра и пошла домой. Выборний подошелъ къ Во́зному.

ВО́ЗНИЙ.

Чи се — те́е-то я́къ его́—нова́ пісьня, па́не Ви́борний?

ВИ́БОРНИЙ *кланяется*.

Та се, добро́дію, не пісьня, а нісені́тниця. Я співа́ю и́ноді що въ го́лову лізе. Вибача́йте́, бу́дьте ла́скові: я не доба́чивъ васъ.

ВО́ЗНИЙ.

Нічо́го, нічо́го. Відкі́ль се такъ.... чи зъ не гостє́й идете́ — те́е-то я́къ єго́?

ВИ́БОРНИЙ.

Я иду́ зъ до́му. Випровожа́въ го́стя: до ме́не заізжа́въ засіда́тель нашъ, панъ Щи́павка; такъ уже́, зна́ете, не безъ то́го, — ви́пили по о́дній, по дру́гій, по тре́тій, холодце́мъ та ковбасо́ю закуси́ли, та вишнівки зъ ква́рту уку́тали, та й, я́къ-то ка́жуть, и підкріпи́лися....

ВО́ЗНИЙ.

Не роска́зовавъ же панъ Щи́павка які́і новини́?

ВИ́БОРНИЙ.

Де́-то не роска́зовавъ! Жа́ловався ду́же, що всё-му́ зе́мству урва́лася тепе́ръ у́дка; та та́къ, що не тілько засіда́телямъ, ні са́мому комиса́рові уже́ не те, якъ давно́ було́. Така́, ка́же, ха́лепа, що пря́мо́ъ накла́дно слу́жити; бо, ка́же, що пе́рше кур-

ницею доставалось, то теперъ або виросити треба, або купити.

ВОЗНИЙ.

Охъ! правда, правда! Даже и въ повітовомъ суді и во всіхъ присудственнихъ містахъ униніе воспослідовало; малійшая проволочка, або прижимочка просителю, якъ водилось перше, почитаетця за уголовное преступленіе; а взяточокъ, сиріч — винужденний подарочокъ, весьма очень искусно у истця или отвітчика треба виканючити. Та що й говорить! Теперъ и при некрутськихъ наборахъ вовся не той порядокъ ведетця.... Трудно становитця жити на світі.

ВИБОРНИЙ.

За те намъ, простому народові, буде добре, колй старшина буде богобоязлива и справедлива, не допускатиме письменнимъ пъявкамъ кровъ изъ насъ смоктати.... Та куди ви, добродію, налагодились?

ВОЗНИЙ.

Я наміревавъ — тее-то якъ ёго — посітити нашу вдовствующую дякониху; та, побачивши тутъ Наталку *(вздыхаетъ)*, остановився побалакати за нею.

ВИБОРНИЙ.

Наталку?.. А де-жъ... вона? *(Осматривается.)*

ВО́ЗНИЙ.

Мо́же, пішла́ до-до́му.

ВИ́БОРНИЙ.

Зо́лото — не дівка! Награди́въ Богъ Терпіли́ху дочко́ю. Окро́мъ то́го, що краси́ва, розу́мна, мото́рна и до вся́кого діла доте́пна, — яке́ у не́і до́бре се́рце, якъ вона́ поважа́е ма́тірь свою́, шану́е всіхъ старши́хъ себе́, яка́ трудя́ща, яка́ рукоділниця, що и себе́ и ма́тірь свою́ на світі держи́ть!

ВО́ЗНИЙ.

Нічого сказа́ти — те́е-то я́къ ёго́ — хоро́ша, хоро́ша; и уже́ въ такімъ во́зрасті....

ВИ́БОРНИЙ.

Та й давно́ бъ часъ, такъ що́ жъ! Сирота́, таище́ й бідна: ніхто́ и не квапитця.

ВО́ЗНИЙ.

Одна́кожъ я чувъ, що Ната́льці трапля́лись женихи́ и весьма́ присто́йниі. Напри́кладъ, Тахтау́лівський дячо́къ, чоловікъ знамени́тий ба́сомъ своімъ, изуче́нъ Ярмоло́я, и да́же зна́етъ Пече́рський ла́врськи́й напівъ; дру́гий волосни́й — те́е то я́къ ёго́ — писаръ *изъ Восьма́*чекъ, молоде́ць не убо́гий и про-

должа́вший слу́жбу свою́ безпоро́чно ско́ро годъ; тре́тій — підканцеляри́стъ изъ су́да, по и́мяни Скоробре́ха, — и мно́гиі други́і.... Но Ната́лка....

ВИ́БОРНИЙ.

Що́? одказа́ла? — До́бре зроби́ла. Тахтау́лівськвй дякъ пье горілки бага́то, и уже́ спада́ зъ го́лосу; волосни́й пи́сарь и підканцеляри́стъ Скоробре́ха, якъ ка́жуть, же́вчики оби́два, и го́лі, ва́шеці-про́ше, якъ хли́стики; а Ната́льці тре́ба не письме́нного, а хазя́іна до́брого, щобъ умівъ хлібъ роби́ти, и щобъ жінку свою́ зъ ма́тірью годова́въ и зодіга́въ.

ВО́ЗНИЙ.

Для чо́го жъ не письме́нного? Нау́ка — те́е-то я́къ его́ — въ лісъ не веде́; письме́ньство не е́сть претикнове́ніе или поміха ко вступле́нію въ зако́нний бракъ. Я скажу́ за се́бе: пра́вда, я — те́е то я́къ его́ — письме́нний; но по бла́гости Всеви́шняго е́смь чоловікъ, а по ми́лости дворя́нъ Во́зний, и живу́ хочъ не такъ якъ люде, а хочь побіля́ людей. Копійка воло́читця, и про чо́рний день иміетця; признаю́сь тобі, якъ прия́телю, бу́де си́ли и жінку — те́е-то я́къ его́ — годова́ти и зодяга́ти.

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ чо́мъ же ви не одру́житеся? У же́-жъ, здає́-

ця, порá. Хибá въ чéнці постригтись хóчете? Чи ще, мóже, сýжена на óчи не нависла? Хибá хóчете, щобъ вамъ на весíллі сю пісьню співáли?... Ось слýхайте:

Ой, підъ вишнею, підъ черéшнею
Стоявъ старий зъ молодóю, якъ изъ ягодою.
И просилася, и молилася:
»Пусти менé, старий діду, на юлицю погулять!«
—»Ой, я й самъ не піду, и тебé не пущý:
Хóчешъ менé старéнького та покинути.
Ой не кидай менé, моя голýбочко!
Куплю тобі хáтку, ищé й сіножáтку,
И ставóкъ, и млинóкъ, и вишнéвий садóкъ«
—»Ой, не хóчу хáтки, а ні сіножáтки,
Ні ставкá, ні млинкá, ні вишнéвого садкá.
Ой, ти старий дідугá, изогнýвся якъ дугá,—
А я молодéнька, гуляти радéнька....«

ВÓЗНИЙ.

Коли другиі óблизня піймáли, то и ми остерегáемося. Натáлка мнóгимъ женихáмъ піднеслá печéного кабакá; глядя на сие, и я собі на умі.

ВИБОРНИЙ.

А вамъ щó до Натáлки? бýдто всі дівки на нéі похóжі? Не тілько свíта, що въ вікні: сёгó дива пóвно на світі. Та до такóго пáна якъ ви, у инчоі ажъ жижки задріжять!

возний, *про себя.*

Признáюсь ёму́ въ моéй любóви къ Натáльці! — Послу́хай, пáне Ви́борний! Нігде — тée-то якъ ёгó — прáвди діти: я люблю́ Натáлку всéю душéю, всéю мислію и всімъ сéрцемъ моімъ; не могу́ безъ нéі жити, такъ іі óбразъ — тée-то якъ ёгó — за мнóю и слідитъ. 'Якъ ти ду́маешъ? якъ совітуешъ въ таковóмъ моéмъ припáдці?

ВИ́БОРНИЙ.

А щó тутъ дóвго ду́мати? Старостівъ посилáти за рушникáми, та й кінéць. Старá Терпіли́ха не ссу́нулась ще зъ глу́зду, щобъ вамъ одказáти.

ВÓЗНИЙ.

Охъ-охъ-óхъ! Старá не страшнá, такъ молодá — кирпу гне!... Я ужé ій говори́въ, якъ-то кáжуть, на-догáдъ буряківъ — тée-то якъ ёгó, — такъ де?— ні при́ступу!

ВИ́БОРНИЙ.

Щó жъ вонá говóрить? Чи́мъ отговóрюетця, и щó кáже?

ВÓЗНИЙ.

Вонá излагáеть нерезóнниі — тée-то якъ ёгó —

причи́ни; вона́ приво́дить въ до́водъ знако́мство вола́ зъ воло́мъ, коня́ зъ коне́мъ; нарица́еть себе́ сиро́тою, а мене́ па́номъ, себе́ бідною, а мене́ бага́тимъ, себе́ про́стою — те́е-то я́къ его́ — а мене́ Во́знимъ, и рішйтельний пригово́ръ учини́ла, що я ій, а вона́ мині не рівня — те́е-то я́къ его́.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ.

Я ій поясни́въ, що любо́въ все рівня́еть.

ВИ́БОРНИЙ.

А вона́ жъ вамъ що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що для ме́не благопристо́йнійшъ па́нночка, ніжъ про́ста селя́нка.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що вона́ — те́е-то я́къ его́ — одна́ моя́ госпожа́.

ВИ́БОРНИЙ.

А вона́ жъ вамъ що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що вона́ не вірить, щобъ такъ ду́же — те́е-то я́къ ёго́ — мо́жно полюби́ти.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що я іі давно́ люблю́.

ВИ́БОРНИЙ.

А вона́ жъ вамъ що́?

ВО́ЗНИЙ.

Щобъ я одвяза́вся одъ не́і.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ, *съ жаромъ.*

Що́? — Нічо́го! Тебе́ чортъ принісъ — те́е-то я́къ ёго́: Ната́лка утекла́, а я зъ тобо́ю оста́вся.

ВИ́БОРНИЙ.

Ой, ви́ письме́нні! Въ го́ру дерете́ся, а підъ но́сомъ нічо́го не ба́чите! Ната́лка обма́нювала васъ, коли́ каза́ла, що ви ій не рівня. У не́і не те́ на се́рці.

ВО́ЗНИЙ.

Не те́? А що́ жъ би таке́е?

ВИ́БОРНИЙ

Уже́ жъ не що́: дру́гого любить. Ви, мо́же, чува́ли, що якъ вони́ ще жили́ въ Полта́ві и покі́йний Терпи́ло живи́й бувъ, то приня́въ-бувъ до се́бе яко́гось сироту́ Петра́ за годо́ваньця. Хло́пець ви́рісъ сла́вний, га́рний, до́брий, прово́рний и роботя́щий,—вінъ одъ Ната́лки ста́рший бувъ го́дівъ три, або́ чоти́рі, зъ не́ю ви́годовавсь и зрісъ въ-ку́пі. Терпи́ло и Терпіли́ха люби́ли годо́ваньця свого́, якъ рідного си́на,— та було́ й за́-що! а Ната́лка люби́лась зъ Петро́мъ, я́къ братъ изъ сестро́ю. ОтъТерпи́ло, понадіявшись на свое́ бага́тство, зача́въ знако́митись не зъ рівнею; зача́въ, бачъ, заво́дити бе́нькети зъ пови́тчиками, зъ канцеляри́стами, купця́ми и цехми́страми: пивъ, гуля́въ и шахрова́въ гро́ши; поки́нувъ свій про́мiселъ, пома́лу росточи́въ свое́ добро́, роспи́вся; зача́въ гріма́ти за Ната́лку на до́брого Петра́, и ви́гнавъ ёго́ изъ свого́ до́му; а по́слі, якъ не ста́ло и послі́днёго сёго́ робітника, Терпи́ло зовсімъ извівся, — въ бідности вмеръ, и безъ куска́ хліба оста́вивъ жінку и дочку́.

ВО́ЗНИЙ.

Яки́мъ же по́битомъ — те́е-то я́къ ёго́ — Терпілиха зъ дочко́ю опини́лася въ на́шімъ селі?

ВИ́БОРНИЙ.

У Терпи́ла въ го́роді на Мазурівці бувъ двіръ га́рний зъ ру́бленою ха́тою, комо́рою, лёхомъ и садко́мъ. Терпіли́ха, по сме́рти свого́ старо́го, все́ те продала́, перейшла́ въ на́ше село́, купи́ла собі ха́тку и тепе́ръ живе́, якъ ви зна́ете.

ВО́ЗНИЙ.

А вишере́ченний Петро́ де́ — те́е- то я́къ ёго́ — обріта́етця?

ВИ́БОРНИЙ.

Богъ же ёго́ зна. Якъ пішо́въ зъ двора́, мовъ въ во́ду упа́въ, — чу́тки нема́. Ната́лка безъ души ёго́ любить, черезъ ёго́ всімъ жениха́мъ одка́зуе; та и Терпіли́ха безъ слізъ Петра́ не зга́дуе.

ВО́ЗНИЙ.

Ната́лка неблагоразу́мна; любить тако́го чоловіка, кото́рого — те́е-то я́къ ёго́ — мо́же, и кістки́ *погнили́*. Лу́чче сини́ця въ жме́ні, якъ *жураве́ль въ не́бі*.

ВИ́БОРНИЙ.

Абó, якъ той Грекъ мовля́въ: »Лу́чче живи́й хору́нжий, якъ ме́ртвий сóтникъ.« А я все таки́ ду́маю, коли́бъ чоловікъ дóбрий найшóвся, то бъ Ната́лка вийшла за́міжъ; бо убóжество іхъ таке́ вели́ке, щó не въ моготу́ станови́тця.

ВО́ЗНИЙ.

Серде́шний прия́телю! возьми́ся у Ната́лки и ма́тери хожде́ніе иміти по мое́му серде́чному ділу. Ежели́ вии́граешъ — те́е-то я́къ ёгó — любóвъ къ мині Ната́лки, и убіди́шъ ії дóводами си́лними довести́ ії до бра́чного моегó лóжа на закóнномъ основа́ніі, то не пожалію — те́е-то я́къ ёгó — нічóго для те́бе. Віръ, безъ да́ні, безъ пóшлини́, кому́ хóчешъ, пóзовъ залажу́ и контрове́рсіі сочиню́, — божу́сь въ томъ: ей-же-е́й!

ВИ́БОРНИЙ, *не много подумавши.*

Щó жъ? Спросъ не біда́. Тутъ зла ніякого нема́. Тілько Ната́лка не прóмахъ!... О, розу́мна и дога́длива дівка!

ВО́ЗНИЙ.

Осміліся! Ти уміешъ уверну́тись — те́е-то я́къ ёгó — хитро, му́дро, не дороги́мъ кóштомъ. Коли́ жъ щó, то мóжно и брехну́ти для обма́ну, прия́зни ра́ди.

ВИ́БОРНИЙ.

Для обма́ну? Спаси́бі за се! бреха́ти и обма́нювати други́хъ — одъ Бо́га гріхъ, а одъ людéй сóромъ.

ВО́ЗНИЙ.

О, простота́, простота́! Хто тепе́ръ — те́е-то я́къ ёго́ — не бре́шеть, и хто не обма́нюеть? Мню, еже́ли бъ зде́сь зібра́лось мно́го наро́ду, и зъ-нена́цька а́нгелъ зъ не́ба зъ огне́нною різкою злетівъ и воскли́кнувъ: »Брехуни́ и обма́нщики! хова́йтесь, — а то я поражу́ васъ!« Ей-е́й, всі присіли би до земли́, со́вісти ра́ди! Блаже́нна ложъ, егд бува́еть въ по́лзу бли́жніхъ; а то біда́, — те́е-то я́къ ёго́ — що ча́сто лжемо́ или ра́ди своея́ ви́годи, или на у́падъ други́хъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Воно́ такъ, коне́чне: всі люде грішні; одна́кожъ...

ВО́ЗНИЙ.

Що́ одна́кожъ? Всі грішні, та ище́ я́къ! И оди́нъ дру́гого такъ обма́нюеть, якъ того́ тре́ба! и якъ ні верти́, а вихо́дить кругова́ пору́ка. Слу́хай:

Вся́кому го́роду нравъ и права́;
Вся́ка иміеть свій умъ голова́.

Всякого прихоті водять за нісъ;
Всякого манить къ наживі свій бісъ.

Левъ роздираєть тамъ вовка въ куски;
Тутъ же вовкъ цапа скубе за виски;

Цапъ у городі капусту псує:
Всякий зъ другого бере за своє.

Всякий, хто вишче, то низчого гне;
Дужий безсилного давить и жме.

Бідний багатого певний слуга,
Корчитця, гнетця предъ нимъ, якъ дуга.

Всякъ, хто не маже, то дуже скрипить;
Хто не лукавить, то зъ-заду сидить.

Всякого ротъ дере ложка суха.
Хто-жъ єсть на світі, щобъ бувъ безъ гріха?

ВИБОРНИЙ.

Воно такъ! Тілько великимъ грішникамъ часто и даромъ проходить, а маленькимъ грішникамъ такого завдають бешкету, що и на старость буде въ памятку! Добре, пане Возний! Я васъ поважаю, и заразъ иду до старої Терпілихи. Богъ зна, до чого дійдетця.... Може, воно и добре буде, коли ваша доля щаслива.

ВОЗНИЙ *съ радости начинаетъ пѣть, а* ВИБОРНИЙ *подтягиваетъ за нимъ:*

Ой, доля людськая—доля єсть сліпая!
Часто служить злимъ, негіднимъ и імъ помагає.

Добрі терпля́ть ну́жду, по́-миру товчу́тця,
И все не въ ладъ імъ прихо́дить, за́ що ні
візьму́тця.

До ко́го жъ ласка́ва ся доля лука́ва,
Такий живе́ якъ сіръ въ ма́слі, спусти́вши
рука́ва.

Безъ ро́зуму лю́де въ світі живу́ть га́рно;
А зъ ро́зумомъ та въ недо́лі вікъ прохо́дить
ма́рно.

Ой, доле людська́я, чомъ ти не правди́ва,
Що до и́нshихъ ду́же гре́чна, а до насъ спеси́ва?

IV

Хата Терпілихи. Мать прядетъ, а дочь шьетъ.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ти изно́въ чого́сь суму́ешъ, Ната́лко! изно́въ щось тобі на ду́мку спа́ло?

НАТАЛКА.

Мині зъ ду́мки не йде на́ше безтала́ння.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Що́ жъ роби́ти? Три ро́ки уже́, якъ ми по убо́і ству своему прода́ли дво́рикъ свій на Мазур[illegible]

покинули Полтаву, и перейшли сюди жити: покійний твій батько довівъ насъ до сёго.

НАТАЛКА.

И, мамо! Такъ ёму на роду написано, щобъ жити багатимъ до старости, а вмерти біднимъ; вінъ не виноватъ.

ТЕРПІЛИХА.

Лучче бъ була я вмерла, — не терпіла бъ такоі біди, а більше черезъ твою непокірность.

НАТАЛКА, *оставя работу*.

Черезъ мою непокірность ви біду терпите, мамо?

ТЕРПІЛИХА.

А якъ-же? Скілько хорошихъ людей сваталось за тебе, розумнихъ, зажиточнихъ и чеснихъ, а ти всімъ одказала, — скажи, въ яку надію?

НАТАЛКА.

Въ надію на Бога. Лучче посідію дівкою, якъ піду заміжъ за такихъ женихівъ, які на мині сватались. Уже нічого сказати, хороші люде!

ТЕРПІЛИХА.

А чому й ні? Дякъ Тахтаулівський чомъ не чоло-

вікъ? Вінъ письме́нний, розу́мний и не безъ копійки. А волосний писарь и підканцеляри́стъ Скоробре́шенко, чому́ не люде? Кого́ жъ ти ду́маешъ діждатись — мо́же, па́на яко́го, або́ губе́рського панича́? Лу́чче бъ всёго, якъ-би́ вийшла за дяка́, — ма́ла бъ вічний хлібъ; була́ бъ пе́рше дячи́хою, а по́слі и попаде́ю.

НАТАЛКА.

Хочъ-би́ и протопо́пшею, то Богъ зъ нимъ! Неха́й вони́ бу́дуть розу́мні, бага́ті, и письме́нні́йші одъ на́шого Во́зного; та коли́ се́рце мое́ не лежи́ть до іхъ, и коли́ вони́ мині осору́жні....Та и всі письме́нні, — неха́й вони́ собі тя́млятця!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Зна́ю, чомъ тобі всі не любязні: Петро́ навя́зъ тобі въ зу́би. Дурни́ця все те, що ти ду́маешъ: чоти́рі го́ди уже́ объ німъ ні слу́ху нема́, ні послуша́ния.

НАТАЛКА.

Такъ що́ жъ? Адже́ жъ и вінъ объ насъ нічо́го не чу́е, та ми живемо́; то й вінъ живъ, и та́къ-же памяту́е объ насъ, та боітця верну́тись.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ти не забу́ла, якъ покійний твій ба́тько нано-

слідокъ не злюби́въ Петра́, и умира́ючи, не давъ свогó благословéнія на твóе зъ нимъ заму́жество; такъ и могó нікóли не бу́де.

НАТАЛКА *подбѣгаетъ къ матери, схватываетъ ея руку и поетъ:*

Ой, ма́ти, ма́ти! сéрце не вважа́е:
Когó разъ полю́бить, зъ тимъ и помира́е.
Лу́чче умéрти, якъ зъ неми́лимъ жи́ти,
Сóхнуть зъ печа́ли, що-дéнь слёзи лити.
Бідность и бага́тство éсть то Бóжа вóля:
Зъ ми́лимъ іхъ діли́ти — щасли́вая дóля.
Ой, хиба́ жъ я, ма́ти, не твоя́ дити́на?
Коли́ моя́ му́ка тобі бу́де ми́ла....
И до мóго гóря ти жа́лю не ма́ешъ —
Хто пришóвсь по сéрцю забу́ть заставля́ешъ.

О ма́мо, ма́мо! Не погуби́ дочки́ своéі! *(Плачетъ.)*

ТЕРПИЛИ́ХА, *со чувствомъ.*

Ната́лко, схамени́сь! Ти у мéне одна́; ти кровъ моя́: чи захóчу жъ я тебé погуби́ти? Убóжество моé и ста́рість си́лують менé шви́дче за́міжъ тебé одда́ти.... Не пла́чъ! я тобі не вóрогъ. Пра́вда, Петрó дóбрий па́рубокъ, та дé жъ вінъ? Неха́й же прійде, вéрнетця до насъ. Вінъ не лéжень, трудя́щий; зъ нимъ обідні́ти до зли́днівъ не мóжно... алé щó жъ!

Хто відае, може, де запропастився, а може и одружився де, може и забувъ тебе! Теперъ такъ буває, що одну ні-би-то любить, а про другу думае.

НАТАЛКА.

Петро не такий: сердце мое за его ручаетця, и воно мині віщуе, що вінъ до насъ вернетця.... Якъ-бй вінъ знавъ, що ми теперъ такі бідні, — о, зъ кінця світа прилетнувъ би до насъ на помічъ!

ТЕРПІЛИХА.

Недуже довіряй своему серцю: сей віщунъ часто обманюе. Придивися, якъ теперъ робитця въ світі, та й о Петрі такъ думай.... А лучче, якъ-бй ти була мині покірна, и мене послухала.

Чи я тобі, дочко, добра не желаю,
Коли кого зятемъ собі вибіраю?

Ой, дочко, дочко! що жъ мині начати,
Дежъ любязного зятя достати?

Петро десь блукае; може, оженився,—
Може, за тобою не довго журився.

Ой, дочко....

По старости моій живу черезъ силу,—
Не діждавшись Петра, піду и въ могилу.

Ой, дочко....

Тебе́ жъ безъ пріюту, молоду́ дити́ну,
На кого́ оста́вляю бідну сироти́ну.

Ой, до́чко, до́чко! що́ жъ мині нача́ти?
Де́ жъ любязно́го зятя́ доста́ти?

Ти на те веде́шъ, щобъ я не діжда́ла ба́чити тебе́ за́муженъ, щобъ чере́зъ твое́ упря́мство не дожила́ я віку: бідность, слёзи и перебо́ри твоі поло́жять мене́ въ домови́ну. *(Плачетъ.)*

НАТАЛКА.

Не пла́чте, ма́мо! Я покоря́юсь ва́щій во́лі и для васъ за пе́рвого жениха́, вамъ уго́дного, піду́ за́ міжъ; перенесу́ свое́ го́ре, забу́ду Петра́, и не бу́ду ніко́ли пла́кати....

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ната́лко, до́чко моя́! Ти все для ме́не на світі! Прошу́ тебе́: вики́нь Петра́ зъ голови́, и ти бу́дешъ щасли́вою.... Але́ хтось мелькну́въ ми́мо вікна́... Чи не йде хто до насъ?... *(Уходитъ.)*

VI

НАТАЛКА *одна.*

Тру́дно, ма́мо, ви́кинути Петра́ изъ голови́, а ще́ труднійше изъ се́рця. Та що́ роби́ть!... Дала́ *сло́во за пе́рвого* ви́йти за́міжъ: для поко́ю ма́-

тери трéба все перенести́.... Скріплю́ сéрце своé, перестáну жури́тись, осушу́ слёзи своі, — и бу́ду весéла. Женихи́, яки́мъ я одказáла, въ дру́гий разъ не привя́жутця; Вóзному такъ одрізала, що му́сить одчепи́тьця; більше, здаéтця, немá на-приміті.... А тамъ — охъ!... Сéрце моé чогóсь ще-ми́ть.... *(Примѣтя, что кто-то приближается къ двери садится за работу.)*

VI.

Входитъ Выборний, а за нимъ Терпілиха.

ВИ́БОРНИЙ.

Помогáй-бі, Натáлко! Якъ ся мáешъ, якъ пожи-вáешъ?

НАТАЛКА.

Отъ, живемó и мáемося, якъ горóхъ при дорóзі: хто не схóче, той не вскубнé.

ТЕРПІЛИХА.

На насъ біднихъ и безпомóщнихъ, якъ на те похи́ле дéрево, и кóзи скáчуть.

ВИ́БОРНИЙ.

Хто жъ тобі виновáтъ, старá? Якъ-би́ оддалá дочку́ зáміжъ, то и мáла бъ, хто васъ обороня́въ би.

ТЕРПІЛИХА.

Я сёго тілько й хочу; такъ що жъ....

ВИБОРНИЙ.

А що такее? Може, женихівъ нема, або що? А може, Наталка?...

ТЕРПІЛИХА.

То-бо-то й горе. Скілько ні трапляло — и хороші людці — такъ: »Не хочу, та й не хочу!«

ВИБОРНИЙ.

Дивно мині та чудно, що Наталка такъ говорить: я ніколи бъ одъ ії розуму сёго не ждавъ.

НАТАЛКА.

Такъ-то вамъ здаетця; а ніхто не віда, хто якъ обіда.

ТЕРПІЛИХА.

Оттакъ все вона — приговорками та одговорками и вивертаетця; а до того, якъ ище придасть оханя та слізъ, то я й руки опущу.

ВИБОРНИЙ.

Часъ би, Наталко, взятись за розумъ: ти уже

дівка, не дитя́. Кого́ жъ ти дожида́есся? Чи не изъ го́рода ти таку́ при́мху принесла́ зъ собо́ю? О, тамъ панночки́ ду́же собо́ю чва́нятьця, и вереду́ють жениха́ми: той нега́рний, той неба́гатий, той не меткий, дру́гий ду́же сми́рний, и́нший ду́же би́стрий, той кирпа́тий, той носа́тий, та чомъ не вое́нний, та колй и вое́нний, то щобъ гуса́ринъ; а одъ тако́го перебо́ру доси́дятьця до то́го, що опісля́ и на іхъ ніхто́ не гля́не.

НАТАЛКА.

Не рівня́йте мене́, па́не Ви́борний, зъ городя́нками: я не вереду́ю, и не перебіра́ю жениха́ми. Ви зна́ете, хто за мене́ сва́тався. Чи уже́ жъ ви хо́чете спхну́ти мене́ зъ мо́сту та въ во́ду?

ВИ́БОРНИЙ.

Пра́вда, за́міжъ вийти — не дощову́ годи́ну пересиді́ти; але́ мині здае́тця, якъ-би́ чоловікъ наде́жний тра́пився, то бъ не тре́ба ні для се́бе, ні для ма́тери ёму́ одка́зовати: ви лю́де неба́гаті.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Неба́гаті! Та така́ бідность, таке́ убо́жество, що я не зна́ю, якъ да́льше и на світі жи́ти!

НАТАЛКА.

Ма́мо! Богъ насъ не оста́вить: е́сть и бідні́йші *одъ насъ*, а живу́ть же....

ТЕРПІЛИ́ХА.

Запе́вне, що живу́ть; але́ яка́ жизнь іхъ!

НАТАЛКА.

Хто живе́ че́сно и году́етця труда́ми своіми, тому́ и кусо́къ черстві́го хліба смачні́йшій одъ мякбі бу́лки, непра́вдою нажи́тоі.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Говори́, говори́! а на ста́рості гірко терпіти нужду и во всёму недоста́токъ.... *(Къ Выборному).* Хочъ и не годи́тця своє́і дочки́ вихваля́ти, та скажу́ вамъ, що вона́ до́бра у ме́не дити́на: вона́ обіща́ла, для могб покбю, за пе́рвого жениха́, аби́ бъ добрий, ви́йдти за́міжъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Объ ро́зуму и до́брому се́рцю Ната́лки нічого говори́ти,—всі матері приміромъ ста́влять іі своімъ до́чкамъ; тілько—нігде пра́вди діти—безъ прида́ного, хочъ будь вона́ мудрійша отъ царя́ Соломо́на, а кра́ща одъ прекра́сного Іо́сифа, то мо́же уме́рти сідо́ю па́нною.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ната́лко! чу́ешъ, що говбрять? Жалій по́слі на се́бе, а не *на дру́гого* кого́.

НАТАЛКА *вздыхаетъ.*

Я й такъ терплю гóре.

ВИ́БОРНИЙ.

Та мóжно вáшому гóрю и пособи́ти.... *(Лукаво.)* У мéне éсть на примíті чоловя́га — и повáжний, и багáтий, и Натáлку дýже собі уподóбавъ.

НАТАЛКА, *въ сторону.*

Отъ и бідá мині!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Жартýете, пáне Ви́борний.

ВИ́БОРНИЙ.

Безъ жáртівъ, знáю гáрного жених́а для Натáлки; а колú прáвду сказáти, то я и прійшóвъ за ёго поговори́ти зъ вáми, пáні Терпіли́хо.

НАТАЛКА, *съ нетерпѣніемъ.*

А хтó таки́й той жени́хъ?

ВИ́БОРНИЙ.

Нашъ Вóзний, Тетерьвакóвський. Ви ёгó знáєте?... Чи́мъ же не чоловікъ?

НАТАЛКА.

Вóзний? Чи вінъ же мині рівня? Ви глуми́тéся надо мнóю, пáне Ви́борний.

ТЕРПІЛИХА.

Я такъ привикла къ своему безталанню, що боюся й вірити, щобъ була сему правда.

ВИБОРНИЙ.

Зъ якого жъ побиту мині васъ обманювати? Возний Наталку полюбивъ, и хоче на ій женитись: що жъ тутъ за диво? Ну, скажіть же хутенько, якъ ви думаете?

ТЕРПІЛИХА.

Я душею рада такому зятеві.

ВИБОРНИЙ.

А ти, Наталко?

НАТАЛКО.

Бога бійтесь, пане Виборний! Мині страшно и подумати, щобъ такий панъ письменний, розумний и поважний хотівъ на мині женитись.... Скажіте мині перше, для чого люде женятьця?

ВИБОРНИЙ.

Для чого? — Для того.... А ти буцімъ и не знаешъ!

НАТАЛКА.

Мині здаетця, для того, щобъ завести хазяй-

ство и семе́йство, жи́ти люблязно́ и дру́жно, бу́ти вірними до сме́рти и помага́ти одно́ друго́му; а панъ, кото́рий же́нитця на про́стій діввці, чи бу́де ій щи́римъ дру́гомъ до сме́рти? Єму́ въ голові и бу́де все роітись, що вінъ іі ви́ручивъ изъ бідности, ви́вівъ въ люде, и що вона́ єму́ не рівня. Бу́де на не́і диви́тись зъ през́ирствомъ и обхо́дитись зъ неповагою, — и у па́на така́ жінка бу́де гірше на́ймички... бу́де крепа́чкою.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Отта́къ вона́ вся́кий разъ и занесе́, та й справля́йся зъ не́ю. Колй на те пішло́, то я скажу́: якъ-би́ не годо́ванець нашъ Петро́, то й Ната́лка була́ бъ якъ шовко́ва.

ВИ́БОРНИЙ.

Петро́? Де́ жъ вінъ? А скілько ро́ківъ, якъ вінъ пропада́?...

ТЕРПІЛИ́ХА.

Уже́ роківъ тро́хи не зъ чоти́рі.

ВИ́БОРНИЙ.

И Ната́лка такъ обезглу́зділа, що любить запропасти́вшоѓось Петра́! И Ната́лка, ка́жешъ ти, до́бра дити́на, колй ба́чить рідну свою́ ма́тірь при ста́рости, въ убо́жестві, вся́кий часъ зъ заплакан-

ми очима, и тужъ умираючу одъ голодноі смер-
, не зжалитця надъ матіръю? А ради кого? Ради
)йдисвіта, ланця, що, може, де въ острозі си-
:ь, може, умеръ, або въ москалі завербовався.

Терпілиха и Наталка плачуть.

ВИБОРНИЙ.

Эй, Наталко! не дрочися!

ТЕРПІЛИХА.

Та пожалій рідноі
Мене старой бідноі,
Схаменися!

НАТАЛКА.

Не плачъ, мамо, не журися!

ВИБОРНИЙ.

Забудь Петра ланця,
Пройдоху, поганця,
Покорися!

ТЕРПІЛИХА.

Будь же, дочко, мні послушна!

НАТАЛКА.

Тобі покоряюсь,
На все соглашаюсь
Прямодушно.

ВИ́БОРНИЙ, *а за нимъ* ТЕРПІЛИ́ХА *и* НАТАЛКА:

Де згóда въ семе́йстві, де миръ и тишина́,
Щасли́ві тамъ люде, блаже́нна сторона́:
Іхъ Богъ благословля́еть,
Добрó імъ посила́еть,
И зъ ни́ми вікъ живе́ть.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Дóчко моя! голу́бко моя́! пригорни́сь до могó се́рця! Покірность твоя́ жизни и здорóвъя мині прида́сть. За твою пова́гу и любóвъ до ме́не Богъ тебе́ не оста́вить, мое́ дитя́тко!

НАТАЛКА.

Ма́мо, ма́мо! все для те́бе сте́рплю, все для те́бе зроблю́, и коли́ мині Богъ помóже, осуши́ти твоі слёзи, то я найщасли́війша бу́ду на світі; тілько....

ВИ́БОРНИЙ.

А все таки́ »тілько«! Уже́ куди́ не кинь, то клинъ.... Ви́кинь лишь дуръ зъ голови́; уда́ръ ли́хомъ óбъ землю, — мовчи́ та ди́шъ!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Такъ, дóчко моя́! Коли́ тобі що и наверзе́тьця на умъ, то поду́май, для кóго и для чóго вихо́дишъ за Вóзного за́міжъ.

НАТАЛКА.

Та́къ, я сказа́ла уже́, що все для те́бе зроблю́, тілько щобъ не спіши́ли зъ весіллямъ.

ВИ́БОРНИЙ.

А на́ що жъ и одкла́довати въ до́вгій я́щикъ; адже́ ми не су́дді.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Та тре́ба жъ такй прибра́тьця къ весіллю: хочъ рушникй и е́сть гото́ві, такъ ище́ де́-чого тре́ба.

ВИ́БОРНИЙ.

Абй рушникй булй; а за прибо́ри на весілля не турбу́йтесь: нашъ Во́зний чоловікъ — не взявъ ёго́ катъ — на свій коштъ таке́ бундя́чне весілля уджидне́, що ну! — Послу́хайте жъ сюдй: сёго́дня зро́бимо сва́тання, и ви подава́йте рушникй; а тамъ уже́ умо́витеся собі зъ па́номъ женихо́мъ и за весілля. Проща́йте! — Глядй жъ, Ната́лко, не здедзайся, якъ старостй прійдуть! памяту́й, що ти обіща́ла ма́тері. Проща́йте, проща́йте!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Проща́йте, па́не Ви́борний! Спасе́ть васъ Богъ за ва́шу прия́знь. *(Уходитъ вмѣстѣ съ Выборнымъ.)*

VII

НАТАЛКА *одна*.

Не минула мене лиха година! Возний гірше реп'яха причепився. А здаєтця, що Макогоненко до всеі біди привідця.... Боже милосердний! що зо мною буде? Страшно и подумати, якъ зъ немилимъ чоловікомъ ввесь вікъ жити! якъ нелюба миловати, якъ осоружного любити! Куди мині дівiатись? Де помочи шукати? Кого просити?... Горе мині!... Добрі люде, поможіть мині, пожалійте мене!... А я одъ всёго серця жалію объ дівкахъ, які въ такій біді, якъ я теперъ.... *(Становится на колъни и поднимаетъ руки вверхъ.)* Боже! колй уже воля твоя есть, щобъ я була за Вознимъ, то вижени любовъ до Петра изъ мого серця, и наверни душу мою до Возного! Безъ сёго чуда я пропаду на віки.... *(Встаетъ и поетъ.)*

Чого жъ вода коломутна? Чи не филя збила,
Чого жъ и я смутна теперъ? чи не мати била?
Мене жъ мати та не била, самй слёзи ллютця:
Одъ милого людей нема, одъ нелюба шлютця.
Прійди, милий, подивися — яку терплю муку!
Ти хочъ въ серці, та одъ тебе беруть мою руку.
Спіши, милий! Спаси мене одъ лютой напасти!
За нелюбомъ колй буду, то мушу пропасти.

ДѢЙСТВІЕ ВТОРОЕ.

Прежняя улица къ рѣкѣ, въ селѣ у Ворскла.

I

МИКО́ЛА, *одинъ.*

Оди́нъ собі живу́ на світі, якъ били́нка на по́лі! Сирота́, безъ ро́ду, безъ пле́мени, безъ талану́ и безъ пріюту. Що́ роби́ть — и самъ не зна́ю. Бувъ у го́роді, шука́въ міста,—але́ скрізь опізни́всь. *(Думаетъ.)* Одва́жусь у пе́кло на три дні! Піду́ на Тама́нь, пристану до Чорномо́рцівъ. Хочъ изъ ме́не и не показни́й коза́къ бу́де, та е́сть же и негіднійші відъ ме́не.... Люблю́ я козаківъ за іхъ обича́й: вони́ коли́ не пьють, то люде́й бьють, а все не гуля́ють.... Заспіва́ю лише́нь пісню іхъ, що мене́ стари́й Запоро́жець Сторчогля́дъ ви́вчивъ....

> *Го́мінъ, го́мінъ,* го́мінъ по діб*р*о́ві,
> *Тума́нъ по́ле* покрива́е;

Мáти сúна, матú сúна.—
Мáти сúна проганяе:

»Идú, сúну, идú, сúну,—
Идú, сúну, прічъ відъ мéне!

»Нехáй тебé, нехáй тебé,—
Нехáй тебé Ордá візьме!«

—»Менé, мáти, менé, мáти,—
Менé, мáти, Ордá знáе.

»Въ чúстімъ пóлі, въ чúстімъ пóлі,—
Въ чúстімъ пóлі объізжáе.«

—»Идú, сúну, идú, сúну,—
Идú, сúну, прічъ відъ мéне!

»Нехáй тебé, нехáй тебé,—
Нехáй тебé Тýрчинъ візьме!«

—»Менé, мáти, менé, мáти,—
Менé, мáти, Тýрчинъ знáе:

»Сріблóмъ-злóтомъ, сріблóмъ-злóтомъ,—
Сріблóмъ-злóтомъ наділяе.«

—»Идú, сúну, идú сúну,—
Идú, сúну, прічъ відъ мéне!

»Нехáй тебé, нехáй тебé,—
Нехáй тебé Ляхú візьмуть!«

—»Менé, мáти, менé, мáти,—
Менé, мáти, Ляхú, знáють:

»Мéдомъ-винóмъ, мéдомъ-винóмъ,—
Мéдомъ-винóмъ напувáють.«

—»Иди́, си́ну, иди́, си́ну,—
Иди́, си́ну, прічъ відъ ме́не!

»Неха́й тебе́, неха́й тебе́,—
Неха́й тебе́ Моска́ль візьме!«

—»Мене́, ма́ти, мене́ ма́ти,—
Мене́, ма́ти, Моска́ль зна́е:

»Жить до се́бе, жить до се́бе —
Давно́ уже́ підмовля́е....«

Такъ и я зъ Чорномо́рцями бу́ду тете́рю істи, горілку пи́ти, лю́льку кури́ти и Черке́съ би́ти. Тільки тамъ тре́ба утаіти, що я письме́нний: у нихъ, ка́жуть, изъ ро́зумомъ не тре́ба висо́вуватись. Та се невели́ка шту́ка: и ду́рнемъ не тру́дно прики́нутись.

II

ПЕТРО́ *выходитъ, и не видя Миколы, поетъ:*

Со́нце низе́нько,
Ве́черъ близе́нько —
Спішу́ до те́бе,
Лечу́ до те́бе,
Мое́ серде́нько!

Ти обіща́лась
Мене́ вікъ любúти
Ні зъ кимъ не зна́тьця,

Й всіхъ цуратьця,
А для мене жити.

Серденько мое!
Колись ми двое
Любились вірно,
Чесно, примірно,
И жили въ покоі.

Ой, якъ я прійду,
Тебе не застану,—
Згорну я рученьки,
Згорну я біли,
Та й неживъ стану....

МИКОЛА, *въ сторону.*

Се не изъ нашого села и вовся мині незнакомий.

ПЕТРО, *тихо.*

Яке се село? Воно мині не въ приміту.

МИКОЛА, *подходя къ Петру.*

Здоровъ, пане брате! Ти, здаетця, не тутешній.

ПЕТРО.

Ні, пане брате.

МИКОЛА.

Відкіля жъ ти?

ПЕТРО.

Я?... (Съ улыбкою.) Не знаю, якъ-би тобі и *сказати.* Відкіля хочешь....

МИКО́ЛА.

Та вже жъ ти не забу́въ хочъ того́ мiста, де родився?

ПЕТРО́.

О, запе́вне не забу́въ, бо и во́вся не зна́ю.

МИКО́ЛА.

Та що́ жъ ти за чоловiкъ?

ПЕТРО́.

Якъ ба́чишъ,—бурла́ка на свiтi.... Тиня́юся одъ села́ до села́, а тепе́ръ иду́ въ Полта́ву.

МИКО́ЛА.

Мо́же, у те́бе ро́дичи е́сть въ Полта́вi, або́ знако́мi?

ПЕТРО́.

Нема́ у ме́не нi ро́дичiвъ, нi знако́михъ. Якi бу́дуть знако́мi, або́ ро́дичи у сироти́?

МИКО́ЛА.

Такъ ти, бачу́, таки́й, якъ и я́ — безприю́тний.

ПЕТРО́.

Нема́ у ме́не нi кола́, нi двора́: ввесь тутъ.

МИКО́ЛА.

О, бра́тіку! *(беретъ Петра за руку)* зна́ю я до́бре, якъ тя́жко бу́ти сирото́ю и не ма́ти містечка, де́ бъ го́лову приклони́ти.

ПЕТРО́.

Пра́вда твоя́, бра́те; та я, благодаре́ніе Бо́гу, до сёго ча́су прожи́въ такъ на світі, що ніхто́ ні чимъ не ура́зить. Не зна́ю, чи моя́ одина́кова до́ля зъ тобо́ю, чи одъ то́го, що й ти че́сний па́рубокъ, се́рце мое́ до те́бе склоня́етця, якъ до рідного бра́та.... Будь моімъ прия́телемъ!...

III

Возный и Выборный выходятъ изъ хаты Терпілихи. У Возного рука перевязана шолковымъ платкомъ; а у Выборного черезъ плечо виситъ старостинскій рушникъ. Микола и Петро отходятъ въ сторону. Возный прохаживается съ самодовольнымъ лицемъ.

ВИ́БОРНИЙ *останавливается у двери, и громко говоритъ въ дверь.*

Та ну́ бо, Бори́се, иди́ зъ на́ми! Мині до те́бе ді́ло е́сть....

ТЕРПІЛИ́ХА.

Да́йте ёму́ по́кій, па́не Ви́борний! Неха́й тро́хи прочу́маетця.

ВИ́БОРНИЙ.

Та на дво́рі шви́дче провітрится́.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Въ ха́ті лу́чче: тутъ ніхто́ не поба́чить, и не осу́дить.

ВИ́БОРНИЙ.

За всі го́лови! *(Отходитъ къ двери.)* Не сти́дно, хочъ и на сва́танні! И черезъ край смикну́въ окая́нноі варену́хи.... *(Увидя Миколу.)* Мико́ло! що́ ти тутъ ро́бишъ? Давно́ верну́вся изъ го́рода?

ВО́ЗНИЙ.

Не обріта́етця ли въ го́роді новино́къ каки́хъ курьёзнихъ?

ВИ́БОРНИЙ.

Адже́ ти бувъ на база́рі,—що́ тамъ чу́ти?

МИКО́ЛА.

Не чувъ, да́лебі, нічо́го. Та въ го́роді тепе́ръ не до *новино́къ:* тамъ такъ у́лиці застро́юють но́-

вими домáми, та кри́шки крáсять, та яки́сь пішохóди рóблять, щобъ въ гря́зь дóбре, бачъ, ходи́ти було́ пішки, що ажъ дивитись ми́ло. Да вже якъ и гóродъ бу́де, — мовъ макъ цвітé! Якъ-би́ покíйні Швéди, що згинули підъ Полтáвою, повставáли, то бъ тепéръ и не пізнáли Полтáви.

ВО́ЗНИЙ.

По крáйній мíрі — тéе то якъ ёгó — чи не чу́ти чогó объ оби́дахъ, спóрахъ и грабежáхъ, и — тéе-то якъ ёгó — о жáлобахъ и пóзвахъ?

ВИ́ВОРНИЙ.

Та щó ёгó питáти: вінъ по гóроду гавъ ловивъ та витришки́ продавáвъ.... *(Къ Миколѣ.)* Чóмъ ти, ёлóпе, не клáняесся пáну Вóзному, та не поздорóвишъ ёгó? Аджé бáчишъ, вінъ заручи́вся.

МИКО́ЛА.

Поздоровля́ю васъ, добрóдію?... А зъ кимъ же Богъ привівъ?

ВО́ЗНИЙ.

Зъ найкрáщею зо всёгó селá и всіхъ прикосновéнныхъ окóлицъ дівицею.

ВИ́ВОРНИЙ.

Не скáжемо: нехáй кортить. *(Отходя.)* А се щó за пáрубокъ?

МИКОЛА.

Се мій знакомий. Иде изъ Коломака въ Полтаву на заробітокъ.

ВОЗНИЙ.

Хиба разві—тее-то якъ его — изъ Коломака через наше село дорога въ городъ?

ПЕТРО.

Я нарочно прійшовъ сюди зъ нимъ побачитись.

Возный и Выборный уходятъ.

IV

ПЕТРО.

Се старшиі въ вашімъ селі?

МИКОЛА.

Якиі чортъ! Вінъ живе тілько тутъ. Бачъ, Возний,— такъ и бундячитця, що помазався паномъ. Юриста завзятий и хапунъ такий, що и зъ рідного батька злупить!

ПЕТРО.

А той, другий?

МИКОЛА.

То Виборний Макогоненко, — чоловічокъ и до-

рий бувъ би, такъ бідá,—хи́трий якъ лиси́ця, и на всі стóрони мотáетця: де ні посіе, тайъ и урóдитця. И ужé де и чортъ не змóже, то пошли́ Макогóненка, зáразъ докáже.

ПЕТРÓ.

Такъ вінъ штýка! Когó жъ вони́ ви́сватали?

МИКÓЛА.

Я догáдуюсь. Тутъ живé однá бідна вдовá зъ дочкóю; то, мáбуть, на Натáльці Вóзний засвáтався, бо до неі багáто женихівъ залицялись.

ПЕТРÓ.

На Натáльці!... Та Натáлка жъ не однá на світі.... Такъ, ви́дно, Натáлка багáта, хорóша и розýмна.

МИКÓЛА.

Прáвда, хорóша и розýмна, а дотóго и дóбра; тілько не багáта; вони́ недáвно тутъ посели́лись, и дýже бідно живýть. Я далéкий іхъ рóдичъ, и знáю іхъ бідне поживáння.

ПЕТРÓ.

Дé жъ вони́ пéрше жили́?

МИКÓЛА.

Въ Полтáві.

ПЕТРО́, *съ ужасомъ.*

Въ Полта́ві?...

МИКО́ЛА.

Чого́ жъ ти́ не своімъ го́лосомъ кри́кнувъ?

ПЕТРО́.

Мико́ло! бра́тіку мій рідний! Скажи́ по пра́вді: чи давно́ уже́ Ната́лка зъ ма́тіръю тутъ живу́ть, и я́къ вони́ прозива́ютця?

МИКО́ЛА.

Якъ тутъ вони́ живу́ть.... *(говори́тъ протяжно, какъ будто въ умѣ расчитываетъ время)*.... четве́ртий уже́ годъ. Вони́ оста́вили Полта́ву за́разъ по сме́рти Ната́льчиного ба́тька.

ПЕТРО́ *вскрикиваетъ.*

Такъ вінъ уме́ръ!

МИКО́ЛА.

Що́ зъ тобо́ю ро́битця?

ПЕТРО́.

Нічо́го, нічо́го. Скажи́, будь ла́скавъ, я́къ вони́ прозива́ютця?

МИКО́ЛА.

Стара́ прозива́етця Терпіли́ха Горпи́на, а дочка́ Ната́лка.

Петро всплескиваетъ руками, закрываетъ ими лице, опускаетъ голову, и стоитъ неподвижно.

МИКОЛА *бьетъ себя по лбу, и дѣлаетъ знакъ какъ будтô что-то отгадалъ.*

Я не знáю, хтó ти, и тепéрь не питáюся; тілько послýхай:

Вітеръ віє горóю.
Любѝвсь Петрýсь зо мнóю.
Ой, лѝхо—не Петрýсь!
Лицé біле, чóрний усъ.

Полюбѝла Петрусѝ,
Та сказáти боюся.
Ой, лѝхо....

А за тóго Петрусѝ
Бѝла менé матýся.
Ой, лѝхо....

Дé жъ блукáе мій Петрýсь,
Що и дóсі не вернýвсь?
Ой, лѝхо....

Я хочъ дівка молодá,
Та вже знáю, щó бідá.
Ой, лѝхо—не Петрýсь!
Лицé біле, чóрний усъ.

А щó? мóже, не одгадáвъ? (*Обнимаетъ Петра.*)

ПЕТРО́.

Такъ! угада́въ. Я—той неща́сний Петро́, яко́му Ната́лка приспівувала сю пісьню, яко́го вона́ лю-би́ла, и обіща́ла до сме́рти не забу́ти; а тепе́ръ....

МИКО́ЛА.

Що́ жъ тепе́ръ? Ище́ ми нічо́го не зна́емо. Мо́же, и не іі засва́тали.

ПЕТРО́.

Та се́рце мое́ заміра́е. Чу́е для се́бе вели́кого го́-ря. Бра́тіку Мико́ло! Ти говори́въ мині, що ти іхъ ро́дичъ: чи не мо́жна тобі довідатьця про сва́тання Ната́лки? Неха́й бу́ду зна́ти свою́ до́лю.

МИКО́ЛА.

Чо́мъ же не мо́жна? Колі́ хо́чешъ, я за́разъ піду́, и все розвідаю. Та скажи́ мині, чи говори́ти На-та́льці що ти ту́тъ?

ПЕТРО́.

Колі́ вона́ свобо́дна, то скажи́ за ме́не; а колі́ зару́чена, то лу́чче, не говори́. Неха́й бу́ду оди́нъ горюва́ти и со́хнути зъ печа́ли. На́ що ій спомина́ти про того́, що такъ ле́гко забу́ла!

МИКО́ЛА.

Стережи́сь, Пе́тре, нарікати на Ната́лку. Скілько

я знáю її, то воná не одъ тóго идé за Вóзного, що тебé забýла.... Підождú жъ менé тутъ. *(Уходитъ къ Терпилихъ.)*

V

ПЕТРÓ, *одинъ.*

Чотúрі годи ужé, якъ розлучúли менé зъ Натáлкою. Я бідний бувъ тоді и любúвъ Натáлку безъ всякоі надіі. Тепéръ, нажúвши крівáвимъ пóтомъ копійку, поспішáвъ, щобъ багáтому Терпілові показáтись гóднимъ ёгó дочкú; а вмісто багáтого бáтька найшóвъ мáтіръ и дочкý въ бідности и безъ пóмощи.... Все, здаéтця, блúзило менé до щáстя,—и якъ на тé, трéба жъ опізнúтись однúмъ днемъ, щобъ горювáти всю жизнь! Когó безталáння нападé, томý немá ні въ чімъ удáчи. Прáвду въ тій пісні скáзано, що сусідові все удаéтця, всі ёгó люблять, всі до ёго лúпнуть, а дрýгому все якъ одрізано....

У сусіда хáта біла,
У сусіда жінка мúла;
А у мéне ні хатúнки,
Немá щáстя, немá жінки.

За сусідомъ молодúці,
За сусідомъ и вдовúці,
И дівчáта поглядáють,—
Всі сусіда полюбляють.

Сусідъ ра́ньше мене́ сіе,—
У сусіда зеленіе;
А у ме́не не ора́но
И нічо́го не сіяно.

Всі сусіда вихваляють,
Всі сусіда поважа́ють;
А я ма́рно часи́ тра́чу,
Оди́нъ въ світі тілько плачу.

VI

ВИ́БОРНИЙ *вышелъ между тѣмъ на улицу, слушалъ, и потомъ, подходя къ Петру, говоритъ.*

Ти́, небо́же, и співа́ка до́брий.

ПЕТРО́.

Не такъ щобъ ду́же; отъ аби-то....

ВИ́БОРНИЙ.

Скажи́ жъ мині, відкіля́ ти иде́шъ, куда́, и що́ ти за чоловікъ?

ПЕТРО́.

Я собі бурла́ка. Шука́ю робо́ти по всіхъ усюда́хъ, и тепе́ръ иду́ въ Полта́ву.

ВИ́БОРНИЙ.

Де́ жъ ти́ бува́въ, що́ ти вида́въ и що́ чува́въ?

ПЕТРО́.

До́вго бу́де все роска́зувати. Бувъ я и у мо́ря, бувъ и на Дону́, бувъ и на лі́ніі, захо́дивъ и въ Ха́рьківъ.

ВИ́БОРНИЙ.

И въ Ха́рькові бувъ? Лі́нський-то десь го́родъ?

ПЕТРО́.

Га́рний го́родъ. Тамъ всёго до́брого е́сть; я и въ теа́трі бувъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Дé? въ теа́трі? А щó се такéе теа́тръ?—го́родъ, чи місте́чко?

ПЕТРО́.

Ні, се не го́родъ и не місте́чко, а въ го́роді ви́строенний вели́кий буди́нокъ. Туди́ въ-ве́чері зъізжа́ютця пани́, и схо́дятця вся́кі лю́де, хто заплати́ти мо́же, и ди́влятця на куме́дію.

ВИ́БОРНИЙ.

На куме́дію! Ти́ жъ ба́чивъ, па́не бра́те, сю куме́дію, яка́ вона́?

ПЕТРО́.

Я не разъ ба́чивъ. Се таке́ ди́во, якъ поба́чишъ *разъ*, то и въ-дру́ге захо́четця.

VII

возний, *подходя къ Выборному.*

Щó ти тутъ, стáросто мій, — тée-то якъ ёгó — розглагóльствуешъ зъ пришéльцемъ?

ВИ́БОРНИЙ.

Та тутъ дúво, добрóдію. Сей парня́га бувъ въ теáтрі, та бáчивъ и кумéдію, и зачáвъ бувъ мині роскáзовати, якá вонá; такъ отъ ви́ перебúли.

ВÓЗНИЙ.

Кумéдія, сúрічь, лицедійство.... Продолжáй, *(Петру)* вáшець....

ПЕТРÓ.

На кумéдіі одні вихóдять,—поговóрять та й підуть; дрýгі вúйдуть, тé жъ рóблять; дé-коли підъ музúку співáють, сміютця, плáчуть, бъютця, стріляютця, вáлятця и умірáють.

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ такá-то кумéдія? Есть же на що дивúтись, колú люде убивáютця до смерти!... Нехáй іи всячина!...

ВО́ЗНИЙ.

Воні́ не убива́ютця, и не умíра́ють,—те́е-то я́къ ёго́ — настоя́ще; а тíлько такъ удаю́ть иску́сно, и прикида́ютця ме́ртвими.... О, якъ-бú спра́вдi убива́лися, то бъ було́ за́-що гро́ши заплатúти!

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ се тíлько гро́ши виду́рюють. Скажи́ жъ, бра́тiку, яке́ тобí лу́чче всíхъ полюбúлось, якъ ка́же панъ Во́зний, лицемíрство?

ВО́ЗНИЙ.

Не лицемíрство, а лицедíйство.

ВИ́БОРНИЙ.

Ну, ну, лицедíйство....

ПЕТРО́.

Минí полюбúлась на́ша Малороссíйська куме́дiя. Тамъ була́ Мару́ся, бувъ Климо́вський, Пруди́усъ и Грицько́.

ВИ́БОРНИЙ.

Роскажи́ жъ минí, що́ воні́ робúли, що́ говорúли.

ПЕТРО́.

Спíва́ли Моско́вськí пíснí на нашъ го́лосъ; Кли-

мо́вський танцёва́въ зъ Москале́мъ; а що говори́ли, то тру́дно розібра́ти, бо сю шту́ку написа́въ Моска́ль по-на́шому, и ду́же поперевертавъ слова́.

ВИ́БОРНИЙ.

Моска́ль? Нічого жъ и говори́ти. Ма́буть, ве́льми нашко́дивъ, и наколоти́въ горо́ху зъ капу́стою.

ПЕТРО́.

Климо́вський бувъ письме́нний, компонова́въ пісьні́, и бувъ ви́борний коза́къ, служи́въ въ полку́ па́на Кочубе́я на бата́ліі зъ Шве́дами, підъ на́шою Полта́вою.

ВО́ЗНИЙ.

Въ полку́ па́на Кочубе́я? Но въ сла́вниі Полта́вськиі времена́—тее-то якъ ёго́—Кочубе́й не бувъ полко́вникомъ, и по́лка не имівъ; и́бо и пострада́вшій одъ и́зверга Мазе́пи, за вірность къ государю́ и оте́честву, Васи́лий Леонтіеви́чъ Кочубе́й бувъ генера́льнимъ судде́ю, а не полко́вникомъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ се такъ, не во гнівъ сказа́ти, — бу́ки-бараба́нъ-ба́шта, шану́ючи Бо́га и васъ.

ВО́ЗНИЙ

Вели́кая непра́вда ви́ставлена предъ о́чи публич-

ности. За сиé Малороссійская літóпись въ прáві припозвáть сочинйтеля пóзвомъ къ отвіту.

ПЕТРÓ.

Тамъ и 'Искру почйтують.

ВÓЗНИЙ.

'Искра, шýринъ Кочубéя, бувъ полкóвникомъ Полтáвськимъ, и пострадáвъ вмісті зъ Кочубéемъ мáло не за годъ до Полтáвськоі батáліі; то дýмать трéба, що и полкъ ёмý принадлежáлъ во врéмя сражéнія при Полтáві.

ПЕТРÓ.

Тамъ Прудйуса и пйсаря ёгó Грицькá дýже брйдко вйставлено, що ніби-то царськý казнý затаіли.

ВÓЗНИЙ.

О, се діло возмóжне, и за се сéрдиться не трéба. Въ семъі не безъ вйродка—тée-то якъ ёгó. Хибá éсть якá землá прáведними 'Иовами насéлена? Два плутй въ селі, и селý безчéстя не рóблять, а не тілько цілому крáеві.

ВЙБОРНИЙ.

Оттó тілько не чепурнó, що Москáль взявся понáшому и про насъ писáти, не бáчивши зъ-рóду *крáя, и не знáвши звичáівъ и повіръя нáшого....* ***Колй не піпъ....***

ВÓЗНИЙ.

Пóлно, довóлно, гóді, бýде балáкати. Тобі якé діло до чужóго хисту́? Ходімъ ли́шъ до бýдущеі мо-éі тéщи.

VIII

ПЕТРÓ, *одинъ*.

Гірько мині слýхати, що Терпіли́ху зовéть другий, а не я тéщею. Такъ Натáлка не моя́,—Натáлка, которý я любúвъ більше всёгó на світі, для котóроі одважовавъ жизнь свою́ на всі біди, для котóроі стогнáвъ підъ тяжкóю робóтою, для котóроі скитáвся на чужи́ні и заробленную копійку збивáвъ до кýпи, щобъ розбагатіти и назвáти Натáлку своéю вічно! И коли́ самъ Богъ благословúвъ моі труди́, Натáлка годі достаéтця другóму!... О, злáя дóле! чомъ ти не такáя, якъ другихъ?

Та йшовъ козáкъ зъ Дóну, та зъ Дóну до-дóму,
Та зъ Дóну до-дóму, та й сівъ надъ водóю.
Та й сівъ надъ водóю, проклинáе дóлю:
Ой, дóле жъ моя́, дóле, дóле моя́ злáя!
Дóле моя́ злáя, чомъ ти не такáя,
Чомъ ти не такáя, якъ дóля чужáя?
Другúмъ даéшъ ли́шне, менé жъ обижáешъ,
И що мині ми́ле, и те однімáешъ!...

IX

микóла, *возвращается.*

петрó.

А щó, Микóло? якá чýтка?

микóла.

Не успівъ нічóго и спитáти. Лихúй приніс̀ъ Вóзного зъ Вúборнимъ. Та тобі бъ трéба притаітись денéбудь: Натáлка обіщáлась на-чáсъ сюдú вúйти.

петрó.

'Якъ-же я удéржусь не показáтись, колú побáчу свою мúлу!

микóла.

Я кликнý тебé, колú трéба бýде.

X

Наталка выходитъ, Петро прячется.

наталка, *выходя поспѣшно.*

Щó ти хотівъ сказáти мині, Микóло? Говорú швúдче, бо за мнóю зáразъ збігаютця.

МИКОЛА.

Нічо́го. Я хотівъ спита́ти тебе́, чи ти спра́вді посва́тана за Во́зного?

НАТАЛКА, *печально.*

Посва́тана. Що́ жъ роби́ти: не мо́жна більше сопротивля́тися ма́тері! Я и такъ скілько одви́лёвалася, и вся́кий разъ убива́ла ії своімъ одка́зомъ.

МИКОЛА.

Ну що́ жъ! Во́зний — не взявъ ёго́ вра́гъ—зави́дний жени́хъ. Не бійсь, полю́битця; а мо́же, и полюби́всь уже́?

НАТАЛКА, *съ упрекомъ.*

Мико́ло, Мико́ло! не гріхъ тобі тепе́ръ надо мно́ю сміятись!... Чи мо́жна мині полюби́ти Во́зного, або́ кого́ дру́гого, коли́ я люблю́ одного́ Петра́. О коли́бъ ти знавъ ёго́, пожалівъ би и мене́, й ёго́.

МИКОЛА.

Петра́?...

Що за то́го Петруся́
Би́ла мене́ мату́ся.

Ой, ли́хо не Петру́сь!
Лице́ біле, чо́рний усъ.

НАТАЛКА, *заплакавъ.*

Щó ти мині згадáвъ! Ти роздирáешъ моé сéрце.... О, я бідна!...*(Помолчавъ указываетъ на рѣку.)* Бáчишъ Вóрскло?... Абó тамъ, абó ні за кимъ.

МИКÓЛА, *показывая въ ту сторону, гдѣ спрятался Петро.*

Бáчишъ ту стóрону: óтъ же и въ Вóрсклу не бýдешъ, и журйтись перестáнешъ.

НАТАЛКА.

Ти, мині здаєтця, побувáвши дóвго въ гóроді, ошалівъ и зовсімъ не тимъ ставъ, що бувъ.

МИКÓЛА.

Колй хóчешъ, то я такъ зроблю́, що и ти не та бýдешъ, що тепéръ.

НАТАЛКА.

Ти, чóртъ-зна-що верзéшъ. Підý лýчче до-дóму. *(Идетъ.)*

МИКÓЛА, *удерживая Наталку.*

Пóжди. Однó слóво вйслухай, та й одвяжйсь одъ мéне.

НАТАЛКА.

Говори́ жъ, щó такéе?

МИКÓЛА.

Хóчешъ бáчити Петрá?

НАТАЛКА.

Щó ти? перехристи́сь! Дé бъ то вінъ узя́вся?

МИКÓЛА.

Вінъ тутъ, та боітця показáтись тобі, за ти́мъ, що ти посвáтана за Вóзного.

НАТАЛКА.

Чогó жъ ёму́ боя́тись? Намъ не гріхъ побáчитись: я ищé не вінчана.... Та ти обмáнюешъ!

МИКÓЛА.

Не обмáнюю,—приглядáйся.... Пéтре, яви́сь!

НАТАЛКА, *увидя Петра, вскрикиваетъ.*

Петрó!

ПЕТРÓ.

Натáлко!

(Обнимаютъ другъ друга.)

МИКОЛА.

Поблукавши, мій Петрусь,
До мене опять вернувсь.

Ой, лихо — не Петрусь!
Лице біле, чорний усъ.

ПЕТРО.

Наталко! въ який часъ тебе я стрічаю!... того тілько побачились, щобъ на віки розлучи

НАТАЛКА.

О, Петре! скілько слізъ вилила я за тобою! знаю тебе, и за тимъ не питаюся, чи ти люб мене, а за себе — божусь....

МИКОЛА.

Объ любови поговорите другимъ разомъ, ини часомъ; а теперъ поговоріть, якъ зъ Возним вязатьця.

НАТАЛКА.

Не довго зъ нимъ розвязатьця: не хочу, не ду, — та й кінці въ воду.

ПЕТРО.

Чи добре такъ буде? Твоя мати....

НАТАЛКА, *перебивая.*

:áти хотіла, щобъ я за Вóзного вийшла зá-
. тимъ, що тебé не булó; а колú ти прій-
) Вóзний мýсить одступúтись.

ПЕТРÓ.

й — панъ чинóвний и багáтий; а я не мáю
Вамъ зъ мáтірью трéба підпóри и защúти;
зъ сéбе ворогівъ вамъ прибáвлю, а не пó-
,áмъ.

НАТАЛКА.

:! не тáкъ ти дýмавъ, якъ одхóдивъ.

ПЕТРÓ.

їковий, якъ тоді бувъ, такъ и тепéръ, и
обі, що и мáти твоя не соглас́итця промі-
áтого зятя на бідного.

МИКÓЛА.

Петрó не прáвду говóрить.

НАТАЛКА.

(ю своé нещáстя!... Петрó більше не лю-
:é, и ёмý нýжди мáло, хочъ-бú я й пропá-
яká тепéръ прáвда на світі!

Підешъ, Пéтре, до тіéі, якý тепéръ любишъ,—
Передъ нéю менé бідну за любóвъ осýдишъ.

ПЕТРÓ.

Я другóі не любúвъ, и любúть не бýду,
Тебé жъ, моé серденя́тко, по смерть не забýду.

НАТАЛКА.

Колúбъ любúвъ по прéжнёму,
То бъ не мавъ цурáтьця,
Не попустúвъ свою мúлу
Другóму достáтьця.

ПЕТРÓ.

Люблю́ тебé по прéжнёму,
Не дýмавъ цурáтьця!...
Не попущý мою́ мúлу
Другóму достáтьця.

НАТАЛКА.

Я жизнь свою́ ненавúжу, зъ сéрцемъ не зваладію,
Колú Петрó мій не бýде, то смерть заподію.

ПЕТРÓ.

Колú вірно Петрá любишъ, такъ живú для ёго!
Молúсь Бóгу, моя́ мúла,—не страшúсь нікóго.

ОБÓЕ.

Богъ помóже серця́мъ вірнимъ пережúти мýки;
Дýши нáші зъединúлись, зъединúть и рýки.

МИКÓЛА.

Такъ, Натáлко! молúсь Бóгу, и надíйся одъ ёго всёгó дóброго. Богъ тáкъ зрóбить, що ви обóе несчўетесь, якъ и щáстя на вáшей сторонí бўде.

НАТАЛКА.

Я давнó ужé поклялáсь, и тепéръ клянўсь, що окрóмъ Петрá, нí за кимъ не бўду. У мéне рíдна мáти—не мáчуха, не схóче своéí дитúни погубúти.

ПЕТРÓ.

Дай Бóже, щобъ íí прирóдна добротá взялá верхъ надъ примáною багáтого зя́тя.

НАТАЛКА.

Пéтре? лю́бишъ ти менé?

ПЕТРÓ.

Ти все такú не довíряешъ?... Люблю́ тебé бíльше якъ самóго себé.

НАТАЛКА.

Дáй же мині свою́ рўку!...Будь же дóбримъ и минí вíрнимъ, а я на вíкъ твоя́.

МИКÓЛА.

Ай, *Натáлка! ай* Полтáвка! Отъ дíвка, що и на

краю прóпасти не тілько не здрігнýлась, а и другóго піддéржуе!... За се заспіваю тобі пісню про Вóрскло, щобъ ти не вáжилась ёгó прославляти собóю: вонó и безъ тéбе слáвне.

Вóрскло річка
Невели́чка,
Течé здáвна,
Дýже слáвна
Не водóю, а войнóю,
Де Шведъ полігъ головóю....

ПЕТРÓ.

Отъ же идýть...

МИКÓЛА.

Крепи́сь, Пéтре, и ти, Натáлко! Наступáе хмáра, и бýде вели́кий грімъ.

XI

Выходятъ Возный, Выборный и Терпілиха.

ВИ́БОРНИЙ.

Щó ви тутъ такъ дóвго роздобáрюете?

ВÓЗНИЙ.

О чóмъ ви — тéе-то я́къ ёгó — бесідуете?

ТЕРПІЛИ́ХА, *увидя Петра.*

Охъ мині ли́хо!

НАТАЛКА.

Чогó ви лякáетесь, мáмо? Се Петрó.

ТЕРПІЛИХА.

Се Петрó!... Святъ, святъ, святъ!... Відкіля́ він взя́вся? Се марá....

ПЕТРО.

Ні, се не марá, а се я, Петрó, и тіломъ, и душéю.

ВÓЗНИЙ.

Щó се за Петрó?

ВИ́БОРНИЙ.

Се, мáбуть, той, що я вамъ говóривъ, Натáльчинъ любéзний, пройди́світъ, лáнець.

ВÓЗНИЙ.

Такъ ти, вáшець, Петрó? Чи не мóжна бъ — тéе-то я́къ ёгó — убірáтись своéю дорóгою? бо ти, кáжетця, бáчитця, здаéтця,міжъ нáми ли́шній.

НАТАЛКА.

Чогó жъ се він ли́шній?

ТЕРПІЛИХА.

И відóмо — ли́шній, коли́ не въ часъ пріишóвъ хáти холоди́ти.

ПЕТРÓ.

Я вамъ ні въ чімъ не помішáю. Кінчáйте зъ Бóгомъ те, що зачалú.

НАТАЛКА.

Не тáкъ-то лéгко мóжна скончúть те, що вонú почалú.

ВÓЗНИЙ.

А по какóй би то такóй резóнной причúні?

НАТАЛКА.

А по такій причúні: колú Петрó мій вернýвсь, то я не вáша, добрóдію.

ВÓЗНИЙ.

Однáко жъ, вáшеці прóше, ви рушникú подавáли, сирічъ — тéе-то якъ ёгó — ти одружúлася зо мнóю.

НАТАЛКА.

Далéко ищé до тóго, щобъ я зъ вáми одружúлася! Рушникú нічóго не знáчять.

ВÓЗНИЙ.

Не прогнівайся, старá. Дочкá твоя́—тéе-то якъ ёгó — нарушáеть узакóненний поря́докъ. А понéже *рушникú* и шовкóвая хýстка суть доказáтельства *добровóлного* и непринуждéнного ея́ согласія — бить

моéю сожи́телницею, то въ таковóмъ припáдці стá-
нете предъ судъ, заплáтите пеню́, и поси́дите на вежі.

ВИ́БОРНИЙ.

О, такъ! о, такъ! Зáразъ до волоснóго правлé-
нія, та и въ колóду.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Бáтечки мої, умилосердітесь! Я не одступлю́ одъ
своґó слóва.... Що хóчете, робіть зъ Петрóмъ, а
Натáлку, про мéне, звяжіть и до вінця́ ведіть.

НАТАЛКА.

Не докáжуть вони́ сёгó. Петрó нічóго не вино-
вáтъ, а я самá не хóчу за пáна Вóзного: до сёго си́-
лою ніхтó менé не принýдить.... И коли́ на те йде,
такъ знáйте, що я вічно одрікáюся одъ Петрá, и за
Вóзнимъ нікóли не бýду.

МИКÓЛА.

Щó-то тепéръ скáжуть?

ВИ́БОРНИЙ.

Отъ вамъ и Полтáвка! Люблю́ за оби́чай!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ви́слухайте менé, мої рідні! Дочкá моя́ до сёго
чáсу не булá такóю упря́мою и смілою; а якъ при-
шóвъ *(указываетъ на Петра)* сей шибеникъ, прой-

дисвітъ, то и Наталка збожеволіла, и зробилась такою, якъ бачите. Коли ви не випроводите відсіля сёго голодранця, то я не ручаюсь, щобъ вона и мене послухала.

ВОЗНИЙ *и* ВИБОРНИЙ, *вмѣстѣ.*

Вонъ, розбішако, изъ нашого села заразъ! — и щобъ и духъ твій не пахъ! А коли волею не підешъ, то туда запроторимо, де козамъ роги правлять.

ПЕТРО.

Утихомиртесь на часъ, и слухайте мене.... Що ми зъ Наталкою любилися, про те и Богу, и людямъ извісно; а щобъ я Наталку одговорювавъ ити заміжъ за пана Возного, научавъ дочку не слухати матери, и поселявъ несогласіе въ семьі, — нехай мене Богъ накаже! Наталко, покорися своій долі: послухай матери, полюби пана Возного, и забудь мене на віки! *(Отворачивается и утираетъ слезы.)*

Всѣ показываютъ видъ участія въ горести Петра, даже и Возный.

ТЕРПІЛИХА, *тихо.*

Добрий Петро! серце моє противъ волі за ёго вступаєтця.

Наталка плачетъ. Возный задумывается.

ВИБОРНИЙ.

Що ні говори, а мині жаль ёго.

МИКÓЛА.

На чімъ-то все се окоши́тця?

ВÓЗНИЙ, *Петру*.

Ти, ва́шець, — тée-то я́къ ёгó — куди́ тепéръ помандру́ешъ?

ПЕТРÓ.

Я ишóвъ въ Полта́ву; а тепéръ піду́ такъ, щобъ нікóли сюда́ не верта́тись.... Ищé па́ру словъ скажу́ Ната́льці.... Ната́лко! я для тéбе оста́вивъ Полта́ву, и для тéбе въ да́льніхъ сторона́хъ труди́вся чоти́рі гóди; ми зъ тобóю ви́росли и згодова́лися въ-ку́пі у твоéі ма́тери: ніхтó не воспрети́ть мині почита́ти тебé своéю сестрóю. Що я нажи́въ—все твоé: на́, возьми́. *(Вынимаетъ изъ-за пазухи завернутыя въ лубкѣ деньги.)* Щобъ панъ Вóзний нікóли не попрекну́въ тебé, що взявъ бідну, и на тéбе издéржався. Прощáй! шану́й ма́тіръ на́шу, люби́ свогó су́женого, а за мéне одпра́въ панахи́ду....

НАТАЛКА.

Пéтре! нещáстя моé не таке́, щобъ грішми мóжна одъ ёго одкупи́тись: вонó *(указываетъ на сердце)* тутъ! Не трéба мині грóшей твоіхъ. Вони́ мині не помóжуть,—та бідóю на́шею не потішатця ворогі́ на́ші.... И моéі жизни кінéць не далéко. *(Склоняется на плечо Петру.)*

ТЕРПІЛИХА, *подбѣгая и о*
нимая Петра.

Петре!

НАТАЛКА, *обнимая Петра*

Мамо! когó ми теряемо!

МИКОЛА, *Выборному.*

А тобі якъ вінъ здаетця.

ВИБОРНИЙ.

Такóго чоловіка, якъ Петрó, я зъ рóду не бáчив'

ВОЗНИЙ, *выходя впередъ.*

Розмишлялъ я предовóлно, и нашéлъ, щó вел
кодушний постýпокъ всякиі страсті въ насъ пер
силиваеть. Я—Возний, и признаюсь, що одъ рожд
нія моегó расположéнъ къ дóбримъ діламъ; но,
недосужностію по дóлжности и за другими клóп
тами, досéлі ні одногó не зділавъ. Постýпокъ Петр
толико усéрдний и безъ прúмісу ухищрéнія, подв
гаеть менé на нижеслідующее.... *(Къ Терпілихѣ*
Вéтха-дéньми! благословите ли на благóе діло?

ТЕРПІЛИХА.

Вóля вáша, добрóдію! Що ні зрóбите, все бу
хорошé: ви у насъ панъ письмéнний.

ВОЗНИЙ.

Дóбрий Пéтре и бóйкая Натáлко!... Приступі

до мéне! *(Беретъ ихъ за руки, подводитъ къ матери, и говоритъ.)* Благослови́ дітéй своіхъ щáстямъ и здорóвъемъ. Я одкáзуюсь одъ Натáлки, и уступáю Петрý во вічное и потóмственное владініе зъ тимъ, щобъ зроби́въ іі благополýчною. *(Къ зрителямъ.)* Поели́ку же я—Вóзний, то, по привилéгиі, статýтомъ мині нáданной, заповідаю всімъ: дé два бъютця—трéтій не мішáйсь! и твéрдо памятовáть, що наси́лно ми́лимъ не бýдешъ.

ПЕТРÓ *и* НАТАЛКА, *обнимаютъ мать.*

Мáти нáша рідная, благослови́ насъ!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Богъ зъединя́етъ васъ чýдомъ, — нехáй васъ и благослови́ть своéю блáгостію....

МИКÓЛА.

Оттакові-то нáші Полтáвці! Коли́ діло піде, щобъ добрó зроби́ти, то оди́нъ передъ дрýгимъ хапáютця.

ВИ́БОРНИЙ.

Натáлка—по всёму Полтáвка, Петрó Полтáвець; та й Вóзний, здаéтця, не зъ другóі губéрниі.

ПЕТРÓ.

Натáлко! тепéръ ми нікóли не розлýчимось. Богъ

намъ помігъ перенести біди и напасти, Вінъ поможе намъ вірною любовию и порядочною жизнію бути приміромъ для другихъ и заслужити прізвище добрихъ Полтавців. Заспівай же, колі не забула, свою пісьню, що я найбілше люблю.

НАТАЛКА.

Колі кого любишъ, того нічого не забудешъ. *(Цѣлуетъ Петра и поетъ.)*

Ой, я дівчина Полтавка,
А зовуть мене Наталка,—
Дівка проста, некрасива,
Зъ добримъ серцемъ, неспесива.

Коло мене хлопці въютця,
И за мене часомъ бъютця;
А я люблю Петра дуже,—
До другихъ мині байдуже.

Мої подруги пустують,
И зо всякими жартують;
А я безъ Петра скучаю,
И весёлости не знаю.

Я зъ Петромъ моімъ щаслива,
И весела, и жартлива:
Я Петра люблю душею,—
Вінъ одинъ владіе ею.

КІНЕЦЬ.

МОСКАЛЬ-ЧАРІВНИКЪ

УКРАИНСКАЯ ОПЕРА

ДѢЙСТВУЮЩІЯ ЛИЦА:

Михайло Чупрунъ — малороссійскій козакъ.

Тетяна — жена его.

Калениикъ Кононовичъ Финтикъ.

Солдатъ.

Дѣйствіе происходитъ въ хатѣ Чупруна.

ЯВЛЕНІЕ I.

Тетяна и Финтикъ сидятъ за столомъ. Передъ ними бутылка съ медомъ и стаканчикъ.

ТЕТЯ́НА.

Ви бо, пани́чу, не пусту́йте,—сидіть сми́рно.

ФИ́НТИКЪ.

Что жъ я роблю, любезная Тетя́но? Я жъ, кажется, то есть изъ благопристойности не вихо́жу.

ТЕТЯ́НА.

Уже́ ви изъ своє́і благопристо́йности чи вихо́діть, чи ні,—до то́го мині ма́ло діла, тілько зна́йте: язико́мъ що хо́чешъ роби́, а рука́мъ во́лі не дава́й.

ФЙНТИКЪ.

Ахъ, батюшки мои! Сколько я объяснялъ жарчайшій пламень любви́ моей къ тебѣ! но ти — всё, до чего мои ежедневные къ тебѣ учащенія относятся! Ей, ей, до того, чтобы насытиться твоимъ лицезрѣніемъ, насладиться гласомъ устъ твоихъ и возлюбызати розы устъ твоихъ!

ТЕТЯ́НА.

А я жъ хиба́ бороню́ ходи́ти до ме́не, хоть би́ и не годи́лось вамъ та́къ учаща́ти? бороню́ на се́бе диви́тись, розгово́рювати и баля́си точи́ти? А ціло́ва́тись — вибача́йте: се вже́ не жа́рти.... Зна́ете, що́ я вамъ скажу́? Лу́чче, якъ-би́ ви заспіва́ли.

ФЙНТИКЪ.

Що́-то сегодня голосу у меня нѣтъ. Вчера былъ у Епистиміи Евстафіевны, да, выпивши чашку воды и двѣ чашки съ настойкою, вышелъ на дворъ и на открытомъ воздухѣ сквозной вѣтеръ захватилъ шию и грудь, а теперь и деретъ въ горлѣ. *(Кашляетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Та ну́те лишъ переста́ньте корббитьця. Ви́пийте ку́бочокъ ме́ду, то го́рло и прочи́ститця.

ФИНТИКЪ *наливаетъ и пьетъ.*

Якую жъ пісню заспівати?

ТЕТЯНА.

Яку зуміете. Чи у васъ же іхъ трохи есть! Будто ви въ городі передъ панночками не співаете!... Нуте лишъ!

ФИНТИКЪ.

Хиба-развѣ эту? *(Напѣваетъ одинъ голосъ пѣсни, откашливаетъ и поетъ.)*

Тобою восхищенный,
Признаюсь предъ тобой,
Что, бывъ тобой плѣненный,
Не властвую собой.

Ты—судъ мой и расправа,
Ты—милый протоколъ,
Сердечная управа,
Ты—повытье и столъ.

Дороже ты гербовой
Бумаги для меня;
Я въ самый день почтовый
Вздыхаю отъ тебя.

Перо ты лебедине,
Хрустальный каламарь!
Прорцы словце едине —
И я твой секретарь.

ТЕТЯ́НА.

Чудна́ се пісня!... Та які и ви здаете́сь чудні, якъ співа́ете! Мовъ не самови́ті.... Мині ажъ су́мно ста́ло.

ФИ́НТИКЪ.

Ахъ, эта пісьня весьма бойкая! Она моего сочиненія. Тутъ очень-весьма нѣжно объясняется и любовь со всѣми воспаленіями до милой персоны.

ТЕТЯ́НА.

Та неха́й ій цуръ тій персо́ні зъ воспале́ниемъ! Заспіва́йте пісню безъ запа́лу, и щобъ ви не маха́ли рука́ми и не витріща́ли стра́шно оче́й.

ФИ́НТИКЪ.

Ей, не знаю, какую еще пропѣть въ твою угодность. Знаешь ли, прекрасная Та́тьяна? заспіва́ймо обóе! Я окселентовать буду, а ты дишканта пой.

ТЕТЯ́НА.

Я не потра́плю зъ ва́ми співа́ти, а мо́же и пісні такóі не зна́ю, яку́ ви зна́ете.

ФИНТИКЪ.

Сла́вні пісні напримѣръ: »Склонитеся вѣки«, »Съ первыхъ весны«, »Всѣ забавы«, »То теряю«,

»Не прельщай меня, драгая!«, »Почто, ахъ, не склонна«.... Не знаешь ли изъ сихъ какой?

ТЕТЯ́НА.

Ні, ні однии не знаю. А ви знаете. »Ой не відтіль вітеръ віе«?

ФИНТИКЪ

Знаю тро́хи-немного.

ТЕТЯ́НА.

Ну, заспіва́ймо сю, колú хо́чете. Ви беріть то́вще, а я то́нче, та не спіші́ть. Глядіть же пова́гомъ співа́йте.

ФИНТИКЪ.

До́бре, хорошо....

Ой не відтіль вітеръ віе, відкіль мині тре́ба:
Виглядаю миле́нького зъ-підъ чужо́го не́ба.
Скажі́ть, зірки, скажі́ть, я́сні, де́ вінъ прожива́е?
Се́рце хо́че вість пода́ти, та кудú, не зна́е.

Колú вірно мене́ лю́бить, то ёму́ приснюся:
Хоть и со́нний, уга́дае, якъ за нимъ журю́ся.
Скажі́ть, зірки....

Неха́й на́шу любо́въ згада́, на́ше милува́ння;
Неха́й ма́е въ чужі́й землі до́бре прожива́ння.
Скажі́ть, зірки....

ТЕТЯ́НА.

Оттáкъ! А тепéръ, мóже, часъ ужé и вечéряти. Я спрáвила вечéрю за ті грóши, що ви вчóра далú, та вамъ же далéко и до-дóму йти.

ФИ́НТИКЪ.

Рано еще. Мині очень-весьма не хочется съ тобою раставáтись.

ТЕТЯ́НА.

Э, не хóчетця! До мéне швúдко поприхóдять дівчáта на вечорнúці прясти, то не хóроше бу́де, якъ васъ тутъ побáчуть.

ФИ́НТИКЪ.

Я не усматриваю тутъ ничего нехорошаго. Позволь, безподобная Тетяно, и мині остáтись на вечорнúцяхъ!

ТЕТЯ́НА.

О, сёго-то не мóжно! На мéне Богъ зна чогó наговóрять. Ви и такъ щось ду́же підсипáетесь. Колúбъ и се дáромъ мину́лось! Ви знáете, що я заму́жня жінка.

ФИ́НТИКЪ.

Такъ щó жъ! Хибá-развѣ замужней не можно любúти?

ТЕТЯ́НА.

Запе́вне, що не мо́жно. То́-то ви, уче́ні та письме́нні, які ви лука́ві! бу̂цімъ и не розберете́, що̂ гріхъ и що́ со́ромъ! Неха́й уже́ ми, про́сті люде,— колі́ и просту̂пимось и́ноді, то намъ и Богъ ви́бачить; а вамъ се відо́мо — за те вамъ бу̂де сто погибелей. Та ви жъ ище́, вмі́сто то́го, щобъ други́хъ поправля́ти, самі́ замишля́ете лука́вства и ні одно́і годи́ни не пропу̂стите, щобъ підвести́ кого́ на просту̂покъ.

ФИ́НТИКЪ.

Быть не мо́жеть! Мы кого любимъ, того и поважа́емъ.

ТЕТЯ́НА.

Непра́вда ва́ша. Ви самі́, Кале́нникъ Ко́нонович, ка́жете, що мене́ лю́бите; а для чо́го мене́ лю́бите? Зна́ю всі ва́ші за́мисли и який у васъ не́жидь. Тілько то́ вамъ го́ре, що не на пло́ху наско́чили. Я бою́сь Бо́га и люблю́ свого́ чоловіка, якъ саму̂ себе́. Я шану̂ю ва́шу паньма́тку, або́, якъ ви ка́жете, ма́тушку; то и вамъ черезъ те́е спуска́ю, що ви вя́жетесь до ме́не. Колі́ у васъ есть що́ мерзе́не на ду̂мці, то ви́киньте зъ голові́, бо по́слі бу̂де сором. Я диву̂юсь вамъ, що ви приіхали до-до́му до ма́тери, а ніко́ли до́ма не сидите́.

ФЙНТИКЪ.

Мнѣ скучно сидѣть дома и заниматься съ матушкою. Она такая прóстая, такая неловкая, во всемъ по-старосвѣтски поступаетъ: рано обѣдаетъ, рано спать ложится, рано просыпается, а чтó всего для меня несноснѣе, что въ нынѣшнее просвѣщенное время одѣвается по-старинному и носитъ очіпокъ, намітку, плáхту и прочіе мужичіе наряды.

ТЕТЯ́НА.

И ви Бóга не боітéсь такъ говóрити про своіо рідну мáтіръ? Хибá родúтелей почитáти трéба за іхъ одéжу! Хибá не трéба іі поважáти ужé за тé, що вонá старá и старосвітськихъ держитця обрядівъ? Отъ які тепéръ синки на світі!

ФЙНТИКЪ.

Да для чего жъ ей упрямиться?... По крайней мѣрѣ, хоть бы одѣлась по-городскому, ради сына такого, якъ я. Ты видишь, какъ я одѣтъ. Можно ли смотрѣть безъ стыда и, не закраснѣвшись, называть матушкою прóстую старуху? Ежели бы мои товарищи и друзья повидѣли меня съ нею вмѣстѣ, я сгорѣлъ бы отъ стыда, по причинѣ ихъ насмѣшекъ.

ТЕТЯ́НА.

Гріхъ вамъ смертéльний такúмъ сúномъ бути.

Яка́ бъ ма́ти ва́ша ні була́, а все вона́ ма́ти. Вона́ жъ у насъ жінка до́бра, розу́мна и пова́жна; а що себе́ веде́ по-про́стому, сёго́ вамъ стиди́тись нічого. Ви ду́маете, що паньма́тка ва́ша уже́ и гірша одъ васъ, зати́мъ що ви письме́нний, нажили́ якийсь чино́къ, що оде́жа коло васъ обли́пла и ви причепи́ли, не зна́ю для чо́го, дворя́нську меда́ль? Та вона́ жъ васъ роди́ла, ви́годовала, до ро́зуму довела́; пе́рше до дяка́ оддала́ учи́тись чита́ти, а по́слі до волосно́го правле́ния писа́ти. Безъ не́і, мо́же бъ ви були́ пастухо́мъ вівчаре́мъ, або́ и свине́й па́сли.

ФИ́НТИКЪ.

Пустое! фрашки! Я—вѣтвь масличная отъ грубаго корня. Іосифъ во Египтѣ сдѣлался любимцемъ царя, и старый Іаковъ, отецъ его, долженъ былъ смириться предъ нимъ.

ТЕТЯ́НА.

Оття́къ на́ші зна́ють! Ви себе́ рівняете зъ Иосифомъ, а дале́ко ку́цому до за́йця. Нашъ піпъ гово́рить, що Ио́сифъ тимъ и щасли́вий бувъ, що ба́тька свого́ шанова́въ и почита́въ по Бо́гові пе́рвого; а таки́й синъ, якъ ви́, наведе́ на се́бе одъ Бо́га неми́лость, а одъ людей прокля́тіе. Поба́чите, що́ вамъ бу́де за ва́шу го́рдость и непова́гу до ма́тери!

ФИ́НТИКЪ.

Ничего, ибо я правъ. Надобно сообразоваться

времени, и по оному поступки и чувства свои располагать.

ТЕТЯ́НА.

Тілько не до родителей. Я не зна́ю, якъ васъ терпля́ть на слу́жбі! Мині здае́тця, хто презпра́еть рідныхъ своіхъ, на тако́го ні въ чімъ положи́тися не мо́жно, нічо́го не мо́жно на ёго повірити, и такий есть осоружнійшиий між людьми́, якъ паршива вівця́ въ ота́рі.

ЯВЛЕНІЕ II.

СОЛДАТЪ, *немного пьяный, входя въ избу, кричитъ*:

Здравствуй, хозяинъ! Я—твой постоялецъ. Давай уголъ, а на ужинъ курицу, да нѣтъ ли и лавреников?

ТЕТЯ́НА.

Ха́зя́іна нема́ до́ма.

СОЛДАТЪ.

Всё равно. А это кто съ тобой?

ТЕТЯ́НА, *робко*.

Се?... Се... губе́рець.... *(Въ сторону.)* Що́ ёму́ каза́ти?... Се мій ро́дичъ.

СОЛДАТЪ.

Всё равно.... Вретъ баба.... Ну, когда онъ твой родня, что жъ онъ такъ оробѣлъ?

ФИНТИКЪ.

Хто, я?... Нѣтъ, то есть... Я... я—губернскій родичъ, то есть, сей хозяйки. Да тебѣ... вамъ, то есть, какая до того нужда?

СОЛДАТЪ.

Мнѣ какая нужда? Да здаешь ли, кто я? *(Притворяется сердитымъ.)*

Меня зовутъ—Лихой.
Солдатъ я не плахой
И храбрости палата.
Хоть съ мѣста докажу:
Въ капусту искрошу
Тебя, чернильна хвата.
Ну, стой, не шевелись!
На вытяжку! бодрись!
Гляди повеселѣе!
А то те карачунъ,
Бумажный ты пачкунъ,—
Въ мигъ будешь почестнѣе!

(Къ Тетянѣ. Беретъ ее за плечо и подводитъ къ Финтику.)

И ты маршъ подъ ранжиръ!
У васъ одинъ мундиръ,

времени, и по оному поступки и чувства свои полагать.

ТЕТЯ́НА.

Тілько не до роди́телей. Я не зна́ю, якъ терпля́ть на слу́жбі! Мині здае́тця, хто презр ріднихъ своіхъ, на такóго ні въ чімъ полож не мóжно, нічóго не мóжно на ёго повірити, кий есть осоружні́йшиий міжъ людьми́, які шíва вівця́ въ отáрі.

ЯВЛЕНІЕ II.

СОЛДАТЪ, *немного пьі входя въ избу, кричі*

Здравствуй, хозяинъ! Я—твой постоялецъ. уголъ, а на ужинъ курицу, да нѣтъ ли и никовъ?

ТЕТЯ́НА.

Ха́зя́іна нема́ до́ма.

СОЛДАТЪ.

Всё равно. А это кто съ тобой?

ТЕТЯ́НА, *робко.*

Се?... Се... губе́рець.... *(Въ сторону.* ёму́ каза́ти?... Се мій рóдичъ.

СОЛДАТЪ.

Всё равно.... Вретъ баба.... Ну, когда онъ твой родня, что жъ онъ такъ оробѣлъ?

ФИНТИКЪ.

Хто, я?... Нѣтъ, то есть... Я... я—губернскій родичъ, то есть, сей хозяйки. Да тебѣ... вамъ, то есть, какая до того нужда?

СОЛДАТЪ.

Мнѣ какая нужда? Да здаешь ли, кто я? *(Притворяется сердитымъ.)*

Меня зовутъ—Лихой.
Солдатъ я не плахой
И храбрости палата.
Хоть съ мѣста докажу:
Въ капусту искрошу
Тебя, чернильна хвата.
Ну, стой, не шевелись!
На вытяжку! бодрись!
Гляди повеселѣе!
А то те карачунъ,
Бумажный ты пачкунъ,—
Въ мигъ будешь почестнѣе!

(Къ Тетянѣ. Беретъ ее за плечо и подводитъ къ Финтику.)

И ты маршъ подъ ранжиръ!
У васъ одинъ мундиръ,

Вы храбраго десятка.
Васъ буду я пытать....
Должны вы мнѣ сказать
Всю сущу правду-матку.

(Къ Финтику.)

Ну, кто ты? отвѣчай!

ФИНТИКЪ.

Почтеннѣйшій служивый,
Даю отвѣтъ правдивый:
Я есмь полиціи писецъ.

СОЛДАТЪ.

Зачѣмъ же здѣсь ты, сорванецъ?

ФИНТИКЪ.

Ей Богу, невзначай
Зашелъ я до сосѣды,
Для дружеской бесѣды.

СОЛДАТЪ, *къ Тетянѣ.*

А ты что̀ запоешь?

ТЕТЯ́НА.

Ось послу́хай!

Ой служи́вий, ой служи́вий! не тобі пита́ти,
И я жінка не така́я, щобъ все росказа́ти.
Гей, сама́ я не зна́ю, чомъ тобі спуска́ю!
Одчепи́сь, не важи́сь, лука́вий Моска́лю!

Я — хазяйка, ти — пройдисвітъ: щó жъ ти росхрабрився?
Оглядáйся, щобъ у чóрта самъ не опинився!
Гей, самá я не знáю....

Ти підкрáвся, якъ той злóдій, до чужóі хáти.
Ти одйнъ тутъ, — не до шмиги зъ нáми бушовáти.
Гей, самá я не знáю....

СОЛДАТЪ, *улыбаясь весело*

Ладно, ладно, хозяюшка! Ты права. Въ чужой монастырь съ своимъ уставомъ не суйся.

ТЕТЯНА.

Тó-то не сýйся! Ми не знáемо, щó ти за чоловікъ. Бáчимо на тобі салдáцький мундиръ, — черезъ ёго тебé и шанýемо. Аджé васъ не на тé рóблять воéнними, щобъ ви въ своімъ цáрстві нівечили людéй, а на тé, щобъ....

СОЛДАТЪ.

Чтобъ васъ, мужиковъ, защищать отъ непріятелей.... А ви должны насъ уважать и ничего для насъ не жалѣть.

ТЕТЯНА.

Насъ, мужиківъ! А ти — великий панъ! Аджé и ти мужикóмъ бувъ, пóки тобі лóба не вйголили, та *мундира не натяглй* на плéчи. Якъ-бй я не жін-

кою булá, мóже бъ булá лýччимъ салдáтомъ, якъ ти. *(Смѣется.)*

СОЛДАТЪ, *весело.*

Славно! Эдакая воструха! Ты, паничъ, зачѣмъ не йдешь въ военную службу? Не стыдно ли въ твои лѣта, при твоемъ здоровьи, а можетъ быть и умѣ, пачкаться день и ночь въ чернилахъ, грызть перья и жевать бумагу! Ну, скажи: чтó ты выслужишь въ писаряхъ? Да говорятъ, что хоть вѣкъ служи, а вашему брáту до штаба не дослужиться.

ФЙНТИКЪ.

А почему же? Правда, безъ экзамена въ наукахъ, не произведутъ въ асессоры, то есть въ рангъ премьеръ-майора: но сей чинъ можно получить за отличіе.

СОЛДАТЪ.

За отличіе! Да чѣмъ же и гдѣ писарь можетъ отличиться?... Да будь ты и секретарь — то всё те запятая! У насъ, братъ, тоже есть въ полку канцелярія, и писаря — не вашимъ чета, а отличія нигдѣ не показали.

ФЙНТИКЪ.

Ты разсуждаешь какъ солдатъ, и отличіе поставляешь въ томъ, когда руку, ногу, или голову по-

теряешь; а безпорочное прохожденіе службы, ревностное и усердное прилежаніе къ исполненію своей должности развѣ не есть отличіе?

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ, это обязанность и долгъ служащихъ, а не отличіе.... Но военная служба, какъ ни говори, есть служба славная. Ну, когда ваша штатская служба знаменита,—зачѣмъ васъ называютъ подьячими?

ФИНТИКЪ.

Сіе взято изъ древнихъ преданій; но у насъ, по гражданской службѣ, есть много почетныхъ людей, имѣющихъ статскіе чины и званія.

СОЛДАТЪ.

И вѣдомо; какъ не быть? Но больше, я думаю, изъ такихъ, что служили первѣе въ военной службѣ, а послѣ отставки, служатъ уже въ статской. Таковы почтенны, да и по дѣломъ; ибо посвятили всю жизнь свою на прямую царскую службу, а не для того, чтобы выслужить чинокъ, какъ ты.

ТЕТЯНА.

А щó, договорився? Тó-то не трéба объ собі багáто въ *гóлову забірáти* и дýмати, що ось мы-то!

ФЙНТИКЪ.

Что жъ! въ 1812 году, во время нашествія на Россію Бонопарте́, я хотѣлъ было пойти въ ополченіе; но батюшка и матушка — куда! такой підняли́ га́ласъ! и тро́хи не посліпли одъ слёзъ.

СОЛДАТЪ.

Эдакіе чадолюбивые!... Полно объ этомъ! Скажи-ка, паничъ, зачѣмъ ты здѣсь и свой постъ оставилъ?

ФЙНТИКЪ.

Я пріѣхалъ въ сіе село домой, для свиданія съ матушкою и имѣю отпускъ на два мѣсяца, а здѣшнюю хозяйку посѣщаю для-ради скуки.

СОЛДАТЪ.

Смотри-ка, чтобъ отъ скуки не завелись крючкотворныя шашни. Вишь ваше братье — крапивное сѣмья. У васъ совѣсть купоросомъ подправлена. Не долго до бѣды!

ТЕТЯ́НА.

Не турбу́йся, мось-па́не служи́вий! Зна́ю я, куди́ ви гнете́. Ви́бійте хвістъ объ тинъ, — ну́жди ма́ло, що чоловіка нема́ до́ма тре́тій місяць.

СОЛДАТЪ.

Я, право, дурнова ничего не думаю. Однакъ, хозяйка, нѣтъ ли у тебя чего поужинать, или хоть такъ перехватить? *(Зѣваетъ, будто спать хочетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Да́лебі нема́. Я одна́ собі живу́, то до стравъ мині байду́же: для одніі души́ не бага́то тре́ба.

СОЛДАТЪ.

Ну, хоть горѣлки чарку! *(Опять зѣваетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Горілка! цуръ ій! я не зна́ю колы́ и въ ха́ті була́.

СОЛДАТЪ.

Ну *(зѣваетъ)*, такъ гдѣ жъ мнѣ спать ложиться? Я усталъ, а притомъ и съ похмѣлья, — смерть спать хочется!

ТЕТЯ́НА.

Отта́мъ въ за́пічку, колы́ хо́чешъ, бо тутъ нігде більшъ.

СОЛДАТЪ.

Ладно! *(Зѣвая снимаетъ съ себя подсумокъ, тесакъ, и вѣшаетъ на стѣнѣ,* къ которой

приставивъ прежде ружье.) Прощайте, добрые люди! Богъ съ вами! *(Въ сторону.)* Я васъ подстерегу! *(Уходитъ за кулису, возлѣ печи.)*

ЯВЛЕНІЕ III.

Тѣ же, кромѣ Солдата.

ФЙНТИКЪ.

Нехáй голодный околѣе, негодный азартникъ!

ТЕТЯ́НА.

А мині жаль ёгó; та за те, щобъ не бушовáвъ, нехáй спить не ївши. У насъ лáскою всёгó достáнешъ, а крикомъ та лáяннямъ нічóго не візьмешъ.

ФЙНТИКЪ.

Та сé жъ найпéршая замашка у Москаля, щобъ на квартирѣ хозяйку полякáти, хозяина вйлаяти и гармйдеру такóго наробйти, що не знаешъ, кудй дітись. Колй жъ ми и якъ вечéряти бýдемо?

ТЕТЯ́НА.

Пождіте, пóки Москáль дóбре зáсне. У мéне есть пряжéна ковбасá, печéна кýрка и пляшечка запекáноі. Стрáва стоіть въ комірці, підъ бóднею, а за-

пекáнка — тамъ *(указываетъ)* възакапéлочку.... О! слýхайте: ужé харчи́ть.

ФИ́НТИКЪ.

Однако жъ, ты съ нимъ послѣ одна остáнешься.

ТЕТЯ́НА.

А вамъ щó до тóго? До мéне поприхóдять дівчáта, а ви до тогó чáсу поси́дите у мéне. Я скажý, щó васъ нарóшне упроси́ла остáтьця, щобъ не самій зъ Москалéмъ бýти.

ФИ́НТИКЪ.

А якъ начнéмъ мы вечéряти, а Москáль прошнéтця?

ТЕТЯ́НА.

То ми и ёгó попрóсимо. Серди́тимъ трéба угождáти, а злóго лáскою більше улáгодишъ, якъ свáромъ.

ФИ́НТИКЪ.

Правда... Тсъ!... щось застукотіло!

ТЕТЯ́НА.

То, мóже, вітеръ. *(Прислушивается.)*

За кулисами шумъ и голосъ слышенъ, озывающійся къ воламъ. Тетяна прислушивается у окна. Финтикъ трусить.

ТЕТЯ́НА, *въ испугѣ.*

Пропа́ла я! Чоловікъ мій приіхавъ изъ доро́ги!

ФИ́НТИКЪ, *въ отчаяньи.*

Що́ жъ мині, то есть, роби́ти? гдѣ́ дітися?

ТЕТЯ́НА.

Шви́дче лізьте підъ при́печокъ! Я заста́влю васъ засло́ною, а якъ всі посну́ть, тогді ви́пущу на двіръ.

Финтикъ прячется подъ печь. Тетяна заставляетъ заслонoю и отправляется встрѣтить мужа.

ЯВЛЕНІЕ IV.

МИХАЙЛО, *входя въ горницу.*

Здоро́ва, жінко, моя́ голу́бко! *(Обнимаются.)* Якъ ти пожива́ешъ? Чи жи́ва, чи здоро́ва!

ТЕТЯ́НА.

Сла́ва Бо́гу, чоловіче! Якъ съ тобо́ю пово́дитця! *(Обнимаетъ мужа.)* Чого́ ти такъ до́вго бари́вся? Я жда́ла-жда́ла, та й го́ді сказа́ла.

МИХАЙЛО.

Въ доро́зі, зна́ешъ, всёго́ бува́е, та, хвали́ть Бо́-

га, все дóбре. *(Увидя аммуницію.)* А се щó таќе, жінко?

ТЕТЯ́НА.

Щó таќе? Москáль-постоя́лець. Не ду́же лишéнь гомоні́, щобъ не розбуди́въ! Недáвно спáти уклáвся.

МИХАЙЛО.

Мóже, серди́тий, крикли́вий?... Давнó жъ вінъ ставъ у насъ на квати́ру?

ТЕТЯ́НА.

Сёгóдня въ-вéчері прийшóвъ. Та тутъ бувъ таку́ бу́чу збивъ, що я не знáла, щó й роби́ть. Давáй ёму́ горілки, курéй та варéниківъ.

МИХАЙЛО.

Нагодовáла жъ ти ёгó?

ТЕТЯ́НА.

Чи́мъ же я ёгó нагоду́ю? У мéне немá нічóго. Я однá, то для сéбе рідко колú и варю́.

МИХАЙЛО.

Ти́мъ же вінъ и серди́тий. Дóбре, що ще и не потасувáвъ тебé. Се ди́во, що Москáль голóдний заснувъ, не поби́вши хазя́йки. Та й мині істи хóчетця. Чи немá чогó?

ТЕТЯ́НА.

Що́ жъ мині на світі робйти? хиба́ паляни́ці або́-що?

ЯВЛЕНІЕ V.

Тѣ же и Солдатъ.

СОЛДАТЪ.

Что́ у васъ тутъ за шумъ! Мнѣ и спать помѣшали!

МИХАЙЛО.

Вибача́йте, су́дирь, бу́дьте ла́скові. Я верну́вся зъ доро́ги та зъ жінкою и розбала́кався.

СОЛДАТЪ.

Такъ ты хозяинъ? Ну, братъ, здорово! Небось давно въ дому́ не бывалъ?

МИХАЙЛО.

Девя́тий ти́ждень, якъ зъ до́му вийхавъ въ Кримъ за сіллю.

СОЛДАТЪ.

Это не хорошо — такую молодую и пригожую жоночку оставлять одну и на долгое время.

МИХАЙЛО.

Нічимъ же и переміни́ти. Якъ все зъ жінкою до́ма сидіть, то й істи нічого бўде.

ТЕТЯ́НА.

Намъ се не першина́. Я вже́ приви́кла зостава́тись до́ма сама́ безъ чоловіка.

СОЛДАТЪ.

И тебѣ не скучно одной?

ТЕТЯ́НА.

Якъ би не скўчно? та помогти́ нічимъ.

СОЛДАТЪ.

Эй, смотри! мнѣ что-то не вѣрится, чтобъ женщина не нашла для себя забавы въ скукѣ.

ТЕТЯ́НА.

Про всіхъ не мо́жно сёго́ сказа́ти. Бува́е такъ, що найневи́ннійша, по своій простоті, терпи́ть поговбръ одъ людей; а яка́ и не до́бре ро́бить, та уміе свої простўпки хороше́нько прикри́ти, та, въ ми́сляхъ людей, неви́нною остае́тця.

СОЛДАТЪ, *въ сторону.*

Бой-молодица! Гдѣ здравый разсудокъ, тамъ ожидать *и прямой* добродѣтели.

МИХАЙЛО.

Жінко! та чи нема́ чого́ попоісти? Да́лебі, ажъ шку́ра боли́ть, такъ істи хо́четця!

СОЛДАТЪ.

Чего, хозяинъ? и я не поѣвши спать легъ. Да для меня это ничего, а для тебя, братъ, накладно съ дороги, послѣ трудовъ.

ТЕТЯ́НА.

Що́ жъ я вамъ істи дамъ? Коли́бъ хоть не такъ нера́но було́!

МИХАЙЛО.

Дай же хоть хліба.

(Тетяна уходитъ за хлѣбомъ.)

ЯВЛЕНІЕ VI.

СОЛДАТЪ.

Жаль мнѣ жены твоей. Ты, уѣзжая изъ дому, оставляешь ее безъ домашнихъ запасовъ. Ты, видно, скупъ?

МИХАЙЛО.

Я скупи́й? Неха́й ме́не Богъ боро́нитъ!... Та і

ще для такóі жінки, якъ моя́ Тетя́на!... У нéі всё-гó довóлі; хибá пти́чого молокá немá. Се такъ трá-пилось.

ЯВЛЕНІЕ VII.

Тѣ же и Тетяна входитъ съ бѣлымъ хлѣбомъ и ножемъ и кладетъ на столъ.

СОЛДАТЪ.

Славный хлѣбъ! Кабы да по чаркѣ водки!

МИХАЙЛО.

Жінко! чи немá хоть по малéнькій?

ТЕТЯ́НА, *съ досадою.*

Чудни́й ти! дé бъ то у мéне горілка взялáсь!

СОЛДАТЪ, *весело.*

Хозяинъ, ты полюбился мнѣ. Хочешь ли я тебя и себя водкой попотчиваю?

МИХАЙЛО.

'Якъ би то се такъ?

СОЛДАТЪ *беретъ обоихъ за руки.*

Я признáюсь вамъ (*съ видомъ таинственнымъ*): я — колдунъ.

ТЕТЯНА.

Щó се такé — колдýнъ?

СОЛДАТЪ.

Ворожей, чародѣй, то есть такой человѣкъ: чтó захочу, то сдѣлаю, и чего захочу, тутъ и выростетъ.

Михайло и Тетяна вырываютъ отъ него руки и отступаютъ въ сторону.

СОЛДАТЪ, *смѣясь.*

Чего жъ вы испугались? Я вамъ зла не сдѣлаю: оно мнѣ запрещено; а только могу добро дѣлать.

ТЕТЯНА.

Та якъ же? не своiмъ дýхомъ?

МИХАЙЛО.

Мóже, накладáешъ съ тимъ, що живé въ болóтi?

СОЛДАТЪ, *смѣясь.*

Чтó вамъ до того? Вы ничего не увидите и не услышите, чтó бъ могло васъ перепугать или повредить.

МИХАЙЛО.

А щó, жiнко? Я не боюся нiчóго. *(Подмигивая, что не вѣритъ солдату.)*

ТЕТЯ́НА.

Та й про ме́не. Вже колй сёго́ *(указываетъ на солдата)* не боюсь, то дру́ге минi байду́же.

СОЛДАТЪ.

Хорошо. *(Принимаетъ важный видъ.)* Сказывай хозяинъ, какъ тебя зовутъ.

МИХАЙЛО, *съ безпокойствомъ.*

Мене́? Мене́ зову́ть Миха́йло Чупру́нъ.

СОЛДАТЪ, *къ женѣ.*

А тебя?

ТЕТЯ́НА.

Адже́ ти чувъ? Тетя́на Чупруни́ха.

СОЛДАТЪ *вынимаетъ шомполъ, машетъ поверхъ головы и дѣлаетъ разные знаки на воздухѣ.*

Теперь слушайте? *(Поетъ:)*

Ну, знай, Чупрунъ,
Что я—колдунъ,
Ворочаю чертями,
И самимъ сатаною
Командую, дружокъ.

Онъ служитъ предо мною,
Какъ маленькій щенокъ.
Что прикажу, всé здѣсь родится.
И пить, и ѣсть, и веселиться
Мы примемся сейчасъ.
Зажмурьте правой глазъ,
Скажите громко: шнапсъ!

МИХАЙЛО *и* ТЕТЯ́НА, *вмѣстѣ*.

Шнапсъ?

СОЛДАТЪ.

Только и надо. Поди жъ ты, хозяйка, въ тотъ уголъ. Тамъ найдешь бутылку славной запеканки. Бери ее смѣло, принеси и поставь на столъ, а послѣ дай чарочку. Тутъ мы себя и покажемъ.

ТЕТЯ́НА.

Я боюся и зъ місткя поступáтьця!

МИХАЙЛО.

Чогó жъ боя́тьця, божевільна? Аджé ми тутъ въ хáті!

СОЛДАТЪ.

Поди, хозяюшка, не бойсь, поди!

ТЕТЯ́НА *идетъ боязливо къ указанному мѣсту, находитъ свою водку и вскрикиваетъ, будто отъ испугу.*

Охъ!

МИХАЙЛО.

Чогó ти? щó тамъ такé?

ТЕТЯ́НА.

Охъ, чоловіче! дáлебі пляшечка зъ горілкою! Се спрáвді чи не той, що — не при хáті згáдуючи?

СОЛДАТЪ.

Полно блажить, хозяйка! Подавай-ка скорѣй сюда! Вотъ ми её безъ страха отвѣдаемъ.

ТЕТЯ́НА *приноситъ водку, ставитъ на столъ и подаетъ рюмку.*

СОЛДАТЪ *наливаетъ водку, послѣ говоритъ.*

Здравствуй, хозяинъ съ хозяйкой! *(Выпивши наливаетъ и подаетъ хозяину.)*

МИХАЙЛО.

Жінко! мині щóсь мóторошно. Чи пи́ти, чи не пи́ти?

ТЕТЯ́НА.

Про мéне, якъ хóчешъ. Аджé служи́вий ви́пивъ и не *здригну́вся.*

МИХАЙЛО *беретъ рюмку и спрашиваетъ.*

А смачна́ ду́же?

СОЛДАТЪ.

Знатная запеканочка! Дай Богъ здоровье тому, кто ее смастерилъ!

Михайло хочетъ пить. Жена удерживаетъ его.

ТЕТЯ́НА.

Перехристи́ пе́рше!

МИХАЙЛО, *къ Солдату.*

А мо́жно перехристи́ти?

СОЛДАТЪ.

Не только можно, да и должно.

МИХАЙЛО *креститъ и выпиваетъ разомъ; послѣ дѣлаетъ видъ удивленія и удовольствія.*

А!!!

СОЛДАТЪ.

Какова?

МИХАЙЛО.

Та я зъ рóду не пивъ такóі мицнóі. А налий ще!

СОЛДАТЪ.

Погоди, хозяйку прежде поподчую. *(Наливаетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Я горілки не пъю, а чарівнóі и пóтімъ.

МИХАЙЛО.

Та хоть покоштýй, щобъ знáла, який смакъ.

ТЕТЯ́НА.

Дáлебі боюся. Мóже, се такá: якъ вйпъешъ, то...

СОЛДАТЪ.

Пей, не бойсь! Право, добрая водка!

Тетяна отвѣдываетъ, морщится, вздрагиваетъ и ставитъ на столъ.

СОЛДАТЪ.

Инъ поднеси намъ, хозяюшка.

ТЕТЯ́НА, *съ досадою.*

Отъ, не видáли! бýду ихъ частовáти!... Вйпъете, колй схóчете, и самй.

СОЛДАТЪ.

Экая спѣсивая! *(Въ сторону.)* Будешь посговорчивѣе. *(Выпиваетъ и послѣ подноситъ хозяину.)*

МИХАЙЛО, *уже на-веселѣ.*

Служи́вий! чи твоя́ ружни́ця стреля́?

СОЛДАТЪ.

Простачина! Зачѣмъ же солдату и ружье, ежели оно будетъ не исправно? Да тебѣ на что́ это?

МИХАЙЛО.

Бо и я вмію мітко стреля́ти.

СОЛДАТЪ.

Гдѣ тебѣ стрѣлять! *(Наливаетъ и подаетъ хозяину.)* Нут-ка, выстрѣли изъ этова ружья!

МИХАЙЛО.

Та то́ такі́ и зъ сёго́, а то́ и изъ твого́ хо́четця стрельну́ти. *(Выпиваетъ.)*

СОЛДАТЪ.

Изволь. *(Наливаетъ и пьетъ.)* Давай я заряжу. *(Вынимаетъ патронъ изъ сумки и заряжаетъ.)*

МИХАЙЛО.

Жінко, знайди́ у́голя, або́ кре́йди.

ТЕТЯ́НА.

Отъ ще чортъ нада́въ за́бавку! Вікна повибива́ете и стіни подиря́вите, або́ две́ри.

СОЛДАТЪ.

Не бойсь, все цѣло будетъ. Да-ка уголь.

Тетяна вынимаетъ уголь и подаетъ мужу.

МИХАЙЛО.

Де́ жъ би намалёва́ти ціль?

СОЛДАТЪ.

Я знаю. *(Кладетъ ружье, беретъ отъ Михайла уголь, идетъ къ печи и на заслонъ назначаетъ точку и кругъ.)*

ТЕТЯ́НА, *приступя къ столу.*

Охъ, мині горе! пропаде́ Фи́нтикъ да́ромъ, и я, безъ у́мислу, бу́ду вино́ю его сме́рти. Що́ тутъ роби́ти? *(Немного задумывается.)*

Въ это время Михайло возлѣ солдата смотритъ въ цѣль. Тетяна на-

мазываетъ скорѣе огниво саломъ изъ свѣчи и кладетъ ружье попрежнему.

МИХАЙЛО.

Добре такъ буде. *(Приходитъ къ столу и беретъ ружье.)*

СОЛДАТЪ.

Ладно! Становись здѣсь. Смотри жъ, цѣлься хорошо.

МИХАЙЛО.

Та ну вже, не вчи, будь ласковъ. *(Цѣлится, послѣ оставляетъ и говоритъ.)* Покійний пан' отець маленькимъ ще учивъ мене стреляти, и я бувало на лету курей стреляю.

СОЛДАТЪ.

Искусный же ты стрѣлокъ! Посмотримъ-ка теперь твою удаль.

ТЕТЯНА, *Солдату.*

Ви Богъ-зна-що задумали: въ-ночі и въ хаті стреляти! Коли за трёма разами не вистрелить, то більшъ и не треба.

МИХАЙЛО.

За трёма разами? Та я за однимъ разомъ такъ торохну, що й горшки съ полиць полетять.

СОЛДАТЪ.

Слушай, хозяинъ. Я скажу: разъ, два, три!... По слову три, тотъ-часъ пали!

МИХАЙЛО.

Чу́ю. *(Прицѣливается.)*

СОЛДАТЪ.

Разъ... два... три!

МИХАЙЛО *спускаетъ курокъ, — огня нѣтъ.*

Щ́о се за причи́на?

Тетяна смѣется. Солдатъ хохочетъ.

СОЛДАТЪ.

Прикладывайся. Пусть жена твоя говоритъ: разъ, два, три!

МИХАЙЛО.

До́бре. Кажи́, жінко: разъ, два, три! *(Прикладывается.)*

ТЕТЯ́НА.

Разъ... два... три!

Михайло спускаетъ курокъ, — опять нѣтъ огня.

МИХАЙЛО, *съ негодова*

Та нý бо, Москáлю, къ чóрту! се твоя́ штý
що ти замóвивъ ружжó?

СОЛДАТЪ.

Вотъ те на! Да мнѣ какая нужда загова
ружье? Подай-ка, подсыплю пороху на по
авось выстрѣлитъ!

ТЕТЯ́НА, *къ мужу.*

Та не стреля́й! нехáй вонó ти́митця! Бач
скáль не пъяний. Розірвé ружни́цю, то по
изъ насъ когó, абó и убъé.

МИХАЙЛО.

Не хóчу, не хóчу! не бýду стреля́ти. Мос
глýзуе зъ насъ. *(Садится.)* А істи притьмó
четця.

СОЛДАТЪ.

Эхъ, кабы подала хозяйка лавреничковъ,
знаешь, треугольничковъ.

МИХАЙЛО, *смѣясь.*

Лаврéничківъ! Яки́й-то у васъ, Москалівъ
лубъяни́й! Скілько межъ нáми вéштаеся, а
не ви́мовишъ: варéниківъ.

СОЛДАТЪ.

Ну, варениковъ....Да чтó ты, Чупрунъ, объ Москаляхъ такъ плохо думаешь? Да я, какъ захочу, то по-хохлацки говорить буду не хуже тебя.

МИХАЙЛО, *хладнокровно*.

Дúво. Мóже, и заспівáешъ по-нáшому?

СОЛДАТЪ.

А почему жъ и нѣтъ? Слушай въ оба.

МИХАЙЛО.

Слýхаю, слýхаю. Прислухáйся и ти, Тетяно.

СОЛДАТЪ *поетъ*.

Ой былъ, да нѣту-ти, да поѣхалъ на мельницу.
Бѣдна моя головушка! одна дома осталась! 2

Дѣвчúно моя, Переяславка!
Дай же мнѣ поужинать, моя ласточка! 2

Охъ, я бѣдняжка! я жъ не топила,
За водою какъ пошла, вёдры побила. 2

А домой пришла — печку развалила;
За то меня родимая чуть-чуть не ушибла. 2

Михайло и Тетяна сильно хохочутъ долгое время. Солдатъ на нихъ глядитъ, также смѣется, а послѣ говоритъ.

СОЛДАТЪ.

Что́ жъ вы смѣетесь? Развѣ худо спѣлъ?

МИХАЙЛО *и* ТЕТЯ́НА, *вмѣстѣ*.

Га́рно, га́рно, нічого сказа́ти.

МИХАЙЛО.

Утя́въ до гаплы́ківъ! *(Смѣется.)*

ТЕТЯ́НА.

Ажъ па́льці зна́ти! *(Смѣется.)*

МИХАЙЛО.

Де́ ти такъ ви́вчився? Се дико́вина! Не мо́ж и роспізна́ти, — таки́ нестемнісінько по-на́ш *(Смѣется.)*

СОЛДАТЪ.

Да спой-ка ты, хохлачъ, хотя одну Русскую ню. Ну, спой! Э, братъ, сталъ!

МИХАЙЛО.

Ва́шу? а яку́? Мо́же, соко́лика, або́ куку́ш Мо́же ла́пушку, або́ ку́мушку? Мо́же, рукав або́ подпоя́сочку? Убіра́йся зъ своіми пісня́ *Пра́вду* сказа́ти, есть що й перейма́ти!... Ж *заспіва́й* лише́нь ти по-своє́му ту пісню, що

ка́ль співа́въ. *(Къ солдату.)* Сядь та послу́хай, якъ вона́ співа́.

ТЕТЯ́НА.

До́бре, чоловіче, заспіва́ю.

Ой бувъ та нема́, та поіхавъ до млина́;
Бідна моя́ голо́вонько, що я до́ма не була́! 2

Дівчи́но моя́, ти жъ моя́ ма́ти!
До́вго жъ мині, се́рце, безъ те́бе скуча́ти. 2

Дівчи́но моя́ Переяслівко,
Дай мині вечеряти, моя́ ла́стівко! 2

Я жъ не топи́ла, я жъ не вари́ла;
По во́ду пішла́ — відра поби́ла. 2

А до-до́му пришла́ — пічъ розвали́ла;
За те мене́ моя́ ма́ти тро́хи не поби́ла. 2

МИХАЙЛО.

А що́, якову́?

СОЛДАТЪ.

Ну, что́ и говорить? Вѣдь вы — природные пѣвцы. У насъ пословица есть. Хохлы никуда не годятся, да голосъ у нихъ хорошъ.

МИХАЙЛО.

Ніку́ди не годя́тця? Ні, служи́вий, така́ ва́ша посло́вица ніку́ди тепе́ръ не годи́тця. Я тобі короте́ньку *скажу́. Тепе́ръ* уже́ не те, що́ давно́ було́. Искра

дотéпу розжéврилась. Ось заглянь въ ст
одну и въ другу, та заглянь и въ Сенáт
ся по министрахъ, та тогдi и говорй, ч
нáшi куди, чи нi?

СОЛДАТЪ.

Спору нѣтъ, что нынче и вашихъ мно
служенныхъ, способныхъ и отличныхъ .
и въ арміи, да пословица-то идетъ, виш

МИХАЙЛО.

Послóвиця? Колй на те пiшлó, такъ и
iхъ про Москалiвъ не трóхи. Такъ, напр
Москалéмъ знáйся, а кáмiнь за пáзухо
Одъ чóго жъ вонá вийшла, самъ розу
вiкъ — догадáесся.

ТЕТЯНА.

Гóдi вамъ спóритись. Тепéръ чи М
нашъ, все однó: всi одногó царя. Тiлы
рáзниця, що однi дуже шпáркi, а дру
Чоловiче, вже нерáно,—мóже, часъ спá

МИХАЙЛО.

Та щось и сонъ не берé, колй iсти хó

СОЛДАТЪ.

Да, съ тощимъ брюхомъ плохой сонъ
чешь, хозяйка, я тебя выручу и накор
мужа, тебя и себя?

МИХАЙЛО.

А ну, ну! яки́мъ би то спо́собомъ?

СОЛДАТЪ.

Какимъ способомъ? Вить я чародѣй! Захочу — прикажу, вотъ и кушанье будетъ на столѣ.

ТЕТЯ́НА.

Цуръ ёму́! мо́же, стра́шно бу́де, або́ й стра́ва Богъ-зна-відкіль візьметця. *(Къ мужу.)* Отъ уже́ и ти намігся істи, мовъ мала́ дити́на! *(Обоимъ.)* Ляга́ли бъ спа́ти; я ране́нько вста́ну та снідати вамъ наварю́.

МИХАЙЛО.

Де́ те у Бо́га сніданя! а тутъ істи хо́четця, ажъ живітъ ко́рчить?

СОЛДАТЪ.

Дай волю, хозяйка, — въ мигъ будетъ кушанье! *(Вынимаетъ шомполъ, дѣлаетъ разные взмахи, послѣ ставитъ Михайла и Тетяну вмѣстѣ и говоритъ.)* Стойте смирно, не шевелитесь, зажмурьте оба глаза и выговорите громко слова, какія скажу.

«Бердень, Бердень, Ладога моя!»

(Хозяева повторяютъ и открываютъ глаза.)

СОЛДАТЪ.

Теперь объявляю вамъ, что жареная курица и колбаса въ коморѣ у васъ спрятаны. Поди, хозяинъ, сыщи и принеси сюда.

МИХАЙЛО.

Въ якімъ же місці схóвана? Тепéръ пóночи, — якъ іï нáйдешъ?

СОЛДАТЪ.

Все вмѣстѣ лежитъ подъ... какъ-бишъ оно? Сказывай, хозяйка, чтó у васъ тамъ есть?

ТЕТЯ́НА.

Мáло чогó тамъ есть у насъ!... Ну, кýфа.

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ.

ТЕТЯ́НА.

Діжка, корúто, нóчви, горшкú, макітра, поставéць, гладýши, козубóнька, кóшикъ, діжá, підситокъ, рéшето.

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ, нѣтъ!

ТЕТЯ́НА.

Більше жъ немá нíчóго.

МИХАЙЛО.

А бóдня?

СОЛДАТЪ.

Да, да! въ боднѣ, или подъ бóдней. Ступай скорѣй, хозяинъ, забирай кушанье и приноси сюда.

МИХАЙЛО *чешетъ голову и показываетъ неохоту.*

А чи не бýде жъ вонó стрáшно?

СОЛДАТЪ.

Отъ чего страшно? Ступай смѣло, не бойсь!

МИХАЙЛО.

Жінко, засвітú недóгорокъ. *(Тетяна зажигаетъ огарокъ и отдаетъ мужу, который отходя говоритъ.)* Глядú жъ, господá служúвий! якъ перелякáюсь, то не прогнівайся!

СОЛДАТЪ.

Ступай, ступай! Да не съѣшь одинъ колбасы!

(Михайло съ смѣшными ужимками уходитъ.)

ЯВЛЕНІЕ VIII.

Солдатъ и Тетяна.

СОЛДАТЪ *треплетъ по плечу Тетяну.*

Ну, хозяйка, каковъ я ворожей?

ТЕТЯНА.

Великий, більше хитрий, — настоящий Москаль!

СОЛДАТЪ.

Да и ты лукава. Зачѣмъ ты мнѣ ужинать не дала?

ТЕТЯНА.

А нá-що ти такý бýчу збивъ? Якъ-бú ти лáскою обійшóвсь зо мнóю, то я и нагодовáла бъ тебé.

СОЛДАТЪ.

Полно притворяться. Тебѣ досадно стало, что я помѣшалъ тебѣ....

ТЕТЯНА.

Ти крúвдишъ менé, служúвий. Прáвда, ти — сторóнній чоловікъ, то, заставши менé однý съ паничéмъ и въ-вéчері, вільно тобі помúслити всякóво; а

якъ-бй ти знавъ мене́ лу́чче, то бъ лу́чче объ мині й ду́мавъ. Нікόли не хвата́йся осужда́ти.

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ, моя милая, я ничего дурнова о тебѣ не заключаю. Я узналъ тебя: ты женщина, хоть и молодая, но умна и честныхъ правилъ. Самая робость твоя и торопливость доказали твою невинность. Положись на меня: я избавлю тебя отъ хлопотъ. Въ свѣтѣ часто случается, что и добродѣтель кажется подозрительною.

ТЕТЯ́НА.

Зо мнόю такъ тепе́ръ и тра́пилось, и Богъ тобі пору́ка, що у ме́не и на ду́мці не було́....

СОЛДАТЪ.

Вѣрю, вѣрю, милая. Я и бѣднаго арестанта скоро выпущу.

ТЕТЯ́НА.

Мині до ёго ну́жди ма́ло. Ёго́ тре́ба такй провчйти, щобъ не лізъ осόю и не піддýрювавъ чужйхъ жінόкъ. Вінъ мині ду́же надоівъ.

СОЛДАТЪ.

Изволь, проучу его путемъ и отважу подлипать къ чужимъ *жонамъ*.

ТЕТЯ́НА.

Ти, мо́же, його́ скалічишъ? Не надсади́ йому́ бе́бехівъ!

СОЛДАТЪ.

Не бойсь, я пользу сдѣлаю ему, а не вредъ. Вотъ и мужъ твой идетъ.

ЯВЛЕНІЕ IX.

Тѣ же и Михайло.

МИХАЙЛО, *громко за кулисами.*

Відчини́, жінко! Жінко, відчини́!

ТЕТЯ́НА, *отворяя.*

Що́ ти тамъ га́лишъ, нена́че хто жене́тця за тобою?

МИХАЙЛО, *съ досадою.*

Жене́тця? такъ що́ жъ, що не жене́тця? Такъ волосъ дибомъ стано́витця, и зда́етця, нена́че хто за шіивороти ло́вить. Та и недо́горокъ пога́съ.

СОЛДАТЪ, *весело.*

Ну, хозяинъ, все ли такъ было, какъ сказано?

МИХАЙЛО *ставитъ принесенное на столъ.*

Аджé бачъ, що все такъ булó! Кýрка печéна, ковбасá пряжéна підъ бóднею найшлися, та ще либóнь и въ нáшихъ мискáхъ. *(Подозрительно.)* Жінко!

ТЕТЯНА

Отъ тобі й разъ! Всі люде на однімъ базáрі купýють миски́ и у одни́хъ ганчарівъ, то и миски́ одинáкові.

СОЛДАТЪ.

Ты вздоръ замололъ, хозяинъ. Я лучше знаю все это. Выпьемъ-ка по одной передъ ужиномъ. *(Наливаетъ и пьетъ.)* Здрáвствуй, хозяинъ!

МИХАЙЛО *наливаетъ и пьетъ.*

Здорóві були́, господá слýжба!

(Ѣдятъ съ Солдатомъ колбасу.)

МИХАЙЛО.

Жінко, голýбко, люба Тетя́но! чи немá чимъ запи́ти смашнóі сиі ковбаси́?

ТЕТЯ́НА.

Чимъ жа запъéшъ? хибá водóю?

МИХАЙЛО, *повелительно*.

Нi, не водóю, а оставáлась пляшка спотúкачу. Пiдú жъ принесú, колú не вúчастовала кимъ.

ТЕТЯНА.

Та есть же. Когó бъ то я мáла безъ тéбе частовáти! *(Уходитъ.)*

ЯВЛЕНIЕ X.

Тѣ же кромѣ Тетяны.

СОЛДАТЪ

У тебя жена добрая, хозяинъ.

МИХАЙЛО.

Чи ти жáртомъ, чи навспрáжки такъ говóришъ?

СОЛДАТЪ.

Безъ шутокъ. Молода, хороша и, кажется, тебя любитъ.

МИХАЙЛО.

Хибá що молодá и хорóша — мiшá менé любúти? *Вонá* у мéне дóбра и вiрна жiнка, тiльки дýже жвá*ва*, жартлúва и глузлúва. Вже колú попадéтця iй

хоть трохи тюхъ-тюхъ-серéга, то такóго и підніме на зýбки, и рáда довестй до тóго, хоть би сёмý ёлопові и вóрсу намяли. Достаéтця одъ нéі дé-коли, якъ поприїзджáють, оттймъ цвéнтюхамъ, канціляжкамъ. Та й смішні бо вони собі! такі необáчні, такі легкодýхи: всёмý вірять, всёмý дивýютця, всёгó боятця.

СОЛДАТЪ.

Однако къ чужимъ женамъ подлипать не боятся, словно какъ-будто военные. Мнѣ случалось видѣть ихъ храбрость при такихъ замашкахъ.

МИХАЙЛО.

Ужé я за свою скажý, що не боюсь нічóго.

СОЛДАТЪ.

Бываетъ и на старуху проруха. Не потачъ, хозяинъ: у каждова есть свои блохи.

МИХАЙЛО.

Борони, Бóже! Якъ бй я свою підстерігъ въ чімъ, тутъ би ій и доклáвъ вóза.

ЯВЛЕНІЕ XI.

Тѣ же и Тетяна наливку ставитъ на столъ.

МИХАЙЛО.

А ну, судйръ! ось я васъ почастую гáрнимъ спотйкачемъ. *(Наливаетъ и подноситъ солдату.)*

СОЛДАТЪ *выпиваетъ.*

Вотъ славная наливочка! Кто ее смастерилъ?

МИХАЙЛО.

Жінка моя Тетяна.

ТЕТЯНА.

Я, я,—ще и зъ вйшень своró садкá. А Москáль дýма, що я нічóго не вмію.

МИХАЙЛО *выпиваетъ.*

Вонá, вонá. Се у мéне зóлото, не жінка.

СОЛДАТЪ.

Ты счастливъ, хозяинъ: жена у тебя хороша и наливка не дурна. *(Наливаетъ.)* За здоровье чернобровой Тетяны!

МИХАЙЛО.

Здорóва, моя рйбко, моя перепілко! (Пьетъ.)

ТЕТЯ́НА *наливаетъ.*

Спаси́бі. За здоро́въя Москаля́-чарівника́! *(Отвѣдываетъ и отдаетъ мужу.)*

МИХАЙЛО.

Здоро́ві булі́, мось-па́не чарівни́къ!

СОЛДАТЪ, *наливши.*

Благодарствуй-те, завидная корочка!

МИХАЙЛО.

Що вже моя́ Тетя́на, то *(пьетъ)* чорнобро́ва, коха́на! *(Поетъ.)*

Съ того́ ча́су, якъ жени́вся,
Я ніко́ли не жури́вся.
Ой чукъ, Тетя́на,
Чорнобро́ва, коха́на!

За Тетя́ну сто кіпъ давъ,
Бо Тетя́ну сподоба́въ.
Ой чукъ ...

За Мару́сю пятака́,
Бо Мару́ся не така́.
Ой чукъ....

Я весе́лий и здоро́въ
Одъ Тетя́ниныхъ бровъ.
Ой чукъ....

Якъ Тетя́на засміе́тця,
Въ души ра́дість оддае́тця.
Ой чукъ....

СОЛДАТЪ.

Ахъ, хозяинъ! да ты братъ хватъ!

ТЕТЯ́НА.

А ти ду́мавъ, що у ме́не чоловікъ аби́-які́й? І бійсь, себе́ не ви́дасть. *(Поетъ.)*

Будь у мене́ мужичо́къ съ кулачо́къ,
А я такі́ мужико́ва жінка.
Я за ёго захилю́сь, захилю́сь
Та ніко́го й не бою́сь, не бою́сь. 2

Ой до ме́не губере́ць підсипа́всь
И любо́ви добива́всь, добива́всь.
Я губе́рця люби́ти не ста́ла,—
Его́ тря́сця напа́ла, напа́ла. 2

»Молоди́це, чия́ ти, чия́ ти?
Пусти́ мене́ до ха́ти, до ха́ти.«
—»Піди́, къ чо́рту убіра́йсь, убіра́йсь,
Коло ворітъ не шата́йсь, не шата́йсь!« 2.

МИХАЙЛО.

Воно́ такъ, ва́шеці про́ше: су́чка санчя́та замча́ла у насъ ремінця́ за ли́чко не ви́міняешъ.

ТЕТЯ́НА.

Оттепе́ръ часъ уже́ спа́ти ляга́ти.

СОЛДАТЪ.

А я поразмялся такъ, что сонъ прошелъ. Хотите ли, хозяева, я васъ потѣшу?

МИХАЙЛО.

Потішъ, та чи́мъ же и я́къ?

ТЕТЯ́НА.

Та го́ді вамъ утіша́тись! часъ спа́ти.

СОЛДАТЪ.

Успѣешъ, хозяйка, выспаться. Хотите ли, я покажу вамъ старшова, съ которымъ все дѣлаю?

МИХАЙЛО.

Старшо́го? се бъ то що гре́блі рве?

ТЕТЯ́НА.

Цуръ ёму́! Се бъ то того́, що — не при ха́ті зга́дуючи? *(Плюетъ.)*

СОЛДАТЪ.

Ну, да что жъ? Вить бѣды никакой не будетъ, ни страха. Онъ явится въ человѣческомъ видѣ, коли хотите.

МИХАЙЛО.

Въ чолові́чімъ? Яко́го жъ чолові́ка?

СОЛДАТЪ.

Какова хотите.

(Всѣ молчатъ.)

ТЕТЯНА.

Знаешъ, чоловіче, що? Нехай явитця такимъ, якъ я знаю и скажу Москалеві. Побачимо, чи докаже.

МИХАЙЛО.

Добре, кажи, говори.

СОЛДАТЪ.

Изволь, сказывай, въ какомъ хочешь образѣ видѣть.

ТЕТЯНА.

Нехай твій старшій покажетця паничемъ Финтикомъ, що въ нашімъ селі проживае, та щобъ и въ такій одежі, якъ вінъ носить.

СОЛДАТЪ.

Да платья-то, думаю, много есть у него. Такъ въ какомъ прикажешь его представить?

МИХАЙЛО.

Въ такімъ, яке носивъ сёгодня.

СОЛДАТЪ.

Изволь.

МИХАЙЛО.

Не вірю Москалéві: вінъ хваста.

Въ это время Солдатъ беретъ уголь и вынимаетъ шомполъ, разставляетъ мужа и жену по сторонамъ сцены, очерчиваетъ ихъ кругами, завязываетъ платкомъ глаза. Становится самъ посреди сцены и спрашиваетъ важнымъ тономъ и перемѣннымъ голосомъ.

ТЕТЯ́НА.

Съ-підъ припічка.

МИХАЙЛО, *въ сторону.*

О, хитра зъ біса!

СОЛДАТЪ.

Не робѣйте, не бойтесь ничего, не говорите ни слова, не отзывайтесь, и съ круга ни на шагъ не сходите; а не то — быть бѣдамъ!

МИХАЙЛО.

А зъ завя́заними очи́ма побáчишъ ёго?

СОЛДАТЪ.

Къ повязкѣ не дотрогивайтесь. Я самъ сниму ее, какъ придетъ время.

МИХАЙЛО.

Господа́ служи́вий! чи не мо́жно, щобъ оці потіхи не пока́зувати? Мене́ цига́нський пітъ проньма́.

СОЛДАТЪ.

Теперь уже поздо: всѣ черти встревожились въ аду. Стойте, не шевелитесь и слушайте! *(Важно и съ разстановкою.)*

Тара, бара,
Гала, бала,
Во всѣхъ углахъ
Трахъ-тарарахъ!
Изъ печнова дна
Вылѣзай, сатана!

При этихъ словахъ Михайло показываетъ смѣшныя кривлянья. Финтикъ вылѣзаетъ изъ-подъ печки. Солдатъ ему помогаетъ, заслоняетъ печку, становится на свое мѣсто и дѣлаетъ знакъ молчанія; подходитъ къ женѣ, развязываетъ глаза, послѣ къ мужу тѣмъ же. Михайло, увидѣвъ Финтика, показываетъ знакъ ужаса и изумленія. Тетяна то же хочетъ *сдѣлать, но неудачно* притворяется.

МИХАЙЛО, *оправляясь*.

А можно, мось-пане, зъ нимъ и побалакати?

СОЛДАТЪ.

Нельзя: голосъ его сильнѣе грома; когда заговоритъ, изъ глазъ его засверкаютъ молніи, изъ ушей дымъ пойдетъ коромысломъ. Ты не перенесешь такого ужаса.

МИХАЙЛО.

А жінка перенесе?

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ.

ТЕТЯНА.

Неправда, перенесу! *(Выходитъ изъ круга и говоритъ мужу.)* Чоловіче! Москаль жартовавъ надъ тоббю. Я тобі все теперъ роскажу. Сей паничъ не чортъ, а настоящий Финтикъ, та своіми умислами походить на чорта.

МИХАЙЛО.

Якъ же то такъ?... Чи ви мене справді морочите, чи на шутъ підніmaете? Я нічого тутъ не ростовчу собі. А горілка? а вечеря підъ боднею?

(Солдатъ смѣется.)

ТЕТЯНА.

Все то не ча́ри. Послу́хай. Три неділі тому́, якъ пани́чъ цей приіхавъ въ на́ше село́ до своіхъ ро́ди-чівъ, и, дозна́вшись, що тебе́ до́ма нема́, поча́въ до ме́не учаща́ти. Я перше ду́мала, що для то́го хо́-дить, що нічого ёму́ роби́ти до́ма; ажъ ні: зача́въ мині говори́ти, що мене́ любить, що безъ ме́не ёму́ ску́чно, щобъ була́ я до его ласка́ва, що коли́ чоло-віка до́ма нема́, то и друго́го не гріхъ полюби́ти, бо такъ въ світі веде́тця. Таки́ми и гіршими роска́-зами такъ мині надоівъ и осору́жився, що и мині зду́малось надъ нимъ поглуми́тьця. Вчо́ра давъ гро́-шей, щобъ я вече́рю для его спра́вила на сёго́дня. Я купи́ла горілки, ку́рку и ковбасу́; та ще до ве-че́рі прийшо́въ Моска́ль. Я ра́да була́, що на Фи́н-тиківъ коштъ погоду́етця служи́вий. А цей служи́-вий таку́ вече́рю піднявъ, якъ чортъ въ лотока́хъ. Я спрова́дила его́ спа́ти голо́дного; а вінъ, видно, не спавъ и підслуха́въ, якъ я Финтикові роска́зу-вала, що схова́ла горілку и стра́ву. Ти, якъ на те́, верну́вся зъ доро́ги. Моска́ль на хи́трощи піднявся и видава́въ, мовъ вінъ чарівни́къ. Отъ тобі вся пра́вда; а ти зна́ешъ, що я передъ тобою не бре-шу́ и не обма́нюю тебе́.

МИХАЙЛО.

Такъ о́сь воно́ якъ!... Э! (Къ Солдату.) Госпо-

да́ слу̑жба! такъ ти не чарівни́къ и пани́чъ сей не Духъ Святи́й зъ на́ми? горілка и стра́ва — се не одъ то́го, що не при ха́ті зга́дуючи? га́?

СОЛДАТЪ.

Точно такъ все, какъ жена тебѣ пересказала. А притомъ я хоть и Москаль, а ручаюсь тебѣ, что жена твоя, по всѣмъ замѣчаніямъ, никакова шаловства съ этимъ фертикомъ не имѣла.

МИХАЙЛО.

Та мині и само́му здає́тця, що одъ мое́і жінки не тре́ба бъ сподіва́тись городя́нського — ва́шеці про́ше — бе́шкету. Та тепе́ръ ди́вний світъ....

ТЕТЯ́НА.

Не гріши́, чоловіче. Хто просту́пится, то той виля́, якъ соба́ка въ чо́вні. Погляди́ на ме́не и на панича́, то угада́ешъ, хто грішний и хто пра́ведний.

СОЛДАТЪ.

Вотъ оправданіе, которое и строгій кригсрехтъ уважилъ бы. Поступимъ съ виновнымъ по воинскимъ артикуламъ.

ФИ́НТИКЪ.

Прошу милосердія, пощады и прощенія!

(Становится на колѣни и поетъ.)

Помилуйте, васъ прошу!
Ей же, ей, покаюсь!
И прельщатися чужимъ
По смерть зарѣкаюсь!

Я—бездѣльникъ, признаюсь,
И дуракъ письменный,
Я—проныра, и крючокъ,
И хапунъ отмѣнный.

Я спокутую грѣхи
И, божусь, исправлюсь,
И любить чужихъ жінóкъ,
По смерть не отважусь.

СОЛДАТЪ.

Кáкъ же тебѣ повѣрить, когда ты крючокъ? Тебѣ непремѣнно надо сдѣлать наказъ на спинѣ и на ребрахъ. *(Дѣлаетъ знаки руками.)*

ФИНТИКЪ, *съ испугомъ.*

Ой, ой, умилосердитесь!

ТЕТЯНА, *къ Солдату.*

Не бýдьмо неумолúмі для другúхъ, однúмъ собі зазóрного не прощáймо. *(Къ Финтику.)* Слýхай. *(Поетъ.)*

Трéба бъ дáти прочухáна, щобъ ти научúвся;

МИХАЙЛО.

Якъ обмáнювать жінóкъ, въ другий разъ страшúвся.

ТЕТЯ́НА.

Ти за чва́нство, за лука́вство и попа́вся въ сітку.

МИХАЙЛО.

За тебъ тре́ба да́ти хло́сту и спрова́дить къ дідьку.

ТЕТЯ́НА.

Признава́йся, оправда́йся, то не бу́де ли́ха.

МИХАЙЛО.

До́брихъ людéй не куса́й ні я́вно, ні съ ти́ха.

ФИ́НТИКЪ.

О, горе мнѣ грѣшнику сущу,
Ко оправданію отвѣта не имущу!
Како и чѣмъ могу васъ ублажити?
Ей, отъ сего часа буду честно жити!

МИХАЙЛО.

Гляди́ жъ того́! Встань та послу́хай сюди́. Мині бъ тре́ба більше всіхъ проуче́ніе тобі да́ти, та я непотре́бство твоєі души́ проща́ю тобі, тільки обіща́й намъ ніко́ли не забува́ти, яко́го ти ро́ду, почита́ти ма́тіръ свою́, поважа́ти ста́ршихъ себе́, не обіжда́ти ніко́го, не підсипа́тись підъ чужи́хъ жіно́къ, а мою́ Тетя́ну, на три́девять земе́ль обхо́ди-

ти; бо колись за се дадуть тобі берёзовоі припарки такоі, що и правнукамъ будешъ заказовати.

СОЛДАТЪ.

И небо въ овчинку покажется.

ТЕТЯНА.

И въ могилі боляче буде.

ФИНТИКЪ.

Милостивые благодѣтели! ваше великодушіе проникло въ мою совѣсть. Она пробудилась и представляетъ мнѣ докладной регистръ моихъ безчинствъ. Стыжусь моихъ злыхъ окаянствъ, и самъ себѣ кажусь презрительнымъ, какъ за дурные поступки противу моихъ родныхъ, равно и противу всѣхъ людей. Теперь всѣ силы употреблю — доказать на дѣлѣ мое исправленіе. Буду всѣмъ разсказывать сегоднишнее мое приключеніе и Москаля-чарівника, дабы примѣръ мой послужилъ ко исправленію всѣхъ и каждаго.

СОЛДАТЪ.

Поэтому правда, что шутка, кстати сдѣланная, больше дѣлаетъ иногда пользы, чѣмъ строгія наставленія.

КІНЕЦЬ.

ОДА

ДО КНЯЗЯ КУРАКИНА

ОДА

ДО КНЯЗЯ КУРАКИНА.

Гей, Орфію неборáче!
Де ти змандрувáвъ відъ насъ?
Якъ би тілько ти, козáче,
Мні підъ сей згодúвся часъ!
Кáжуть про тебé издáвна,
Що у тéбе кóбза гáрна,
Кóбза дúвная такá,
Що якъ забриньчúшъ рукáми,
То и гóри зъ байракáми
Стáнуть бúти гоцакá.

Глянь, Орфію, глянь изъ нéба,
Дай кобзýри мні своéй:
Мні игрáти пісню трéба,
Пісню гáрную на ней,
Трéба гóлосъ піднімáти,

Нáшого наби́та брáта,
Ажъ нельзя́ пропхну́тись мні,
А попівъ, купцівъ та пáнства
И жидівъ, тогó плюгáвства,
Мовъ на я́рмарку въ Ромні!

Всі жъ не зъ бáлами стоя́ли,
Всі булú по ділу тутъ,
Папірки́ въ рукáхъ держáли,
Хто багáцько, хтó лоску́тъ;
Хто чолóмъ бивъ на сусіда,
Хто на пáна-людоіда,
А по-прóсту — на суддю,
Що за цу́коръ та за грóши
Изробúвъ судъ нехорóший,
Цілу розорúвъ семъю.

И такúхъ булó довóлі,
Що прохáли на панівъ,
Що пани́, по іхъ злій вóлі,
Не даю́ть пахáти нивъ;
Що козáцькими землями,
Сінокóсомъ и поля́ми
Вереду́ють, мовъ своімъ.
Судъ у прáвду не вникáе,
За панáми потакáе,
Щобъ булó ёму́ и імъ.

Не прогнівайсь, Алексію,
На нескла́дну річъ мою́,
Що я говори́ти смію,
Про писа́рню ще твою́.
Разъ мні буть тамъ довело́ся....
Оле́ жъ, скілько тамъ товкло́ся
За стола́ми писарівъ!
Тамъ папе́рівъ ку́чи, ку́чи,
Писарівъ тамъ ту́чи, ту́чи,
Мовъ въ Петрівку косарівъ.

Пи́шуть, пи́шуть, та й несу́тця,
Щобъ ти подиви́всь, чи такъ.
Тре́ба жъ тутъ тобі наду́тьця,
Тре́ба знать, підпра́вить якъ;
Тре́ба всякую папіру
Привести́ якъ разъ до шни́ру,
Підвести́ все підъ зако́нъ!
Ніколи борщу́ сёрбну́ти,
Ніколи у-сма́къ засну́ти,—
Ти забу́въ на хлібъ, на сонъ.

А про жінку да про діти
Ду́мати тобі коли́,
Щобъ обу́ті и одіти
И не го́лодні були́?
Ні, про се ти не згада́ешъ:

Жінку ти другую маешъ,
Дочки, синъ тобой забутъ.
Жінка у тебе — Полтава,
Синъ — Чернігівъ, честь же, слава —
Дочки; отъ весь рідъ твій тутъ!

Мовъ тобі чернецъ одъ миру,
Одцуравсь ти одъ двора:
Знай въ Полтаві мнешъ папіру,
А до-дому не пора.
Що жъ тобі изъ той Полтави?
Ти и такъ добився слави,
Та якої — гай, гай, гай!
Одпочинь же, пане, трохи:
Ти уже притупавъ ноги, —
Тупае другий нехай.

Панство здай свое другому
И здоровъя не теряй,
Попилнуй підъ старість дому,
Бо у тебе дома рай.
Тутъ всі, якъ на батька діти,
Будуть на тебе гледіти,
Та ще чи не лучшъ, мабуть:
Тутъ, по правді якъ сказати,
Всі тобі, якъ Богу, раді,
Всі тебе, якъ Бога, ждуть.

Да біда моя! я бачу,
Сей не по тобі совітъ.
Ти такий свою удачу
И на той потягнешъ світъ.
Поки вибъєсся изъ сили,
Поки підешъ до могили,
Будешъ хлопцемъ на другихъ.
Уродився ти на правду,
Улюбився такъ у славу,
Якъ у дівчину женихъ.

Ну, коли жъ такий ти, пане,
Що для слави лишъ живешъ,
То къ тобі смерть не пристане,
Ти ніколи не умрешъ.
Хоть попи не забурмочуть,
Хоть співати не захочуть
Вічну память по тобі,
То прохати іхъ не треба,
Бо и такъ підъ саме небо
Память ти зробивъ собі.

Сее не умре николи,
Що ти робишъ всімъ добро,
Да и робишъ зъ доброй волі,
Не за гроши и срібло.
Скілько удовамъ ти біднимъ,

Скілько сиротамъ послідні́мъ,
Скілько, скілько слізъ утéръ!
Скілько взявъ людéй ти зъ грязі
И, якъ кáжуть, ажъ у князі,
Ажъ у князі іхъ упéръ!

Не умрé, хоть побожи́тьця,
Слáва не умрé твоя:
Слáва съ тіломъ не ложи́тця
У моги́лу нічия.
Хоть же смерть къ тобі прискóче,
Слáви въ зéмлю не спинтóче:
Загудé вонá якъ громъ.
Тутъ и прáвда візьме си́лу,
Прийде на твою моги́лу
И напи́ше такъ перóмъ:

»Диво тутъ попи́ зроби́ли,
Ди́во ди́внее изъ дивъ:
Въ зéмлю мертвецяй зари́ли,
А мертвéць той и ожи́въ.
Бáчця, дóбре заривáли,
Бáчця, ґрімко всі співáли
Пáмять вічнюю надъ нимъ;
Оглянулись неборáки,
Ажъ князь Алексій Курáкинъ
Все живъ по ділáмъ своімъ!«

Пóки жъ сéе дúво бýде,
Поживú хоть стілько ти,
Скілько живъ, якъ кáжуть люде,
Въ свíті Маѳусáлъ святúй.
Будь здорóвъ изъ нóвимъ гóдомъ,
И надъ нáшимъ ще нарóдомъ,
Ще хоть трóхи попанýй.
Трóхи!... ой колúбъ багáцько!
Бо ти нашъ и панъ и бáтько
А на більше не здивýй.

КІНЕЦЬ.

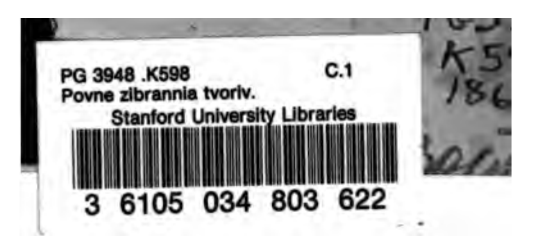
PG 3948 .K598
C.1
Povne zibrannia tvoriv.
Stanford University Libraries
3 6105 034 803 622